

**TEKNOLOJİNİN TOPLUMSAL İNŞASI YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA CEP
TELEFONUNUN TOPLUMSAL ANLAMI**

Aizat MADİKOVA

DOKTORA TEZİ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Levend KILIÇ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Aizat MADİKOVA'nın "Teknolojinin Toplumsal İnşası Yaklaşımı Bağlamında Cep Telefonunun Toplumsal Anlamı" başlıklı tezi 22 Kasım 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Sinema ve Televizyon** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Levend KILIÇ
Üye : Prof.Dr.Nilüfer TİMİSİ NALÇAOĞLU
Üye : Doç.Dr.Figen ÜNAL ÇOLAK
Üye : Doç.Dr.Elif Gizem UĞURLU
Üye : Doç.Dr.Gülbin ÖZDAMAR AKARÇAY

Prof.Dr.Metin COŞKUN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ÖZET

TEKNOLOJİNİN TOPLUMSAL İNŞASI YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA CEP TELEFONUNUN TOPLUMSAL ANLAMI

Aizat MADİKOVA

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2018

Danışman: Prof. Dr. Levend KILIÇ

Araştırmada gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı ortaya koyulmaktadır. Araştırmanın kuramsal temeli teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına dayanmaktadır. Araştırma verisi farklı demografik özelliklere ve farklı öznel gündelik hayat gerçekliğine sahip 28 katılımcıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Araştırma bulguları tümevarımcı analizle ortaya koyulmuştur.

Cep telefonu Türkiye’de ilk kullanılmaya başladığında bir haberleşme aracı ve statü sembolü olarak benimsenmiştir. Günümüzde bir multimedya olarak cep telefonu aynı toplum içerisinde farklı toplumsal anlamlarla –haberleşme ve sosyalleşme aracı, iş hayatında ve özel hayatta işlem yönetimini kolaylaştıran ve hızlandıran araç, maddi kazanç elde etme aracı ve gündelik hayatı verimli düzenleme ve yönetme aracı şeklinde benimsenmektedir. Cep telefonunun farklı toplumsal anlamlarla benimsenmesini etkileyen unsurlar; multimedya içeriğinin yanı sıra, bir toplum içerisindeki bireylerin farklı kişisel özellikleri, algı ve tutumları, öznel gündelik hayat gerçekliği, cep telefonu ile ilgili bilgi ve becerileri şeklinde sıralanabilir.

Türkiye’de ilk kullanılmaya başlandığından bu yana cep telefonunun yapısal kısıtlamasından kaynaklanan engelleri aşmak için insan aracılığına başvurulduğu; bunun için kullanıcı bireyin iletişim teknolojileriyle ilgili bilgi ve becerilerinden yararlandığı tespit edilmiştir. Bu anlamda bir iletişim teknolojisinin yapısal kısıtlamasını zorlama durumunun insan aracılığı yanı sıra iletişim teknolojilerine dair belirli bir düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmayla da ilişkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Teknolojinin toplumsal inşası, Toplumsal anlam, Gündelik hayat, Sayısal medya, Cep telefonu.

ABSTRACT

SOCIAL MEANING OF MOBILE PHONE WITHIN THE CONTEXT OF THE SOCIAL CONSTRUCTION OF TECHNOLOGY APPROACH

Aizat MADİKOVA

Department of Cinema and Television

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, November 2018

Supervisor: Prof. Dr. Levend KILIÇ

The study is theoretically based on the social construction of technology approach and presents the social meaning of mobile phone within the context of daily life practices. In the study the semi-structured interviews were conducted with 28 participants who had different demographic characteristics and different subjective daily life reality. Study findings were revealed with an inductive analysis.

The conclusions of the study are: In Turkey mobile phone used to be adopted as a communication medium and a symbol of status. Nowadays in the same society, because of its multimedia content, mobile phone is adopted with different social meanings such as; a communication and a socializing medium, a medium of accelerating the operations management in both business and private life, a gaining profit medium, a medium of efficiently arranging and managing daily life. Besides its multimedia content, factors that affect the adoption of mobile phone with different social meanings in the same society relies on individuals' different personal characteristics, perceptions and attitudes, subjective daily life reality, knowledge and skills concerning mobile phones.

In Turkey the human agency has been used to overcome the structural constraint of mobile phone since its adoption, and for that the communication technologies knowledge and skills of individuals have been used. In this sense, it can be stated that forcing/changing the structural constraint of a communication technology is related not only with a human agency, but also with having a certain level of knowledge and skills concerning communication technologies.

Keywords: Social construction of technology, Social meaning, Daily life, Digital media, Mobile phone.

ÖNSÖZ

Bu doktora tez çalışması cep telefonunun toplumsal anlamıyla ilgilidir. Cep telefonunun ilk prototipi sayılan taşınabilir telefon 45 yıl önce geliştirilmiştir. Yalnızca sesli arama özelliği olan bu taşınabilir telefon ev ve ofis dışında da iletişim sağladığı için insanların ilgisini çekmiştir. Zamanla cep telefonu basit sesli iletişim aracından multimedya dönuşmüştür. Günümüzde cep telefonu arama, kısa mesaj, kamera, oyun, müzik gibi özelliklerinin yanı sıra internet erişimiyle bilgi, eğlence, veritabanı ve işlem içeriklerine bağlanma imkanı da sunmaktadır. Cep telefonu insanların iletişim, sosyalleşme, eğlenme, bilgiye erişim, işlem yönetme ihtiyaçlarını karşılayan bir multimedya dönuşmüştür. Bu anlamda şu soru sorulmaktadır: Basit sesli iletişim aracından multimedya dönuşen cep telefonunu insanlar nasıl kullanmaktadırlar ve nasıl anlamlandırmaktadırlar? Cep telefonunun gündelik hayat kullanım pratikleri bağlamında toplumsal anlamı nedir? Çalışmada bu soruların yanıtları yer almaktadır.

Bu doktora tez çalışmasının hazırlanmasında emeği geçen insanlara teşekkür etmek isterim. Motive edici disipliniyle tez danışmanım Prof. Dr. Levend Kılıç, doktora eğitim sürecini macera dolu bir Jules Vernevari keşif gibi algılamama; zorlu olduğu kadar heyecan verici hazırlık ve yolculuklarıyla bu keşfin faydalı ve güzel bir deneyime dönuşmesine vesile olmuştur, bu nedenle kendisine teşekkür ederim. Tez metninin düzeltilmesi ve zenginleştirilmesinde değerli ilgi ve desteğinden dolayı tez jüri üyesi Doç. Dr. Elif Gizem Uğurlu'ya, tez çalışmasının yöntemi konusunda değerli ilgi ve desteğinden dolayı tez jüri üyesi Doç. Dr. Figen Ünal Çolak'a teşekkür ederim.

Uluslararası Balkan Üniversitesinden Prof. Dr. Dona Kolar-Panov'a, bu çalışmanın konusuyla ilgili İngilizce kaynakları benimle paylaştığı için teşekkür ederim. Bu tez çalışmasını değerli kılan birbirinden farklı araştırma katılımcılarına teşekkür ederim. Ayrıca annem Mariya Madikova'ya, babam Kökül Madikov'a ve kardeşlerime, özellikle ablam Nurkız Madikova'ya desteklerinden dolayı teşekkür borçluyum. Eşim Yavuz Özer ve çocuğum Raşit Özer'e azimle çalışabilmem için güç kaynağım olduklarından dolayı müteşekkirim.

12/2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Aizat Madikova

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Sorun	3
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	3
1.4. Varsayımlar	5
1.5. Sınırlıklar	5
1.6. Tanımlar	6
2. TOPLUM VE TEKNOLOJİ	9
2.1. Teknolojik Belirleyicilik Yaklaşımı	11
2.1.1. Teknolojik belirleyicilik ve McLuhan'ın medya çalışmaları...	13
2.1.2. Teknolojik belirleyicilik ve sayısal medya çalışmaları	22
2.2. Toplumsal İnşacılık Yaklaşımı	29
2.2.1. Bilgi sosyolojisi teorisi – Berger ve Luckmann	30
2.2.2. Teknolojinin toplumsal inşası teorisi – Pinch ve Bijker	33
2.2.3. İletişim teknolojilerinin toplumsal inşası – Croteau ve Hoynes	39
2.3. Gündelik Hayatın Toplumsal İnşası ve Sayısal Medya	46
2.3.1. Gündelik hayat gerçekliği	46
2.3.2. Sayısal medya	49

2.4. Gündelik Hayat ve Cep Telefonu	57
2.4.1. Cep telefonu	57
2.4.2. Türkiye’de cep telefonu	62
2.4.3. Dünyada gündelik hayat ve cep telefonu üzerine yapılmış araştırmalar	65
2.4.4. Türkiye’de gündelik hayat ve cep telefonu üzerine yapılmış araştırmalar	75
3. YÖNTEM	83
3.1. Araştırma Deseni	83
3.2. Araştırma Katılımcıları	84
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	88
3.4. Veri Analizi	97
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik	99
4. BULGULAR VE YORUM	100
4.1. Görüşme Katılımcılarının Cep Telefonu Kullanım Deneyimi	100
4.1.1. Kullanılan cep telefonu türü	100
4.1.2. Cep telefonunun toplam kullanım süresi ve ilk cep telefonuna sahip olma nedeni	101
4.1.3. Cep telefonunun günlük ortalama kullanım süresi	102
4.1.4. Gün içerisinde kullanılan cep telefonu özellikleri ve kullanım amacı	105
4.2. Görüşme Katılımcılarının Cep Telefonu Kullanımıyla İlgili Algı ve Tutumu	107
4.2.1. Kişisel iletişim aracı olarak cep telefonu	108
4.2.2. Zorunluluk olarak cep telefonu kullanımı	115
4.2.3. İhtiyaç doğrultusunda cep telefonu kullanımı	117
4.2.4. İstek doğrultusunda cep telefonu kullanımı	129
4.3. Gündelik Hayat Pratikleri Bağlamında Cep Telefonunun Toplumsal Anlamı	137

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	148
5.1. Sonuç	148
5.2. Tartışma	164
5.3. Öneriler	168
KAYNAKÇA	169
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Dünyada gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış lisansüstü tezler	70
Tablo 2.2. Dünyada gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış kitap ve makaleler	71
Tablo 2.3. Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış lisansüstü tezler	79
Tablo 2.4. Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış makaleler	80
Tablo 3.1. Araştırma katılımcılarının listesi	86
Tablo 3.2. Görüşme günlüğü	92
Tablo 3.3. Görüşmenin tarihi, süresi ve yeri	95
Tablo 3.4. Cep telefonunun toplumsal anlamıyla ilgili kategori ve kod listesi	98
Tablo 4.1. Görüşme katılımcılarının cep telefonuna sahip olma yaşları, toplam cep telefonu kullanım süresi ve ilk cep telefonuna sahip olma nedeni	101
Tablo 4.2. Görüşme katılımcılarının günlük ortalama cep telefonu kullanım süresi	102
Tablo 4.3. Görüşmede kullanılan “telefon” ve “telefonum(-uz)” kelimesinin toplam sayısı ve “telefonum(-uz)” kelimesinin “telefon” kelimesine göre yüzdeler oranı	108
Tablo 4.4. Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili kullanım derecesi, ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amaçları ve anlamlandırması üzerine bilgiler	137
Tablo 4.5. Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım derecesi ve demografik özelliklerine dair bilgiler	140
Tablo 4.6. Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetimi ve demografik özelliklerine dair bilgiler.....	142

1. GİRİŞ

Günümüz iletişim araçları, teknik içeriklerine bağlı olarak, bilgiyi sayısal olarak edinme, saklama, işleme, aktarma, yayma, yönetme, dönüştürme, geri alma işlemlerini yapabilir (Manovich, 2001, s.49-65; Lister vd., 2009, s.14-44; Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.287-299; van Dijk, 2016, s.77-91). İletişim araçlarının kullanım pratikleri toplumsal, kültürel özelliklere, geleneklere ve kurallara göre farklılık gösterir. İletişim araçlarının kullanımı toplumsal, kültürel etkenlerle birlikte kişilerin bireysel ihtiyacı ve isteği doğrultusunda eylemine [insan aracılığına] göre de farklılık gösterir. Bu durumda, iletişim araçlarının kullanım pratikleri, aracın teknik içeriğinin sınırlıkları [yapısal kısıtlama] çerçevesinde veya bu sınırlıkları zorlayacak şekilde toplumdan topluma, kişiden kişiye değişmektedir. Böylece kullanım pratiklerine göre iletişim aracı, yapısal kısıtlamaya ve insan aracılığına bağlı, toplumsal olarak inşa edilir (Bijker vd., 1989; Pinch ve Bijker, 2008; Croteau vd., 2012).

Teknolojilerin sayısallaşmasıyla birlikte iletişim araçlarının gündelik hayatta kullanım alanı genişlemiş ve kullanım pratikleri yaygınlaşmıştır. Bu, iletişim bilimlerinde yapılan çalışmaların iletişim araçlarının toplumsal etkileri üzerine yoğunlaşmasını tetiklemiştir. Bu duruma dair belirtilmesi gereken görüş şudur: İletişim araçlarının etkileri üzerine yapılan bilimsel çalışmalardaki iletişim araçlarının radikal şekilde bireysel veya toplumsal değişimlere yol açtığına dair benimsenen yaklaşım, teknolojik belirleyicilik görüşünün sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Buna karşı, iletişim araçlarının toplumsal değişimin tek bir belirleyicisi olmadığı ve toplum ile teknolojinin arasındaki etkileşimin karşılıklı olduğu (Bijker, Hughes ve Pinch, 1989; McKenzie, 1989; Williams; Pinch ve Bijker, 2008; Wajcman, Bittman ve Brown, 2009; Croteau vd., 2012) hatırlanmalıdır. Bir iletişim aracı, aracın yapısal kısıtlaması ve insan aracılığına bağlı, toplumsal olarak anlamlandırılır, inşa edilir. Bu nedenle toplum ve teknoloji etkileşimini anlamada, iletişim araçlarının insan eylemine odaklanarak araştırılması önemlidir.

Bu doktora tez çalışmasında gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı araştırılmaktadır. Kuramsal temeli toplumsal inşacılık yaklaşımına dayanan çalışmanın verileri cep telefonu kullanıcılarıyla gerçekleştirilen görüşmelerden toplanmıştır. Çalışma verilerinin analizinde tümevarımcı analiz uygulanmıştır. Çalışmada cep telefonu kullanıcılarının cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumuna göre heterojen yapıya sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Çalışmada cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumu kişilerin demografik özelliklerine ve öznel gündelik hayat

gerçekliğine bağılı olarak değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, kişilerin benzer cep telefonu kullanım pratikleri sergilemesinin kişilerin benzer demografik özellikleri ile ilişkili olduğu; benzer demografik özelliklere sahip kişilerin farklı cep telefonu kullanım pratiklerini sergilemesinin kişilerin farklı öznel gündelik hayat gerçekliği ile ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada cep telefonunun toplumsal anlamı; cep telefonu kullanıcısı kişinin demografik özellikleri, öznel gündelik hayat gerçekliği ve cep telefonu kullanım pratikleriyle ilgili deneyimi, algı ve tutumuna dair bulguların analizi sonucunda ortaya koyulmuştur.

Bu doktora tez çalışmasının birinci bölümünde çalışmanın sorunu, amacı, önemi, varsayımı, sınırlılıkları ve çalışmada kullanılan kavramların –sayısal medya, toplumsal anlam, cep telefonunun teknik içeriği, gündelik hayat kavramının- tanımlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde alanyazınla ilgili bilgiler; teknolojik belirleyicilik yaklaşımı çerçevesinde McLuhan'ın iletişim çalışmaları ve sayısal medya üzerine çalışmalar, toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde Berger ve Luckmann'ın, Pinch ve Bijker'in, Croteau ve Hoynes'in çalışması, toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde gündelik hayat ve gündelik hayatta sayısal medya kullanımını ele alınmaktadır. İkinci blmde ayrıca cep telefonunun gelişme süreci, Türkiye'de cep telefonu kullanımını ve dünyada ve Türkiye'de cep telefonu üzerine yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

Çalışmanın nc bölümünde araştırma deseni, araştırmanın katılımcıları, araştırmanın veri toplama tekniği, araştırmanın veri analizi ve araştırmanın geçerlik ve güvenirliği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırma bulgularının betimlemesi üç başlık altında; Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım deneyimi, Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumu ve Gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı şeklinde yer almaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde teknolojik belirleyicilik ve toplumsal inşacılık yaklaşımının iletişim bilimleri çalışmalarındaki önemi üzerine görüş, gündelik hayatta cep telefonunun toplumsal anlamı üzerine araştırmanın sonucu, alanyazındaki bilgilerle –kuramsal yaklaşımın yanı sıra cep telefonuyla ilgili mevcut çalışmaların bulgularıyla- araştırma sonucu ilişkisi üzerine tartışma ve gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili çalışmalar üzerine ileriye dönük öneriler yer almaktadır.

1.1. Sorun

Yukarıda da belirtildiği gibi bir iletişim aracı, aracın yapısal kısıtlaması ve insan aracılığına bağlı, toplumsal olarak inşa edilir. Bu nedenle toplum ve iletişim teknolojisi etkileşimini anlamak için iletişim bilimleri araştırmalarında insan eylemine odaklanmak önemlidir. Türkiye’de iletişim bilimleri araştırmalarında konunun yaygın olarak kullanımlar ve doyumlar yaklaşımıyla ele alındığı ve toplumsal inşacılık açısından ise neredeyse hiç ele alınmadığı görülmektedir. Çalışmanın sorunu alandaki bu önemli eksiklik göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Çalışmada toplum ve iletişim teknolojisi etkileşimi cep telefonu örneğinde ele alınmakta ve insan eylemine göre cep telefonunun Türkiye’deki toplumsal anlamına odaklanılmaktadır. Buna göre;

“Gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı nedir?” çalışmanın sorununu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Çalışmanın amacı, gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamını ortaya koymaktır. Çalışmada cep telefonunun toplumsal anlamı, gündelik hayatta insanların cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumuna göre ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacına bağlı araştırma soruları şunlardır:

- Cep telefonu kullanıcılarının demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçeklikleri nedir?
- Gündelik hayatta insanların cep telefonu kullanım deneyimi nedir?
- Gündelik hayatta insanların cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumu nedir?
- Gündelik hayatta insanların demografik özellikleri, öznel gündelik hayat gerçekliği ve cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumu bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı nedir?

1.3. Önem

Teknoloji geliştikçe iletişim araçlarının teknik içeriği değişmektedir. Farklı toplumlarda, toplumsal ve kültürel farklılıklardan dolayı ve bir toplum içerisinde toplum üyelerinin bireysel özelliklerinden dolayı iletişim araçlarının kullanım pratikleri ve buna

bağlı olarak toplumsal anlamları değişmektedir. Türkiye’de toplum, cep telefonu ile 1994 yılında tanışmış ve zaman geçtikçe cep telefonu kullanımı yaygınlaşmıştır¹. Alanyazında, Türkiye’de cep telefonunun teknik içeriği ve kullanıcı ilişkisi üzerine yapılmış olan bilimsel çalışmalarda, konunun teknolojinin getirdiği yenilikler açısından ve cep telefonunun etkisi açısından işlenmesi ağır basmaktadır.

Sayısal medyanın teknik içeriği, kullanıcı insanların medya ortamına aktif katılımını daha somut hale getirmektedir. Bu nedenle sayısal medya ve toplum ilişkisi konusu, iletişim bilimleri çalışmalarında yenilikçi araştırma yaklaşımını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda, medya ile toplumun etkileşimini “akıllı telefonlar ile gündelik yaşantımızı nasıl algıladığımız, deneyimlediğimiz ve dünyayı nasıl adlandırdığımız üzerine (Binark, 2016, s.135)” araştırmak, sayısal medya ortamında kullanıcıyı edilgen, pasif konumda görmeye devam etmek ve teknolojik belirleyicilik yaklaşımının sayısal medya konusunda da sürdürülmesine katkıda bulunmak anlamına gelir. Bu yaklaşım, teknoloji ve toplum ilişkisini anlamada yetersiz kalmaktadır.

Bu durumda, alışageldik yaklaşımlardan sıyrılmak için ve konuya yeni bakış açısı kazandırmak için, ne yapılabilir?, sorusu sorulmaktadır. Toplum ve teknoloji karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu düşünülürse, o zaman bu ikilinin ilişkisi, teknolojinin toplumda değiştirdiği alanlar ile beraber toplumun teknolojiyi değiştirmesi açısından da araştırılması uygun olur. Araştırmaya toplumun teknolojiyi nasıl anlamlandırdığı konusundan başlanabilir.

Çalışmanın önemi, toplumu iletişim teknolojileri açısından değil, iletişim teknolojilerini toplum açısından anlamayı hedeflemesindedir. Türkiye’deki sayısal medya ile toplum arasındaki etkileşimi anlamak için, sayısal medyanın toplumsal anlamını ortaya koymak önemlidir. Çalışmanın, cep telefonu ve kullanıcıları örneğinde, sayısal medya ile toplum ilişkisini anlama konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Burada belirtilmesi gereken nokta şudur: İletişim bilimlerinde izleyici kitleyi, kitle iletişim araçlarını belirli doyumlara ulaşmak için kullanan aktif kullanıcılar olarak savunan (Blumler ve Katz, 1974) ve medya tüketimine dair insanların tercihlerinin araştırılmasında yaygın kullanılan yaklaşım kullanımlar ve doyumlardır. Kullanımlar ve

¹Çoğu ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de cep telefonu yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye Telekomünikasyon Kurumu 2007 yılı raporuna göre, 1996 yılında mobil abone sayısı 700 bin kişi iken, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2015), 2015 yılında mobil abone sayısının 73.639.261 ulaştığını açıklamıştır. 2015’te Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) göre Türkiye nüfusunu 77.695.904 kişi oluşturduğuna göre mobil abone sayısı toplam nüfusun yaklaşık %95 oluşturmuştur.

doymalar, konuyu psikolojik açıdan araştırır ve açıklar. Bununla birlikte bu çalışmanın konusunu araştırmak için kullanımlar ve doymalar kuramında benimsenen yaklaşımın yetersiz olduğu düşünülmüştür. Araştırma konusu ve amacı göz önünde bulundurularak çalışmada bilim ve teknoloji sosyolojisi çalışmalarından teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanılmıştır.

1.4. Varsayımlar

Bir sayısal medya, örneğin cep telefonu, günümüzde sadece bir telefon olmaktan çıkarak, radyo, müzik çalar, televizyon ekranı, fotoğraf makinesi ve bir bilgisayarın barındırabileceği özellikleri içermektedir. Cep telefonunun diğer sayısal iletişim teknolojileriyle bu benzerliklerinin yanı sıra farklılığı da vardır: Bu, cep telefonunun sesli arama özelliğidir. Sesli arama, aracın ilk geliştirildiğinde içerdiği tek özelliktir ve teknik içeriğinin gelişmesine rağmen aracın aynı şekilde “telefon” olarak tanımlanmasını sağlayan özelliktir. Cep telefonunun teknik içeriği, sayısal teknolojiye gelişmelerle sürekli yenilense de, ismindeki yenilik –“telefon” sözcüğünün önüne “cep” veya “akıllı” sözcüklerinin eklenmesiyle sınırlı kalmıştır.

“Cep telefonu” veya “akıllı telefon” kavramı, bu sayısal iletişim aracının sahip olduğu teknik içeriğini yansıtmamaktadır. Çalışmada, cep telefonunu insanların kullanım deneyimi, algı ve tutumuna göre anlamlandırdıkları varsayılmaktadır. Böylece çalışmada, toplumsal inşacılık yaklaşımına özgü bir bakış açısından yararlanılmakta ve bir iletişim teknolojisinin toplumsal anlamı, teknolojinin mevcut teknik niteliklerine göre değil, insanların eylemlerine göre inşa edildiği (Croteau vd., 2012, s.321) varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlıklar

Çalışmanın kuramsal temeli, bilim ve teknoloji sosyolojisi çalışmalarından biri olan teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımıyla sınırlıdır.

Çalışmanın veri toplama tekniği ve aracı, alayazın taraması ve yarı yapılandırılmış görüşme ile sınırlıdır.

Çalışmanın katılımcıları cinsiyete, yaşa, medeni durumuna, eğitim ve ekonomik durumuna, mesleğe, çalışma durumuna ve öznel gündelik hayat gerçekliğine göre kendi içerisinde farklılık gösteren Türkiye'nin Afyonkarahisar ilinde yaşayan 18 yaş üstü orta

sınıf cep telefonu kullanıcısı 14ü kadın ve 14ü erkek olmak üzere toplamda 28 kişi ile sınırlıdır.

Çalışmada katılımcıların belirlenmesi ve görüşmelerin yapılması iki aydan fazla bir süre, 2018 yılının 5Mart–7Mayıs arasındaki zaman dilimi ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Bu alt bölümde, sayısal medya, toplumsal anlam, cep telefonunun teknik içeriği ve gündelik hayat kavramının tanımı yer almaktadır.

Sayısal medya: İletişim bilimleri çalışmalarında medya kavramı, kendi içinde birbirine bağlı olan 3 farklı anlamda kullanılır: medya kuruluşları, kültürel ürünler olarak medya ve maddi ürünler olarak iletişim araçları anlamında medya. Çalışmada medyanın, iletişim araçları anlamı üzerine durulmaktadır: “Sayısal medya”, her tür medya içeriğini 0 ve 1 bilgisayar koduyla sayısal olarak muhafaza etme ve aktarma özelliğine sahip iletişim araçları, anlamında kullanılmaktadır. “Medya” (media) sözcüğü, araç veya iletici (medium) sözcüğünün çoğul şeklidir. “Medium”, Latince “orta”, “arasında” anlamına gelen “medius” sözcüğünden türetilmiştir. İletişim alanında “medya”, iletişim sürecinin ortasında, mesajı gönderen ile alıcı arasında anlamında kullanılmaktadır. Başka bir deyişle medya, iletişim araçları kavramını karşılamaktadır.

Son 60 senedir iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle beraber, iletişim araçlarının teknik içeriği değişmektedir. İletişim araçlarının teknik içeriği analogdan sayısal teknolojiye geçmiştir. Sayısal teknolojiyle iletişim araçlarındaki yazı, ses, görüntü şeklindeki her tür medya içeriğinin 0 ve 1 bilgisayar koduyla sayısal olarak muhafaza edilmekte ve başka sayısal iletişim araçlarına aynı şekilde sayısal olarak aktarılmaktadır. Sayısal iletişim teknolojilerinin özellikleri: sayısal, etkileşimli, hipermetinsel, sanal, ağa bağlı ve simüle edilmiş şeklindedir (Lister vd., 2009, s.13).

Sayısal iletişim teknolojileri, farklı kavramlarla; sayısal medya, dijital medya, etkileşimli iletişim, bilgisayar aracılı iletişim, yeni medya şeklinde tanımlanmaktadır. Sayısal iletişim teknolojileri, iletişim çalışmaları alanında ilk başta yaygın olarak “yeni medya” kavramıyla ele alınmıştır (Lister vd., 2009; Manovich, 2001). Bu, “yeni” sözcüğünün kapsayıcı olmasından kaynaklanır: “Yeni”, “dijital medya”nın teknik ve formal tanımından, “etkileşimli medya”nın tartışmalı kalitesinden, “bilgisayar aracılı

iletişim”deki bir makineye bağlı olma sınırlılıklar ve uygulamalardan kaçınır ve bütün bunları kendisinde barındırır (Lister vd., 2009, s.11-12).

Medyanın yeni olarak tanımlanmasına karşı çıkan araştırmacılar da vardır. Bu araştırmacılara göre; “yeni” göreceli bir kavramdır: Bir süre sonra şimdinin yeni medyasından yeni olarak söz etmek imkânsızlaşacaktır. Yeni yerine, hem aracın özelliğini, hem de iletişim türünü yansıtan “sayısal medya” kavramı uygun görülmektedir (Scolari, 2009, s.945). Türkiye’deki iletişim bilimleri çalışmalarında sayısal iletişim teknolojileri; “yeni medya” şeklinde (Binark, 2007, 2014; Binark ve Bayraktutan, 2013; Sayımer, 2014) ve “sayısal medya” veya “dijital medya” şeklinde ele alınmaktadır (HECE, 2016; Timisi, 2016). Bu tez çalışmasında, “sayısal medya” kavramından yararlanılmaktadır.

Toplumsal anlam: Herhangi bir nesneye, duruma veya olguya dair toplumun anladığı şey, bir durum veya olgunun topluma hatırlattığı düşünce veya nesnedir². Çalışmada, “toplumsal anlam” kavramı, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı çerçevesinde kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, teknolojinin toplumsal anlamları,

...teknolojik sistemi benimsemekte olan kültürün yeni teknolojiyi kültürdeki mevcut kategoriler ve geleneklerin içine sığdırma çabalarıyla, ve yeni teknolojiyi varsayımlara, kategorilere ve kurallara meydan okuyarak düşünce ve algıları değiştiren kullanma yolları arasındaki dinamik etkileşimin sonucunda oluşur (Stearns, 01.06.2013).

Yeni geliştirilen teknolojik bir ürün, herhangi bir toplumsal ortamda kullanıma girdiğinde, toplumsal aktörlerin (bireyler, kurumlar) bu teknolojik ürünü benimsemek ve ondan yararlanmak için girişimleri veya eylemleri sonucu teknolojik ürünün toplumsal anlamı oluşur. Teknolojik ürünü benimsemede toplumsal aktörlerin eylemleri iki türde olabilir: Birincisi, teknolojik üründen, mevcut toplumsal geleneklerin ve kuralların çerçevesi içerisinde yararlanmaktır. İkincisi, teknolojik üründen toplumsal geleneklere ve kurallara meydan okuyan, teknolojik ürüne dair yeni düşüncenin ve yeni algının gelişmesine yol açan yaklaşımla yararlanmaktır. Bu iki tür eylemin arasındaki etkileşim sonucunda, teknolojinin toplumsal anlamı oluşur.

Toplumsal anlam kavramı, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında “social meaning” veya “social construction” kavramını karşılamaktadır. İngilizcede

²Bu tanım, bu şekliyle herhangi bir kaynakçada yer almamaktadır. Tanım; Türk Dil Kurumu sözlüğünde ‘toplum’ ve ‘anlam’ sözcüklerinin ayrı ayrı verilen anlamlarından hareketle araştırmacı tarafından tez konusuna göre önerilmektedir.

“construction” sözcüğü; inşa, yapı, konstrüksiyon, anlam ve yorum anlamını içermektedir. Herhangi bir teknolojik ürünün toplumsal aktörler tarafından işlenmesi (geliştirilmesi, kullanımı, anlamlandırılması), bu yaklaşımın savıyla, o ürünün toplumsal inşasıdır, toplumsal yapısıdır, toplumsal anlamıdır veya toplumsal yorumudur. Bu tez çalışmasında, “toplumsal anlam” kavramına, toplum üyeleri bireylerin herhangi bir nesneyi, durumu veya olguyu (öznel deneyimlerine dayanarak) anlamlandırmaları manasında başvurulmaktadır.

Cep telefonunun teknik içeriği: Cep telefonunun teknik özelliklerinin bütünüdür. Cep telefonunun teknik içeriği: telefon rehberi, arama çeşitleri, kısa mesaj çeşitleri, oyun, müzik çalar, radyo çalar, ses kaydedici, Java ve veri hizmetleri, kamera, internet hizmeti, konum hizmetleri ve bilgi içeriği, eğlence içeriği, veritabanı içeriği, işlemler içeriğine erişim özellikleri şeklindedir.

Gündelik hayat: Gündelik hayat kavramı, toplumbilim çalışmalarında anahtar kavramlardan biridir. Gündelik hayat; kitle kültürünün eleştirel analizi (Lefevbre, 1998, 2010a, 2010b, 2010c), bireysel eylemin sisteme karşı direnişi analizi (de Certeau, 2008) ve toplumsal dünyanın fenomenolojik analizi (Schütz ve Luckmann, 1983; Berger ve Luckmann, 2008) için araştırma konusu olmuştur.

Bu tez çalışmasında gündelik hayat kavramından Berger ve Luckmann’ın (2008) çalışmasında ele alındığı şekliyle yararlanılmaktadır. Buna göre gündelik hayat, pragmatik motivle belirlenen doğal tutum ortamıdır. Toplum üyeleri bireyler gündelik hayatla pragmatik motivle ilgilenirler ve gündelik hayatlarını gündelik hayat bilgi birikimi ile yönetirler. Bireylerin gündelik hayat bilgi birikiminin veya doğal tutumlarının kaynağı, öznel tecrübeler ve toplumsal dünyadaki tiplendirme şemasıdır. Gündelik hayat, bireyler için her gün tekrarlanan rutin ve garantiye alınmış bir gerçekliktir. Birey, gündelik hayatın gerçekliğini nesnel, öznel ve öznellikler-arası şeklinde deneyimler. Nesnel olarak gündelik hayat gerçekliği birey tarafından gerçeklik olarak olduğu gibi kabul edilir. Öznel olarak, bireyin gündelik hayat dünyasına olan ilgisi, yapmakta olduğu, yaptığı ve yapmayı planladığı şeyler tarafından, pragmatik olarak belirlenir. Bu şekliyle gündelik hayat dünyası, tam anlamıyla bir insanın kendine ait dünyasıdır. Öznellikler-arası olarak gündelik hayat, öznel gerçekliklerin paylaşılmasıdır (Berger ve Luckmann, 2008).

2. TOPLUM VE TEKNOLOJİ

Toplum ve Teknoloji Bölümü, çalışmanın alanyazın bölümüdür. Bu bölümde, teknolojik belirleyicilik yaklaşımı çerçevesinde McLuhan'ın iletişim çalışmaları ve sayısal medya üzerine çalışmalar; toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde Berger ve Luckmann'ın, Pinch ve Bijker'in, Croteau ve Hoynes'in çalışması; toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde gündelik hayat ve gündelik hayatta sayısal medya kullanımı ele alınmaktadır. Bölümde son olarak, dünyada ve Türkiye'de cep telefonu üzerine yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

Çoğu insan, telefon, bilgisayar ve benzeri teknolojik aletleri gündelik hayatlarında kullansa da, bu teknolojik aletlerin nasıl yapıldıklarıyla ve teknik olarak nasıl çalıştıklarıyla ilgilenmez. Eski çağlarda da, ateşin nasıl oluştuğunu bilmemek, insanların ateşi, ısınma, pişirme ve aydınlatma aracı olarak kullanmalarına engel olmamıştır. İnsanlar, tarih boyunca doğayı gözlemleyerek edindikleri bilgilerle yaşamlarını kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Başta yontulmuş taş gibi basit aletler kullanan, toplayıcılık ve avcılıkla uğraşan insanlar, sonradan daha karmaşık aletler kullanmaya, tarım ürünleri yetiştirmeye ve hayvanları evcilleştirmeye başlamıştır (Harari, 2016, s.89-130). İlerleyen zamanlarda insanlar un değirmeni gibi üretim tesislerini kurmuşlardır. Zamanla basit üretim tesislerinin yerini su değirmeni, buharlı araçlar, elektrikli veya sayısal araçlar gibi geliştirilmiş üretim tesisleri almıştır.

Bu araçların geliştirilmesi ve sanayi makinelerine dönüştürülmesi anlamanın ve kullanımın bilim ve teknolojinin yanı sıra farklı toplumsal, ekonomik, askeri ve kültürel faktörlerin bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir (Basalla, 1996; Harari, 2016, s.259-263). İnsanların teknolojiyi basitten karmaşığa doğru kullanmalarıyla birlikte, toplumsal hayatta da değişimler yaşanmıştır. Sanayileşmeyle birlikte genelde teknolojinin, özelde iletişim teknolojilerinin toplumsal hayattaki önemi artmıştır. İletişim teknolojilerinin uluslararası hale gelmesinin temelleri ve sanayi toplumdan enformasyon veya bilgi toplumuna geçiş sürecini hızlandıran bazı olgular şu şekildedir: 1930-1940'larda uluslararası kapitalist politika ve ekonominin gelişmesi ile kıtalar arası su altı iletişim kabloları, telgraf vb. iletişim teknolojileri ortaya çıkmıştır. Radyonun uluslararası yayına başlamasıyla 1950'lerde "uluslararası iletişim" kavramı ortaya çıkmış, 1950'lerin sonunda bu kavrama "kültürel ilişki" ve "kültürel temas" kavramı eklenmiştir (Erdoğan ve Alemdar, 2002).

Batı ülkeleri tarafından geliştirilen iletişim kuramları ve gerçekleştirilen iletişim araştırmaları 1960’larda kapitalist sistemin uluslararası alanda yayılmasına katkı sağlamaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde [ABD] uluslararası kalkınma için iletişim teknolojilerinin gerekliliğinin vurgulandığı Rostow’un yenilenmiş klasik kalkınma kuramı gündeme gelmiştir. Bu çerçevede ABD, iç ve dış pazara bilişim teknolojilerinin nakline başlamıştır. 1980’lerde Japonya ve (özelleştirme politikasının yaygınlaştığı) Avrupa, ABD’nin iletişim teknolojileri ve ekonomi konusunda uluslararası kontrol gücüne rakip olacak şekilde gelişmiştir. 1990-2000’lerde uluslararası sürdürülebilir kalkınma politikası çerçevesinde iletişim teknolojileri dünyanın neredeyse her yerine nakledilmiştir (Erdoğan ve Alemdar, 2002).

Sonuç olarak, dünyanın neredeyse her toplumuna yayılan iletişim teknolojileriyle, geçmişte matbaayla gerçekleşen bir devrim kadar önemli bir değişim yaşanmıştır. İletişim teknolojileri, çoğu toplumlarda kurumsal denetimde olduğu kadar gündelik hayatın da önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu durum, sosyal bilimler çalışmalarında iletişim teknolojilerinin toplumsal değişimler ile ilişkilendirilerek araştırılmasını etkilemiştir. Alanyazında; matbaayla birlikte iletişim alanında yaşanan gelişmeler sanayileşme dönemi ile; elektronik iletişim araçları modern dönem ile; sayısal iletişim araçları da modern sonrası dönem ile ilişkilendirilmektedir. Sanayileşme sonrası dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerine her alanda (toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel) belirleyici rol yüklendiği ve çözüm anahtarı olarak ele alındığından modern sonrası dönem, “enformasyon ağı” olarak, enformasyon çağının toplumu ise “ağ toplumu” olarak tanımlanmaktadır (Castells, 1996, 1997, 1998; van Dijk, 2016).

İletişim üzerine geliştirilen kuramlar toplumbilim, siyaset bilimi, psikoloji, sosyal psikoloji, olgubilim ve bilim ve teknoloji sosyolojisi kuramlarından etkilenerak ortaya çıkmıştır. Farklı bilim alanlarından etkilenerak geliştirilen bu kuramlar iletişim ve iletişim teknolojilerini toplumsal, kültürel, psikolojik ve siyasal durum veya olgularla ilişkilendirerek ele almayı mümkün kılmaktadır. İletişim kuramları pozitivist veya ana-akım, Marksist eleştirel ve kültürel yaklaşımlar gibi belirli çatılar altında toplanabilir. Aşağıda, pozitivist yaklaşımlardan teknolojik belirleyicilik; ve teknolojik belirleyiciliğe toplumbilimsel açıdan eleştirel bakılmasını mümkün kılan toplumsal inşacılık yer almaktadır. Toplumsal inşacılık ilk ortaya çıktığı haliyle pozitivist bir yaklaşım sayılabilir, bununla birlikte bilim ve teknoloji sosyolojisine uyarlandığı haliyle toplumsal inşacılık, toplum ve teknoloji etkileşimi konusuna –kurum içi ilişki, kurumlararası ilişki,

teknoloji ve kullanıcı ilişkisi gibi konulara- eleştirel yaklaşım için uygun zemin sunduğu da belirtilmelidir³.

2.1. İletişim Çalışmalarında Teknolojik Belirleyicilik Yaklaşımı

Bu bölümde teknolojik belirleyicilik yaklaşımı çerçevesinde McLuhan'ın iletişim çalışmaları ve sayısal medya üzerine çalışmalar yer almaktadır.

Toplumsal hayatta iletişim teknolojilerinin önemi arttıkça, sosyal bilimler alanında, iletişim teknolojilerini, toplumsal değişimleri belirleyen bir güç olarak inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, “medya teknolojilerinin toplumda bireylerin nasıl düşüneceğini, hissedeceğini ve hareket edeceğini veya toplumun biçimini ve çalışmasını şekillendirdiği (Erdoğan ve Alemdar, 2002, s.170)”, belirtilmiştir. Teknolojik belirleyicilik, iletişim alanında 19. yüzyılda yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla gelişmiştir. Örneğin; tren “raylar[1] gelişmenin, uygarlığın yayılmasının sembolü olarak sunulmuştur (Mattelart, 1994'den akt. Erdoğan ve Alemdar, 2002, s.165)”. İletişim teknolojileri, 1900'lerde ideal demokratik duruma dönüşün aracı olarak görülmüştür. I. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrasında iletişim araçları, güçlü bir propaganda aracı olarak işlev görmüştür.

İlk yaygınlaşmaya başladığından günümüze kadar iletişim araçlarının birer okur, dinleyici ve izleyici olan halkın üzerindeki etkileri iletişim araştırmaların konusu olagelmıştır. Bu anlamda, çoğu iletişim araştırmaları teknolojik belirleyicilik yaklaşımını destekleyici nitelikte yapılmıştır. Çoğu akademik çalışmalar, teknolojik belirleyiciliği kabul etmese de, onun sürdürülmesine teknolojinin topluma olan etkisini araştırarak yardımcı olur (Kinsey, 2007). Erdoğan ve Alemdar (2002), Amerikalı iletişim araştırmacılarının büyük çoğunluğunun teknolojik belirleyicilik yaklaşımını benimsediğini; yaklaşımın, 1950-1960'larda modernleşme kuramlarıyla, 1990'larda post-modernizm ve post-endüstriyalizm kuramlarıyla örtülerek sunulduğunu belirtmiştir. Pozitivist-deneyci okulun kültürel yaklaşımlarında teknolojinin olumlu taraflarına ağırlık verilmiş; olumsuz tarafları aktif izleyici, özgür seçim ve serbest akım ve serbest rekabet,

³ Örneğin Wajcman'ın (2004) çalışmasında teknolojiyi feminist yaklaşıma göre ele alabilmek için öncelikle toplumsal inşacıktan yararlanıldığı görülmüştür: Yazar bir teknolojik ürünün tasarımı, kullanım amacı ve diğer unsurlarını araştırmada toplumsal inşacığa başvurmuş ve bir teknolojik ürünün farklı modellerindeki farklılıkları toplumsal cinsiyetle ilişkilendirmek için feminist yaklaşıma başvurmuştur.

demokrasi çerçevesi içerisinde açıklanarak örtülmüştür (Erdoğan ve Alemdar, 2002, s.165 ve s.186-187).

Pozitivist okulun yanı sıra, eleştirel yaklaşımın da teknolojik belirleyicilikten bağımsız olmadıkları, Frankfurt okulunun çalışmalarında görülmüştür:

Frankfurt okulunun kitle kültürünü eleştirisinde, kitlelerin durumundan kültür endüstrisini sorumlu tutulur. O zaman tek yol, ana yolun tuttuğu “kendi balını ve zehrini kendi seçen aktif izleyici” tezine sarılmak ve bu tezi işlemektir. Aktif izleyici özgür izleyicidir. Dolayısıyla, egemenlik veya sömürü ilişkisinden bahsedemeyiz, çünkü özgürlük vardır (Erdoğan ve Alemdar, 2002, s.187).

Teknolojik belirleyicilik görüşü iletişim alanında, Toronto İletişim Kuramı Okulu (Toronto School Of Communication Theory) kuramcıları Harold Adams Innis, Herbert Marshall McLuhan, Walter Ong, Neil Postman ve Joshua Meyrowitz tarafından benimsenmiştir. İletişim alanında teknolojik belirleyicilik denince ilk akla gelen ve sayısal medyanın gelişmesiyle birlikte günümüzün iletişim çalışmalarında sıkça kuramsal dayanak olarak başvurulan kaynak: McLuhan’ın çalışmalarıdır. McLuhan’ın görüşünden etkilenen kuramcılar: Rushkoff, Tapscott, Prensky, Bolter, Dovey, Giddings, Grusin ve Lister’dir.

Kanadalı iletişim bilimci, Herbert Marshall McLuhan (1911-1980) çalışmalarında medya ve teknolojinin kültürel işlevlerini ele almıştır⁴. McLuhan’ın çalışmaları kendi döneminde yoğun ilgi görmüştür. McLuhan’ın görüşünü savunanlar kadar eleştirenler de olmuştur. Eleştiriler, McLuhan’ın çalışmalarında teknolojik belirleyicilikten yana bir görüşün benimsenmesi ve sınanması olanaksız varsayımların sunulması üzerine yapılmıştır. Geçmişteki eleştirilere rağmen, sayısal medyanın gelişmesiyle birlikte McLuhan’ın çalışmaları, iletişim bilimi alanında eski popülerliğini geri kazanmaya başlamıştır. Bu durumu anlamak için aşağıda McLuhan’ın çalışmaları ele alınmaktadır.

⁴McLuhan’ın medya üzerine kitapları: *The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man* (1951, Mekanik Gelin: Sanayi İnsanın Folkloru), *Counterblast* (1954; Harley Parker ile, 1969), *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (1962, Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu), *Understanding Media: The Extensions of Man* (1964, Medya Anlamak: İnsanın Uzantıları), *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects* (Quentin Fiore ve Jerome Agel ile, 1967, Ortam Mesajdır: Etkilerin Bir Dökümü; Ünsal Oskay’ın çevirisiyle 2005, Yaradığımız Medya), *War and Piece in the Global Village* (Quentin Fiore ve Jerome Agel ile, 1968, Küresel Köyde Savaş ve Barış), *From Cliche to Archetype* (Wilfred Watson ile, 1970, Klişeden Arketipe). Ayrıca ölümünden sonra *Laws of Media: The New Science* (Eric McLuhan ile, 1988, Medyanın Yasaları: Yeni Bilim) ve *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century* (Bruce R. Powers ile, 1989, Global Köy: 21.yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler) kitapları yayımlanmıştır.

McLuhan, bütün çalışmalarında iletişim teknolojilerini toplumsal değişimin belirleyicisi olarak savunmuştur. Bununla birlikte, McLuhan'ın 1950'lerdeki çalışmalarıyla 1960'lardaki çalışmaları arasında belirgin bir fark vardır: 1950'lerde medyanın iletildiği mesaja ve mesaj içeriğine önem verirken, 1960'larda ise medyanın teknik özelliğine odaklanmıştır ve medyanın kültürel etkisini medyanın teknik özelliği bağlamında ele almıştır. Alanyazında, Lister ve arkadaşları (2009) McLuhan'ın çalışmalarını 3 başlık altında: “medya, insan uzuvlarının teknolojik uzantıları”; “bir iletişim aracının içeriği, başka bir iletişim aracıdır” ve “iletişim aracı mesajdır” savını incelemiştir. Oskay (2010, s.222-224), McLuhan'ın üç savını incelemiştir: Yazılı iletişimin sözsöz iletişim geleneğini ortadan kaldırdığı savı; “İletici araç mesajdır” savı ve “Soğuk ve sıcak iletici” savıdır. Aşağıda, McLuhan'ın çalışmaları ve çalışmalarına yöneltilen eleştiriler yer almaktadır.

2.1.1. Teknolojik belirleyicilik ve McLuhan'ın medya çalışmaları

McLuhan, medyayı insan uzuvlarının teknolojik uzantısı yaklaşımıyla, sözlü, yazılı ve elektronik medyayı ve onların kültürel etkilerini incelemiştir. McLuhan'ın (2014) *Gutenberg Galaksisi*'nde iletişim teknolojisine bağlı toplumsal değişim; Batı toplumu örneğinde, tribalization (kabileleşme), detribalization (kablesizleşme), retribalization (yeniden kabileleşme) şeklinde üç döneme bölünmüştür. Bu dönemler; sözlü iletişimin ilkel kültürü, sözlüyle bir arada olan fonetik alfabe ve el yazısının kullanıldığı okuryazarlık kültürü, kitle üretimi mekanik matbaa çağı ve radyo, televizyon, bilgisayar gibi elektronik medya kültürü şeklinde açıklanmıştır. McLuhan, insanın dış gerçekliği, birkaç duyu organıyla algıladığını, farklı iletişim tekniklerine bağlı olarak, insanların gerçeği algılamalarında farklı duyu organlarının ön plana çıktığını, bunun ise toplumsal değişmeye neden olduğunu belirtmiştir.

Buna göre yazı-öncesi, sözlü iletişimin ilkel kültüründe insanlar arası iletişim yöntemi konuşma ve işitmedir. Dış gerçeği algılamada insanların işitme organı olan kulak ön plandadır. McLuhan, sözlü iletişim kültürünün gelişmesiyle insanların kabile şeklinde yaşamalarını ilişkilendirmiştir. Sözlü iletişim, bir duyu organı olarak kulağın gelişmesini etkilemiş; “aşırı duyarlı” kulakla dış gerçeği algılama ise ilkel insanların kabile şeklinde bir arada yaşamasına yön vermiştir. Fonetik alfabenin ve yazının ortaya çıkmasıyla, sözlü iletişim görsel olarak gelişmiş, okuryazarlık kültürü oluşmaya başlamıştır. Okuryazarlık

kültürünün başlarında yazı, sözlü iletişimin aracı şeklindedir ve sözlü iletişimin özelliklerini taşımaktadır. Bunun nedeni yazının bir kişi tarafından çok sayıda dinleyicilere okunmasındadır. Matbaanın gelişmesiyle yazının kitlesel üretimi gerçekleşmiştir. Yazı, McLuhan'a göre gözün uzantısıdır. Yazıyı okumayla, dış gerçeği algılamada görme duyusu, göz ön plana çıkmıştır. Oskay'ın (2010) çalışmasında McLuhan'ın görüşü şu şekilde aktarılmıştır:

Yazının bir doğru boyunca dizilen simgelerden oluşma özelliği kadar, soyut olma özelliği de (kişinin çeşitli duyu organları ile ve kendisi olarak yapacağı algılamalar yerine, görme duyusu ile kendisinin dışında hazırlanmış belirli simgeleri algılaması anlamına gelmektedir) insan'ı, "kabile" topluluğu insanı yerine, bireysel yaşayan ve düşünen insana dönüştürmüştür (Oskay, 2010, s.223).

Matbaa; okuyarak, yazarak insanın dış gerçeği, kabilenin diğer üyeleriyle birlikte kolektif olarak değil, bireysel olarak düşünmesini sağlamıştır. Toplumun bir ferdi olan kabile insanı yerine, bireyselliğin gelişmesini etkilemiştir. Böylelikle McLuhan, matbaayla oluşan kültürü insanlarda kabilesizleşme dönemiyle ilişkilendirmiştir.

Elektrik enerjisinin teknoloji üretiminde kullanımı ile telgraf, telefon, radyo, televizyon gibi elektronik araçların geliştirilmesi, McLuhan'a göre yeni bir dönemin başlamasını tetiklemiştir. Elektronik teknolojinin ortaya çıkmasıyla, dış gerçeği anlamak için tek başına görme duyusu yetersiz kalmıştır. Görmeyle beraber işitme duyusu eski önemini tekrar kazanmıştır. Elektronik kültürde insanların dış gerçekliği algılanmalarında birden çok duyu organı ön plana çıkmıştır. Elektronik teknolojinin zaman ve uzay engelini anında aşma özelliğinden dolayı elektronik kültürde herhangi bir durumun gizli saklı kalması olanaksızlaşmıştır. Elektronik teknolojinin hâkim olduğu dünyada herkes, her şey hakkında fazla bilgiye sahip olmuştur⁵.

Yeni dünyamızın özelliği, "her şeyin bir anlığı". "Zaman" küçük küçük parçalara ayrılmakta, "uzam" sanki yok olmakta. Şimdi global bir köyde yaşıyoruz... Her şey anında oluyor, anında yaşanıyor. İşitsel bir uzama geri döndük. Bugün, okur-yazarlıkla geçirdiğimiz birkaç yüzyıldan sonra yitirdiğimiz kabile hissiyatını, insanın başlangıçtaki duyumsamalarını yeniden yaşıyoruz (McLuhan, Fiore ve Agel, 2005, s.63).

⁵Bu, insanların toplumsal ve siyasi olaylara dâhil olmasına, katılmasına yol açmış (artık bir savaş 'oralarda bir yerde' olmaz – insan dikkatinin önünde olur, ve insanda böylece diğerlerine karşı sorumluluk oluşur, geçici ve pasif bir sorumluluk). Ancak bu katılım oturduğu yerdendir: televizyonun izlendiği oturma odası bir oy verme kulübesine dönüşmüştür (McLuhan, Fiore ve Agel, 2005). Bir insan diğerini etkilemek için onun oturma odasına girmelidir. Bu yüzden siyaset 19.yy siyasetinden çıkar, 'medya siyasetine'/ 'elektronik siyasete' ayak uydurur. Medyatik siyasetçi gerçeğin kaynağı değil, kendisinin pazarlamacısı olur (McLuhan, 1964).

McLuhan'a göre elektronik teknolojinin yaygınlaştığı toplumlarda yeniden kabile düzeni hâkim olmuştur. Ancak, zaman ve uzay engeli aşıldığından, insanlar tek bir kabilenin değil, aynı anda birden çok kabilenin üyesi olmuştur. Yeniden kabileleşme döneminde elektronik kültür dünyayı küresel köye, toplulukları ise küresel kabileye dönüştürmüştür.

McLuhan, meslektaşı Innis'in *The Bias Of Communication* çalışmasında geçen – medya gerçekte düşüncenin uzantısıdır- görüşünden hareketle, kendi çalışmalarında “teknoloji” ile “medya”yı insan uzuvlarının uzantısı olarak savunmuştur⁶. McLuhan'a göre, “tüm medya insanın psişik ya da fiziksel yetilerinin uzantısıdır (McLuhan, Fiore ve Agel, 2005, s.26)”: Tekerlek ayağın, kitap gözün, giyim tenin, elektrik devresi merkezi sinir sisteminin bir uzantısıdır. “Medya, çevreyi değiştirerek, bizde duyu algılarının eşsiz oranlarını uyandırır. Herhangi bir duyu uzantısı bizim düşünme ve davranma tarzımızı – dünyayı algılamamızı değiştirir (McLuhan, Fiore ve Agel, 2001, s.41)”.

Medya duyularından alınanlar “gerçek” olarak algılanır, medyanın sundukları “gerçek dünya”ya dönüşür. “Yeni medya bizi eski ‘gerçek’ dünya ile bağ kurmamızı sağlayan bir yol değildir; o gerçek dünyadır ve isteğe göre eski dünyadan kalanları değiştirir (McLuhan ve Parker, 1969, s.52)”. Beden ve duyuların uzantısı olarak teknoloji veya medya, kişinin kendisi ve çevresi ile etkileşimdedir. Farklı teknolojik araçlara göre, insanın farklı duyuları ön plana çıkar. Bu da insanın fikrini, algılamasını, duygularını ve tecrübelerini, yani zihinsel işlevlerini etkiler. İnsanın çevreyle ilişkisi, insanın belli bir duyusunu ön plana çıkaran teknoloji veya medyaya bağlı olarak değişir. Teknoloji veya medyanın insanlarda oluşturduğu değişimler, toplumsal, siyasi ve ekonomik yapılanmaları da etkiler.

McLuhan, tüm medyanın paylaştığı ortak özelliğin bir aracın içeriği kendinden bir önceki araç olduğunu savunmuştur. McLuhan, medyanın kendisini bir fiziksel ortam olarak, medya içeriğini ise bir önceki medya ortamının fiziksel yeniden işlenişi olarak ele almıştır. Böylelikle McLuhan, medyaya fiziksel yönden bakmaya ısrar etmiştir. McLuhan'a göre fiziksel olarak ele alındığında medyanın, insan davranışlarını etkileme ve insanların bulunduğu ortamı şekillendirmedeki gücü ortaya çıkmaktadır.

⁶Innis'in ve McLuhan'ın bu savı, ortaya atılan yeni bir fikir değildir. Lister ve arkadaşlarına (2009: 90-92) göre, medyayı insan uzuvlarının devamı olarak ele alma, eskiden beri farklı düşünürlerin çalışmalarında: Aristotle'in 'The Eudemian Ethics' ve 'Politics'; Marx'ın 'Grundrisse'; Kapp'ın 'Outlines of a Philosophy of Technology'; Bergson'un 'Creative Evolution' paylaşılan bir fikirdir.

[Elektronik teknolojinin oluşturduğu] Bu yeni ortamın “içeriği” endüstriyel çağın eski mekanik ortamıdır. Yeni ortam eskisini televizyonun filmi yeniden işlediği gibi yeniden işler. Film, televizyon “içeriği” içindir. Televizyon, bütün ortamlar gibi çevresel ve algılanamazdır. Biz, sadece “içerikten” ya da eski ortamdan haberdarız (McLuhan, 1964, s.vii).

Günümüzde yaşadığımız ortam veya süreç yani elektronik teknoloji, toplumsal hayatımızdaki karşılıklı bağıntılı ilişki kalıplarımızı ve kişisel hayatımızın her yanını yeni baştan biçimlendirip yeni baştan inşa ediyor. ...Toplumlar her zaman iletişimin içeriğinden çok, insanların iletişimde kullandıkları iletişim araçlarının doğasına biçimlendirilmişlerdir (McLuhan, Fiore ve Agel, 2005, s.8).

Mesajın içeriği değil, medyanın doğasının toplumu biçimlendirdiğini savunan McLuhan, medyanın teknik içeriğine odaklanmanın önemli olduğunu vurgulamıştır. McLuhan’ın bu savıyla ilgili çalışmalarına alanyazındaki mevcut çalışmaların sayısal medyanın teknik özelliklerini açıklamada başvurulduğu görülmektedir.

McLuhan’a göre yeni medya ortamının içeriği olarak yeniden işlenen eski medya ortamı önceki etki gücünü kaybetmiştir. Bu etki gücü, eski medya ortamını yeniden işleyen ve sunan yeni medya ortamına aittir. Buna göre McLuhan, “içerikten çok aracın kendisi bireysel ve toplumsal etki yaratmaktadır”, görüşünü savunmuştur. Örneğin, televizyonda ne izlendiğinden⁷ çok, televizyon öncesi aile yapısı ve televizyon sonrası aile yapısı arasındaki farklılaşma önemlidir. İki durum arasındaki fark, televizyonun ailedeki ilişkileri yeniden yapılandırmasında yatmaktadır. Buna göre McLuhan’ın (2001) deyiimiyle, “araç – mesajdır (the medium is the message⁸)”.

⁷Bu noktada McLuhan, her ne kadar içeriğin önemsiz olduğunu vurgulamış olsa dahi, *Counterblast*’ta tersine bir fikir savunduğu görülmektedir. *Counterblast* ilk 1954’te yayınlandığına göre, McLuhan’ın zamanla (1960’lı yıllardan itibaren) medyanın yapısıyla ilgili görüşünün değiştiği söylenebilir ancak, medyanın toplumsal değişimlerdeki belirleyici rolü ile ilgili görüşü değişmediği açıktır. McLuhan’ın medya içeriğinin etkisiyle ilgili 1950’lerdeki görüşü şu şekildedir: Televizyonun yaygınlaşmasıyla insanoğlu daha bebekken birden büyüklere odaklı her şeyden haberdar olur: ekrandaki savaş, şiddet, çıplak beden vs. onun birden büyümesine yol açar. Amerika’da gençlik diye bir süreç kalmaz. 3 yaşında, yetişkinlere dair bilgilerle sardırılan biri, 6 yaşında ilkokula gidince (‘ali topu at’ gibi) okul müfredatı onu etkilemede geç kalır. Buna bir çözüm süreci olarak McLuhan, 20.yıyın eğitim sisteminde değişimlerin yapılmasını: teknoloji olanaklarını kullanarak mekân sınırını aşma (okul dışı ders) ve öğrenciye medya aracılığıyla güncel bilgi sunma önerisinde bulunmuştur. Yazara göre, sınıf dışında –hazır ulaşabilir kaynakları görmezden gelmek –dünyaya kayıtsız kalmak demektir. McLuhan için tek bir sınıf, bitmeyen seminer – dünyanın kendisidir (McLuhan ve Parker, 1969, s.37).

⁸Araştırmacı, bu noktada, Türkçeye ‘mesaj’ olarak çevrilen ancak, İngilizcede McLuhan’ın ‘message’ yerine ‘massage’ sözcüğünün kullanılması üzerine durmak istemektedir. ‘Massage’ sözcüğü aslında Türkçeye ‘masaj’ olarak çevrilmektedir, ancak McLuhan’ın Türkçeye çevrilmiş metinlerinde bu sözcük her zaman ‘mesaj’ (İngilizcesi ‘message’) şeklinde çevrilmiştir. McLuhan, çalışmalarında cümle kurarken sözcüklerle oynayarak, farklı sözcükleri farklı anlamda kullandığı bilinmektedir. Bu ‘massage’ sözcüğü de acaba başka bir şey ifade etmekte midir? Örneğin, ‘mass-age’- yani ‘kitle devri/dönemi’ gibi, ‘the medium is the mass-age’, yani yazar, ‘kitle devri iletişim aracı’ mı demek istemiştir? McLuhan’ın çalışmaları

Tüm medya bizi tamamen değiştirdi⁹. Kitle iletişim araçları kişisel hayatımız, siyasal, ekonomik, estetik, psikolojik, ahlaki ve etik hayat alanlarımızı öylesine yaygın biçimde etkilemektedir ki ilişmedikleri, dokunmadıkları, değiştirmedikleri hiçbir yanımız kalmadı. Araç, mesajdır¹⁰ (McLuhan, Fiore ve Agel, 2001, s.26).

McLuhan medyayı, insanların düşünce ve davranışını – dünyayı algılamasını etkilemesine göre “sıcak medya” ve “soğuk medya” olarak sınıflandırmıştır. Sıcak medya, dinleyici veya izleyicinin iletiyi anlamak adına fazla çaba harcamasına gerek kalmadığı, tamamlanmış iletiler sunan medyadır. Soğuk medya, dinleyici veya izleyicinin iletiyi anlamak adına ileti, yani dış gerçeklik üzerine düşünerek, onu anlamlandırarak çaba harcamasını gerektiren tamamlanmamış iletiler sunan medyadır. Sıcak medyanın dinleyicisi veya izleyicisinin iletişim sürecine katılımı zayıf iken, soğuk medyada durum tam tersidir. Bu anlamda, tamamlanmış iletiyi sunma özelliği sıcak medyayı; pasif katılım özelliğine sahip, demokratik olmayan, tek yönlü ve baskıcı kılmaktadır. Soğuk medya, tamamlanmamış iletiyi sunma özelliğiyle aktif katılımı sağlayan, demokratik ve iki yönlüdür. McLuhan, basılı eserler, radyo ve sinemayı sıcak medya olarak, televizyonu ise soğuk medya olarak belirtmiştir.

Sonuç olarak, McLuhan çalışmalarında bireysel ve toplumsal değişimi medya teknolojileriyle ilişkilendirilmiştir: Geçmiş çağlarda yaşanan toplumsal değişimler medyayla ilişkilendirilerek – sözlü kültür, yazılı kültür, matbaa kültürü ve elektronik kültür– kabileleşme, kabilesizleşme ve yeniden kabileleşme şeklinde ele alınmıştır. McLuhan’ın çoğu çalışmalarının konusu olan elektronik teknoloji ve onun toplumsal etkisini, siyaset¹¹ ve eğitim¹² örneğinde tartışmıştır. McLuhan’ın çalışmalarında teknoloji, bağımsız bir güç olarak toplumsal değişimlerle ilişkilendirilmiştir. Ancak

araştırılırken alanyazında bu sorunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Ancak bir kaynakta, Levinson’da (2001, s.36) bu konuyla ilgili kısa bir bilgiye rastlanmıştır. Levinson, McLuhan’ın *Understanding Media* çalışması yayımlandığında, ilk bölümü olan “Medium is the message” başlığının çok tartışıldığını ve bu konu kısa sürede popüler hale geldiğini belirtir. Bu durumda McLuhan aynı başlık altında bir kitap yayımlamaktan kendini alıkoyamaz ancak, bu sefer ufak bir değişiklik yapar ve ‘message’ sözcüğünü ‘massage’ ile değiştirir. Levinson ‘massage’ sözcüğünün ‘mass-age’, ‘me sage’ veya ‘ma sage’ şeklinde farklı anlamlara gelebileceği görüşündedir. (Bu dipnottaki, -Levinson, 2001- olarak belirtilenlerin dışındaki görüşler araştırmacıya aittir).

⁹All media work us over completely’, McLuhan, Fiore ve Agel, (2005)’in Oskay’ın çevirisiyle: ‘Benliğimizi tümüyle medya teslim aldı’ şeklindedir.

¹⁰‘The medium is the massage’, McLuhan, Fiore ve Agel, (2005)’in Oskay’ın çevirisiyle: ‘Yaradanımız medya şimdi’ şeklindedir.

¹¹20.yüzyılda siyaset 19.yüzyılın siyasetinden çıkar, ‘medya siyasetine’ veya ‘elektronik siyasete’ ayak uydurur; medyatik siyasetçi gerçeğin kaynağı değil, kendisinin pazarlamacısı olur (McLuhan, 1964).

¹²Medya teknolojisinden yararlanmayan 20.yüzyılın ‘çağ dışı’ eğitim sisteminde teknoloji olanaklarını kullanarak mekân sınırını aşmalı (okul dışı ders) ve öğrenciye medya aracılığıyla güncel bilgi sunmalı (McLuhan ve Parker, 1969).

teknolojinin gelişme süreci odak dışı bırakılmıştır. Toplumsal değişim, toplumsal genellemeden bireysel düzeyde, insanın algı ve davranışlarındaki değişimler düzeyinde açıklanmıştır. McLuhan, “medya, insan algısını – özellikle ‘gerçeğe’ olan bakış açısını – değiştirerek kültürü değiştirir; hayatı sürdürmek, teknolojiyi kullanmak ve ondan yararlanmak için insan medyayı veya teknolojiyi anlamalı” düşüncesini savunmuştur. Böylece McLuhan’a göre, “kitle iletişimindeki araçların ‘ne’yini, ‘nasıl’ını bilmeden, yaşadığımız toplumsal ve kültürel değişimleri anlamak olanaksızdır (McLuhan, Fiore ve Agel, 2005, s.8)”.

McLuhan’ın çalışmaları, öncelikle, medyanın kültürel işlevi konusunun iyimser teknolojik belirleyicilik yaklaşımıyla ele alındığı için eleştirilmiştir (Schramm, 1973’den akt. Oskay, 2010, s.213). Buna göre McLuhan, insanın ve toplumun değişmesi için medyanın tek başına yetersiz kaldığını; değişimi tetikleyen diğer kişisel ve çevresel – toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik– unsurları göz ardı etmiştir (Edoğan ve Alemdar, 2002; Oskay, 2010; Stevenson, 2015). “McLuhan’da insanın kaderini belirleyen insanın kendisi değil, uzantısı olan teknolojidir: Bu görüş var olan teknolojik düzenin sorgusuz savunuculuğunu yapmaktır (Edoğan ve Alemdar, 2002: 186)”. McLuhan’ın çalışmalarının eleştirilme nedenlerinden bir diğeri ise, onun çalışmalarında bilimsel ciddiyetten uzak bir dilin kullanılması ve sınanması olanaksız varsayımların sunulmasıdır. McLuhan’ın sözlü, yazılı, matbaa ve elektronik kültür görüşü, “sınanması olanaksız ve yanlışlığı doğrusundan çok daha fazla ham-hipotezler”, olarak eleştirilmiştir (Oskay, 2010, s.223, dipnot). McLuhan’ın görüşünün geçersizliği, iki nedenle belirtilmiştir:

...(a) McLuhan’ın açıklamalarının klasik sosyal bilimcilerdeki kuramsal çalışma ciddiyetinden yoksun oluşu; (b) Klasik sosyal bilimcilerin bu özelliğinden yoksun oluşunun yanı sıra, dar kapsamlı kavramsallaştırmalar ile sınırlı tutulmuş varsayımların sınanmasından yana olan ampirik araştırmacıların yöntembilim anlayışına da katılmayı ve hatta bunları küçümsemekte oluşu. Böylece, ‘peygamberlik öykünmesi içinde ettiği sözler’ bilimsel bir nitelik taşımaktan çok; kurulu düzenin yolaçtığı çeşitli sorunların sisteme dokunmadan iyileştirilebileceğine, çözümlenebileceğine inananların, inanılmasını isteyenlerin ilgisini çeken sözler olarak kalmıştır (Oskay, 2010, s.225-226).

McLuhan’ın çalışmalarına genel eleştiriler bu şekildedir. Bunun yanı sıra, Oskay (2010), McLuhan’ın çalışmalarının kendi içerisindeki çelişiklere de dikkat çekmektedir ve eleştirmektedir. Bu eleştiriler, McLuhan’ın 1950’lerdeki çalışmalarıyla 1960’lardaki çalışmalarının arasındaki çelişiklerle ilgilidir. 1950’lerde, McLuhan, “teknoloji çağında,

tinsel bakımdan insanın yenik düşmüş bir duruma indirgendiğini, kişiliğini yitirmiş bir insana dönüştüğünü, anonimleşmiş bir yaşamın yarattığı baskılara karşı fantazyalara yönelme durumunda bırakılmış bir insan olup çıktığını söylemiştir (Oskay, 2010, s.208)”. Bunun sonucu olarak, geniş kitlelerin yerine dergiler, gazeteler, sinema konuşmaktadır, insanlara ise bunları dinleme özgürlüğü verilmektedir (McLuhan’dan akt: Oskay, 2010, s.208-211).

McLuhan, 1960’lardaki çalışmalarında, elektronik iletişim döneminde “hem ileri bir uzmanlaşma ve işbölümü vardır, hem de bu işbölümü dünyanın ‘evrensel köye’ dönüşmüş bulunması nedeniyle, insanların birbirinden ayrı bulunmasıyla değil; her zamankinden daha yoğun ilişkiler içinde bulunmasıyla sürdürülebilir olmuştur (Oskay, 2010, s.213)”. Bu noktada Oskay (2010, s.214), McLuhan’ın ilk çalışmalarında “çağdaş insanla ilgili anlattığı sorunların aynı toplumsal formasyonun temel niteliklerini değiştirmeksizin vardığı daha üst bir evrede, sadece teknolojideki gelişmelerle çözümlenebileceğini söylemesinin tutarlı olmamasına” dikkat çekmektedir.

McLuhan’ın iletişim araçlarının “sıcak” ve “soğuk” olarak belirlemede başvurduğu ölçütler de eleştiri konusu olmuştur. Sıcak ileticiler, insanın “dış gerçeklik hakkında algılamalar yapmasında kişinin muhayyele (tasarım) yeteneğini kullanmasına gerek bırakmayan ileticidir (Oskay, 2010, s.223)”. Soğuk ileticiler, insanın “dış gerçekliğin ‘resmine varmakta’ oldukça canlı bir muhayyele yeteneğinin geliştirmesini isteyen araçlardır (Oskay, 2010, s.224)”. McLuhan, soğuk ileticiler olarak sesli filmleri ve televizyonu belirtmiştir. Sesli film ve televizyon örneklerinde, McLuhan, soğuk ileticilerin iletmediği mesajı – sunulan dış gerçekliği anlamak için insanın canlı bir muhayyele yeteneğine değil “televizyon ekranındaki görüntüleri oluşturan ışıkça farklı tonlardaki sayısız noktacıların, temsili (representational) düzeydeki algılamaya varmayan, *duyu organlarınca ve merkezi sinir sisteminde* ‘sensory perception’ niteliğinde algılamalarına ilişkin bir yetenek olmaktadır (Oskay, 2010, s.224)”. Ayrıca, Stevenson’a (2015, s.354) göre, McLuhan’ın çalışmalarında “izleyicinin semiyotik becerileri göz ardı” edilmiştir.

Böylece alanyazında McLuhan’ın çalışmaları, konuyu açıklama yerine zorlaştıran, sınanması mümkün olmayan varsayımları içeren, bilimsel çalışmadan ve eleştirel yaklaşımdan uzak, teknolojik belirleyiciliğin aşırıya kaçmış savı olarak nitelendirilmiştir. Bu noktada araştırmacı, McLuhan’ın çalışmalarını daha iyi anlamak adına, onları ortaya çıktığı dönem içerisinde değerlendirmeye çalışmıştır:

McLuhan'ın çalışmaları, 1951-1970 yılları arasında yayımlanmıştır. 1950'li ve 1960'lı yılların önemli gelişmelerinden biri: ABD'de farklı devlet ve özel kuruluşlar tarafından finanse edilen; "geleneksel" toplumların "modernleştirilmesine" yönelik uluslararası çaptaki çalışmaların başlatılmasıdır. Gelenekselden modern topluma geçiş, az gelişmişliğe karşı bir çözüm olarak sunulmuştur. Medyayı da içeren yeni teknolojik donanım bu çözüme ulaşmanın aracı olarak gösterilmiştir. İlerleyen zamanda, 1960'lı ve 1970'li yıllarda iletişim alanında bu duruma uygun olarak "modernleşme kuramı", "yeniliklerin yayılması kuramı" geliştirilir (Mattelart ve Mattelart, 1998: 39-40). McLuhan'ın Toronto okulundan meslektaşı Innis, ülkesi Kanada'nın ekonomik açıdan bağımsızlığını koruması için –emperyalist ülkeler iletişim teknolojisi sayesinde ayakta kalır savından hareketle- İngiltere ve özellikle ABD'nin iletişim araçlarına karşı direnme ve kendi iletişim teknolojilerini geliştirmeyi savunur.

McLuhan, ilk çalışmalarında meslektaşı Harold Adams Innis'in iletişim teknolojilerinin tarihi üzerine yaptığı çalışmasından etkilenmiştir. Bu durumla ilgili McLuhan, kendi çalışmasında şöyle belirtmiştir: "Gutenberg Galaksisi kitabı, onun [Innis'in] çalışması [Empire and Communications] için bir açıklama notu olarak tanımlanabilir (McLuhan, 2014, s.74)". McLuhan'ın bu açıklaması başka bir çeviride şöyle aktarılmıştır: "Harold Innis, teknolojinin biçimleri içinde örtük olan değişme sürecini işleyen ilk kişidir. Onun çalışmasına oranla benim kitabım sadece bir dipnottur (McLuhan, 1962'den akt. Mattelart ve Mattelart, 1998, s.141)". McLuhan, Innis'in çalışmalarından etkilenerek, 1950'lerin başında, televizyondan iletilen mesaj içerikleri örneğinde medyanın etkilerinden söz etmiştir.

McLuhan, Toronto üniversitesinde 1953'te, Ford Vakfı İletişim ve Kültür Seminerlerini başlatmıştır. 1963'de üniversitenin bünyesinde açılan Kültür ve Teknoloji Merkezinin kurucu yöneticisi olmuştur. Yöneticilik görevini, 1980'de hayatını kaybetmesine kadar sürdürmüştür. McLuhan, Ford Vakfı gibi özel kurumlarla işbirliği yapmaya başladıktan sonra, 1960'lardan itibaren medyanın teknik yapısından iyimser bir teknolojik belirleyicilik görüşünü sergileyerek söz etmesi dikkat çekicidir. McLuhan'ın, o dönemin modernleşme ve yeniliklerin yayılması gibi kuramlardan ve özel kurumların işbirliğinden etkilendiği ve bunu kendi çalışmalarına yansıttığı varsayılabilir. Bu anlamda, McLuhan'ın çalışmaları, bir toplumun değişmesinde ve modernleşmesinde medyanın en önemli rol oynadığı düşüncesini onaylayıcı, pekiştirici türden olarak değerlendirilebilir.

Bu değerlendirme, kültürel çalışmaların öncülerinden biri, İngiliz kuramcı Raymond Williams'ın (1921-1988) görüşüyle örtüşmektedir. Williams'ın görüşlerinden ayrıca, Lister ve arkadaşları (2009) ve Laughey (2010, s.35-36), McLuhan'ın çalışmalarının incelenmesinde yararlanmıştır. Williams, herhangi bir teknolojinin var olan toplum ve ekonomik ilişkilere bağlı olarak geliştiğini savunmuştur: Teknolojik gelişmelerin “kaçınılmazlığı ya da durdurulamazlığı, ilgili çıkarların açık veya gizli pazarlanmasının sonucu olur (Williams, 1989, s.128)”. Williams, teknolojik belirleyicilikle ekonomik anlamda egemen güce sahip kuruluşları “kültürde kötümserliğin” gelişmesine yol açmasıyla suçlar:

Birkaç “evrensel” üretim merkezinin egemenliği ile aynı dönemde bazı başkent merkezlerinin sanat ve zihin hayatına egemen olması tesadüf değildi. Bu durumu gizlemek için kullanılan iddiaların en yoğunu, çoğunluk tarafından kabul edilen “global köy” önermesidir. Yepyeni imkânlar geliştirilmiştir, çeşitli mübadeleyi evrensel düzeyde mümkün kılan. İdeolojik olarak ise iki ya da üç merkezin bilinçli olarak hizmet verdiği – tekelci şirketler ve metropollerin elit aydınları tarafından – homojen bir insanlık modeli düşünülüyordu. Bir yaklaşım, bu homojenleşmeyi uyguluyor, diğeri ise bunun teorisini yapıyordu. Her iki yaklaşım da kendilerini “dünyayı değiştirip geliştiren, birleştiren” teknoloji temeli (yanlış bir temel) üzerine oturtmuşlardı. Oysa teknolojinin kendisinde buna yol açacak bir şey yoktu. Hem ekonomik hem de politik hayatı üreten (sırf kültür alanında değil aynı zamanda daha geniş toplumsal alanda) gerçek güçler, egemen kapitalist düzenin ulus-ötesi aşamasının özellikleriydi. Ne var ki, bu düşmanın adı telaffuz edilemezdi. Parayı bu düşman veriyordu (Williams, 1989: 138-139).

Teknolojik belirleyiciliği eleştiren Williams, teknolojinin kendisiyle ilgili oldukça olumlu ve umut dolu görüşe sahiptir. Williams, yeni etkileşim teknolojileri her türlü gönüllü örgütlenmenin (sivil toplum kuruluşlarının) zaman ve uzay sorunlarına çare olacağı; bunun sonucunda farklı sivil toplum kuruluşlarının (alternatif ve muhalif politik ve kültürel gruplara dek uzanan çeşitli gönüllü ve gayriresmi kuruluşlar) güçleneceği; böylece toplumsal ve kültürel güçlerin, devlet ya da şirketlerin değil, sivil toplumun elinde olacağı; bunun da yeni işbirliği ve görüşme biçimleri yaratacağı görüşündedir (Williams, 1989, s.145-146).

Sonuç olarak Williams, McLuhan'ın tam tersine, “bir kültürün nasıl olduğu, doğrudan onun medyasından kaynaklanamaz”, görüşüne varmıştır (akt: Lister vd., 2009, s.86). Williams teknolojinin, insanın isteği, var olan ya da öngörülen pratikleri çerçevesinde geliştiğini; medyanın toplumsal ve ekonomik ortama bağlı olarak

şekillendiğini ve şekillendirdiğini; bu nedenle teknolojik değişimlerin sürdürülmesi ve durdurulmasının insan aracılığına bağlı olduğunu savunmuştur:

[B]ütün teknik deney ve çalışmalar, zaten mevcut toplumsal ilişki ve kültürel biçimler dahilinde, genellikle zaten önceden tahmin edilen amaçlar için yapılır. Ayrıca bir teknik yenilik toplumsal açıdan kendi başına o kadar önemli olmaz. Bir yenilik, ancak üretime yönelik yatırım için seçildiği ve bilinçli olarak belirli bir toplumsal kullanım yolunda geliştirildiği – yani teknik bir yenilik olmaktan çıkıp elverişli bir teknoloji haline gelmeye başladığı – zaman genel önem kazanır. Bu, seçme, yatırım ve gelişme süreçleri, mevcut toplumsal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde olur. Bu süreçler özgül bir toplum düzeninde belirli kullanım ve üstünlükler için tasarlanmıştır (Williams, 1989, s.125-126).

Williams'ın eleştirel kültür araştırmalarında benimsediği görüş, bilim ve teknoloji çalışmalarında da görülür. Bilim ve teknoloji alanında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknolojik belirleyicilik yaklaşımını eleştirir ve ona karşı kendi savını geliştirir.

Bu tez çalışmasında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı üzerine detaylı bilgi bu bölümün ilerleyen sayfalarında verilmektedir.

2.1.2. Teknolojik belirleyicilik ve sayısal medya çalışmaları

Sayısal medya, teknolojik belirleyicilik yaklaşımını benimseyen araştırmacılar tarafından toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerin hem nedeni, hem de sonucu şeklinde önemli bir parçası, hatta yeni çağın – 21.yüzyılın ruhu olarak görülmektedir. Sayısal medyayı teknolojik belirleyicilik yaklaşımına başvurarak çözümlenmeye çalışan araştırmacılardan Paul Levinson (2001), Marc Prensky (2001a, 2001b, 2004), Don Tapscott (1999, 2009), Douglas Rushkoff'un (2015) çalışmaları dikkat çekicidir. Bu çalışmaların, sayısal medya konusunu, McLuhan'ın “insan uzuvlarının teknolojik uzantısı olarak medya” ve “bir iletişim aracının içeriği olarak başka bir iletişim aracı” görüşünden etkilenecek ele aldıkları söylenebilir.

McLuhan'ın çalışmaları, sayısal medyayı anlamak ve tanımlamak için başvurulan temel kaynaklardan biridir, denilebilir (bknz. Bolter ve Grusin, 1999; Lister vd., 2009; Laughey, 2010, s.25-37; Köse, 2014, s.137-154; Stevenson, 2015, s.195-240; Timisi, 2016, s.18-22; Binark, 2016, s.131-132 ve s.136). Sayısal medya ve toplumsal belirleyicilik yaklaşımının ayrıntılı incelenmesine geçmeden önce, insan ve insan uzvunun uzantısı olarak iletişim teknolojisi konusuyla ilgili bir örnek olay aktarılacak

istenmektedir: *Calling* dergisinde, 34 yaşındaki Neil Harbisson'un doğuştan renk körü olma sorununa bulunan çözümün hikâyesi yer almaktadır: Neil, 2003'te bir ameliyatla kafatasının içine yerleştirilen antenle renkleri algılamanın yolunu bulmuştur. 2013'te yapılan ameliyatla Neil, başlangıçtaki amacının ötesine ulaşmıştır. Antene bluetooth ile uzaktan bağlanma uygulamasıyla başka insanların bilgileri doğrudan antene göndermeleri sağlanmış ve böylece Neil'in başkalarının gördüğü renkleri de algılaması mümkün olmuştur. Neil, anteni vücudunun bir parçası olarak, elini veya dişini hissettiği gibi hissetmektedir ve kendisini “insan ve makine birleşimi canlı” – “cyborg” olarak tanımlamaktadır (Alpaslan, 2016: 13-15).

“Cyborg Neil” örneğiyle, McLuhan'ın “tüm medya insanın psikik ya da fiziksel yetilerinin uzantısıdır” görüşü, gelişen yeni teknolojik araçlarla insanlar arasındaki ilişkiyi açıklamada geçerli olduğu söylenebilir. Daha doğrusu, teknolojik belirleyicilik yaklaşımını benimseyen araştırmacılar, bu tür örneklerle McLuhan'ın görüşünün günümüzde geçerli olduğunu savunmaktadır. Buna göre, sayısal medya, bazen cyborg Neil örneğinde olduğu gibi doğrudan, bazen de dolaylı olarak insanların değişmesine neden olmaktadır. Amerikalı iletişim bilimci Levinson (2001), kitabında sayısal medyanın insanların davranışlarına olan etkisini McLuhan'ın bakış açısıyla ele almıştır. Levinson (2001), McLuhan'ın elektronik medyanın herkesin her şeyden haberdar olmasını sağladığı görüşüne katılır. Bununla beraber, elektronik-analog medyanın değil, sayısal medyanın “global köydeki” demokratik ortamı daha olanaklı kıldığını savunur.

Levinson, bir elektronik medya olarak radyonun oluşturduğu ortamı köye değil bir aile ortamına; radyoda konuşan siyasetçiyi aile reisine, babaya; radyo dinleyicilerini ise, mücadeleci ve demokratik köylüler değil, bir ailenin yetkisi olmayan üyesi, çocuklara benzetmiştir. Dinleyiciler, radyonun karşısında “babasının ayaklarındaki çocuklara dönüşmektedir (Levinson, 2001, s.67)”. Radyonun ardından yaygınlaşan televizyon Levinson'a göre, aile tipi “köyü” değiştirmiştir. Televizyonun yaygınlaşmasıyla görüntü, ses kadar önem kazanmıştır. Televizyona çıkan siyasetçi “babadan” çok “film yıldızına”; izleyici –babasının sözünü itirazsız dinleyen “çocuktan” “film yıldızının” her adımını ilgiyle izleyen “röntgenciye” dönüşmüştür. Ancak ekran, sadece televizyon ekranı olmaktan çıktığında ve internet pencerelerine dönüştüğünde, insanlar evde, işyerinde ve yolculukta bir ağa veya telefon sistemine bağlanarak ekranı sadece izlemenin ötesinde bir şeyler yapmaları daha elverişli hal almıştır (Levinson, 2001, s.67-69).

İnternetin gelişmesiyle Levinson'a (2001) göre McLuhan'ın savunduğu global köy ve köydeki demokratik ortam daha olanaklı hal almıştır. İnternet siyasetçi, medya ve vatandaş arasındaki mesafeyi yakınlaştırmıştır. İnternet kullanıcılarına eşit düzeyde bilgi alışverişi yapma olanağının yanı sıra reklam, çevrimiçi ürün ve hizmet satma ve alma imkânını sunmuştur. Sayısal medyanın sunduğu ortam, fiziksel değil, sanal olduğundan global köy sanal uzamda, Levinson'un (2001) deyimiyle, metafordan çıkarak daha gerçek bir hal almaktadır ve sanal global köy sakinleri fiziksel olmasa da düşünsel düzeyde "cyborg"lara dönüşmektedir.

McLuhan'a göre, elektronik medyanın içeriği, elektronik medyadan bir önceki mekanik medyadır. Mekanik medyanın geliştirilmesi sonucunda ortaya elektronik medya çıkmıştır. Bu anlamda, her medya kendinden önceki medyaya bağlı olarak gelişir. Levinson'a göre:

En eski iletişim aracı olarak konuşma, kendinden sonraki neredeyse tüm iletişim araçlarının içeriğinde vardır. Konuşmanın görsel temsili fonetik alfabedir. Matbaa, kitaplar, dergiler ve gazeteler şeklinde alfabenin kitlesele üretimini yapar. Telgraf, yazılı sözcüklerin elektronik kodlamasını iletir. Telefon ile fonograf ve radyo konuşmayı olduğu gibi iletir. Sessiz sinemada sözcükler açıklama/tanıtıcı yazı şeklinde karşımıza çıkarken, ... 1920'lilerin sonunda hareketli görüntü doğrudan konuşmaya başlar. Hareketli görüntü ... televizyon içeriğine dönüşür. Ve yukarıda yazılan her şey seri bir şekilde medyanın aracı olan internetin içeriği olmaya başlamıştır (Levinson, 2001, s.42).

Bu yaklaşımdan hareketle, sayısal medya kendinden önceki sözlü, yazılı, mekanik ve elektronik medyayı barındırır, denilebilir. Medya araştırmacıları Bolter ve Grusin sayısal medyayı "remediation" kavramıyla açıklamaktadır. Remediation, medyanın şekil değiştirme durumudur: "Yeni araç, diğer medyanın tekniklerine, biçimlerine ve toplumsal önemine uyar ve gerçek adına onlarla rekabet etmeye ya da onların şeklini değiştirmeye çalışır"¹³ (Bolter ve Grusin, 1999, s.65)". Bu durumda, remediation, herhangi bir iletişim aracının içeriği, başka bir iletişim aracıdır, görüşünün kavramsallaştırılmış hali olduğu söylenebilir.

Sayısal medya ve toplum ilişkisi üzerine, teknolojik belirleyicilik yaklaşımının benimsendiği çalışmalarda, sayısal medyanın insanların beyin işlevlerini ve davranışlarını değiştirdiği görüşü savunulmuştur. Teknolojik belirleyicilik yaklaşımını

¹³A new medium appropriates the techniques, forms, and social significance of other media and attempts to rival or refashion them in the name of the real.

benimseyen araştırmacılardan biri, Kanadalı yazar ve iş adamı Don Tapscott (1999¹⁴), sayısal medyanın sağladığı “etkileşimli kùltür”de çocuk ve genç sayısal medya kullanıcılarının bir takım değişim geçirdiklerini savunur. Tapscott (1999), etkileşimli kùltürün özelliklerini: güçlü bağımsızlık hissi, duygusal ve zihinsel açıklık, kapsayıcılık, özgür ifade ve güçlü görüşler, yenilik, sorumluluk sahibi olma, araştırmalar, doğruluk (doğrudanlık), kurumsal çıkarlara duyarlılık, bilgiyi doğrulama ve güven olarak belirtir.

Tapscott’a göre, “ağ kuşağı” olarak adlandırılan genç sayısal medya kullanıcılarının özellikleri, ait oldukları etkileşimli kùltürle örtüşmektedir. Genç sayısal medya kullanıcıları: farklılığı kabul eden, meraklı, atılgan ve kendine güvenen, ağ bağımlısıdır. Tapscott (1999), etkileşimli kùltürde büyümekte olan ağ kuşağını dijital farklılık,¹⁵ okulda,¹⁶ evde¹⁷, tüketici,¹⁸ alıřan¹⁹ şeklinde geniş yelpazede ele almıştır. Böylece Tapscott, ağ kuşağını, kurumsal ve toplumsal açıklığın ve saydamlığın itici gücü olacağı görüşünü savunmuştur.

Sayısal medya kullanıcılarının kabiliyet değişimlerini, Tapscott’un görüşünü paylaşan, “eğlenirken eğitim” (edutainment) görüşünün savunucusu ve eğitici oyunların tasarımcısı Marc Prensky (2001b), nöroplastisite²⁰ ve beyin hücrelerinin sürekli olarak yenilendiğini gösteren araştırmalara başvurarak açıklamaya çalışmıştır. Prensky (2001b, s.3), incelediği araştırmalara dayanarak, “insanların içinde büyüdüğü evre ve kùltür,

¹⁴Tapscott, bir sene boyunca York üniversitesinin çocuklar için hazırladığı çevrim içi forumlar, FreeZone ağı ve kendisinin şirketi New Paradigm Learning Corporation’dan ulaştığı verileri inceleyerek, GrowingUp Digital: The Rise Of The Net Generation (1999) kitabını yazmıştır.

¹⁵Ađ kuşağı kendinden önceki kuşağa göre interneti kullanmada daha başarılı olduğunu belirten Tapscott, ağ kuşağını yeni medya kullanmada birer yetkili olarak kabul etmeyi ve kuşaklar arasındaki farklılığı ‘uçurum/çatışma’ (gap) yerine ‘kucaklaşma’ (lap) şeklinde ifade etmeyi savunmuştur.

¹⁶Tapscott, ağ kuşağının özelliklerini dikkate alarak eğitimin içeriği ve ulaşımı, ayrıca öğretmenin rolünün (öğreten değil, yol gösteren biri olmasını önerir) yeniden düşünülmesini savunmuştur. Bilgiye ulaşanlar ile ulaşmayanlar; bilgiyi bilenler ve bilmeyenler; bilgiyi yapanlar ve yapmayanlar arasındaki sayısal eşişsizliği aşmak için: başta okullar olmak üzere toplumsal yerleri bilgisayarlarla donatmayı; uygun yazılım ve hizmet sunmayı; öğrenim için motive etmeyi; yeniden tasarlanmış bir eğitim sistem, yenilikçi uzmanlar ve öğretmenlerle donatmayı önermiştir.

¹⁷Tapscott, ağ kuşağı çocukların bilgisayarda attığı her adımı ebeveynlerin kontrol etmesi yazar tarafından Orwellvari taciz olarak adlandırılmış ve buna karşı bilgisayarda nelerden/kimlerden ve nasıl korunması gerektiğini öğretmeyi önermiştir.

¹⁸Tapscott, ağ kuşağının tüketici olarak beklentileri farklı olduğunu savunmuştur. Ürün ve hizmet pazarlamadan önce onların ürün ve hizmet seçenekleri; özelleştirme; fikir değiştirme; satın almadan önce deneme konuları hakkında tutum ve davranışlarının incelenmesinin önemine değinen Tapscott, ayrıca ağ nesline, özellikle çocuklara yönelik reklamların yapılmasını etik çerçevesinde sorgulamıştır.

¹⁹Tapscott’a göre, ağ kuşağı iş hayatına girmesiyle bilgi yönetimi – bilgiyi oluşturma, koruma, geliştirme ve paylaşma – ön plana çıkmıştır. Ağ kuşağının mevcut işletmelerde bilgi yönetimi yeteneği yanı sıra, tespit ettiği sorunlar ve ürettiği çözümler karşısında geleneksel hiyerarşik yönetim zordadır. Tapcott’a göre, iş ortamında ve yönetimde radikal değişikliklerin geerekleşmesi için sermaye ağ nesline yapılmalıdır.

²⁰‘Çocukluk ve yetişkinlik dönemlerimiz boyunca, beynin sürekli olarak kendini yeniden düzenlemesi olayı teknik terimde nöroplastisite olarak bilinir’ (Prensky, 2001b:2).

düşünme süreçlerini etkiliyor ve hatta belirleyici bir rol üstleniyor”, sonucuna varmıştır. Prensky’ye (2001b) göre, ilkin konuşmaya odaklı beyin, önce okuma-yazma için, sonra televizyona uyum sağlamak için “yeniden programlanmıştır” ve günümüzde ise yeni medyayı kullanmak için yeniden değişim geçirmektedir²¹.

Beyinde değişimin gerçekleşmesi için Prensky’ye (2001b) göre, kişinin günde birkaç saat, haftada 5 gün ilgili konuya veya eyleme yoğun bir şekilde odaklanması gerekmektedir. Buna göre, enformasyon çağında doğanlar, zamanının çoğunu yeni medyaya adanarak beyinlerini hipermetinle geliştirir. Prensky bu durumun olumlu yanını şöyle açıklamıştır:

[A]rtırılan düşünme yetenekleri, görsel imgeleri üç boyutlu alan (temsili kabiliyet) olarak okumayı, çok boyutlu görsel-uzamsal yetenekleri, zihin haritalarını, zihinsel kâğıt katlamayı (somut olarak yapmadan, origamiye benzer katlamaların sonuçlarını zihinde canlandırma), tümevarımsal keşfi (gözlemler yapma, hipotez oluşturma, dinamik bir temsilin mevcut davranışını görüntüleme) ve beklendik ve beklenmedik uyaranlara daha hızlı tepki vermeyi içeriyor (Prensky, 2001b, s.5).

Prensky (2001b), enformasyon çağında doğanları “dijital yerliler” olarak tanımlamıştır. Sürekli yeni medyayla etkileşim içinde olan dijital yerliler, birden fazla işle meşgul iken, dinledikleri, izledikleri ya da aradıkları konunun “yalnızca ana fikrini almak” için “dikkat istasyonlarını açarlar” (Prensky, 2001b). Bu durumu Prensky (2001b), dijital yerlilerin gerektiği durumlarda başarılı sonuç için stratejik davrandıklarının göstergesi, şeklinde değerlendirir. Prensky (2001b), dijital yerlinin, ne zaman hangi işe odaklanacağını stratejik olarak belirleyebildiği görüşündedir. Medya teknolojisiyle yakından ilgilenen araştırmacı Douglas Rushkoff, Prensky’nin bu görüşüne benzer ancak, sadece dijital yerlileri değil, bütün medya kullanıcılarını kapsayacak şekilde bir tespitte bulunmuştur. Rushkoff (2015, s.150) tespitini, aslında “dikkatimizi iki aktivite arasında birinden diğerine kaydırmış oluruz”, şeklinde ifade etmiştir. Buna göre aynı anda birden fazla işlem yapan bilgisayar işlemcisinden farklı olarak insanoğlunun aynı anda birden fazla eyleme odaklanma yetisinin henüz gelişmediği söylenebilir.

²¹Bu yaklaşım, Prensky’nin, Innis ile McLuhan’ın farklı geleneklere uygun olarak kulağın ya da gözün daha etkin olduğu dönemlerle ilgili görüşlerini benimsediğini sergilemekte, denilebilir.

Rushkoff'a (2015) göre, fütüristlerin öngördüğü gelecek, 2000'lerde gelmiş ve şimdiye dönüşmüştür. Rushkoff (2015), şimdinin şokunu²², teknolojinin sunduğu olanakları, insan dikkati ve zaman konularını "dijifreni" ve "fraktalnoia" kavramlarıyla açıklamıştır. Sayısal iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, insana farklı konularda çok sayıda seçenekleri olanaklı kılmıştır²³. Teknoloji sayesinde insan iki farklı yerde, iki farklı insanmışçasına yaşama olanağını yakalamıştır. Ancak, "pek çoğumuzun dijital teknolojinin bize dayattığı çoklu kimlikler ile faaliyetler arasındaki kontrastı aşmaya çalışırken" şimdinin şokunu – "dijifreni" yaşamaktadır (Rushkoff, 2015, s.148).

Sayısal ortamda alınan bilgileri parçalara ayırmak ve farklı parçaları birbiriyle ilişkilendirmeye çalışmak mevcut olmayan anlamları yaratmaya yol açar, görüşünde olan Rushkoff, bu duruma "fraktalnoia" adını vermiştir. Yeni bir şey üretmek için bilgileri işlemeye hazır beklemek – var olan bilgilerden bir yenisini üretmek – "zaman yokken içerik oluşturmanın tek yolu"dur. "Fraktal ortamda hiçbir şey şahsi değildir. Ve bu da güncel şok mağdurlarının [şimdinin şokuna kapılanların] kabul etmekte en çok zorlandığı gerçektir (Rushkoff, 2015, s.282)".

Sayısal teknoloji, işlemcileri sayesinde aynı anda birden fazla görev yapar. İnsanlar birden fazla görevi, sırasına göre "doğrusal bir dizge stratejisi" takip ederek yapar. Sayısal teknolojinin gelişmesiyle insanlar bilgisayar işlemcilerini taklit etmeye çalışır. Verimliliği ve kaynakları sıraya dizmek yerine onları dağıtarak, performansını yükseltmeyi dener. Ancak, beklediği performansla senkronizasyon yakalayamadığında, yetersiz zaman hissi ortaya çıkar. Bu durum ise insanlarda stres ve ilgi kopukluğu yaşatır.

Rushkoff, insanların birden fazla işle meşgul olmak zorunda kalmalarının nedenini ticari alanla ilişkilendirmiştir. Rushkoff'a göre dikkatin ötesine geçmek, göz gezdirme süresinin sınırlarını olabildiğince genişletmek sayısal pazarın hedefidir. Sayısal pazar, "dikkatin yeni ticari ürün olduğu bir dünya"dır (Rushkoff, 2015, s.151). Bu sebeple,

²²'Present shock' kavramı, kitapta Türkçeye 'güncel şok' şeklinde çevrilmiştir. Kitabın genel anlatımına bakıldığında 'şimdinin şoku' verilmek istenilen anlamı daha iyi yansıtmaktadır. Bu yüzden 'şimdinin şoku' kavramı kullanılmıştır.

²³Rushkoff, şu örneği getirmiştir: savaş uçağında bulunmadan uçağı kontrol etme olanağı. Bilgisayardan insansız hava araçlarını yönetmek, pilotun savaşta hayatını riske atmasını önlemek ve savaş ortamında maruz kaldığı stresi, bunalımı azaltmak anlamına gelir. Ancak, hayati tehlikelerin tamamen önlendiğinden söz edilemez: insansız hava araçlarını bilgisayardan yöneten pilotların da yüksek oranda tükenmişlik ve klinik bunalım yaşamaktadır. Bunun nedeni, gündüz savaş alanında pilot iken, akşamı eş ve baba rolünde geçirmeye çalışmaktır.

sayısal teknoloji ile birlikte ortaya dikkat eksikliği konusu ortaya atılmıştır²⁴. Rushkoff'a göre, dikkat eksikliği ve benzeri yetersizlikleri aşmak için insan "sayısal evrim" geçirmelidir. Ancak, insan henüz sayısal evrim geçirmiş değildir. İnsanlar, sayısal dünyanın hızına bilişsel güçlendirici ilaçlarla ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu ilaçlar, bilişsel uyanıklık işlevi yerine hızlandırıcı işlevi görmektedir. Bu tür ilaçlar, "genetik algoritma problemini çözmeye" değil, internette daha çok yorum, daha çok gezinmeye yaramaktadır. Böylelikle, sayısal dünyada "zekâ hızla, başarı ise biten işin hacmiyle bir tutulmaktadır (Rushkoff, 2015, s.151-152)".

Sayısal medya kullanıcılarını Rushkoff (2015), dijifreniyi kontrol altına alma ve alamama açısından "programcı" ve "programlanan" şeklinde ayırmıştır. Programcı ve programlanan, çağın özelliklerine ayak uydurma becerilerine göre birbirinden fark eder. Programcı, sayısal ortamla eşleşme sağlayan, ortama ayak uydurandır. Programlanan ise, sayısal ortamda her türlü bilgi ve bildirim için açık olan ve dijifreni yaşayandır. Rushkoff'a (2015) göre, her tür bilgi ve bildirim için açık olmak – "bilgi fazlalığı değil, filtre bozukluğudur". Bu anlamda, bilgi seçiminde "filtreleme" yeteneği insanın daha az dijifreniye maruz kalmasına ve sayısal dünyayla daha çok eşleşme sağlamasına yardımcı olacağı savunulmuştur.

Tapscott (1999) ve Prensky (2001b), sayısal medya kullanıcılarını gençlerle ilgili "devrimci ruhun itici gücü", "toplumsal değişimin lokomotif", şeklinde coşkulu ifadelerle, sayısal medya ve toplum konusunu iyimser teknolojik belirleyicilik yaklaşımıyla ele almışlardır. Bununla birlikte eğitim oyunlarına maddi yatırım yaparak onları başarılı birer öğrenci; sosyal medya aracılığıyla "samimi" ilişkiler kurarak onları daimi tüketici; çalışma saatlerini "esnek" tutarak onları her şeyi en kısa sürede yetiştiren itaatkâr çalışan yapma yolları da sunmamışlardır. Böylece, bu durumda Tapscott'un sözünü ettiği radikal toplumsal değişim nasıl gerçekleşecek?, sorusunu doğurarak, yeni medyanın kullanıcılarını değiştirme gücünün ve 'ağ kuşağı' ile 'dijital nesil' kavramlarının sorgulanmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak, medya ve toplumsal değişim konusunda: Levinson (2001) sayısal medyayla "global köy"ün daha gerçekçi bir hal aldığını; Tapscott (1999) ve Prensky (2001b) iyimser teknolojik belirleyicilik bakış açısıyla, yeni medyanın olumlu etkilerini;

²⁴1997'de Wired bu konuyu işlemiş ve daha sonra bilişsel güçlendirici ilaçların satışı artmıştır (Rushkoff, 2015: 151).

Rushkoff (2015) kötümser teknolojik belirleyicilik bakış açısıyla, sayısal teknolojiler çağının olumsuz etkilerini tartışmıştır. Böylece, teknolojik belirleyicilik yaklaşımı, iyimser ya da kötümser açıdan olsun, sayısal medyayı insanların değişim geçirmelerinde belirleyici bir etken olarak sunulmasını sağlamaktadır.

2.2. Toplumsal İnşacılık Yaklaşımı

Bu bölümde toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde Berger ve Luckmann'ın, Pinch ve Bijker'in, Croteau ve Hoynes'in çalışması ele alınmaktadır.

Toplumsal inşacılık yaklaşım, Amerikalı sosyolog Peter Ludwig Berger ve Amerikalı-Avusturyalı²⁵ sosyolog Thomas Luckmann tarafından sosyolojik bir teori olarak 1966'da geliştirilmiştir. Kavram olarak ilk defa Berger ve Luckmann'ın (1966) ortaya attığı “toplumsal inşa”, İngilizce alanyazında “social construction” şeklinde geçmektedir. “Construction” sözcüğü Türkçede inşa, yapı, konstrüksiyon, anlam ve yorum anlamına gelmektedir. “Social construction” yaklaşımının sosyal bilimlerde Türkçe karşılığı: toplumsal inşacı yaklaşım, toplumsal inşacılık, sosyal konstrüktivist veya sosyal yapılandırmacılık şeklindedir.

Berger ve Luckmann, 1966'da, toplumsal inşacı yaklaşımla bilgi sosyolojisi teorisini ortaya koymuşlardır. Berger ve Luckmann, bilgi sosyolojisi teorisini şu şekilde tanımlamışlardır:

Bilgi sosyolojisi, (her ne kriterle olursa olsun) ‘bilgi’nin nihai geçerliliğine ya da geçersizliğine bakmaksızın, bir toplumda ‘bilgi’ olarak kabul gören her ne varsa bizzat ilgilenmelidir. Bütün insani ‘bilgi’nin sosyal durumlar içerisinde geliştirilmesi, nakledilmesi ve korunması ölçüsünde, bilgi sosyolojisi, bunu ortaya çıkaran süreçleri (ki bunlar, olduğugibi-kabul-edilen bir ‘gerçeklik’in sokaktaki adam açısından katılması sonucu bu biçimde oluşan süreçlerdir) anlamaya çalışmalıdır. Bir başka deyişle, iddiamız odur ki, *bilgi sosyolojisi, gerçekliğin sosyal inşasını analiz etmekle ilgilenir* (Berger ve Luckmann, 2008, s.6).

Bilgi sosyolojisi teorisi, Amerikalı felsefeci George Herbert Mead'ın, Fransız sosyolog Emile Durkheim'ın ve Avusturyalı felsefeci ve sosyolog Alfred Schütz'ün çalışmalarından yola çıkarak geliştirilmiştir. Bilgi sosyolojisi teorisinde, Mead'ın sosyal psikolojisi çalışmasının sembolik etkileşimcilikten (symbolic interactionism)

²⁵Luckmann, lisansüstü eğitimlerini Amerika Birleşik Devletlerinde tamamlamıştır ve Almanya'nın farklı üniversitelerinde çalışmıştır.

yararlanılmıştır. Bilgi sosyolojisi teorisindeki “öznellikler-arası etkileşim”, sembolik etkileşimciliğin, sosyal etkileşimin ve sosyal iletişimin dil, beden dili ve kültürel semboller aracılığıyla gerçekleştiği, savından yararlanılarak açıklanmıştır. Bilgi sosyolojisi teorisindeki “sosyal gerçeklik”, Durkheim’ın ve Schütz’ün sosyal olgunun özneliği üzerine çalışmalarından; Durkheim’ın “kurumlar” kavramından, Schütz’ün sosyal fenomenolojisinden yola çıkılarak işlenmiştir.

2.2.1. Bilgi sosyolojisi teorisi – Berger ve Luckmann

Bilgi sosyolojisi teorisi, toplumu nesnel ve öznel gerçeklik olarak açıklar. Nesnel şekilde, toplumsal düzen, “süregiden bir insani üretimdir (Berger ve Luckmann, 2008, s.79)”²⁶. Nesnel gerçeklik olarak toplum, nesnelleşmiş insan faaliyeti olan her türlü kurumsallaşmadır. “Kurumsal dünya, nesnelleşmiş insan faaliyetidir ve her bir kurum için bu geçerlidir. Başka bir deyişle nesnellik, insani tecrübedeki sosyal dünyaya işaret ediyor olsa da, onu üreten insan faaliyetinden bağımsız ontolojik bir statü asla kazanmaz (Berger ve Luckmann, 2008, s.91)”. Bu sebeple, bilgi sosyolojisinden etkilenen teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknolojiyi toplumdaki bağımsız bir süreç veya güç olarak ele alınmasına karşı çıkar.

Kurumsallaşma bireysel düzeyde, bireyler arası etkileşimde krizi öngörmek, engellemek ve eylemin bir “model”e uygun yapılmasını sağlamak amaçlıdır. Toplumsal kurumsallaşma kendinde, bireysel kurumsallaşmada olduğundan daha çok bireyi kapsar. Toplum içerisindeki üretim (iş) çeşitliliğine göre kurumsallaşma çeşitleri de vuku bulur. Hem kurumsallaşmanın çeşidine göre hem de bir kurumsallaşmanın kendi içerisinde birey failer arasında rol paylaşımları vuku bulur. Toplum içerisinde kurumsallaşma ve rol paylaşımı, bu bölümün aşağıdaki kısmında: Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında “toplumsal aktörler” ve “ilgili toplumsal gruplar” şeklinde; iletişim çalışmalarında ise medya ve diğer toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiler, medya endüstrisi içerisindeki ilişkiler ve medya ve halk arasındaki ilişkiler şeklinde açıklanmaktadır.

²⁶Bu tanımlama, çalışmanın konusu açısından önemlidir. Sosyal düzen, “süregiden bir insani üretim” ise, bu durumda, sosyal düzenin içindeki her şey süregiden bir insani üretimdir. Sosyal düzen ve onun kapsamındaki, insanların belirledikleri şekilde oluşur ve varlığını sürdürür. Sosyal düzenin değişmesi de bu durumda insanların eylemlerine bağlıdır.

Öznel gerçeklik olarak toplum, bireyin sosyal dünyayı anlamlı sosyal gerçeklik olarak kavraması, “içselleştirmesi”yle açıklanır. Berger ve Luckmann’a (2008, s.190) göre, birey toplumun bir üyesi olarak doğmaz ama sosyalliğe doğru bir yatkınlıkla doğar. Bireyin bir toplumun üyesi olması için içerisinde bulunduğu sosyal dünyayı içselleştirmelidir. Sosyal dünyanın içselleştirilmesi, asli ve tali sosyalizasyon ile gerçekleşir.

Sosyalizasyon, bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir. Asli sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur. Tali sosyalizasyon ise, zaten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan herhangi bir sonraki süreçtir (Berger ve Luckmann, 2008, s.191).

Birey, nesnel bir sosyal dünya içerisinde doğar. Bu nesnel sosyal dünya, bireylerin çocukluk döneminde, “aracılık eden anlamlı ötekiler”in²⁷ kendi durumlarına dair yaptıkları tanımlarla sunulur. Aracılık eden anlamlı ötekiler, “sosyal yapıdaki konumlarına uygun olarak ve aynı zamanda kendi bireysel, yani biyografik olarak temellenmiş özellikleri aracılığıyla, bu dünyanın veçhelerini seçime tabi tutarlar (Berger ve Luckmann, 2008, s.192)”. Böylece, nesnel sosyal dünya bireye “filtreden geçirilmiş” şekilde sunulur. Birey, sosyal dünyayla ilgili belli bir sosyal sınıf bakış açısını, anlamlı ötekilerin bu bakış açısına kattığı mizaç özellikleri içerisinde kavrar. Birey doğduğunda, ilk anlamlı ötekileri (ebeveynleri) seçmesi mümkün değildir. Bu durum, bireyin ilk içselleştireceği nesnel sosyal dünyayı seçmesi mümkün olmadığı, ilk dünyanın kaçınılmazlığı anlamına gelir.

Çocuğun kendi anlamlı ötekilerini seçme şansı olmadığı için, onlarla özdeşleşmesi yarı-otomatiktir. Aynı sebepten dolayı, onların özgün gerçekliğini içselleştirmesi de yarı-kaçınılmazdır. Çocuk, kendi anlamlı ötekilerinin dünyasını, pek çok mümkün dünyadan biri olarak içselleştirmez. Onu *bu* dünya, yani mevcut ve kavranabilir tek dünya, *tout court* (tam anlamıyla –ç.n.) dünya olarak içselleştirir (Berger ve Luckmann, 2008, s.197).

Asli sosyalizasyonda, nesnel sosyal dünya kaçınılmaz ve olduğu gibi kabul edilmesi gereken dünya olarak bilinçte kararlı biçimde yer alır. Asli sosyalizasyon, “*genelleştirilmiş öteki* (onun peşi sıra gelen her şey) bireyin bilincinde tesis edildiği zaman (Berger ve Luckmann, 2008, s.201)” sona erer. Sosyal dünya içerisinde, asli sosyalizasyondan sonra gelen tali sosyalizasyon süreci, bireyin nesnel sosyal dünyayı

²⁷Aracılık eden anlamlı ötekiler, asli sosyalizasyonda, ebeveynler veya onların rolünü üstlenen, bireyin çocukluk çağındaki sık sık ve yoğun şekilde yüz yüze etkileşimde bulunduğu insanlardır.

içselleştirdiğini varsayar ve “kurumsal ya da kurum-temelli ‘alt dünyalar’ın içselleştirilmesi” ile ilgilidir (Berger ve Luckmann, 2008, s.202). Tali sosyalizasyon, “role özgün bilginin, yani dolaylı ya da dolaysız olarak işbölümünden temellenen rollerin edinilmesidir... Tali sosyalizasyonda içselleştirilen ‘alt-dünyalar’, asli sosyalizasyonda edinilen ‘temel-dünya’nın tersine, genellikle kısmi gerçekliklere tekabül ederler (Berger ve Luckmann, 2008, s.202)”. Tali sosyalizasyonda, sosyal ilişkiler resmi ve anonimdir. Bireyin sosyal dünyayı içselleştirmesinde, “anamlı ötekiler”in yerine, kurumsal “alt-dünyalar” ve işbölümüne dair bilgilerin “taşıyıcılar”ı vardır.

Birey, tali sosyalizasyon sürecinde “alt-dünyalar”ı içselleştirdikçe asli sosyalizasyondaki kazanılan içselleştirme pekiştirilebilir veya zayıflayabilir. Bireyin nesnel ve öznel gerçeklikler arasında bir simetri tesis etmesi, sosyalizasyonun başarılı olduğu anlamına gelir. Nesnel ve öznel gerçekliklerin arasındaki asimetri ise sosyalizasyonun başarısız olduğu anlamına gelir (Berger ve Luckmann, 2008, s.236). Sosyalizasyonun bir hayat boyunca uzanan bir süreç olduğundan, nesnel ve öznel gerçeklikler arasındaki simetrinin de “durağan, bir kere olup bitmiş bir şey” olmadığı açıktır. Nesnel ve öznel gerçeklikler arasındaki simetrinin “daima üretilmesi ve yeniden-üretilmesi gerekir (Berger ve Luckmann, 2008, s.196)”. Böylece, bilgi sosyolojisi teorisi, insan gerçekliğini, toplumsal olarak inşa edilmiş gerçeklik olarak kavrar ve toplumu ve toplumla ilgili her türlü bilgiyi inceler.

Konu, iletişim teknolojileriyle ilişkilendirilerek ele alındığında; gerçeklik –bilgi iletişim teknolojileriyle aktarılırken değişime uğramakta, yeniden üretilmektedir. Sayısal medya öncesi kitle iletişim araçlarıyla bilgi yukarıdan aşağıya doğru – hükümet sözcülerinden gazetecilere, daha sonra geniş kitleye – dağılırken sayısal iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle bu durum değişime uğramıştır. Sayısal medya, bilginin sadece ekonomik ve siyasi güce sahip kişilere bağlı üretilmesi ve dağıtılması durumunu değiştirmiştir ve sıradan bir medya kullanıcısının da kendi gerçekliğini geniş kitlelere paylaşmasını olanaklı kılmıştır. Sayısal iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ana akım medyaya karşı alternatif medyanın gelişmesine, yurttaş gazeteciliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sayısal iletişim teknolojileri, kitle iletişim kanallarının çeşitliliğini ve bilginin artmasını sağlamıştır. Sayısal medya bilgiye ulaşma, bilgiyi seçme, oluşturma ve dağıtma açısından daha özgür bir ortam sunmaktadır (Castells, 1996, 1997, 1998; Levinson, 2001; Lister vd., 2009; Laughey, 2010; Croteau vd., 2012).

2.2.2. Teknolojinin toplumsal inşası teorisi – Pinch ve Bijker

Teknoloji sosyolojisinde toplumsal inşacılık yaklaşımı, alanyazında ilk “teknolojinin toplumsal şekillenmesi”²⁸olarak ortaya çıkmıştır (bkz. Howcroft, Mitev ve Wilson, 2004; MacKay ve Gillespie, 1992; MacKenzie ve Wajcman, 1999). İlerleyen zamanlarda “teknolojinin toplumsal inşası”²⁹ olarak tanımlanmıştır (Klein ve Kleinman, 2008; Bijker, 1992; Bijker vd., 1989). Toplumsal inşacılık, bilim ve teknoloji sosyolojisi alanından Kuzey Avrupalı toplumbilimciler Wiebe E. Bijker, Trevor Pinch, Steve Woolgar ve Donald A. MacKenzie tarafından benimsenmiştir.

Teknolojinin toplumsal inşası üzerine alanda yapılan ilk çalışmalara göre (Pinch ve Bijker, 1984; MacKenzie, 1989; Woolgar, 1991; Kline ve Pinch, 1996; Klein ve Kleinman, 2002) ilgili toplumsal grupların (insanlar, örgütler, enstitüler, teknoloji kullananlar ve kullanmayanlar) teknolojiye yükledikleri anlamlar, bilimsel buluşlar ve mühendislik teknolojiyi şekillendirmede etkilidir. Teknolojiye yüklenen anlamlar, toplumsal grupların normları ve değerlerine bağlıdır. Aynı teknolojiye farklı toplumsal grupların yükledikleri anlamlar farklılık gösterebilir. Ayrıca, bir grubun toplumsal norm ve değerlerinde yaşanan değişim yeni teknolojik yapıların oluşumunu tetikler. Böylece, teknoloji toplumsal norm ve değerler içerisinde gelişir ve ona bağlı olarak değişir.

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, bilim ve tekniğin toplumdan bağımsız olarak geliştiğine ve toplumu bağımsız olarak değiştirdiği görüşüne karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre teknoloji, toplumun doğal bir parçasıdır. Teknoloji, farklı toplumsal gruplar tarafından, onların benimsediği norm ve değerlerine göre biçimlenir. Toplumsal gruplar, teknolojiye erişim, teknoloji deneyimleri ve teknoloji ile ilgili çağrışımları açısından farklılaşırlar. Bu sebeple, aynı teknoloji farklı toplumsal gruplar için farklı anlamlar taşıyabilir. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknolojinin topluma olan etkisini reddetmez. Buna göre teknoloji hem toplum tarafından geliştirilir, hem de toplumu etkiler.

Yaklaşımına göre teknolojinin toplumsal etkisi, toplumsal ürünler şeklinde ortaya çıkar. Bu toplumsal ürünler, toplumsal amaçlara uygun olarak, güç ilişkileri ve toplumsal gruplar tarafından şekillenir. Toplumsal ürünler geliştikçe, mevcut ortamı etkilemeye

²⁸The Social Shaping of Technology approach.

²⁹The Social Construction of Technology.

başlarlar. Bu anlamda teknolojik değişimler, teknolojinin toplumsal inşasına göre süreçtirler ve tek bir yöne sahip değildirlir.

Konstrüktivistler, olası birçok kaynak yapılandırmasının, işlevini etkin biçimde yerine getirme yeteneğine sahip bir çalışma aygıtı sağlayabileceğini göstermektedir. Tasarımla ilgili olan çeşitli aktörlerin farklı çıkarları işlev farklılıklarında ve ismen aynı olan şeyin şu ya da bu kısmi farklı tasarımının tercih edilmesine yansımaktadır. Toplumsal tercihler problemin çözümü kadar tanımlanmasının seçimine de müdahale eder. O yüzden, bir gelişim çizgisinin başlangıcında genellikle birkaç seçenek rekabet ettiği için alternatif tasarımların başarı ya da başarısızlığını açıklamakta verimlilik belirleyici değildir. Teknoloji verimlilik kriteri nedeniyle ‘eksik belirlenmiştir’ ve bu seçenekler arasında tercih yapan çeşitli çıkar ve ideolojilere duyarlıdır. Teknoloji, terimin eski pozitivist anlamında ‘akılcı’ değil, toplumsal bakımdan görecelidir. Teknik tercihlerin sonucu şu ya da bu toplumsal grubun hayat tarzını destekleyen bir dünyadır. Bu bakımdan modern toplumların teknokratik eğilimlerinin etkisi, tasarıma müdahale eden gruplar, teknik uzmanlar, tüzel kişilik ve hizmet ettikleri siyasal elitlerle sınırlama şeklinde yorumlanabilir (Feenberg, 2010, s.29).

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında “yorumsal esneklik” (interpretative flexibility), “son verme” veya “kapanma” (closure) ve “ilgili sosyal gruplar” (relevant social groups) kavramları, anahtar kavramlardır. Bu kavramların açıklamaları ve yaklaşımla ilgili daha detaylı bilgiler aşağıda, yaklaşımın kurucularının çalışmalarına dayanarak aktarılmaktadır.

Teknoloji sosyolojisi alanından İngiltereli sosyolog Trevor J. Pinch ve Hollandalı felsefeci ve mühendis Wiebe E. Bijker, 1983’te toplumsal inşacılığı; bilim sosyolojisiyle teknoloji sosyolojisini bir araya getirerek, teorik bir yaklaşım şeklinde sunmuşlardır. Pinch ve Bijker, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımının amacını, teknolojilerin iç dinamiklerini ve gelişim süreçlerini ele almak ve gerçekte neler olduğunu araştırmak, olarak belirtmişlerdir. Başka bir deyişle bu yaklaşımın amacı, teknolojik yapıtları (artifact) ve teknik bilginin çeşitliliğini ve eylemleriyle bunların gelişmesini etkileyen toplumsal grupları araştırmaktır.

Bu amaca doğru aldıkları yolda, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımının kuramcıları, bilim sosyolojisi çalışmalarının³⁰ göreceliğin ampirik programı³¹ yöntemine başvurmuşlardır. “Göreceliğin ampirik programının özelliği; çağdaş bilimsel gelişmelerin ampirik çalışmasına ve bilimsel karşıtlıklara odaklanmasıdır (Pinch ve

³⁰Social studies of science.

³¹The empirical programme of relativism.

Bijker, 2008, s.8)”. Bu noktada, göreceliğin ampirik programı yönteminin üç basamağının belirtilmesi, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımını anlamak için önemlidir. Birinci basamak: Bilimsel buluşların “yorum esnekliği” –birden fazla yoruma açık olduklarını gösterir. İkinci basamak: Toplumsal mekanizmaların var olan bilimsel karşıtıklara son vermesidir. Böylece göreceli ortak çözüm yolu açılmış olur. Bu durum toplumsal mekanizmaların yorum esnekliğini kısıtlar. Üçüncü basamak: Çağdaş bilim tarafından henüz gerçekleştirilmeyen, daha geniş sosyo-kültürel çevreye ait “sonuçlandırılan mekanizmalara” bağlı olmasıdır (Pinch ve Bijker, 2008, s.8-9).

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında, “teknoloji” kavramının üç anlamı belirtilmiştir. Bunlar; bisiklet, lamba gibi fiziksel nesnelere veya yapıtlar olarak teknoloji; çelik yapımı veya dökümü gibi eylemler veya süreçler olarak teknoloji; bisiklet tasarımındaki gerekli bilgi gibi, insanların ne bildikleri ve ne yaptıkları olarak teknoloji şeklindedir. Yaklaşım, uygulamada teknolojinin bu üç anlamı birden içerdiğini belirtir. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknolojiyi tarih, sosyoloji ve teknoloji felsefesindeki geleneklere dayanarak analiz eder.

Herhangi bir teknolojik yapıtın gelişim süreci, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre, “doğrusal” (linear) değil, “çok yönlü” (multi-directional) model ile ele alınmalıdır. Doğrusal modelde bir teknolojik yapıtın gelişim süreci basitleştirilir, bu sürecin sadece başarılı aşamaları kayda geçirilir. Çok yönlü modelde ise gelişim süreci başarısız aşamalar dahil tüm yönleriyle ele alınır. Gelişim sürecinde bir teknolojik aracın farklı çeşitleri üretilir. Ancak zaman içerisinde bu çeşitlerin bazıları “hayatta kalır”, bazıları ise “ölür”. Bu seçimin neye göre ve nasıl işlediğini açıklamak için teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında, yukarıda belirtilen yorumsal esneklik kavramına başvurulur. Yorumsal esneklik, herhangi bir teknolojik yapıtın anlamının veya tasarımının farklı toplumsal gruplarca farklı durumlarda farklı şekilde yorumlanmasıdır. Farklı toplumsal norm ve değerlere göre herhangi bir teknolojik yapıta yüklenen anlam ve işlev değişebilir.

Bu bağlamda, teknolojik yapıtlara farklı anlam yükleyen, onların gelişim sürecini etkileyen kişiler ön plana çıkmaktadır. Bu kişiler, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre, belli bir teknolojik yapıtın, sistemin, sürecin gelişmesine dâhil olan “ilgili toplumsal gruplar” (relevant social groups) kavramıyla belirtilir. İlgili toplumsal gruplar: bireyler, ticari kuruluşlar, siyasi örgütler, çeşitli dernekler ve benzeri gruplardır. İlgili toplumsal gruplar, geliştirilmekte olan teknolojik yapıta farklı anlam yükleyerek,

onu kullanarak veya reddederek yapıyla ilgili sorunu ortaya koyarlar. Böylece teknolojik yapıyla ilgili sorun, ilgili toplumsal grup tarafından tanımlanırsa vardır, tanımlanmazsa yoktur. Belirtilen sorun, teknolojik yapının hangi çeşidinde giderilirse, hangisi modifiye edilirse, o çeşidin hayatta kalma şansı yükselir.

İlgili toplumsal grupların tartıştığı teknik gerekçeye veya soruna, öncelikle bir takım çözüm yolları oluşturulur. Çözümler, ilgili toplumsal gruplar tarafından yeniden tartışılır ve geliştirilir. Böylece gelişim süreci devam eder ve yapıyı geliştirmede ilerleme kaydedilir. Farklı gruplarda, teknolojik yapının gelişmesiyle ilgili stabilizasyon derecesi farklıdır. Bu noktada, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, “stabilizasyon” kavramını kullanarak bir teknolojik yapının “icadının” izole bir durum olmadığını vurgular. Böylece, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, herhangi bir teknolojik yapının gelişiminin çok yönlü karakterinin altını çizer (Pinch ve Bijker, 2008:10-16).

Yukarıda görüldüğü gibi, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknoloji ve toplum ilişkisine teknolojik belirleyiciliğin teknoloji lehine tek taraflı tutumundan farklı olan bir bakış açısı savunmaktadır. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre; bir teknolojik eser, tek bir kişiye bağlı kalmadan, topluma bağlı olarak gelişir, toplumun bir parçası olarak toplumu etkiler ve toplumdan etkilenir. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımının amacı, teknolojik gelişmeleri toplumdan bağımsız bir icat şeklinde değil, toplumsal bir süreç şeklinde araştırmak ve sürecin başarılı taraflarını belirtirken başarısız taraflarına da dikkat çekmek; böylece teknolojik yapıtların gelişim süreçlerinin haritasını eksiksiz çıkarmaktır, denilebilir.

Pinch ve Bijker dahil, bilim ve teknoloji sosyolojisi alanından birçok bilimciler, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımını eleştirel bakış açısıyla incelemeye ve eksiklikleri ampirik çalışmalarla gidermeye çalışmıştır. Zira Pinch ve Bijker (1989, s.3), tarih, sosyoloji ve teknoloji felsefesi geleneklerindeki önceden geliştirilen yazına bakıldığında, 1983’te ortaya koydukları teknolojinin toplumsal inşasıyla ilgili teorik yaklaşımın, bu iyi oturtulmuş geleneklere dayanan sadece kısa bir taslak olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Pinch ve Bijker (1989, s.4), bu gelişmekte olan yaklaşımın hangi görüşten uzaklaşacağı ve ne yöne doğru ilerleyeceği, ampirik çalışmalarla birlikte daha net ortaya çıkacağı düşüncesindedir.

Amerikalı bilim ve teknoloji toplumbilimcisi Langdon Winner, ilk 1993'te yayınlanan makalesinde, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımını şu şekilde eleştirmiştir:

Her ne kadar da teknolojinin “kara kutusunu” açıldığında toplumsal aktörlerin, ağların, süreçlerin renkli okları gösterilse de, “kutu” fevkalade bomboş çıkmıştır... Bulgular incelendikten sonra, bazı teknolojik projelerin başarılı, bazılarında başarısız olması; gücün yeni biçimlerinin yükselmesi ve diğer biçimlerin gerilemesini belirtmenin dışında, bütün bunlar ne anlama geldiği konusunda hiçbir kararda bulunulmamıştır (Winner, 2008: 45-46).

Winner'in bu alıntıda kullandığı “teknolojinin kara kutusu” ifadesi, teknoloji tarihçisi ve iktisatçı Nathan Rosenberg'e aittir. Rosenberg'e göre teknoloji, “içinden neler çıkacağını bilemediğimiz, çok karmaşık unsurların bulunduğu bir ‘kara kutu’dur (Rosenberg, 1982'den akt. Türkcan, 2009, s.22)”.

Teknolojinin toplumsal inşası ile ilgili bir diğer eleştiri ise, yaklaşımın temel kavramlardan birinin –ilgili toplumsal gruplar kavramının eksik tanımlandığı yönünde olmuştur. Yaklaşımında, toplumun tanımlanması ve toplumun teknolojiyle olan bağı, ilgili toplumsal gruplar bağlamında açıklanır. Yaklaşımına göre, herhangi bir teknolojik yapıtın gelişme sürecinin incelemesi, ilgili toplumsal grupların tanımlanmasıyla başlar. Bu noktada, ilgili toplumsal grupların tüm üyeleri için teknolojik eserin herhangi bir anlamı olup olmadığını belirlemek önemlidir. ilgili toplumsal gruplar, Pinch ve Bijker'in (2008) çalışmasında aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

İlgili toplumsal gruplar için anahtar koşul: Belli bir toplumsal grubun tüm üyeleri belirli teknolojik esere yüklenen aynı anlamlar setini paylaşmalıdır. Bu koşula tüketiciler ya da kullanıcılar toplumsal grubunun uygun olduğu açıktır. Ancak, kullanmaya karşı olan toplumsal grubun da dikkate alınması önemlidir. “Karşı” grubun da teknolojik yapıta yükledikleri anlamlar seti³² ve bundan dolayı yapıtı kullanmama gerekçeleri olabilir. Ayrıca, ilgili toplumsal grup üyelerinin, teknolojik yapıta yükledikleri anlamlara göre homojen olup olmadığı da önemlidir. İlgili toplumsal gruplar sadece tüketiciler ve ya üreticiler ile sınırlı kalmamalıdır. Her gruba göre teknolojik yapıtın işlevini daha iyi tanımlamak için ilgili toplumsal grubun detaylı tanımı gereklidir. Toplumsal grupların tanımından sonra, her grubun, inceleme konusu olan teknolojik yapıtla ilgili sorunlarına yoğunlaşmalıdır (Pinch ve Bijker, 2008, s.12-14).

³²Onların eylemleri alaydan, yıkıcı yöntemlere kadar değişebilir (Pinch ve Bijker, 2008).

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında teknolojik yapının şekillenmesinde, hem üretici hem kullanıcı veya kullanmayı reddedenlerden oluşan tüm ilgili toplumsal grupların katıldığı öne sürülür. Bu ilgili toplumsal grupların teknolojik yapıtı anlamlandırmalarına ve yapıtıla ilgili eylemlerine önem verilmektedir. Ancak, bu grupların toplum içerisindeki sahip oldukları güç ve toplumsal gruplar arasındaki güç dağılımı üzerine durulmamıştır. Yaklaşımında, ilgili toplumsal grupların sahip oldukları gücün tartışılmaması, ciddi bir eksik olarak eleştirilmiştir (Winner, 2008; Klein ve Kleinman, 2008). Bunun yanı sıra, ilgili toplumsal grubun içerisinde, üyelerin teknolojik yapıtıla ilgili farklı düşünce ve eylemlerde bulunma, yani grubun her zaman homojen olmadığı, heterojen olma ihtimalinin göz ardı edildiği eleştirilmiştir. (Klein ve Kleinman, 2008, s.83).

Bilim ve teknoloji sosyolojisi alanında toplumsal inşacılığı, teorik bir yaklaşım olarak daha ileri taşımak için ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri, yaklaşımın kurucularından Bijker'in (1992) bisikletin gelişme süreci üzerine çalışmasıdır. Bijker (1992), gelişme sürecinde toplumsal grupların şekillendirdiği teknolojik bir yapıtı olarak seri üretime çıkan ilk bisiklet çeşitlerini incelemiştir. Bu inceleme; yapıtı-toplumsal grup-sorun-çözüm ilişkisi şeklinde yapılmıştır. Bijker'in (1992) çalışmasında örneğin 'Penny-farthing' bisikletinin ilk başta altı modeli üretildiği belirtilmiştir. Zamanla bu model sayısı dört ve en sonunda da bire düşmüştür. Bu durumda, bazı modellerin neden "öldüğü" ve bazılarının ise neden "hayatta kaldığı", ilgili toplumsal grupların tercihleri üzerinden açıklanmıştır.

Bisikleti kullanan ve kullanmayan ilgili toplumsal gruplar, bisikletle ilgili bazı sorunları dile getirmişlerdir. Bisikleti kullanmayan toplumsal grup; bisikletin taşı sızratması, tekerleklere dalların saplanması gibi nedenlerden dolayı kullanmadığını belirtmiştir. Bisikleti kullanan grubun ise kendi içerisinde homojen bir yapıya değil, heterojen bir yapıya sahip olduğu, bisikletin kullanımıyla birlikte ortaya çıkan sorunlardan dolayı tespit edilmiştir. Bisiklet kullanıcılarından oluşan toplumsal grup kendi içerisinde; kadın, erkek bisikletçiler ve sporcu bisikletçiler şeklinde tanımlanmıştır. Bu grup üyeleri, bisiklet kullanımıyla ilgili güvenlik, hız ve kadın bisikletçilerin uzun ve geniş etek yerine dar pantolon giymeleri açısından maneviyat veya ahlak konularında sorunlar ortaya koymuşlardır. Bisikletle ilgili sorunlar çözüldükçe bisiklet modelleri, toplumsal grupların görüşlerini karşılayacak şekilde değişmiştir. Geliştirilmeyen bisiklet

modelleri ise zamanla üretimden kalkmıştır. Böylece, bisiklet modellerinin tasarımında bir stabilizasyon sağlanmıştır (Bijker, 1992).

Bijker'in (1992), bisikletin tasarım sürecini incelemesi gibi, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanarak yapılan çalışmaların arasında Donald MacKenzie'nin (1989) füze tasarımı süreci üzerine; Ronald Kline ve Trevor Pinch'in (2008) teknolojik değişimin aracı olarak otomobil sürücüleri üzerine; Peter Paul Bjerregaard'ın (http-1) biyokömürün işlenmesi üzerine çalışması dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, Judy Wajcman'ın *TechnoFeminism* (2004), *Pressed for Time* (2015) ve diğer çalışmaları (2009, 1999), teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımıyla yapılan çalışmalardan bazısıdır. Wajcman, çalışmalarında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımını eleştirel-feminist yaklaşımıyla birleştirerek teknoloji ve toplum ilişkisini ele almıştır.

Sonuç olarak, toplumsal inşacılık yaklaşım ile teknolojik belirleyicilik arasındaki fark şu şekilde belirtilebilir: Teknolojik belirleyicilik yaklaşımı teknolojinin gelişme süreçlerini konu dışı bırakmakta ve teknolojinin gelişme sürecini göz ardı ederek doğrudan teknolojinin toplumsal işlevlerine odaklanmaktadır. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı ise, toplumsal süreç olarak teknolojinin gelişmesine odaklanmaktadır. Böylece, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, teknolojik belirleyicilik yaklaşımından farklı, (Wajcman, 2004 ve 2015'de olduğu gibi) teknolojik yapıtların eleştirel açıdan araştırılmasını mümkün kılan bir zemin oluşturmuştur.

2.2.3. İletişim teknolojilerinin toplumsal inşası – Croteau ve Hoynes

İletişim bilimleri çalışmalarında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, 1990'lerden itibaren birbirinden bağımsız araştırmacılar tarafından benimsenmeye başlamıştır ve zamanla –teknolojik belirleyicilik yaklaşımı kadar yaygın olmasa da– alanda belli bir yer edinmiştir. Örneğin Mackay ve Gillespie (1992), teknolojinin ideoloji ile ilişkisini; pazarlama ve kullanıcıların teknoloji onayı konusunu toplumsal inşacılık yaklaşımına başvurarak bir ev teknolojisi olarak bilgisayar örneğinde incelemiştir. Ayrıca Fulk (1993), toplumsal inşacılık yaklaşımına, kurumsal örgütlenmelerde iletişim teknolojisinin kullanımını araştırmak için başvurmuştur. Howcroft, Mitev ve Wilson (2004), bu yaklaşımın bilgi sistemlerine (information systems) uygulanabilirliğini örnek çalışmalarla tartışmıştır. Flanagin ve arkadaşları (2010), internetin teknik içeriğiyle toplumsal yapısını (inşasını) toplumsal değerler, öncelikler ve varsayımlar üzerinden,

toplumsal inşacılık yaklaşımına başvurarak incelemiştir. Pfaffenberger (1988), toplumsal inşacılık çerçevesinde kişisel bilgisayarın gelişme sürecini, kişisel bilgisayarın toplumsal anlamı bağlamında incelemiştir.

Toplumsal inşacılık yaklaşımı, iletişim toplumbilimcileri David R. Croteau ve William Hoynes tarafından iletişim çalışmaları alanına uygun bir sisteme göre düzenlenmiş ve *Media/Society: Industries, Images, and Audencies* başlığıyla kitap olarak yayımlanmıştır³³. Croteau ve Hoynes, çalışmalarında iletişim araçlarını, toplumsal inşacı yaklaşımla analiz etmiştir. Kitapta, iletişim araçları; üretim, içerik, izleyici ve küreselleşme başlıkları altında ele alınmıştır. Croteau ve Hoynes'in iletişim teknolojileriyle ilgili görüşleri şu şekildedir:

Çeşitli iletişim teknolojileri, kapasiteleri ve sınırlamalarından dolayı değişik yollarla – sundukları bilgi türleri ve bizim bu bilgilere ulaşım onları deneyimlememiz yoluyla, iletişim kurmada uyum [concert] deneyimi sağlamaktadır. Bu anlamda, teknolojinin önemi nettir: Bir iletişim aracının kullanıldığı alanları sınırlandırarak, bazı medya türlerini bazı amaçlar için diğerlerine oranla daha uygun hale getirmek. Medya teknolojileri geliştikçe, farklı iletişim biçimleri için fırsatlar sunmaya başlar (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.287).

Croteau ve Hoynes'e göre iletişim teknolojileri, bilgi alışverişinde iletişimin çeşitliliğini sağladıkları için toplumsal öneme sahiptir. Ancak iletişim teknolojilerinin etkilerini toplumsal değişimi yönlendirecek bir güç olarak ele almak, teknolojik belirleyicilik olur. Teknolojik belirleyicilik, teknolojinin toplumsal yaşamda medya sürecinin bir parçası olduğunu gözden geçirir. Teknolojik belirleyiciliğe karşı çoğu araştırmacılar, teknolojilerin toplumsal güçler tarafından belirlendiğini tartışmıştır. Buna göre teknoloji önemlidir ancak kültürel normlar, ekonomik baskılar, yasal düzenlemeler gibi toplumsal güçler, teknolojinin geliştirildiği ve kullanıldığı yolları şekillendirir.

Croteau ve Hoynes, teknolojik belirleyiciliğe karşı kültürel çalışmalar kuramcısı Raymond Williams'ın ve toplumbilimci Claude Fischer'in çalışmalarından örnekler sunmuştur: Williams'a (1974, 1983) göre sadece insan kabiliyetinin bir uzantısı olduğundan teknoloji, kültürel ya da toplumsal sonuçları belirleyemez. Bu durumda insan aracılığı (human agency) merkezi konumdadır ve teknoloji, insanın onunla ne yaptığı ile sınırlanmıştır. Benzer şekilde telefonun toplumsal tarihini araştıran Fischer (1992),

³³Kitabın şimdiye (Nisan 2017) kadar beş basımı yayımlanmıştır. Kitabın ilk basımı Ocak 1997'de yayımlanmıştır. Bu çalışmada, 4.basımından yararlanılmaktadır. Bu noktada, 4.basımın yazarları Croteau ve Hoynes'le beraber üçüncü yazar olarak Stefania Milan belirtilmektedir. Diğer basımlarında ise yazarlar olarak sadece Croteau ve Hoynes'in ismi geçmektedir. Bu çalışmada kitabın son basımı olan 5.basımına ulaşamadığından, ulaşılan 4.basımdan yararlanılmıştır.

teknolojinin belli bir topluma olan etkisini araştırmak yerine, bazen teknolojiyi şaşırtıcı Şekilde kullanan insanlara odaklanılması gerektiğini önermiştir (akt. Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.290).

Croteau ve Hoynes, çalışmasında, toplumsal inşacı yaklaşımdan “toplumbilimsel yaklaşımlar” Şeklinde söz etmiştir. Buna göre teknolojiyi konu alan toplumbilimsel yaklaşımlar, farklı iletişim araçların teknolojik kapasitelerini görmezden gelmez: “...her iletişim aracının teknik özellikleri, insan faktörlerinin kullanması gereken parametreleri sağlayarak ve belirli uygulamalara katkıda bulunarak insanların onları kullanma biçimleri üzerinde kısıtlamalar oluşturur (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.291)”. Croteau ve Hoynes, iletişim teknolojilerinin teknik içeriğe bağlı olarak çalıştıklarını belirtir. Bununla beraber yazarlar, iletişim teknolojilerinin teknik içeriğindeki kısıtlamalara rağmen insanların daha farklı vasıflarının olduğunu hatırlatır.

İnsanlar, iletişim teknolojileriyle ilgili bir dizi eylem seçeneklerine sahiptir. Bunların başında, örgütlenerek toplumsal bir g oluşturabilmeleri gelmektedir. Toplumsal gler de herhangi bir iletişim teknolojisinin çalışmasını ve kullanımını Őekillendirebilir. Toplumsal gler; yasal düzenlemeler, toplumsal normlar, piyasa baskıları, teknolojik mimariden (aracın teknik içeriğinden) oluşur.

Vatandaşlar her zaman iletişim teknolojilerini başlangıçta amaçlandığı gibi kullanmazlar. Kullanıcı alışkanlıkları değişir; bugün son derece popüler olan internet siteleri ve platformları gözden düşebilir ve yerlerini yeni favoriler alabilir. Kurumsal oyuncular, kar arayışlarında yeni teknolojileri Őekillendirmeyi denemeye devam edeceklerdir. Hkmetler, eylem ya da eylemsizlikleriyle yeni iletişim araçlarının gelişim ve kullanımını etkilemeye devam edeceklerdir. Bu tür değişimin yn kesin olmamakla beraber, yeni iletişim araçlarının geleceği, teknolojinin doğasında var olan nitelikten ziyade, insanların eylemleri tarafından belirleneceğini biliyoruz. (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.321).

Böylece, Croteau ve Hoynes, “ iletişim teknolojilerinin, onların gelişmesini etkileyen mevcut toplumsal süreçlerde saklı” olduğunun altını çizerek, iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri icat ve bilimsel çalışmalarla sınırlandırmadan, birer toplumsal süreç Şeklinde ele almışlardır. Bu süreç, “yapısal kısıtlama” (structural constraint) ve “insan aracılığı” (human agency) kavramlarıyla açıklanmıştır. “Yapısal kısıtlama” kavramı geniş anlamda –sadece teknolojiyle sınırlandırılmadan-kullanılmıştır: “Toplumsal yapı, toplumsal davranışın herhangi bir tekrar eden kalıbını

tanımlar (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.20)”³⁴. “İnsan aracılığı”, “kasıtlı ve belirsiz insan eylemidir” şeklinde açıklanmıştır (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.20)³⁵. Toplumsal yapı, insan aracılığını kısıtlarken, insan yapısal kısıtlamalara bazen uyan, bazen uymayan eylemlerde bulunur. “Toplumsal yapıları hem koruyan hem değiştiren insanın eylemleridir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.21)”.

Croteau ve Hoynes, iletişim konusunda yapısal kısıtlama ve insan aracılığı ilişkisini üç başlık altında: kurumlar arası ilişkiler, kurum içi ilişkiler ve kurum ile halk ilişkileri şeklinde ele almıştır. Croteau ve Hoynes, çalışmasında “ilişkiler” sözcüğünü “gerilim” şeklinde de ifade etmiştir. Medya ve diğer toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiler, farklı kurumlar tarafından üretilen yapı ve aracılık arasındaki ilişki veya gerilim şeklinde ele alınmıştır. Buna göre medya endüstrisinin bulunduğu toplumsal, ekonomik ve siyasi bağlam, medya endüstrisinin yapısal kısıtlamasını belirleyen kurumlardan oluşur. Bu kurumlar belli yasal ve ekonomik sınırlılıkları koyarlar. Medya, bu belirlenen sınırlılıklar içerisinde çalışmak zorundadır. Ancak, medyanın da kısıtlamalara karşı, kendince hareket etme ve muhtemelen diğer toplumsal kurumları etkilemesi söz konusudur (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.21-22).

Medya endüstrisi içerisindeki ilişkiler, medya kurumlarındaki profesyonel toplumsallaşma süreçleri şeklinde ele alınır. Medyanın kurum içine odaklanmanın amacı, medya aktörleri “gazeteciler, yazarlar, yapımcılar, sinemacılar, medya yetkilileri ve diğer medya çalışanlarının kararlarını anlamaktır (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.22)”. Bu durumda bireylere değil, toplumsal pozisyonlara, rollere ve pratiklere odaklanmalıdır. “Medya endüstrisi içerisinde yapı ile aracı arasındaki gerilim öncelikle medya personelinin kendi görevlerinde ne kadar bağımsız olduklarıyla ilgilidir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.22)”. Croteau ve Hoynes’e göre, kurum içindeki bağımsızlık değeri bireyin çalıştığı pozisyona göre değişir. Ayrıca medya kurumundaki kurum politikası gibi yapısal düşünceler, medya çalışanının bireysel aracılığını etkileyen bir unsurdur. Ancak, toplumsal inşacı yaklaşıma göre her zaman “medya çalışanlarının kolektif aracılığının

³⁴Yapısal kısıtlama kavramı aile yapısı örneğinde açıklandığında: aile yapısında iki ebeveyn, ebeveynlerin evli olması ve ikisinin de heteroseksüel olmaları, kadının ev işleri ve çocuklarla ilgilenmeyi üstlenmesi; erkeğin ise evin ve aile fertlerinin giderlerini karşılamayı üstlenmesi beklenir. Aile yapısında beklenen davranış kalıbının dışında gelişen davranışlar: kadının evin dışında çalışması, ebeveynlerin ikisinin de gelir kazanması, evli olmayan çiftler vs., olabilir. Aile yapısı - ailelerle ilgili davranış kalıbı – değişebilir. Aradaki farkı belli etmek için, ilk oluşan aile yapısına ‘geleneksel’ aile denilebilir (Croteau vd., 2008).

³⁵İnsan aracılığı, okul ve öğrenciler örneğinde açıklandığında: öğrencilerin okulda bağımsız eylem için yeterliği var – onlar aracı bir role sahip. Buna rağmen, eğitim sisteminin kuralları ve normları – yapısal kısıtlama – bu aracılığı kısıtlar (Croteau vd., 2008).

bireysel medya uzmanlarını kısıtlayan yapıları alt etme potansiyeli vardır (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.22)”.

Medya ve halk arasındaki ilişkiler, medya kullanıcılarının medya içeriği ve teknolojiyle etkileşimleri açısından ele alınır. Medya teknolojisi geliştikçe kullanıcılara yönelik bilgilenme ve eğlenmenin dışında üretme, paylaşma gibi farklı etkileşim biçimleri oluşmaktadır. Croteau ve Hoynes, kullanıcıların etkileşim ortamlarının ve edindikleri bilginin sadece medya içeriğiyle ve medya teknolojisiyle sınırlı olmadığını vurgular. Etkileşim ortamları ve bilgi edinme kaynakları medyanın yanı sıra kişisel tecrübe, diğer insanlar, okul ve iş olabilir:

[1]nsanların kendi bakışlarına, dinlemelerine ve okumalarına getirdikleri yorumsal tecrübeler, sınıf ve eğitim gibi toplumsal yapı görünümüleriyle şekillenir. Böylece, medyayla ilgili kendi bireysel yorumlarını inşa etmede insanlar sürekli toplumsal faktörlerle şekillenen kolektif kaynaklar ve tecrübeleri kullanırlar. Medya mesajları kişisel olmasa da ve izleyiciler tarafından birçok yorumların konusu olsa da, anlamın yapısı bireysel soyutlanma/izolasyonda yer almaz (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.23).

Bu anlamda, aynı veya benzer etkileşim ortamları ve bilgi edinme kaynaklarını paylaşan insanların medya mesajını veya teknolojisini yorumlamalarında ve anlamlandırmalarında farklılığa kıyasla benzerliğin ağır basacağı söylenebilir. Croteau ve Hoynes’e göre, medya ve halk arasındaki ilişkiler, “toplumsal yapının gücü ile insan eylemlerinin (her zaman kısmi) bağımsızlığının dinamik gerilimi” açısından incelenebilir. Bu tür bir inceleme, ikili etkileşimin farklı düzeylerinin aydınlatılmasına yardım edecek; böylece yapı ile aracı arasındaki etkileşimin, medya mesajı ve teknolojisinin insanların dünyaya bakış açılarını etkilediği ancak bu etkinin insanların bakış açılarını belirlemediği sonucuna ulaşılabacaktır (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.23).

Böylece teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre teknoloji, toplumsal gruplar tarafından geliştirilen ve kullanılan toplumsal ürün ve süreçtir. Bu yüzden teknolojinin etkisi, diğer toplumsal ürün ve süreçler kadar önemlidir. Teknolojinin toplumsal inşası, teknolojinin mevcut toplumsal ortama bağlı olarak geliştiğini ve bu ortamın bir parçası olarak ondan etkilendiğini ve onu etkilediğini savunmaktadır.

Toplumsal inşacılık yaklaşımı, iletişim teknolojilerinin tek bir kişiye ve sadece bilime bağlı olarak ortaya çıktığı ve geliştiği görüşüne karşıdır. Toplumsal inşacılık yaklaşımı, teknolojik gelişmeleri birer toplumsal süreç olarak görmektedir. Bütün

toplumsal yapılar gibi, iletişim teknolojileri de insanlar tarafından, bir toplumsal süreç içerisinde geliştirilirler. İletişim teknolojileri, birer yapısal kısıtlamalar olarak belli bir konuda insan eylemini olanaklı kılarken aynı zamanda bu eylemle sınırlandırır. Toplumbilimsel açıdan, iletişim teknolojileri, insanın çeşitli iletişim biçimlerini olanaklı kıldığı ve etkilediği için önemlidir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.287).

Croteau ve arkadaşları, bir iletişim teknolojisinin gelişme aşamasında insan aracılığının önemine, iletişim araçlarının gelişme sürecinden örneklerle dikkat çekmektedir. Buna göre, radyo yayıncılığı geliştirilmeden önce, telefon teknolojisini ilk geliştirenler, onu kişisel iletişim aracı olarak değil, haberi ve eğlenceyi eve iletmenin bir yolu olarak öngörmüşlerdir. İlk radyo teknolojisiyle ilgilenenlerin çoğu, radyoyu bir noktadan diğer bir noktaya, bireysel iletişim aracı olarak –bir çeşit telsiz telefon olarak- düşünmüş; ve bu anlamda kullanmaya çalışmıştır.

İnternet, ilk olarak, askeri iletişim sistemini oluşturma amacıyla geliştirilmiştir. Daha sonra akademisyenler, interneti kendi aralarında bilgi alış verişi için kullanmaya başlamıştır. Akademisyenler, bilgisayar hayranları gibi grupların bilgisayara ilgilerinden dolayı, ticari şirketler internetin ticari potansiyelini öngörmüştür. Tasarımcılar, mühendisler, hükümet gibi diğer kuruluşlarla işbirliği yapan ticari şirketler, interneti geliştirmek ve halkın, geniş kitlelerin ve çeşitli kurumsal yapıların kullanımına sunmak için işe koyulmuşlardır. Ancak, piyasaya çıkan internet, ilk versiyonuyla beklenildiği gibi yaygınlaşamamıştır. Bu sorunun çözümü olarak internetin yeni sürümü, Web 2.0 geliştirilmiştir. Web 2.0. şekliyle internet “kullanıcı dostu” bir teknolojiye dönüşmüş ve uzmanlar kadar teknik bilgilere sahip olmayan kullanıcılar da internetin teknolojik kapasitesinden daha kolay ve daha fazla yararlanmaya başlamıştır (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.290-296).

Bu noktada araştırmacı, Croteau ve Hoynes’in ele aldığı iletişim teknolojilerinin gelişme sürecini, toplumsal inşacılık yaklaşımının kavramlarıyla açıklamayı uygun görmektedir. Örneğin, internetin gelişme süreci incelendiğinde; ilk kez askeri amaçlı, daha sonra akademisyenlerin ve bilgisayar hayranlarının interneti kullanmaları – internetin yorumsal esnekliğini, farklı toplumsal gruplar tarafından farklı amaçlar için kullanılabilirliğini açıklamaktadır. İnternetin gelişme sürecinde, mühendisler ve teknolojik mimarlar, askeri kurumlar, bilimsel araştırma ve eğitim kurumları (enstitü ve üniversiteler), bilgisayar hayranları (kurumlardan bağımsız insanlar), ticari kuruluşlar internetin gelişmesindeki ilgili toplumsal grupları temsil etmektedir. İnternetin, askeri

iletişim aracı olarak geliştirilmesinden günümüze kadarki geçirdiği değişimler, ilgili toplumsal grupların belirlediği sorunlara karşı birer çözüm olarak gerçekleşmiştir.

Croteau ve Hoynes'in belirttiği kurumlar arası ilişkiler, kurum içi ilişkiler, kurum ile halk ilişkilerinin örneklerle açıklanması şu şekildedir: İnternetin gelişme süreci örneğinde, askeri kurum, üniversite, devlet ve ticari kuruluşlar arasındaki ilişkiler, medya ve diğer toplumsal kurumlar arası ilişkilere tekabül etmektedir. İnternet üzerine çalışan herhangi bir kurumun, örneğin Facebook sosyal ağ sitesini yöneten şirketin, şirket içerisinde yürüttüğü çalışma politikası, şirket çalışanları, ortam – medya endüstrisi içerisindeki ilişkilere tekabül etmektedir. İnternetin gündelik hayatta kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, uzmanların internet ortamında geçerli uygulamalar ve platformları oluşturmaları ve başka insanlara sunmaları ve internet kullanıcılarının bu uygulamalardan yararlanmaları – medya ve halk arasındaki ilişkilere tekabül etmektedir.

Yaklaşımın anahtar kavramlarının örneklerle açıklanması şu şekildedir: İletişim teknolojilerinin toplumsal inşası yaklaşımına göre, bir iletişim teknolojisi olarak internet, yapısal kısıtlamadır; insanların belli bir konuda –internet ağı ortamında bilgi arama, sosyalleşme, üretilen medya içeriğini paylaşma, sanal ortamlarda gezinme, çevrimiçi oyun oynama ve benzeri- eylemlerini olanaklı kılmaktadır. Bununla birlikte internet, teknik içeriğe uygun insan eylemlerini karşılarken, teknik içeriğe uymayan insan eylemlerini sınırlandırır. Bir iletişim teknolojisinin insan eylemini sınırlandırma durumu, insanların karşısına bir sorun olarak çıktığında, insanlar kendi yetkilerini, insan aracılığını kullanırlar. İnsanlar, birer “aracılık” özelliklerini kullanarak çözüm üretmeye veya çözüm kaynağına erişmeye çalışırlar.

Böylece internetin yeni sürümünün geliştirilmesi insan aracılığıyla sağlamıştır. Örneğin, ticari kurum yetkililerinin internetin ticari potansiyelini öngörmeleri, hem kendi hem de başka insanların aracılığını devreye sokmalarını sağlamıştır. Benzer şekilde bu ve diğer toplumsal aktörlerin kendi aracılıklarını kullanmalarıyla, internetin gelişme sürecini devam ettirmişlerdir. Sonuç olarak, toplumsal inşacılık yaklaşımına göre insan aracılığına dayanan yapısal kısıtlamalar sürekli bir gelişme süreci içerisindedir.

Yukarıda görüldüğü gibi toplumsal inşacılık yaklaşımı, toplumsal güçler bağlamında iletişim teknolojilerinin gelişme sürecinin incelenmesini olanaklı kılarak iletişim teknolojilerine toplumbilimsel açıdan bakmayı sağlar.

2.3. Gündelik Hayatın Toplumsal İnşası ve Sayısal Medya

Bu bölümde, toplumsal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde gündelik hayat; sayısal medya ve gündelik hayatta sayısal medya kullanımını ele alınmaktadır.

2.3.1. Gündelik hayat gerçekliği

Gündelik hayat, toplumbilim çalışmalarında, kitle kültürünün eleştirel analizi (Lefebvre, 1998, 2010a, 2010b, 2010c), bireysel eylemin sisteme karşı direnişi analizi (de Certeau, 2008) ve toplumsal dünyanın fenomenolojik analizi (Schütz ve Luckmann, 1983; Berger ve Luckmann, 2008) için araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmada, gündelik hayat kavramından, fenomenoloji çalışmalarından bilgi sosyolojisi teorisinde ele alındığı şekliyle yararlanılmaktadır.

Bilgi sosyolojisi teorisine göre sosyal gerçeklik, insanlar tarafından inşa edilir. Sosyal gerçeklik, gündelik hayatta bilgi, dil ve sosyalleşme ile dünyayı anlamlandırmalardan ve sosyal süreçlerden oluşur. Bu yüzden bilgi sosyolojisi, sosyal gerçekliği gündelik hayat üzerinden analiz eder: İnsanlar için gündelik hayat gerçekliği, nesnel, öznel ve öznellikler-arası şeklindedir. Bilgi sosyolojisi teorisine göre, insanlar, nesnel olarak gündelik hayatın gerçek olduğunu *bilirler*. “Gündelik hayatın gerçekliği, *gerçeklik* olarak olduğu gibi kabul edilir. O, kendi yalın varlığının üzerinde ve ötesinde artı bir doğrulama gerektirmez. O, kendiliğinden-aşık ve zorlayıcı bir olgusalılık olarak, yalın bir biçimde *oradadır* (Berger ve Luckmann, 2008, s.37)”. Ayrıca, gündelik hayat, “insanlar tarafından yorumlanan ve tutarlı bir dünya olması anlamında onlara öznel olarak anlamlı gelen bir gerçeklik olarak kendini sunar (Berger ve Luckmann, 2008, s.31-32)”.

Gündelik hayat dünyası, hayatlarını sübjektif olarak anlamlı bir biçimde idare etmekle uğraşan sıradan toplum üyeleri tarafından sadece gerçeklik olarak olduğu gibi kabul edilmekle kalmaz. O, aynı zamanda, onların düşünce ve eylemlerini doğuran bir dünyadır ve bu düşünce ve eylemler sayesinde gerçek olarak muhafaza edilir (Berger ve Luckmann, 2008, s.32).

Öznel şekilde gündelik hayat gerçekliği, insanlara kendini çoklu gerçeklikler arasında en üstün gerçeklik olarak sunar³⁶. İnsanlar, gündelik hayat gerçekliğini mekânsal

³⁶Gündelik hayat gerçekliği, asli gerçeklik olarak diğer gerçeklikleri kuşatır. İnsan bilinci diğer gerçekliklere olan yolculuklarından sonra her zaman asli gerçekliğe döner. Bu durum, insanların rüya görmeleri, tiyatro oyunu veya film izlemeleri örneğiyle açıklanabilir. İnsanlar, uykudayken, tiyatro veya sinema salonundayken, rüyanın, tiyatro oyununun veya filmin kendine özgü anlamlara sahip ‘başka bir

ve zamansal olarak farklı uzaklık derecelerinde tecrübe eder. Gündelik hayat gerçekliğinin en yakın derecesi, insanın bedensel kullanımını açısından dolaysız ulaşılabilir gündelik hayat alanıdır. İnsanlar gündelik hayatın gerçekliğini, kendi bedenlerinin “buradalığı” ve mevcudiyetlerinin “şimdiliği” ile en üstün gerçeklik olarak kavrar. Bir insanın gündelik hayat dünyasına olan ilgisi, yapmakta olduğu, yaptığı ve yapmayı planladığı şeyler tarafından belirlenir. Bu şekliyle gündelik hayat dünyası, tam anlamıyla bir insanın kendine ait dünyasıdır. İnsanlar, gündelik hayat gerçekliğinin sadece kendi gündelik hayat alanıyla sınırlı kalmadığını ve ulaşılabilir olmayan alanları da içerdiğini bilir. İnsanlar, bu uzak alanlarla, gereklilikten ziyade, boş zaman tercihi olarak ilgilenir. Böylece insanlar, pragmatik bir ilgiyle en yakın mekânsal ve zamansal (burada ve şimdi) gündelik hayat gerçekliğine odaklanır.

İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sayısal medyanın yaygınlaşması özel gündelik hayat gerçekliğini etkilemiştir: İnsanlar bedensel olarak buldukları “buradalık ve şimdilik” sınırını iletişim teknolojileriyle zihinsel olarak genişletmişlerdir. Ancak gündelik hayatta iletişim teknolojisinin –örneğin cep telefonunun- kullanımı asli gerçeklik mi yoksa diğer gerçeklik mi olduğu, iletişim teknolojisinin kullanım pratiklerine göre tartışmaya açıktır.

Gündelik hayat gerçekliği, insanlara kendini bir de, başkalarıyla paylaşılan bir dünya, öznellikler-arası bir dünya olarak sunar. Öznellikler-arası bir dünyada insanlar, gündelik hayat dünyasının başka insanlar için de geçerli olduğunu bilir. Bununla beraber insanlar, kendi zaman ve mekan kavrayışları başkalarınınkiyle tamamen örtüşmediğini bilir. Örneğin, bir insanın “buradalığı”, diğer insanlar için “oradalık” olur. Bununla beraber insanlar, başkalarıyla ortak bir dünyada yaşadıklarını, başkalarıyla gündelik hayat dünyasının gerçekliğine dair ortak bir duyu paylaştıklarını bilir. Çünkü bir insan, bu dünyaya dönük kendi doğal tutumunun³⁷ başkalarının doğal tutumuna tekabül ettiğini ve başkalarının dünyasının da onlara ait “buradalığı ve şimdiliği” etrafında düzenlendiğini bilir. Gündelik hayat gerçekliğinin ayrıca, öznellikler-arası kullanılabilir bir zamansal boyutu, standart zaman vardır. Standart zaman, “doğanın zamansal ardışıklarına dayanan kozmik zaman ve onun sosyal olarak oluşturulmuş takvimi ile ...işsel zaman arasındaki

dünyaya taşınmış’ olur. İnsanlar, uykudan uyanınca, tiyatro perdesi kapanınca veya sinema salonunun ışıkları açılınca, gündelik hayatın gerçekliğine geri döner.

³⁷Doğal tutum, tam tamına bu ortak-duyusal bilincin tutumudur; zira o, pek çok insan için ortak olan dünyaya atıfta bulunmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s.37).

bir kesişmedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.41)”. Gündelik hayatın zamansal yapısı, hesaba katmaları gereken bir olgu olarak insanların karşısına çıkar. Bu zamansal yapı, bir insanın sadece gündelik tasarılarını veya yapacaklarını değil, bütün hayatını ona göre düzenlemesini dayatır.

İnsanlar, gündelik hayat gerçekliğini *bilmenin* yanı sıra onu başkalarıyla paylaşırlar. Bu, gündelik hayatta sosyal etkileşim esnasında vuku bulur. Örneğin, yüz yüze sosyal etkileşim, insanların buradalığı ve şimdiliği paylaştıkları durumdur. Yüz yüze iletişim, bir insan için başkasının kelimenin tam anlamıyla gerçek olduğu ve başkasının öznelliği kesin olarak “yakın” olduğu bir durumdur. Diğer sosyal etkileşim durumlarında başkasının öznelliği, yüz yüze durumdakinden farklı derecelerde “uzak”tır (Berger ve Luckmann, 2008, s.44).

Gündelik hayat gerçekliği, sosyal etkileşim durumlarında bir insanın başkasını kavramasını ve iletişime geçmesini sağlayan tipleştirici şemaları içerir. Tipleştirici şemalar, “bir kadın”, “bir İngiliz”, “bir ressam”, “neşeli bir tip” vb. başkalarının kişisel özellikleri, tutumları ve eylemleri ile ilgili bilgilerden oluşur. Gündelik hayat gerçekliği, “yüz yüze durumun ‘burada ve şimdi’liğinden uzaklaştıkça giderek anonimleşen tipleşmelerin sürekli bir ardışıklığı içinde kavranır (Berger ve Luckmann, 2008, s.50)”. Bu sürekli ardışıklığın bir ucunda, bir insanın gündelik hayatta yoğun olarak yüz yüze etkileşim kurduğu, ailesi, arkadaşları vb. yakın çevresi bulunur. Diğer ucunda ise, bir insanın yüz yüze etkileşim kurmadığı, hakkında “takriben güvenilir bir bilgiye” sahip olduğu, selefleri, halefleri veya çağdaşları gibi anonim terimlerle kavranan tipleştirmeler bulunur. Tipleştirme aracılığıyla kurulan sosyal etkileşimlerin toplamı, gündelik hayat gerçekliğinin birincil unsurudur.

Gündelik hayatta insanların buradalığı ve şimdiliği, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte değişime uğramıştır: Zaman ve mekân sınırlılıkları aşılmıştır. Bir insanın yakın çevresi kendisine sadece fiziksel olarak yakın olan ve sürekli yüz yüze görüştüğü başka insanlarla sınırlı kalmamıştır. İletişim teknolojileriyle “uzak”ta bulunan akraba ve arkadaşlarla iletişimi olanağı sağlanmıştır. Aynı şekilde, daha önce yüz yüze etkileşimde bulunmayan insanlar arasında iletişim teknolojileri aracılığıyla iletişim kurma ve sürdürme olanağı sağlanmıştır.

Başkalarıyla iletişim kurmak ve ilişkiyi sürdürmek için insanların sürekli yüz yüze iletişim ihtiyacı, günümüzde zaman ve mekâna bağlı kalmadan sürekli iletişimde kalmayı

sağlayan iletişim teknolojileriyle aşılmaktadır. Bu durum sosyal medya örneğinde ele alınabilir. Sosyal medya, insanların sanal kimlik oluşturmalarını veya kendi kimliklerini sanal ortamlara aktarmalarını mümkün kılan sanal bir ortam sunar. Ayrıca, aynı ortamda başkalarının da sanal kimliklerini görmeyi, iletişim kurmayı mümkün kılar. Böylece insanlar arası gerçeklik –bilgi alışverişi iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleşir.

2.3.2. Sayısal medya

İnsan düşüncesi ve düşünceyle birlikte dil geliştikçe, iletişim ve toplumsal etkileşim karmaşıklaşır. Geçmişteki mağara resimleri ve yazılı levhalardan günümüzdeki akıllı telefonlara kadar gelişen iletişim araçları bu olguya bir örnektir.

İletişim aracı, Latince “communis” ve “medius” sözcüklerinden türetilen “communication medium” kavramının karşılığıdır. “Medium”, iletişim sürecinin ortasında, mesajı gönderen ile alıcı arasında anlamında kullanılmaktadır. “Medium” sözcüğünün çoğul şekliyse “media”, Türkçe karşılığıyla “medya”dır. Medya kavramı: basın, fotoğrafçılık, reklamcılık, sinema, radyo, televizyon gibi, ayrı ayrı uzmanlaşmış iletişim kuruluşları anlamında; bu iletişim kuruluşlarının ürettiği haberler, filmler, diziler vb. kültürel ürünler anlamında; ve gazete, dergi, kitap, teyp, disk, bilgisayar vb. maddi ürünler olarak iletişim araçları anlamında kullanılmaktadır.

Medya tarihinde 1450’de J. Gutenberg’in geliştirdiği baskı makinesi ve 1980’lerde geliştirilen sayısal iletişim teknolojisi, iletişim alanında devrim niteliğindeki değişimlerin yaşanmasının nedeni olarak değerlendirilmektedirler. Analog ve sayısal medya tarihinde önemli teknolojik gelişmeler: Gutenberg’in baskı makinesi (1450), J.M. Jacquard’ın loomu (1800), C. Babbage’in analitik motoru (1833), L. Daguerre’in daguerreotype’ı (1839), S. Morse’un telgrafı (1844), A.G. Bell’in telefonu (1876), T.J. Watson’un IBM’i (uluslararası iş makineleri) (1924) geliştirmesi ve gazete, radyo, sinema, televizyon ve internet gibi iletişim araçlarının ortaya çıkmasıdır.

Sayısal teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim araçlarının değişen niteliği, analog medyanın “geleneksel medya” ve sayısal medyanın ise “yeni medya” olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Sayısal medyayla analog medya arasındaki farklılık,

değişen teknik özelliklere bağlı olarak medyanın veri işleminde ortaya çıkmaktadır. Sayısal veri işlemi, medyanın üretim ve kullanım niteliğini değiştirmiştir³⁸.

Sayısal medyayla analog medya arasındaki veri işleme farkı şu şekildedir: Sayısal medya, girilen (input) veriyi sayılara dönüştürür ve algoritmalarla işler. Girilen veriler, iki durum –açık veya kapalı, mevcut veya mevcut olmayan, sıfır veya bir (0 ve 1)– şeklinde işlenir. Sayısal işlem özelliği medya verisinin maddesel olmaktan çıkmasını ve ışık ve ses dalgalarından ikili sayısal veriye dönüşmesini sağlar. Bu durum, verinin küçük ortamlara sıkıştırılabilir, yüksek hızla ve çizgisel olmayan yollarla ulaşılabilir özellikte olmasını sağlar. Analog medya değişmeyen sabit özelliğe sahipken, sayısal medya, bir ortamdan diğerine geçebilen ve değişebilen özelliğe sahiptir (Lister vd., 2009, s.16-19; Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.288).

Sayısal medyayla analog medya arasındaki farklılık, iletişim ağına bağlanma açısından da ortaya çıkmaktadır. Analog medya, sabit bir yerden telefon hattından veya kablodan iletişim ağına bağlanır. Sayısal medya ise hem sabit telefon hattından, hem de hareket halinde iken de kablosuz olarak iletişim ağına bağlanır. Küresel iletişim ağı, kendi içerisinde The World Wide Web, kurumsal intranetler, sanal öğrenme ortamları, sosyal ağ siteleri, blog ağları, çeşitli çevrimiçi forumlar ve e-posta gibi çeşitli ağlardan oluşur. Analog medyada veri alışverişi “bir kaynaktan çok alıcıya” şeklindedir. Sayısal medyada ise veri alışverişi “çok kaynaktan çok alıcıya” şeklindedir (Lister vd., 2009, s.31).

İletişim ağına bağlanma konusu Lister ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında medyanın teknik özelliğe dayandırılırken, Croteau ve arkadaşları (2012) tarafından medya aracılığıyla insanların kendi aralarındaki tek yönlü ve karşılıklı iletişimine dayandırılarak incelenmiştir. Buna göre, geleneksel kitle iletişim araçları, medya içeriğini bir gönderenden çok alıcıya, bir merkezden geniş kitleye dağıtım özelliğine sahiptir. Geleneksel hatlı telefon dışında, gazete, kitap, dergi, televizyon, radyo gibi analog iletişim teknolojileri bir kaynaktan geniş kitleye medya metninin dağıtıldığı bir iletişimi olanaklı kılar. Örneğin, gazete, haber kuruluşlarında üretilir ve geniş okur kitlesine satılır. Bu durum, analog kitle iletişim teknolojilerinin tek yönlü iletişim sağladığını

³⁸Sayısal medyanın verileri “açık/kapalı nabzının muazzam yayı”na dönüştürme özelliğinin tarihsel gelişimi, 17.yüzyıldaki felsefeci Leibniz’in çalışmaları; 19.yüzyıldaki matematikçi ve mucit Babbage ve 1930’ların sonundaki Alan Turing çalışmalarına dayanmaktadır. İkili sayısal işlemler önceden beri öngörülen bir teknoloji olmasına rağmen, ancak 1940’lardaki mühendislik alanındaki gelişmelerle ve bilimsel laboratuvarlardan, askeri ve kurum kuruluşlarından ayrılarak 1980’lerde iletişim ve eğlence medyasına uygulanmıştır (Lister vd., 2009, s.18).

göstermektedir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.287). Analog iletişim teknolojilerinin tek yönlü iletişim sürecinde iletiyi gönderen kaynak ile alıcı arasındaki ayrım nettir. Hem bireysel, hem de kitlesel analog medya iletişimde gönderen kişi bellidir, bilinir. Alıcı durumundaysa, bireysel analog medya iletişimde iletiyi alanın bilgileri belliyken, kitlesel analog medya iletişimde iletiyi alan anonimdir.

Sayısal veri işleme, medya içeriğiyle ilgili erişim ve kullanım pratiklerinin değişmesini etkilemiştir: Analog medyayla ilgili insan eylemleri edilgen tüketimle – medya iletisini okuma, dinleme ve izleme ile sınırlı kalır. Analog medyanın –telefon hariç- tek yönlü iletişim özelliğinden dolayı, medya iletisini alan insan (alıcı) iletiyi gönderene (kaynak) doğrudan geri bildirimde bulunamaz. Analog medya iletişim sürecinde, alıcının kaynağa ulaşması için ayrıca zaman ayırması ve geri bildirimde bulunmak için posta veya telefon gibi başka bir iletişim aracı seçmesi gerekmektedir.

Sayısal medya kullanımında insan eylemleri okuma, dinleme, izleme ve hatta anında geri bildirimle ile sınırlı kalmamaktadır. Croteau ve arkadaşlarına (2012, s.289) göre, dünya nüfusunun çoğu tarafından içerik üretme pratikleri uygulanmasa da, gelişmiş ülkelerde sıradan medya kullanıcıları tarafından içerik üretme ve paylaşma gibi medya pratikleri deneyimlenmektedir. Böylece sayısal medya teknolojilerin kullanımıyla birlikte analog medyadaki ileti kaynağı ile alıcı arasındaki ayrımın silikleştiği söylenebilir.

Sayısal medya teknolojisine ve bilgiye erişim dünyanın her tarafında eşit değildir. Sayısal medya teknolojilerine ve bilgiye erişim açısından sanayileşmeyi tamamlamış ve bilgi toplumuna geçiş yapmış Batılı ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlik “dijital bölünme” (digital divide), “sayısal uçurum” (digital gap), “dijital eşitsizlik” (digital inequality) kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Bu durum dünya genelinde ele alındığında; Batı ülkeleri ile az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik dengesizliğin bir sonucu olarak tartışılmaktadır. Bu durum bir bölge veya toplum içerisinde ele alındığında; benzer şekilde bir toplum içerisindeki ekonomik uçurumun yansıması şeklinde ortaya çıktığı tartışılmaktadır. Sayısal medya kullanıcıların kullanım becerileri arasındaki fark ise, “çifte dijital bölünme” (double digital divide) kavramıyla tanımlanmaktadır. Çifte dijital bölünmenin sebebi, insanların bilgiye ve teknolojiye eşitsiz erişiminin teknoloji kullanımıyla ilgili bilgi ve becerisine olan yansıması şeklinde tartışılmaktadır.

Sayısal medya kullanımı üzerine temel bilgi ve beceriye sahip bir insan sayısal medya ortamında herhangi bir içerik üretme, değiştirme, paylaşma, bilgi ve içerik araştırması yapabilir ve başka insanlarla etkileşimde bulunabilir. Sayısal medya aracılığıyla insanlar arası etkileşim; insanların sayısal medyayı tek ve bilinen alıcılarda bireysel iletişim için kullanmaları (e-posta, anlık mesajlaşma), sınırlandırılmış alıcı sayısı ile küçük grup iletişimi için kullanımları (forumlar, sosyal ağ siteleri, mikrobloglar), sınırsız sayıda bilinmeyen alıcılarıyla kitle iletişimi için kullanımları (web siteleri, bloglar) şeklinde olabilmektedir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.288-289). Bu durumda bireysel ve kitlesel iletişim arasındaki ayırım silikleşmekte ve alıcının bilinmemesi sorunu da kısmen aşılmaktadır.

Sayısal medya geliştikçe alanyazında, gündelik hayatta medya kullanımıyla ilgili “tüketme” sözcüğü yerini “kullanma”ya; “tüketici” sözcüğü yerini “kullanıcı”ya bırakmıştır. Tüketici, “en eski anlamlarıyla... ironik biçimde, üretilecek olanın tüketilmesini/heba edilmesini içerimliyor (Williams, 2012, s.96)”. Siyaset, eğitim, sağlık ve mal ve hizmet alanlarında, “tüketici” (consumer) yerine “kullanıcı” (user) demek hala önemli bir ayrımı dile getirmek içindir (Williams, 2012, s.96). İletişim bilimleri çalışmalarında, analog medyanın “tüketicisi” edilgen³⁹ konumdayken; sayısal medyanın “kullanıcısı” etken olarak sunulmuştur. Sayısal medya kullanıcısı, içeriğin hem yaratıcısı (co-author ya da author), hem de dağıtıcısı olarak etkindir.

Sayısal teknoloji ayrıca analogda mümkün olmayan; sanal dünyalar, ortamlar, nesnelere, çevreler, gerçeklikler, kimlikler ve sanal bireyler oluşturma ortamını mümkün kılmıştır. Sayısal medya, kullanıcının fiziksel gerçekliğe bağlı kalmadan, kendi kimliğiyle veya farklı kimlikler oluşturarak, farklı deneyimler edindiği sanal ortam veya gerçeklik sunar. Sayısal medyanın gelişmesiyle birlikte, “sanal” kavramının anlamı değişmiştir: Sanalın, kendi başına bir gerçeklik türü olduğu ve “şimdiki” (aktüel) gerçekliğin zıttı olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Teknolojiyle donatılan toplumlarda, aktüel ile sanalın arasında sıkça geçiş yapılmaktadır ve gerçekliğin farklı şekliyle sorunsuzca meşgul olunmaktadır (Lister vd., 2009, s.35-37).

Sayısal iletişim teknolojilerinden birinci nesil internet (web 1.0) sanal ortamda insanlara olduğundan farklı kimlik özelliklerini seçme özgürlüğü sunmuştur. Sayısal

³⁹Geleneksel medya, tüketiciye seçme hakkı tanımaz, tüketici medyanın sunduğunu tüketir ve olaylara oturma odasından ‘katılır’, pasiftir, anlamında.

iletişim teknolojilerinin sunduğu sanal ortamda, “tanımlanmış kimliklerin herhangi bir sabit pozisyonu yoktur ve bu kimlikler zaten parçalı olan kültürün kısa süreli konuklarıdır. Seçilebilir, değiştirebilir ya da istendiğinde terkedilebilirler; fiziksel gerçeklikten ve bedenden ayrılmışlardır (Morva, 2016, s.50-51)”. Bu anlamda, sanal kimlikler, fiziksel gerçekliğin elverişli olmadığı veya bastırıldığı, gerçek kimliklerin gizil tarafını temsil etmektedir. İkinci nesil internetle (web 2.0) sanal kimlikler, daha çok fiziksel gerçeklikteki kimliğin bir yansıması şeklinde kabul görülmüştür (Morva, 2016, s.51). İkinci nesil internet sosyal medyanın ortaya çıkmasını olanaklı kılmıştır. Sosyal medyada sanal kimlikler tamamen anonim olmak yerine fiziksel gerçekliğe ait benliğin bir uzantısı şeklindedir.

Sanal ve fiziksel ortam birbirine bağlıdır ve birbirini etkiler: Sosyal medya, fiziksel gerçekliğe ait kimliğin sanal ortamda istenildiği gibi yönetilmesinde önemlidir. Fiziksel gerçekliğe ait kimlik de sosyal medyada yararlanılacak bilgiyi ve içeriği üretmek için önemlidir. Fiziksel gerçeklik ile sanal gerçeklik arasındaki ilişki ayrıca sosyal, kültürel ve maddi sermaye açısından da ele alınabilir. Alanyazında konuyla ilgili mevcut çalışmalardan bazıları: Sayısal medyanın sosyal sermaye ile ilişkisi Vaughn (2015) ve Babacan’ın (2012); eğitim ile ilişkisi Wen (2015) ve Matusiak’ın (2010) çalışmasında araştırılmıştır.

Günümüz iletişim teknolojileri insanların kendi kimlikleriyle ilgili her türlü özel ve genel bilgileri başkalarıyla paylaşmalarını mümkün veya gerekli kılmaktadır. Sosyal medya platformlarında insanlar sanal kimliklerini tanıdık veya tanımadıkları başka insanlarla paylaşmaktadır. Devlet veya özel, farklı kurum ve kuruluşların internet platformlarında işlemin yapılması için kişisel bilgilerin belirtilmesi zorunludur. Örneğin internet bankacılık işleminin gerçekleşmesi için kişisel bilgilerin paylaşımı zorunlu tutulmaktadır. Böylece çeşitli sayısal ortamlarda kişisel bilgilerini paylaşmaktadır. İnsanlar, sayısal ortamda paylaşımlarının başkaları tarafından izlendiğini, takip edildiğini, yönetildiğini bilmektedir, denilebilir. Gündelik hayatta insanların gönüllü olarak sayısal gözetime (panoptikona) girdikleri söylenebilir (Uğurlu, 2013a; Morva, 2016, s.52; Saka ve Sayan, 2016, s.100-101).

Son olarak sayısal ve analog medya arasındaki farklılık, sayısal medyanın simülasyon özelliğine dayanmaktadır. Simülasyon özelliği; sayısal medyadaki simülasyon oyunları gibi, bilgisayar ortamının bir türü olarak gelişmektedir. Bilgisayar ortamında simülasyon, zamanla öngörü ve görselleştirmeyi sağlayan başlangıç koşullar

setiyle birleştirilen matematiksel veya algoritmiksel modeldir (Prensky, 2001, s.211'den akt: Lister vd., 2009, s.41). Croteau ve arkadaşları (2012), sanal dünyalar ve çevrimiçi oyunlar gibi platformların gündelik yüz-yüze etkileşimin simülasyonunu yaptığı görüşündedir. Buna göre, insanlar, sanal ortamda, gerçek hayatın eylemlerini tekrarlar. Sanal dünyadaki insanların temsili kimlikleri olan avatarlar, insanların gerçek hayatta yapamadıklarını yapabilirler. Avatarlar, örneğin, siyasi güce sahip olabilir, dünyayı gezebilir ve hayal dünyasının izin verdiği deneyimlerin her türüsüne sahip olabilir. Bu anlamda, sanal dünyalar, kullanıcılara gerçek dünyadan kaçış ve paralel kimlikler yaratma olanağını sağlar (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012, s.319).

Fiziksel gerçekliğin zaman ve mekân sınırları sayısal iletişim teknolojileriyle aşıldıkça aidiyet duygusuyla ilgili tartışmalar ortaya çıkmıştır. İnsanın aidiyeti konusu, “mekân ve neden kısıtlarının aşıldığı bir iletişim ortamında bireyin sosyal, politik, ekonomik ve eğitsel alandaki edip-eyleme özelliklerine ve etkileşimle ortaya çıkan yeni norm yapısına (Narmanlıoğlu, 2016, s.65-66)” işaret eden “nettaş”, “siber yurttaş”, “sayısal yurttaş” ve “çevrimiçi yurttaş” kavramlarıyla ele alınmaktadır.

Gündelik hayatta sayısal medya kullanım kültürü, Amerikalı araştırmacılar tarafından; “ekran kuşağı”, “programcı”, “programlanan”, “ağ kuşağı”, “dijital yerliler”, “dijital göçmenler” gibi farklı kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kavramlardan hareketle, dünyanın çeşitli bölgelerinde gündelik hayatta çocuk ve gençlerin sayısal medya kullanım kültürü üzerine saha çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda yukarıda adı geçen kavramlara “dijital mülteciler” (Coombes, 2009) ve “dijital melezler” (Yıldız, 2012) kavramı eklenmiştir.

Yukarıda belirtilen kavramlardan bazılarının açıklaması dikkat çekicidir: Bunlardan biri genç sayısal medya kullanıcılarını tanımlamak için kullanılan ağ kuşağı kavramıdır. Ağ kuşağı bilgisayar, internet, akıllı telefon ve gelişmekte olan diğer sayısal teknolojiye erişiminin sürekli olduğu gençlerdir. Bu olgu, Tapscott'a (2009) göre, onların davranışlarını ve bazı alanlarda beyin işlevlerini değiştirmektedir: Ağ kuşağının multimedya kullanması, onların görsel keskinliğe ve güçlü mekânsal farkındalığa sahip olmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte ağ kuşağının el-göz koordinasyonu gelişmiştir, etkili karar verme ve iş birliği konularında olumlu ilerlemeler yaşamıştır. Olumsuz değişim ise; internete erişim bu özelliği gereksiz kıldığından akılda tutma becerisi gerilemiştir. Böylece ağ kuşağı için “aramayı ve bulduğunu değerlendirmeyi bilme”nin önemi, “her şeyi bilme”nin önüne geçmiştir. Sayısal medya kullanıcılarının bu olumlu ve

olumsuz değişimlerinin yanı sıra, eleştirel düşünme, ağ kuşağında ilerleme veya herhangi bir değişim göstermeyen bir özellik olarak belirlemiştir (Tapscott, 2009).

Konuyla ilgili bir diğer dikkat çekici kavram ise Prensky'nin çalışmalarında geçmektedir: Enformasyon çağında eğitim konusuyla ilgili çalışmalarında Prensky (2001a, 2001b, 2004)⁴⁰, alana dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarını kazandırmıştır. Prensky, dijital yerlileri, “dijital teknoloji ile büyüyen ilk kuşaktır”, “öğrenciler” ve “çocuklar” şeklinde açıklamıştır. Buradan yola çıkarak 1980’li ve 1990’lı yıllarda doğanların dijital yerli olduğu varsayılabılır. Enformasyon çağında doğanlar, dijital teknoloji dilini ana dilleri gibi kullandıklarından –dijital yerli; dijital teknoloji ortamıyla sonradan (büyüdükten sonra) tanışan yetişkinler ise, bu dili “aksanlı” kullandıklarından dolayı –dijital göçmen olarak tanımlanmıştır (Prensky, 2001a). Prensky (2004), bir makalesinde 18 maddeyle, dijital yerlilerin sayısal medya teknolojisini kullanarak neler yaptıklarını belirtmiştir.

Bu maddeler incelendiğinde, genç kullanıcıların sayısal medyayı bazı durumlarda alışlagelen kullanım pratikleri çerçevesinde ve bazı durumlarda ise kendi yaratıcılığına – insan aracılığına başvurarak, farklı şekilde kullandıkları söylenebilir. Buna göre, sayısal medyanın alışlagelen kullanım pratiklerine uyumlu kullanma durumu; iletişim kurma ve sosyalleşme, bilgiyi biriktirme (saklama) ve paylaşma, içerik yaratma ve değiştirme eylemlerini içeren maddelerden oluşmaktadır. Sayısal medyanın teknik özelliklerini sunulduğundan farklı, sınırları zorlayıcı kullanma durumu ise; sayısal ortamda işlem yönetme ve paraya çevirme (monetize) eylemlerini içeren maddelerinden oluşmaktadır. İkinci durumdan yola çıkarak, sayısal medyanın, kendinden önceki medyalara göre insanın kendi aracılığını kullanmalarına daha fazla olanak tanıdığı söylenebilir. Böylece, sayısal medyanın teknik yapısının kullanım veya anlamlandırma açısından yorumsal esnekliğe sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak, teknolojik yapının bu

⁴⁰Prensky, eğitim sistemindeki sorunların temelini dijital yerliler ve göçmenler arasındaki farklılıklar oluşturduğunu tartışmıştır. Sorunu giderme adına Prensky, eğitim yöntemlerinin ve içeriklerinin yenilenmesini savunmuştur. Ona göre, eğitim yöntemleri daha hızlı olma, konularda eş zamanlı ilerleme, konulara rastgele erişme olanağı unsurlarını kapsamalı. Eğitim içeriğini yazar, ‘miras’ ve ‘geleceğe yönelik içerik’ şeklinde ikiye ayırmıştır. Miras içerik, okuma-yazma, aritmetik, mantıksal düşünce vb. geleneksel müfredattır. Miras içeriğinin bir kısmı hayatımızda önemini korurken bir kısmının önemini yitireceği görüşündedir. Geleceğe yönelik içerik dijital ve teknoloji konularından oluşur ve yazılım, donanım, robot bilim, nano teknoloji ile birlikte etik, siyaset ve sosyoloji vb. dersleri içerir. ‘Eğlenirken eğitim’ kıstasında güncel sorun yazara göre, dijital teknolojiyi eğitimde kullanma ya da kullanmama değil, ne şekilde kullanmadır. Prensky, bu iki tür içerikle ilgili öğretim yöntemi olarak *en ciddi içerik için bile bilgisayar oyunları tasarlamayı* önermiştir.

esnekliğinden yararlanmak ya da yararlanmamak yine de insanın aracılığına bağlı kalmaktadır.

“İnsanlar, sayısal medyayı sürekli kullanır”, şeklinde bir algı, Croteau ve arkadaşlarına (2012) göre gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Nedeni; sayısal medya kullanıcılarının “içerik oluşturan nispeten az sayıda insanlardan ve çok sayıda seyreden ancak katılmayan gizlenenlerden [lurkers] oluşmasıdır (Croteau vd., 2012, s.297)”. Katılım eşitsizliği (participation inequality) olarak da tanımlanan bu durum, “resmi olmayan iki pratik yöntem”⁴¹ ile açıklanmıştır. Birinci yöntem olan “%1 kuralına göre, içerik oluşturan her bir kişiye içerik oluşturmayan 99 kişi denk gelmektedir (Arthur, 2006’dan akt: Croteau vd., 2012, s.297)”. İkinci yöntem, *90-9-1 kuralı*dır; “internette katılım tipik olarak katılımcıların %90 gizlenenler, %9 bazen içerik oluşturanlar ve %1 en çok katkıda bulunmak için hesap açanlar şeklindedir (Nielsen, 2006’dan akt: Croteau vd., 2012, s.297)”.

Medya araştırmaları şirketi, Forrester Research’ün yetişkinlerin sayısal medyaya katılım derecesiyle ilgili yaptığı bir araştırmada, sayısal medya ortamındaki rollerine göre kullanıcılar kategorileştirilmiştir (Bernoff ve Anderson, 2010’dan akt. Croteau vd., 2012, s.297-298). Bu kullanıcı kategorileri, sayısal medyayı teknik özelliklerine uyumlu şekilde kullananlara ve insan aracılığından yararlanarak kullananlara göre değerlendirilebilir. Buna göre, birinci grubu –sayısal medyayı, teknik özelliklerine uyumlu kullananları- yedi kategoriden altısı (sohbet edenler⁴², eleştirmenler⁴³, toplayıcılar⁴⁴, katılımcılar⁴⁵, seyirciler⁴⁶, pasifler⁴⁷) yansıtmaktadır. İkinci grubu – sayısal medyayı, teknik özelliğini zorlayıcı şekilde kullananları- sadece bir kategori (yaratıcılar⁴⁸) yansıtmaktadır. Croteau ve arkadaşlarına (2012, s.298) göre sayısal medya dünyasında bile çoğu insan, çoğu zaman, başkalarının ürettiğini tüketen dinleyiciler ve seyirciler olacaktır: Sayısal medyanın teknik sınırlarını zorlamak ve yaratıcı olmak için insanların, buna harcanacak

⁴¹ %1 Kuralı ve 90-9-1 Kuralı tek internet sitesi üzerinden oturtulmuş yöntemlerdir. İnternetin genelinde bu kurallar siteden siteye değişik sonuçlar verebilir (Croteau, Hoynes ve Milan, 2012: 297).

⁴² (Conversationalists), örneğin sosyal ağ sitelerinden ya da Twitterdan görüşlerini tüketiciler, şirketler ve diğerleriyle paylaşır.

⁴³ Eleştiri yayımlayarak, blog girişlerine yorum yaparak, ya da wiki yazılarını düzelterek başkalarının içeriklerine cevap verir.

⁴⁴ Kendileri ve başkaları için var olan içeriklerin adreslerini, etiketleri ve hazır oylama mekanizmalarını kullanarak içerik hazırlar.

⁴⁵ Sosyal ağ sitelerinde hesapları olur.

⁴⁶ Başkaları tarafından oluşturulan içerikleri tüketir.

⁴⁷ Aktif olmayanlar, yeni medya içeriğini ne oluşturur ne de tüketir.

⁴⁸ Blog yazma, video, müzik ve yazı yükleme gibi başkaları tarafından tüketilen içerikleri oluşturur.

zamana, belli bir teknolojik okuryazarlık derecesine ve en önemlisi ilgi ve çıkar gözetimine sahip olmaları gerekmektedir.

2.4. Gündelik Hayat ve Cep Telefonu

Bu bölümde basit, elde taşınabilir sesli arama aracından multimedya aracına dönüşen kişisel iletişim aracı –cep telefonunun gelişim süreci; Türkiye’de cep telefonu; ve gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine dünyada ve Türkiye’de yapılan araştırmalar ele alınmaktadır.

2.4.1. Cep telefonu

Radyo dalgalarıyla çalışan ilk taşınabilir iletişim teknolojisi, telsiz telgraftır. Telsiz telgraf, İtalyan fizikçi, elektrik mühendisi ve mucit Guglielmo Marconi’nin, ABD’li mucit Samuel Morse’un elektrikli telgraf üzerine çalışmalarından etkilenerek, radyo dalgalarıyla iletişim kurma üzerine yaptığı deneyler sonucu 1890’larda ortaya çıkmıştır. Telsiz telgraf öncelikle denizcilik alanında kullanıma girmiş, ilerleyen zamanlarda iletişim teknolojisinde genlik modülasyonunun [AM] ve frekans modülasyonunun [FM] gelişmesini olanaklı kılmıştır. Taşınabilir iletişim teknolojilerinin geniş kitlelerin kullanımına sunulması, uzun dönemli çalışmaları gerektirmiştir. Bu çalışmalarda öncelik, sesli arama hizmetini geliştirmeye verilmiştir.

Cep telefonu ve diğer taşınabilir iletişim teknolojilerinin zaman içerisinde gelişmelerine farklı etkenler neden olmuştur: Radyo dalgaları üzerine araştırmalar, ABD, Avrupa, Japonya ve Kore gibi farklı bölgelerde mobil iletişim teknolojileri üreticilerinin ve operatörlerin sayısının çoğalması, yerel ve uluslararası pazarlarda rekabetçi ortamının gelişmesi, cihaz ve abonelik fiyatların ucuzlaması, sayısal teknolojinin gelişmesi, iş ve özel hayat alanlarında yaygın kullanımı bu etkenlerden bazılarıdır. Cep telefonu zamanla, taşınabilir basit bir sesli arama aracından multimedya –kendi içerisinde birden fazla bilişim teknolojisinden oluşan araca- dönüşmüştür.

İlk ortaya çıktığında cep telefonu, herhangi bir kabloya bağlı olmadan sesli arama hizmeti sunmuştur. Sadece sesli arama hizmeti sunmasına rağmen, cep telefonunun kablosuz sesli iletişim sağlaması, devrim niteliğinde bir gelişme olarak karşılanmıştır. Zaman içerisinde sesli arama özelliği, cep telefonunun müzik, video, fotoğraf, oyun gibi diğer özelliklerinden sadece bir tanesi haline gelmiştir. Teknik içeriği geliştikçe, cep

telefonu basit iletişim aracı olmaktan çıkarak gündelik hayatın doğal bir parçasına, insanların her zaman her yerde kendileriyle bulundukları kişisel bir araca dönüşmüştür.

Taşınabilir iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, Marconi'nin radyo dalgalarıyla iletişim üzerine çalışmalarından günümüze kadar; kablosuz telgraf dönemi, hücreli öncesi dönem, hücreli dönem ve taşınabilir-mobil dönem şeklinde belirtilebilir. İlk kablosuz iletişim sinyali, Marconi tarafından 1895'te gerçekleştirilmiştir. Bu olgu, radyonun ilk ortaya çıkması şeklinde de bilinmektedir. Kablosuz iletişim alanındaki gelişmeler, 1920'lerde, genlik modülasyonu ve 1930'larda ise frekans modülasyonu tekniklerinin kullanıma girmesi şeklinde olmuştur. ABD'de 1945'te Federal İletişim Kurulu oluşturulmuştur ve çeşitli kullanımlar için spektrum (frekans) tahsisinin araştırılmasına başlanmıştır. Aynı senelerde hücreli iletişim konsepti ortaya çıkmıştır. 1980'lerin başında, sesli iletişim için analog iletme dayanan birinci kuşak [1G] ağlar geliştirilmiştir. Birinci kuşak ağların temeli iki anahtar mobil iletişim standardına – Kuzey yarımkürenin Kuzey Mobil Telefon [NMT] ve ABD'nin Gelişmiş Mobil Telefon Sistemi [AMPS], dayanmıştır.

İkinci kuşak [2G] ağlar dönemi, sayısal teknolojiye geçildiği ve sayısal cep telefonunun geliştirildiği döneme rast gelmektedir: Avrupa Kurulu 1990'ların başında Avrupa'da Mobil İletişim için Küresel Sistem [GSM] zorunluluğu getirmiştir. Daha düşük-güçle işlem yapma özelliğinden dolayı sayısal GSM ağları, daha güvenli ve daha uzun pil ömrüne sahip, daha küçük ve daha hafif cep telefonların geliştirilmesini olanaklı kılmıştır. ABD, mobil iletişim sistemiyle ilgili lisans kargaşası yaşarken, Avrupa bölgesinin kablosuz iletişim araçlarının satış liderleri Ericsson ve Nokia, ve Vodafone gibi rekabetçi operatörler yerli pazarın yanı sıra dış pazarlarda da hakimiyet kurmuştur. Avrupa'nın GSM sistemine karşı, 1990'ların ikinci yarısında ABD'nin Kod Bölmeli Çoklu Erişim [CDMA] teknolojisi uygulamaya girmiştir. Avrupa ve ABD'nin küreselleşme politikaları çerçevesinde 1990'ların sonunda, GSM ve CDMA sistemini tek esnek küresel bir standarda oturtma kararı alınmıştır. 2000'lerin başında Evrensel Mobil Telekomünikasyon Sistemi [UMTS] küresel iletişim standardı oluşturulmuştur ve bu durum, üçüncü kuşak [3G] ağlar dönemini başlatmıştır.

Üçüncü kuşak iletişim ağları dönemi, cep telefonundaki sesli veriye geçiş süreciyle anılmasına rağmen, bu iki dönemin başlangıç tarihleri birbirine tam olarak rast gelmemektedir. Nedeni, üçüncü kuşak uygulamasından 2 sene önce, 1999'da Japonya'da

NTT DoCoMo'nun, sestem veriye geçişe 6nc6l6k eden cep telefonu modelini sunmasıdır. Çekirdek teknolojiler, her m6teakip h6cresel platformla beraber, spektrum kapasitelerini y6kseltmişlerdir. 1990'lardan bu yana, daha y6ksek hızlı kablosuz ağlar geliştirilmiştir. Microsoft, Intel ve NTT DoCoMo gibi bilişim teknolojileri 6reticileri, kablosuz geniş bant alanıyla ilgili çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu alışmalar, iletişimi her zaman, her yerde, her cihazdan olanaklı kılmak amacıyla s6rd6r6lm6řt6r (Steinbock, 2005, s.36-39; Srivastava, 2008, s.15-19). Her zaman ve her yerde y6ksek hızlı veri aktarımını olanaklı kılan d6rd6nc6 kuşak [4G] ağlar d6nemine 2000'lerin sonunda geçilmiştir. G6n6m6zde beşinci kuşak [5G] haberleşme ağları başlatılmamıştır ancak bu konu 6zerine çalışmalar devam etmektedir.

Mobil radyo telefonunun ilk t6r6, 1924'de, Amerikan Telefon ve Telgraf şirketi [AT&T] için araştırmalar yapan Bell Laboratuvarlarında geliştirilmiştir. Bununla birlikte, mobil radyo telefonuyla ilgili pazar oluşturma girişimleri için telekom6nikasyon şirketleri acele etmemişlerdir. Bu durumu Amerikalı araştırmacı Steinbock (2005, s.40), "pazarlama miyopluğu" şeklinde adlandırmaktadır. B6ylece, geniş pazar potansiyeli 6ng6r6lemeyen ilk telsiz genlik mod6lasyonu iletişim araçları, ABD polis birimlerinde kullanılmıştır. Geniş bant frekans mod6lasyonu ise, elektrik m6hendisi ve mucit Edwin M. Armstrong tarafından 1930'ların başında tanıtılmıştır. II.D6nya Savaşının ortaya çıkmasıyla birlikte, Walkie-Talkie olarak da adlandırılan telsiz frekans mod6lasyonu iletişim aracı, askeri ordu tarafından kullanılmıştır. 1940-1948 arasında telsiz kullanıcılarının sayısı birkaç binden 86,000'e ulaşmıştır ve polis, itfaiye birimleri, ormancılık, kamu hizmeti ve ulaşım gibi end6striyel hizmetler alanında kullanılmaya başlamıştır (Steinbock, 2005, s.40-41).

Otomobile yerleştirilen ilk ticari mobil radyo-telefon hizmetini (Mobile Telephone Service [MTS]) AT&T ve Bell Laboratuvarları, Haziran 1946'da Amerika'da 6zel m6şterilere sunmuştur. Gelişmelerle birlikte MTS, 1960'ların başında geliştirilmiş-MTS [IMTS] şeklinde değiştirilmiştir. 1976'da Bell Sistemleri hizmetinin cep telefonuna New York şehri sakinlerinden 545'i sahipken, 3,700 kişi bekleyenler listesinde (Steinbock, 2005, s.41). H6cresel iletişim fikri, Bell Laboratuvarlarında 1947'de ortaya çıkmıştır. Fikrin gerçekleşmesi ise ancak 1980'lerde, analog h6cresel ağların gelişmesiyle olmuştur.

Bir diğer h6cresel iletişim şirketi Motorola ise, telefonun boyutunu k66lterek, insanların her zaman her yere g6t6rebilecekleri bir telefon tasarlamaya çalışmıştır. Bu alışmalar sonucunda, ilk elde taşınabilir telefon 1973'te New York şehrinde, Motorola

şirketi tarafından tanıtılmıştır – DynaTAC⁴⁹, cep telefonunun çalışan ilk prototipidir. İlk elde taşınabilir telefonu geliştirme sürecinde çeşitli tasarımlar üzerine durulmuştur; sonuçta, boyutu ve ağırlığına rağmen işlevselliği açısından DynaTAC seçilmiştir. İlk geliştirildiğinde, büyük boyutu ve 1 kilogramdan fazla ağırlığından dolayı DynaTAC modeli “tuğla” olarak adlandırılmıştır (Steinbock, 2005, s.42-44; bkznz. Katz, 2008, s.1).

İlk elde taşınabilir telefon DynaTAC, sadece sesli arama özelliğine sahiptir. O dönemde sesli aramalı iletişim aracı, sabit hat telefon olarak düşünüldüğünden DynaTAC’la sabit hata bağlı olmadan sesli arama yapılması başlı başına sıradışı bir özelliktir. Bu özellik, ilk mobil iletişim teknolojilerine olan yoğun ilginin ve talebin nedenidir. İlk ticari hücreli taşınabilir telefon, DynaTAC 8000X yine Motorola tarafından geliştirilmiştir. Boyutu 25x8x4cm, ağırlığı 869 gram olan DynaTAC 8000X model telefonun ilk satış fiyatı 3,995.00 Amerikan Doları olmuştur. Yüksek fiyatına rağmen, hücreli telefonun “her zaman erişilebilir olma” özelliği insanları oldukça etkilemiştir. Zamanla DynaTAC, ağırlık ve boyut olarak küçülse de, yaklaşık 15 sene boyunca “tuğla” modeli değişmemiştir (Steinbock, 2005, s.45).

Motorola, 1980’lerin ikinci yarısı ve 1990’ların başında dünyada cep telefonunun önce gelen üreticisi olmaya devam etmiştir. Ancak, 1990’larda bir diğer hücreli iletişim aracı üreticisi Nokia, sadece seçkin sınıfı için değil; ekonomik, demografik ve cinsiyet açısından toplumun farklı bölümlerine hitap eden cep telefonu türlerini üretmesiyle Motorola’yı geçmiştir. “Nokia ilk olarak cep telefonunun geniş kitleler tarafından tüketilebilir bir ürün olarak sıra dışı potansiyelinin olduğunu fark eder (Castells, 2008, s.447)”.

İletişim alanında analogdan sayısal teknolojiye geçiş ve rekabetli ve sürekli gelişen pazar ortamı, cep telefonlarının fiyatlarının ucuzlamasına neden olmuştur. Böylece, 1990’larda cep telefonu kitle pazarında ve küreselleşen iş alanında uygun fiyata satılmaya başlamıştır. Cep telefonu kullanıcılarının sayısı her geçen sene artış göstermiştir. 1990’ların ortasında, cep telefonunun sesli iletişim özelliğine kısa mesaj hizmeti (SMS) eklenmiştir. SMS’in yanı sıra, oyun, müzik, kamera ve internet, cep telefonunun yeni özellikleri olarak geliştikçe, cep telefonu basit, elde taşınabilir iletişim aracından multimedya aracına dönüşmüştür. Cep telefonlarında ilk oyun, küçük ve renksiz ekranda yem yakalayan gri yılan – “snake” oyunudur. Bu oyun, 1997’den itibaren piyasa çıkan

⁴⁹ ‘Dynamic Adaptive Total Area Coverage’.

Nokia cep telefonlarında yer almıştır. Mobil oyunları ilk yaygınlaştığı senelerde en çok Asya Pasifik ülkelerinin (Japonya ve Güney Kore), ikinci sırada Avrupa ülkelerinin (İskandinav ülkeleri, İngiltere, İtalya) ve üçüncü sırada ABD'nin %11-12 kablosuz aboneleri arasında popüler olduğu görülmüştür (Katz ve Acord, 2008, s.404).

Mobil iletişim teknolojisi üzerine çalışan Japon şirket NTT DoCoMo 1999'da cep telefonlarında internete bağlanma özelliğini – 'i-mode'u ve müzik çalar, FM radyo çalar, sayısal kaydedici, Java ve veri hizmetlerini geliştirmiştir. 2004'te çoğu cep telefonlarının teknik içeriğinde FM radyo, polifonik (çok sesli) zil sesleri ve MP3 desteği kurulu olarak çıkmaya başlamıştır. 2000'lerde sayısal kameralı, renkli ekranlı cep telefon modelleri ortaya çıkmıştır. İlk kameralı cep telefonu – J-SH04, Sharp ve J-Phone tarafından Kasım 2000'de piyasaya sürülmüştür. Ocak, 2004'te Japonya'daki cep telefonlarının neredeyse %60'ı kameralıyken, 2005'te neredeyse tüm cep telefonlarında kamera özelliği bulunmaktadır (Steinbock, 2005, s.184-187).

Böylece zamanla, cep telefonu basit sesli iletişim aracının ötesinde multimedya iletişim aracına; hücresel telefonu ve kablosuz iletişimi kendi içerisinde barındıran, çeşitli yeni olanaklar sunan bir araca dönüşmüştür. Cep telefonunun, arama (sesli, görüntülü) ve mesajlaşma (SMS, MMS, çevrimiçi anında mesaj, konum bildirme) hizmeti çeşitlenmiştir; internet erişimi geliştirilmiştir; bilgi⁵⁰, eğlence⁵¹, veritabanı⁵² ve işlemler⁵³ şeklinde içeriğe bağlanma özelliği geliştirilmiştir. Bir cep telefonunun içeriği, onun geçmişte yararlanan bilgi, eğlence, veritabanı ve uygulama bilgilerine göre operatör tarafından kişiselleştirilebilir veya kullanıcı tarafından kendi istek ve amaçlarına göre ayarlanabilir hale gelmiştir.

Cep telefonunun boyutu, görüntüsü ve teknik içerik özelliklerinin değişmesi, insanların cep telefonun işlevselliği ile ilgili anlayışını değişime uğratmıştır. Cep telefonunun ilk "tuğla" modelinin 1990'larda küçülmesi ve incilmesi, kızaklı ve benzeri yeni modellerin gelişmesi, renkli cep telefonu kılıflarının ortaya çıkması, cep telefonunun sadece bir iletişim aracı olmasının ötesinde, insanların kendini ifade etme aracına dönüştürmüştür. Cep telefonunun basit bir sesli arama cihazından, mesajlaşma, oyun

⁵⁰ Cep telefonunun bilgi içeriği, her türlü haber güncellemesini, hava durumunu, yerel bilgileri içerir.

⁵¹ Cep telefonunun eğlence içeriği, zil seslerinin veya karakterlerin indirilmesini, ağ veya çevrimiçi oyunlar, radyo veya televizyon içerikleri ve karaoke, fal bakma vb. uygulamaları içerir.

⁵² Cep telefonunun veritabanı içeriği, kullanıcının 'burada ve şimdi' ihtiyacını karşılamak için telefon rehberi, herhangi bir mekân veya bölge rehberliği, reçeteler, sözlükler ve ileti bildirimlerini içerir.

⁵³ Cep telefonunun mobil işlemler içeriği internet bankacılık, kredi kartı bilgileri, bilet rezervasyonu ve kitap, oyun, müzik alışverişi gibi elektronik ticaret olanağını sunar.

oynama, internete bağlanma vb. daha karmaşık özelliklere sahip bir multimedya cihazına dönüşmesi ise, cep telefonunun bir iletişim aracı olmasının yanı sıra, insanların kişisel bilgilenme ve eğlenme aracına dönüşmesine sebep olmuştur.

Sesten veriye, analogdan sayısal teknolojiye geçişle cep telefonu gündelik hayatta kişisel iletişim aracı olarak benimsenmiştir. Gündelik hayatta cep telefonu, kişisel bilgileri ve deneyimleri kaydetme ve paylaşma aracı haline gelmiştir. Cep telefonu, kullanıcının iletişim, bilgiye erişim, sosyalleşme, eğlence, işlem yönetme ihtiyaçlarını karşılayan ve böylece, yaşam biçimine ve üretkenliğine katkı sağlayan bir araca dönüşmüştür. Kişiselleştirilmiş içeriğiyle cep telefonu, insanların gündelik hayatını düzenleyen bir araca dönüşmüştür.

Cep telefonunun multimedya özellikleri, Steinbock'e (2005, s.187) göre, uzun vadede kullanıcı ihtiyaçlarına göre şekillenecektir. Ağ toplumu üzerine önemli çalışmalara imza atan İspanyol toplumbilimci Manuel Castells, durumu daha geniş çapta değerlendirmektedir ve sıradan taşınabilir medya kullanıcılarının taşınabilir iletişim teknolojisinin gelişmesindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir; "...insanlar büyük oranda kablosuz iletişime dayanan yeni iletişim sistemini şekillendirecekler (Castells, 2008, s.451)".

2.4.2. Türkiye’de cep telefonu

Türkiye’de kablosuz haberleşme teknolojisi ile ilgili ilk somut adımlar 1993’te atılmış: Türk Telekom ile Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. (Turkcell) ve Telsim Telekomünikasyon Hizmetleri A.Ş. (Telsim) arasında GSM standardı ve gelir paylaşımı ile ilgili sözleşme imzalanmıştır. Bir yıl sonra 1994’te Turkcell ve Telsim operatörleri kablosuz haberleşme sektöründe hizmet vermeye başlamıştır. İş-Tim Telekomünikasyon A.Ş. “Aria” adıyla; Türk Telekom’un Aycell Haberleşme ve Pazarlama Hizmetleri A.Ş. “Aycell” adıyla 2001’de iletişim hizmeti alanında faaliyete başlamıştır. Aria ve Aycell şebekeleri 2004’te birleştirilmiş ve “Avea” adıyla faaliyete devam etmiştir. Telsim 2005’te Vodafone operatörüne satılmıştır (Telekomünikasyon Kurumu, 2008). Günümüzde Türkiye’de Turkcell, Avea ve Vodafone operatörleri cep telefonu sektöründe hizmet vermektedir.

Türkiye’de cep telefonu yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye Telekomünikasyon Kurumu (2008) 2007 yılı raporuna göre 1996 yılında mobil abone

sayısı 700 bin kişi iken, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2015) 2015 yılında mobil abone sayısının 73.639.261 ulaştığını açıklamıştır. 2015'te Türkiye İstatistik Kurumuna [TÜİK] göre Türkiye nüfusunu 77.695.904 kişi oluşturmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak mobil abone sayısının toplam nüfusun yaklaşık %95 oluşturduğu söylenebilir. Pew Araştırma Merkezinin raporuna göre 2015 yılında Türkiye nüfusun %59'u akıllı telefon sahibidir; Türkiye akıllı telefon kullanma sıralamasında dünyada 40 ülke arasından 12.sırada yer almaktadır.

Cep telefonu kullanımı üzerine yapılmış olan bilimsel araştırmaların bulgularına göre Türkiye'deki cep telefonu kullanımı şu şekildedir:

Türkiye'deki gençlerin yarısından fazlası (%63,6) akıllı telefon sahibidir (Ökten, 2013). Gençlerin arasında cep telefonunu 9 seneyi aşkın süredir kullananların sayısı 1 ile 6 sene arasında kullananlara göre daha fazladır (Ökten, 2013). Cep telefonuna günde ortalama 3,13 saat ayrılmaktadır (Özaşçılar, 2009). Cep telefonu gece gündüz açık tutulmaktadır (Ay, 2013).

Arama ve mesajlaşmanın yanı sıra diğer cep telefonu özelliklerine de yer veren çalışmalar: Özaşçılar (2009), Uğurlu (2010), Ay (2013), Bal (2013) ve Ökten (2013) şeklindedir. Bu çalışmalarda cep telefonu özellikleri, isimlendirme ve sayı açısından farklılık göstermektedir. Bununla birlikte cep telefonu özelliklerinin kullanımıyla ilgili farklı çalışmaların bulgularının büyük oranda birbirini onaylayıcı türden olduğu söylenebilir. Buna göre örneğin Özaşçılar'ın (2009) çalışmasında cep telefonu hizmetlerinin genel olarak kullanım sırası; arama, SMS, oyun oynama, MMS, GPRS/WAP, video mesaj şeklindedir.

Uğurlu'nun (2010) çalışmasında sunulan verilere göre cep telefonunun katılımcılar için ilk olarak iletişim aracı anlamına geldiği söylenebilir: Katılımcıların çoğu cep telefonunu konuşma (%98,1) ve mesaj (%76,6) amaçlı kullandığı, yarısının fotoğraf çekme (%52) ve müzik dinleme (%49,5) amaçlı kullandığı görülmüştür. Katılımcıların yarısından azının işaretlediği diğer kullanım amaçları en çok tercih edilme sırasına göre; radyo dinleme, not tutma, video çekme, fotoğraf alışverişi, ses kaydı, oyun, internete bağlanma, bankacılık işlemleri, video alışverişi, dosya alışverişi, televizyon izleme ve "diğer" şikkında belirtilen -ajanda, alarm, film izlemedir (Uğurlu, 2010).

Bal'ın (2013) çalışmasına göre cep telefonunun en çok kullanılan özellikleri aynı şıkta birlikte sunulan; takvim, saat, alarm ve hesap makinesidir. Sıklıkla kullanılan

özellikler; konuşma, kısa mesaj, mp3 ve radyo şeklindedir. Ara sıra kullanılan özellikler; ses, fotoğraf, video (MMS) gönderme, internet, televizyon izleme, sosyal medyaya erişme, GPRS ve navigasyon şeklindedir (Bal, 2013).

Ökten'in (2013) çalışmasından katılımcıların %20,6'sı soruda yer alan tüm cep telefonu özelliklerini kullandığı saptanmıştır. Kullanılan cep telefonu özellikleriyle ilgili soruda yer alan özellikler; arama, kısa mesaj, 3G, 4G, kamera, mp3 çalar, video kaydı ve izleme, bluetooth, wireless, sosyal medya uygulamaları, e-mail, oyun, takvim, hatırlatma ve alarm, uygulama mağazası, Google maps, doküman okuyucusu şeklindedir (Ökten, 2013).

Ay'ın (2013) çalışmasında cep telefonu kullanım amaçlarına göre en çok kullanılan cep telefonu özelliği (genel ortalama 3,1656 üzerinden) alarm (ortalama 4,28), mesaj gönderme (ortalama 4,02), mesaj alma (ortalama 3,9), konuşma (ortalama 3,96) ve müzik dinleme (ortalama 3,34) şeklindedir. Ortalamanın aşağısında kalan özellikler kamera, internet, günlük gerilim ve sorunlardan kaçma, SMS servisleridir (Ay, 2013).

Yukarıda görüldüğü gibi anket çalışmalarında katılımcılar, ankette yer alan cep telefonu özelliklerini az veya çok kullandıklarını belirtmişlerdir. Çalışmalarda sunulan verilere göre kullanılmayan cep telefonu özelliği saptanmamıştır.

Cep telefonu kullanımında cinsiyete göre farklılık Özaşçılar'ın (2009) ve Bal'ın (2013) anket çalışmasında saptanmıştır. Erkek katılımcıların cep telefonuna sahip olma süresinin kadın katılımcılarına göre ortalama yarım sene daha uzun olduğu saptanmıştır (Bal, 2013). Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha uzun süre cep telefonu konuşması yaptığı saptanmıştır (Bal, 2013). Kadın katılımcıların mesajlaşmayı; erkek katılımcıların arama, GPRS/WAP ve oyunu daha çok kullandıkları saptanmıştır (Özaşçılar, 2009).

Cep telefonu kullanımı sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak farklılık gösterdiği söylenebilir. Özaşçılar'ın (2009) ve Ay'ın (2013) çalışmasında sunulan verilere göre gelir getiren bir işte çalışan üniversiteli gençlerin cep telefonu kullanım alışkanlığı çalışmayanlara göre daha yüksektir. Ökten'in (2013) çalışmasında cep telefonundan günde alınan ve gönderilen kısa mesaj sayısı ile eğitim ve çalışma durumu arasında ilişki bulunmuştur. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe gün içerisinde alınan veya gönderilen kısa mesaj sayısının düştüğü görülmüştür. Çalışanların günde 1-10 arasında

kısa mesaj aldığı veya gönderdiği, çalışmayanların ise gün içerisinde 11-200den fazla kısa mesaj aldığı veya gönderdiği saptanmıştır (Ökten, 2013).

Anket çalışmalarında katılımcıların medeni durumu ve öznel gündelik hayat gerçekliğiyle cep telefonu kullanımı arasındaki ilişkiye dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ayrıca anket çalışmaları üniversite gençlerinin (Özaşçılar, 2009; Uğurlu, 2010; Bal, 2013; Ay,2013) ve internet kullanıcısı gençlerin (Ökten, 2013) katılımıyla yapıldığından cep telefonuyla ilgili tutum ve davranışların yaşa bağlı olarak değişip değişmediği konusunda değerlendirme yapılamamaktadır.

2.4.3. Dünyada gündelik hayat ve cep telefonu üzerine yapılmış araştırmalar

Cep telefonu ve gündelik hayat konusu 2000'lerden itibaren araştırmacıların ilgi odağı olmaya başlamıştır. Konu ABD, Avrupa ve Asya'nın farklı bölgelerinde araştırılmıştır. Araştırmaların büyük çoğunluğunda cep telefonu genç kullanıcıların tutum ve kullanımları üzerinden ele alınmıştır. İlk makaleler *Perpetual Contact* (Katz ve Aakhus editörlüğünde, 2002) ve *Handbook of Mobile Communications Studies* (Katz'ın editörlüğünde, 2008) kitabında yayınlanmıştır. Bu iki kitapta ağırlıklı olarak cep telefonu örneğinde, gündelik hayatta mobil kişisel iletişim teknolojilerini ele alınmıştır. Cep telefonunun yaygınlaşan kullanımı, Katz ve Aakhus (2002) tarafından "Apparatgeist" (makine ruhu) ve "sürekli iletişim" kavramlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre cep telefonunun toplum içerisinde yaygın olarak benimsenmesinde cep telefonunun işlevselliği ve dış görünüşü önemli rol oynamaktadır.

Cep telefonu üzerine yazılan ilk doktora tezlerinden biri Scott W.Campbell'e (2002) aittir. ABD'de üniversite öğrencilerinin ve bu öğrencilerin çevresinin katılımıyla yapılan bu çalışmada cep telefonu sesli arama ve mesajlaşma aracı –bir iletişim aracı- olarak ele alınmıştır. Çalışmada, kişilerin cep telefonunu kendi ihtiyaç ve tercihleri doğrultusunda kullandıkları; kişilerin cep telefonu hakkında tutum ve davranışlarının onların yakın çevresindeki kişilerinkiyle benzeştiği saptanmıştır. Buna göre kişilerin cep telefonunu algılama ve kullanma biçimlerinin bir ölçüde yakın kişisel ilişkiler tarafından toplumsal olarak inşa edildiği sonucuna varılmıştır (Campbell, 2002; Campbell ve Russo, 2003).

Campbell (2002; Campbell ve Russo, 2003) çalışmasında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına başvurmuştur ve insan aracılığının (human agency) ve toplumsal

bağlamın kişilerin iletişim teknolojileri hakkında algılarını ve kullanım biçimlerini şekillendirdiği düşüncesini benimsemiştir. Campbell'in (2002) yanı sıra Nomura (2006), David (2007), Wallis (2008), Matanhelia (2010) cep telefonu üzerine hazırladıkları doktora tezlerinde teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanmışlardır. Nomura (2006), Pennsylvania, ABD'de üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanımı üzerine hazırladığı doktora tezinde, cep telefonunun kişisel iletişim aracı olduğu kadar ev teknolojisi olarak da algılandığını ve aile içi iletişimi sağlamak için kullanıldığını ortaya koymuştur.

David (2007), ABD'de ve Hindistan'da Hintli kadınların cep telefonu ile ilgili tutum ve davranışlarını araştırmıştır. Buna göre cep telefonunun her yerde her zaman ulaşılır kılma özelliğinin araştırma katılımcıları tarafından olumsuz karşılandığı ve bir kontrol aracı olarak "elektronik tasma"ya benzetildiği saptanmıştır. Ayrıca Hintli kadınların cep telefonunu evin bakılması gereken bir diğer teknolojik aracı olarak algıladıkları saptanmıştır: Evde telefona cevap verme görevinin kadınlara ait olduğu ve evde ebeveynlerin, eşlerin cep telefonları çaldığında kadınların rahatlıkla telefonu açtıkları ortaya çıkarılmıştır. David'in (2007) doktora tezinde, cep telefonunun Hint kültüründe var olan geleneksel toplumsal rolleri pekiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Cep telefonunun kontrol aracı olarak kullanılması Wallis'in (2008) Beijing, Çin'de köyden kente çalışma amaçlı göç eden genç kadınlar ve cep telefonu üzerine hazırladığı doktora tezinde de yer almıştır. Wallis'in (2008) tezinde, göçmen işçi kadınlara göre cep telefonu işverenler için çalışanları kontrol etme aracıdır. Göçmen işçi kadınların kendileri içinse cep telefonu, sosyal bağları genişletmeye yardımcı olan ve özel, aşk ilişkilerinde yeni olanaklar sunan bir araçtır. Wallis'e (2008) göre cep telefonu kullanımı bireysel bağımsızlığı ve insan aracılığını hem kısıtlayabilir hem de genişletebilir; hem geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirebilir hem de alternatif toplumsal cinsiyet rolleri tanımlamalarını sunabilir. Cep telefonunun getirdiği kısıtlamalarla ve sunduğu olanaklarla ilgili tutum ve algı toplumsal ve bireysel özelliklere bağlı olarak değişebilir.

Hindistan'ın 2 farklı kentinde üniversiteli gençlerin cep telefonu kullanımını karşılaştıran doktora tezinde Matanhelia (2010), cep telefonunun 2 kullanım nedeninin ön plana çıktığını saptamıştır. Buna göre modern kültürün ağır bastığı bir kent olan Mumbai'de gençler için cep telefonu daha çok haberleşme aracıyken; geleneksel kültürün ağır bastığı bir kent olan Kanpur'da cep telefonu daha çok sosyalleşme aracı olduğu saptanmıştır. Matanhelia (2010), araştırma sonucunda "kamu-özel medya kullanımı"

teorisini (public-private media use theory) önermiştir. Bu teoriye göre cep telefonu gençlerin bir yandan ebeveynlerin haberi olmadan özel, kişisel alan oluşturmalarına; diğer yandan başkalarıyla ilişki kurdukları ve var olan arkadaşlık ilişkilerini sürdürdükleri bir sosyal alan oluşturmalarına ortam sağlar.

Cep telefonunun haberleşme ve sosyalleşme aracı olarak algılanması ve kullanılması Matanhelia'nın (2010) çalışmasının yanı sıra Chen'in (2007) ve McEwen'in (2010) çalışmalarında da ortaya koyulmuştur. Chen (2007), New Jersey, ABD'de üniversite öğrencilerinin ebeveynleriyle olan ilişkilerinde cep telefonu kullanımını araştırmıştır. Chen'in (2007) doktora çalışmasında üniversiteli gençlerin cep telefonunu en yaygın olarak iletişim, sonra bilgiye ulaşmak için kullandıkları saptanmıştır. Chen (2007), cep telefonunun üniversiteli gençlerin sosyal ağın canlı katılımcısı olmayı sürdürmelerinde ve sosyal ağ içerisinde bilgi aramalarında yararlı olduğunun sonucuna varmıştır.

McEwen'in (2010) Toronto, ABD'de üniversiteye geçiş sürecinde ve üniversitenin ilk senesinde gençlerin sosyal ağlarını sürdürmelerinde ve genişletmelerinde cep telefonunun rolünü araştırmıştır. McEwen'in (2010) çalışmasında gençlerin cep telefonunu yalnızlığı hafifletme ve yeni ilişkiler kurma aracı olarak algıladığı saptanmıştır. McEwen'in (2010) çalışmasında cep telefonunun kişinin yeni hayat evresine geçiş sürecinde var olan ilişkilerin sürdürülmesinde ve yenilerinin kurulmasında -böylece sosyal ağı genişletmede- önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cep telefonunun bir sosyalleşme aracı olarak tercih edilmesi Elderfield (2007)'in doktora tezinde de saptanmıştır. İngiltere'de cep telefonu kullanımı ve gençlerin sosyal ve aşk ilişkilerini araştıran Elderfield (2007), cep telefonunun gündelik hayatta etkileşim paradokslarını oluşturduğunu ortaya koymuştur. Buna göre cep telefonundan iş, eğlence ve sosyal aktiviteleri yönetme kullanıcıya özgürlük tanırken; bu durumu başkalarının görebilmesi ve kontrol edebilmesi ise bu özgürlüğü sınırlandırır. Cep telefonunun kullanıcıya "kontrollü özgürlük" tanınması bir etkileşim paradoksudur. Bir diğer etkileşim paradoksu ise cep telefonunun yeni aşk ilişkilerini kurma ve aynı zamanda da bitirme aracı olarak algılanması ve kullanılmasıdır. Elderfield'in (2007) çalışmasında ayrıca cep telefonunun görüntüsünün ve işlevsel özelliklerinin cep telefonu bağımlılığını etkilediği de belirtilmiştir.

Bir diğerk doktora tezinde cep telefonu aracılığıyla sosyalleşmenin kültürel yansımaları araştırılmıştır (Bunnag, 2006). Bu araştırmaya göre, Bangkok, Tayland'da 9-18 yaş arası cep telefonu kullanıcıları arasında yeni alt kültürlerin geliştiği ve gençlerin "Gig" ve "Deck Neaw" gibi yeni kimlikler edindiği ortaya koyulmuştur. Bunnag'a (2006) göre cep telefonu Bangkoklu gençler için çağdaşlığın ifadesidir ve yoğun sembolik anlamlarla ilişkilendirilmektedir. Araştırmada sembolik anlamın cep telefonunun işlem ve gereklilik açısından kullanımını 2.ci plana ittiği sonucuna varılmıştır. Bunnag (2006)'ın doktora tezi, cep telefonunun sembolik anlamını detaylı olarak araştıran ilk çalışmalardan biridir. Çalışmadan yola çıkarak, cep telefonu bağımlılığının onun sembolik anlamıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Yukarıda incelenen araştırmalarda (Bunnag, 2006; Elderfield, 2007; Wallis, 2008; Matanhelia, 2010) bir sosyalleşme aracı olarak cep telefonunun aşk ilişkilerinde de kullanıldığı görülmüştür. Kırsal Fijililerin cep telefonu kullanımı üzerine yapılan doktora tezinde de benzer bulgu saptanmıştır (Peseckas, 2014). Fiji'nin 3 farklı köyünde yapılan bir etnografik çalışmada cep telefonunun yaygın olarak sosyalleşme ve aşk ilişkileri kurma ve sürdürme aracı olarak kullanıldığı; evlilik ihanetlerinde cep telefonunun sorumlu tutulduğu ortaya koyulmuştur (Peseckas, 2014). Peseckas'ın (2014) çalışmasındaki bulgulara dayanarak Fiji'nin kırsal bölgelerinde cep telefonunun sesli arama, mesajlaşma ve sosyal medyaya bağlanmanın dışındaki diğerk özelliklerin pek kullanılmadığı söylenebilir.

Özel, aşk ilişkileri ve cep telefonu ayrıca bir doktora tezinin konusunu oluşturmuştur (Wei, 2007). Özbekistan ve Hindistan'da aşk ilişkilerinde gençlerin cep telefonu kullanımını araştıran Wei'e (2007) göre çağdaş kent yaşamı, muhafazakar toplumsal değerler, yerel ve küreselin yan yana olması, gençlerin hem bağımsız olma hem de sevdiklerine yakın olma istekleri cep telefonunun yaygın kullanımı için uygun zemin hazırlamıştır. Wei'in (2007) çalışmasında cep telefonu sayısal ortamda aşk ilişkilerini sürdürme aracı olarak kullanıldığı saptanmıştır. Çalışmasında: "cep telefonu yeni ilişki biçimlerini ve yeni alanları oluşturan bir araçtır," sonucuna ulaşan Wei (2007), birçok etkenlerin temas ve birleşiminden yeni davranışların ve alanların oluşmasıyla ilgili "mobile hybridity" teorisini önermiştir.

Gündelik hayatta cep telefonu kullanımına farklı bir yaklaşım kazandıran çalışmalardan biri Mentor'un (2011) doktora tezidir. Mentor (2011), cep telefonunun sadece bir özelliğine, mesajlaşmaya odaklanmıştır ve mesajlaşmayla sosyal bağımlılık

ilişkinin araştırmasıdır. Araştırma için ABD’de bir üniversitenin öğrencilerinin ve araştırmacının mesajlaştığı bir ortam geliştirilmiştir. Araştırma katılımcılarının tuttuğu günlük, anket çalışması ve görüşmelerden elde edilen verilerden farklı mesajlaşma pratikleriyle sosyal bağlılığın güçlendirildiği ve sürdürüldüğü sonucuna ulaşılmıştır (Mentor, 2011). Konuyla ilgili farklı bir bakış açısı sunan bir diğer çalışma ise Leinen’in (2016) doktora tezidir.

Leinen (2016), evsiz kişilerin gündelik hayatta cep telefonu kullanımlarını araştırmıştır. Nebraska, ABD’de yapılan bu araştırmaya göre evsizler cep telefonunu başkalarıyla iletişim sağlamanın yanı sıra; kişilerarası etkileşime girmeden yalnızlık gibi duyguları gidermek için; sağlık ve yasal haklar gibi konularda bilgi edinmek için kullandıkları saptanmıştır. Evsiz kişiler arasında diğer iletişim teknolojilerine göre cep telefonuna erişim daha yaygın olduğundan Leinen (2016), evsizler için destek ve hizmetlerin cep telefonundan erişebilir kılınmasını önermiştir. Başka kişilerin olumsuz tutum ve davranışlarından kaçınan evsiz kişiler için cep telefonu, başkalarıyla doğrudan etkileşime girmeden ve kendi gizliliklerini koruyarak, iletişim kurmak ve bilgi edinmek için uygun ortam sağlamaktadır (Leinen, 2016).

ABD’de yapılan bir diğer doktora tezinde ise farklı etnik kökenlere ve özelliklere sahip üniversite öğrencilerinin ve çalışanlarının cep telefonu kullanımı ve sosyal sermaye çıktıları araştırılmıştır (Bae, 2012). Bu araştırmada cep telefonunun kullanma amaçları yaygından seyreğe doğru sıralamaya göre: iletişim kurma, bağlanma, destek, ilişki sürdürme, bağlanmaya elverişlilik, iş yararı şeklinde belirtilmiştir. Bae’nin (2012) araştırmasında cep telefonu kullanımının sosyal eğlenme eylemleriyle olumlu ilişkilendirilerek algılandığı; sivil hareketlere katılma eylemleriyle zayıf olumlu ilişkilendirme saptanmıştır. Cep telefonu kullanımıyla sosyal güven arasında olumsuz ilişki saptanmış; ancak cep telefonundan kendini ifşa etme eyleminin güçlü sosyal güven ve hayat memnuniyetiyle olumlu ilişkili olduğu saptanmıştır (Bae, 2012).

Cep telefonunun gündelik hayatta kullanımıyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda cep telefonu kullanımı: araba kullanımıyla (Horrey ve Wickens, 2006); öğrencilerin okul performansıyla (Kiedrowski, Smale ve Gounko, 2009; Behlol ve Dad, 2013; Ezemenaka, 2013); güvenlik hissiyle (Tennakoon ve Taras, 2012); insan sağlığıyla (Carlberg vd, 2013) ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 2.1. ve Tablo 2.2.de görüldüğü gibi, gündelik hayatta cep telefonu konusyla ilgili alan araştırmalarının sayısı 2000’lerin ikinci yarısından itibaren artmıştır.

Tablo 2.1. *Dünyada gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış lisansüstü tezler*

Tarih	Tür ve Üniversite	Tez konusu	Yazar
2002	Doktora; Kansas Üniversitesi	The social construction of mobile telephony: An application of the social influence model to perceptions and uses of mobile phones within personal communication networks	Scott W. Campbell
2006	Doktora; Pennsylvania Devlet Üniversitesi (Coğrafya Anabilim dalı)	Socio-spatial implications of American university students' cell-phone consumption: Multiple connections, personal management, and social negotiations	Kaori Nomura
2006	Doktora; Cardiff Üniversitesi	Mobile phone culture in Bangkok: The expression of modernity and cultural changes	Chuensumon Bunnag
2006	Doktora; Iowa Üniversitesi	From novelty to necessity: social negotiations of the cellular phone in U.S. media culture	Karen Christine Pitcher
2007	Doktora; New Jersey Devlet Üniversitesi	Cooking, cleaning and charging the cell phone: The impact of cell phone usage on the traditional gender roles of Indian women	Kalpna David
2007	Doktora; Cardiff Üniversitesi	Connecting people: mobile phone use in social, intimate and identity relations	Alison C. Elderfield
2007	Doktora; Washington Üniversitesi	Mobile hybridity: Supporting personal and romantic relationships with mobile phones in digitally emergent spaces	Carolyn Y. Wei
2007	Doktora; New Jersey Devlet Üniversitesi	The mobile phone and socialization: the consequences of mobile phone in transitions from family to school life of U.S. college students	Yi-Fan Chen
2007	Doktora; Pennsylvania Üniversitesi	Mobile Sociality and Spatial Practice: A Qualitative Field Study of New Social Networking Technologies	Lee Humphreys
2008	Doktora; Southern California Üniversitesi	Technomobility in the margins: Mobile phones and young rural women in Beijing	Cara Wallis
2010	Doktora; Toronto Üniversitesi	A World more intimate: Exploring the role of mobile phones in maintaining and extending social networks	Rhonda N. McEwen
2010	Doktora; Maryland Üniversitesi	Mobile Phone Use By Young Adults In India: A Case Study	Priyanka Matanhelia
2011	Doktora; Columbia Üniversitesi	Exploring social connectedness via mobile phone texting	Dominic John Mentor
2012	Doktora; Mississippi Üniversitesi	The impact of the user-IT artifact interaction on technology implementation and value: Mobile social networking and mobile social capital	Donghyun Kim
2012	Doktora; Pennsylvania Devlet Üniversitesi	Processes and effects of mobile phone-mediated social interactions: Motives, use patterns, and social capital outcomes	Keunmin Bae
2014	Doktora; Florida Üniversitesi	Island connections: Mobile phones and social change in rural Fiji	Ryan Peseckas

2016	Doktora; Regent Üniversitesi	Mobile lifestyles: The homeless and their cell phones	Shannon Leinen
------	---------------------------------	---	----------------

Tablo 2.2. *Dünyada gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış kitap ve makaleler*

Tarih	Tür	Araştırma konusu	Yazar(-lar)
2002	Derleme kitap	Perpetual Contact: Mobile Communication Private Talk, Public Performance	James E. Katz ve Mark A. Aakhus (editörler)
2003	Makale; Communication monographs, 70(4), 2003	The social construction of mobile telephony: An application of the social influence model to perceptions and uses of mobile phones within personal communication networks	Scott W.Campbell, Tracy C.Russo
2006	Makale; Human Factors, vol.48, no. 1, 2006	Examining the impact of cell phone conversations on driving using meta-analytic techniques	William J.Horrey, Christopher D.Wickens
2007	Makale; International Journal of Communication 1, 2007	Perceptions of Mobile Phone Use in Public Settings: A Cross-Cultural Comparison	Scott, W. Campbell
2008	Derleme kitap	Handbook of Mobile Communications Studies	James E. Katz (editör)
2008	Makale; Handbook of Mobile Communication Studies.	How the Urban Poor Acquire and Give Meaning to the Mobile Phone	Lourdes M. Portus
2008	Makale; Handbook of Mobile Communication Studies	Mobile Technology and the Body: Apparategeist, Fashion, and Function.	Scott, W. Campbell
2009	Derleme kitap	Mobile Technologies From Telecommunications to Media	Gerard Goggin ve Larissa (editörler)
2009	Makale; Mobile Technologies From Telecommunications to Media	Intimate Connections: The Impact of the Mobile Phone on Work/Life Boundaries	Judy Wajcman, Michael Bittman ve Jude Brown
2009	Makale; Education Law Journal 19, 1, 2009, ProQuest Central	Cellular phones in Canadian schools: A legal framework	Jonas Kiedrowski, William Smale, Tatiana Gounko
2012	Makale; Security Journal 25, 4, 2012	The relationship between cell phone use and sense of security: A two-nation study	Uthpala Senarathe Tennakoon, Daphne G. Taras
2013	Makale; International journal of nursing education 5(2), 2013	A study to assess the impact of mobile phone use on various dimensions of students' life in a selected institution of Mangalore	Diana Lobo, Joshma P J
2013	Makale; JRSS 1(1), Article 4 2013	Mobile phone usage by university students and its impact on learning	Malik Ghulam Behlol, Malik Hukam Dad
2013	Makale; IJEDICT 9(3), 2013	The usage and impact of Internet enabled phones on academic concentration among students of tertiary institutions: A study at the University of Ibadan, Nigeria	Emeka Ezemenaka

2013	Makale; Environmental Health 12:60, 2013	Meningioma patients diagnosed 2007-2009 and the association with the use of mobile and cordless phones: a case-control study	Michael Fredrik Kjell Lennart	Carlberg, Söderqvist, Hansson Mild, Hardell
------	--	--	--	--

İncelenen araştırmalarda gündelik hayatta cep telefonunun kullanımı ve kullanım nedenleri kişinin etnik kökenine, cinsiyetine, yaşına, ekonomik durumuna göre değiştiği görülmüştür (Nomuna, 2006; Elderfield, 2007; Tennakoon ve Taras, 2012; Lobo ve Joshma, 2013; Peseckas, 2014; Leinen, 2016). Bunun yanı sıra bölgeye, kültüre, toplumsal çevreye ve bireysel alışkanlıklara göre de cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumların farklılık gösterdiği görülmüştür (Campbell, 2002; 2008; Bunnag, 2006; David, 2007; Wei, 2007; Matanhelia, 2010; Tennakoon ve Taras, 2012; Peseckas, 2014).

İncelenen araştırmalara dayanarak, cep telefonunun gündelik hayatın bir parçası haline geldiği ve toplumsal hayatı etkilediği söylenbilir. Bu durumun gündelik hayatta kişilerarası iletişimin şekline yansımaları Nomura (2006), Chen (2007), Matanhelia (2010) ve Leinen'in (2016) çalışmasında görülmüştür. Gündelik hayatın vazgeçilmezi olarak cep telefonu, kullanıcılar arasında alt kültürlerin oluşmasını tetiklediği Bunnag'ın (2006) çalışmasında görülmüştür. Gündelik hayatta cep telefonunun yaygın şekilde sosyalleşme aracı olarak algılandığı ve özel, aşk ilişkileri kurma, sürdürme ve bitirme için kullanıldığı görülmüştür (Elderfield, 2007; Wei, 2007; Chen, 2007; Wallis, 2008; McEwen, 2010; Matanhelia, 2010; Bae, 2012; Peseckas, 2014).

Dünyanın farklı bölgelerinde yapılan araştırmaların bulgularından bölgesel, toplumsal ve bireysel özelliklere göre cep telefonunun farklı kullanım pratikleri saptanmıştır. Örneğin, Filipinler'de (Portus, 2008) ve Avustralya'da (Wajcman vd., 2009) yapılan araştırmalarda erkek katılımcıların cep telefonu görüşmelerini en çok iş sorunlarını halletmek için; kadın katılımcıların ev işleriyle ilgili konuları görüşmek için - eş, ocuk gibi aile bireylerinden haber almak- ve aile, akraba ve arkadaş ilişkilerini güçlendirmek ve sürdürme için kullandığı ortaya koyulmuştur.

Bir iletişim aracı olarak cep telefonunun her iki çalışmada da (Portus, 2008; Wajcman vd., 2009) kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini daha etkili yürütmeye olanak sağladığı belirtilmiştir ve "cep telefonu pratikleri (görüşmeleri) zamanı parçalamak yerine, sağlam toplumsal ilişkileri kurarak kişisel ilişkileri güçlendirmekte ve derinleştirmektedir," sonucuna ulaşılmıştır (Wajcman vd., 2009, s.19-20). Gençlerin katılımıyla yapılan bir araştırmada (Matanhelia, 2010) ise genç Hintli kadınların cep telefonunu, dışarıda sosyalleşmeyi kısıtlayan aile kurallarından dolayı, en çok

sosyalleşme ve yeni ilişkiler kurmak için kullandıkları ortaya koyulmuştur. Genç Hintli erkeklerin ise pornografik içeriklere ulaşmak için cep telefonunun en çok multimedya mesajlaşma (MMS) özelliğini kullandıkları belirtilmiştir (Matanhelia, 2010).

Cep telefonunun yeni arkadaşlıklar edinme ve romantik ilişki kurma aracı olarak kullanımının kırsal bölgelerde popüler olduğu bazı araştırma bulgularında görülmektedir. Kırsal Fiji’de (Peseckas, 2014) ve Bangalore, Hindistan’da (Wei, 2007) yapılan araştırmalarda fakir kırsal bölgelerde cep telefonu -merkezi yerleşkelere giden deniz veya kara ulaşımı pahalı olduğundan- köy dışından sevgili bulmanın ve ilişkiyi sürdürmenin ucuz çözümü olarak algılanmaktadır. Fiji sakinleri cep telefonunun özelliklerini -fotoğraf çekme ve paylaşma, internete bağlanma- romantik ilişkiler kurmak ve sürdürmek için kullanmaktadır (Peseckas, 2014). Bu araştırmalarda, cep telefonundan yeni ilişki kurmak ve sürdürmek sadece genç ve bekâr insanlara özgü olmadığı; evli kişilerin de cep telefonu aracılığıyla başkalarıyla yasak ilişki yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu anlamda, cep telefonu var olan toplumsal ve kültürel baskılara karşı insanlara bir anlamda bireysel özgürlük tanımaktadır denilebilir.

Farklı bölgelerden insanlar, kişisel iletişim teknolojilerinin sunduğu özgürlüğü çeşitli amaçlar için farklı kullanabilir. Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi evden çıkmadan coğrafi mesafeyi aşma ve bilgiye ulaşma özgürlüğünü sunan cep telefonunun kısıtlı amaçlar için kullanılmasının nedeni bölgedeki ekonomik durumun yanı sıra insanların eğitim durumlarıyla, iletişim teknolojilerini kullanma deneyimleriyle de ilişkilendirilebilir. Fiji sakinlerinin interneti sosyal medya ortamlarından biri olan facebook ile eşdeğer görmeleri; internet ve cep telefonunu karşı cinsle ilişki kurmak için kullanmaları (Peseckas, 2014); iletişim teknolojilerinin dünyanın en ücra bölgelerine kadar yayılmasının her zaman ileriye dönük değişim -her anlamda ilerleme getirdiği anlamına gelmediğine dair bir örnektir.

Bazı araştırmalarda cep telefonu, var olan toplumsal sistemi pekiştiren bir araç olarak belirtilmiştir. Örneğin; Nomura (2006), Chen (2007), Gergen (2008)’in çalışmasında cep telefonunun aile içi iletişimin sanal olarak sürekliliğini sağladığı; böylece geleneksel aile yapısının mekâna ve mesafeye bağlı kalmadan sürdürülmesini olanaklı kıldığı savunulmuştur. Nomura (2006), David (2007), Matanhelia (2010)’nın çalışmasında cep telefonu kullanımıyla ilgili algının mevcut toplumsal cinsiyetçi rolleri pekiştirici türden olduğu ortaya koyulmuştur.

Cep telefonuna sahip olmak ve kullanmak insanlar için zaman tasarrufu sağlamakta, özel ve iş hayatlarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca cep telefonunun başkalarının ulaşamadığı, haberdar olamadığı, özel alan sunan bir kişisel iletişim aracı olarak kullandığı görülmektedir (Matanhelia, 2010). Bu anlamda cep telefonu insanlar için sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde sembolik bir anlam taşımaktadır. Cep telefonunun gündelik hayatın vazgeçilmez bir parçasına dönüşmesinde, onun kişisel bir iletişim aracı olması önemli rol oynamaktadır. Kişisel iletişim aracı olarak cep telefonunun işlevselliğinin yanı sıra görüntüsü de ön plana çıkmaktadır.

Cep telefonunun görüntüsünün moda ya uygun veya kullanıcının kişiliğini yansıtan bir görünüme sahip olması cep telefonun yaygın benimsenmesini etkileyen unsurlardan biridir. Cep telefonunun ve diğer kişisel iletişim teknolojilerinin kullanımı ve benimsenmesi normlar ve değerler gibi toplumsal faktörlerle ve boyut, tasarım gibi teknik faktörlerle şekillenir (Katz ve Aakhus, 2002'dan akt. Campbell, 2007, s.750-751; Campbell, 2008, s.156-157; Katz, 2008, s.441-442). Cep telefonu örneğinin; kentte yaşayan alt sınıf Filipinlilere, her ne kadar aile ekonomisine masraflı gelse de, sınıf atlamış gibi - zengin ve başarılıymış gibi- gözükmek için çekici gelmektedir (Portus, 2008).

Çin'de (Bunnag, 2006), Hawaii'de (Campbell, 2008) ve Hindistan'da (Matanhelia, 2010) genç araştırma katılımcılarına göre cep telefonunun görüntüsü ve özellikleri kişinin sosyal imajını etkilemektedir. Bu anlamda cep telefonunun iletişim sağlama özelliği onun "benimsenmesi, kavramsallaştırılması ve kullanımını kuşatan itici bir güç olmayabilir (Campbell, 2008, s.159)". Böylece uzak mesafedekilerle görüşmeyi olanaklı kılan cep telefonu; yakın çevredekilerle iletişimde statüyü ve estetik anlayışı veya kişiliği yansıtan sembolik bir araç olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili araştırmalarda ele alınan konular iki başlık altında toplanabilir: Birinci başlık altında cep telefonunun bir iletişim ve sosyalleşme aracı olarak ele alındığı konular; ikinci başlık altındaysa cep telefonunun sembolik anlamı üzerine duran konular yer alabilir. Alanyazında cep telefonu, ağırlıklı olarak sesli veya görüntülü arama ve mesajlaşma şeklinde, bir iletişim ve sosyalleşme aracı olarak ele alınmıştır. Araştırmalarda cep telefonunun sembolik anlamı: "imaj yapmak", "modaya uymak", "havalı görünmek" ve "kendini ifade etmek" kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu noktada, insanların cep telefonuna yükledikleri anlamın sadece sembolik anlamlarla sınırlanmadığı belirtilmelidir: Bir multimedya olarak cep telefonu; telefon, fotoğraf veya video kamerası, ekran, oyun konsolu vb. özelliklerine bağlı olarak toplumsal anlamlar içerebilir. Cep telefonunun toplumsal anlamını ortaya çıkarmak için cep telefonunun multimedya özellikler ele alınmalıdır. İncelenen araştırmalarda, teorik değerlendirme kapsamında cep telefonunun multimedya olarak ele alınmasına rağmen saha çalışmalarının bu konuda yetersiz olduğu görülmektedir.

2.4.4. Türkiye’de gündelik hayat ve cep telefonu üzerine yapılmış araştırmalar

Türkiye’de yapılan araştırmalarda cep telefonu farklı konularla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Örneğin; cep telefonu teknolojik mühendisliği -teknik yapısı ve kullanım dışı cep telefonların imhası- açısından (Güvenç, 2013); pazar ve tüketim açısından (Çakır ve Demir, 2014; Ömürbek ve Şimşek, 2012; Uzgören, Şengür ve Yiğit, 2012); sağlık açısından (Kelleci, 2008); bağımlılık açısından (Ay, 2013); kullanım nedenleri ve etkileri açısından (Ada ve Tatlı, tarihsiz, Ertem, 2006; Özaşçılar, 2009; Karaaslan ve Budak, 2012; Aydoğdu ve Budak, 2012); yaygın benimsenmesi açısından (Çelik Kutluay⁵⁴, 2007); sayısal gözetim açısından (Uğurlu, 2013a); ve sembolik anlamı açısından (Gökalliler, Aybar ve Gülay, 2011) ele alınmıştır.

Böylece Türkiye’de 2000’lerin ilk yarısında cep telefonu üzerine yapılan çalışmalara rastlansa da –örneğin Özcan ve Koçak’ın (2003) çalışması- farklı alanlardan araştırmacıların dikkati cep telefonuna 2000’lerin ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmıştır. Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili araştırmaların İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Isparta illerinde ağırlıklı olarak üniversite öğrencilerinin katılımlarıyla yapıldığı görülmüştür.

Türkiye’de konuyla ilgili ilk yapılan araştırmalardan biri, Özcan ve Koçak’ın (2003) cep telefonunun kullanım nedenleri üzerine yaptığı çalışmadır. Konya’da farklı özelliklere sahip cep telefonu kullanıcılarının katıldığı bu araştırmada (Özcan ve Koçak, 2003) cep telefonunun kullanım nedenleri: statü/dinlenme, kullanışlılık/iş, güvenlik/sosyalleşme şeklinde belirtilmiştir. Özcan ve Koçak’ın (2003) çalışmasında cep

⁵⁴ Alanyazında Burçe Çelik Kutluay’ın bu (2007) çalışmasında ismi Burçe Çelik Kutluay şeklinde, sonraki çalışmalarında ismi Burçe Çelik şeklinde belirtilmiştir. Burçe Çelik Kutluay’ın diğer çalışmalarını incelemek isteyen okura kolaylık sağlamak açısından bu metinde tek soyad-“Kutluay” yerine, iki soyad birden-“Çelik Kutluay” şeklinde belirtilmiştir.

telefonunun en sık işyerinde ve arabada kullanıldığı⁵⁵; kullanışlılık/iş, güvenlik/sosyalleşme nedenlerinin cep telefonunu çok ve sık kullanımını teşvik ettiği saptanmıştır. Statü/dinlenme nedeninin cep telefonunun az kullanılmasına yol açtığı belirtilmiştir.

Isparta’da üniversite öğrencilerinin katılımıyla yapılan Ömürbek ve Şimşek’in (2012) çalışmasında yer alan bulgulara göre, Özcan ve Koçak’ın (2003) çalışmasından neredeyse 10 sene sonra, kullanıcıların cep telefonunun kullanışlılığına önem vermeye devam ettikleri ve cep telefonunu satın alırken kullanım özelliklerine göre tercih ettikleri söylenebilir. Benzer bulgular diğer çalışmalarda da saptanmıştır: Konya’da üniversiteli gençlerin katıldığı araştırmada (Bal, 2013), cep telefonunu satın alma ve kullanma tercihinde servis garantisinin, telefon özelliklerinin, fiyatın ve görünümün önemli olduğu saptanmıştır. Cep telefonu satın alma tercihi üzerine yapılmış bir diğer çalışma ise Çakır ve Demir’e (2014) aittir. Nazilli’de üniversiteli gençlerin katıldığı bu çalışmada cep telefonunu satın alma tercihiyle ürün özellikleri, marka ve reklam arasında anlamlı ilişki saptanmıştır (Çakır ve Demir, 2014).

Çakır ve Demir’in (2014) çalışmasında cep telefonu tercihinde telefonun özelliklerinin yanı sıra markanın da önemli olduğu görünmüştür. Cep telefonu üzerine yapılan bir diğer çalışmada markanın önemi, statü sembolü bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır (Gökaliiler vd., 2011). İzmir’de üniversite öğrencilerinin katıldığı, Gökaliiler ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, Iphone marka cep telefonunun bir statü göstergesi olarak algılanması araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, Iphone marka cep telefonunu statü göstergesi olarak algılayanların sayısı Iphone cep telefonu sahiplerinde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gökaliiler vd., 2011).

Türkiye’de yapılan araştırmalarda gündelik hayatta cep telefonu kullanımı; neden, amaç ve etkileri açısından ele alınmıştır. Örneğin Ada ve Tatlı (http-2), konuyu cep telefonunun iş hayatında kullanımını etkileyen unsurlar açısından araştırmıştır. Diyarbakır, Erzurum ve İzmir’de mobil iletişim sektörü çalışanlarının katıldığı Ada ve Tatlı’nın (http-2) araştırmasında, iş hayatında cep telefonu kullanımını etkileyen

⁵⁵ Alanyazında arabada cep telefonu kullanımıyla ilgili gündelik hayatta uygulanabilir yararlı bilgiler içeren bir çalışma, Horrey ve Wickens (2006) çalışmasıdır. Horrey ve Wickens (2006), seyir halindeki arabanın içinde cep telefonu kullanımının bedelleri üzerine yapılmış 23 araştırmayı incelediği bir meta-analiz çalışması yapmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre Horrey ve Wickens (2006), araba seyir haldeyken cep telefonunun sürücü veya yolcu tarafından kullanımının, sürücünün dış tehlike ve olaylara karşı tepkisini olumsuz etkilediğini; bu durumun bedelinin yüksek olduğunu vurgulamıştır.

faktörler; bireysel, sosyal ve örgütsel şeklinde belirtilmiştir. Araştırmanın sonucunda cep telefonu kullanımıyla örgütsel faktörler arasında pozitif etki bulunmuştur. Bireysel ve sosyal faktörlerin cep telefonu kullanımını etkilemediği saptanmıştır (http-2).

Cep telefonu kullanımını etkileyen faktörleri konu edinen bir başka çalışma Ökten'in (2013) yüksek lisans tezidir. Ökten (2013), konuyu demografik özelliklere; kullanım özelliklerine; telefonun özelliklerine; sosyo-psikolojik amaçlara göre ele almıştır. Ökten'in (2013) araştırması, Türkiye genelinde internet kullanıcılarının katılımıyla yapılmıştır. Araştırmada, çalışma durumunun ve aile eğitim düzeyinin cep telefonu kullanımını etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca, sosyo-psikolojik yönden telefona bağımlılık düzeyine göre kullanım davranışlarının farklılık gösterdiği saptanmıştır (Ökten, 2013).

Cep telefonu kullanımının neden ve amaçları Türkiye'de yapılan doktora tezlerinin konusu olmuştur (Özaşçılar, 2009; Bal, 2013). Özaşçılar (2009) konuyu sosyalleşme, moda/statü sembolü, güvende hissetme, alışkanlık, ekonomik oluşu ve iletişim sağlama boyutlarına göre ele almıştır. Araştırma İstanbul'da, üniversite öğrencilerinin katılımıyla yapılmıştır. Araştırmada cep telefonunun kullanım nedenleri sırasına göre; iletişim sağlama, haberleşme, alışkanlık ve güvende hissetme şeklinde saptanmıştır (Özaşçılar, 2009). Konya'da üniversite öğrencilerinin katılımıyla yapılan Bal'ın (2013) doktora tezinde, cep telefonu kullanımını etkileyen 5 faktör saptanmıştır. Bunlar sırasına göre moda/statü, işlevsellik/sosyalleşme, eğlence/rahatlama, mobilite ve bilgilenmedir (Bal, 2013).

Karaaslan ve Budak (2012), gündelik hayatta cep telefonu kullanım alışkanlıklarını ve iletişime olan etkisini araştırmıştır. İzmir'de üniversite öğrencilerinin katıldığı Karaaslan ve Budak'ın (2012) araştırmasında, cep telefonunun iletişime etkisinin yanı sıra eski iletişim ortamına olan özlem, kamuya açık alanlarda başkalarını rahatsız edici şekilde cep telefonu kullanımı, cep telefonunun ve baz istasyonlarının sağlığa zararı, mesajlaşmanın dile olan olumsuz etkisi hakkında katılımcıların görüş ve tutumları araştırılmıştır. Çalışmada, gençlerin cep telefonunun olumsuz taraflarının ağır bastığını onayladığı; bununla beraber cep telefonunun gündelik hayatı olumlu etkilediğini de kabul ettikleri ve cep telefonunu sürekli açık tuttıkları ve kullandıkları saptanmıştır (Karaaslan ve Budak, 2012).

Karaaslan ve Budak'ın (2012) araştırmasında, cep telefonunun en yaygın kullanılan özellikleri sırasına göre: hesap makinesi, bluetooth, bilgisayara dosya aktarımı, ajanda, müzik, oyun, video çekme şeklinde belirtilmiştir. Bu özellikleri internete bağlanma, fotoğraf ve video kayıt, oyun oynama takip etmektedir. Daha sonra GPRS, sözlük, el feneri özellikleri gelmektedir. Az kullanılan özellikler: TV, banka işlemi, MS Office programı, film izleme, 3G, MSN şeklinde saptanmıştır (Karaaslan ve Budak, 2012). Isparta'da üniversite öğrencilerinin katıldığı bir diğer araştırmada, cep telefonunun oyun, internet, sosyal ağ sitelerine bağlanma özelliğinin kullanımının en yüksek olduğu; telefon, SMS ve diğer kullanım amacının, kategori ortalamalarından istatistiksel olarak önemli derecede yüksek olduğu bulunmuştur (Demirci vd., 2014).

Ay'ın (2013) idari uzmanlık tezinde, cep telefonu kullanım alışkanlıkları cep telefonu bağımlılığıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. İzmir'de üniversite öğrencilerinin katılımıyla yapılan Ay'ın (2013) çalışmasında konu; cep telefonu kullanım alanı, özel hayata etkisi, sorun çözmeye etkisi, kullanım amacı ve genel etki bağlamında araştırılmıştır. Ay'ın (2013) çalışmasında, cep telefonu kullanım amacına göre birinci sırada alarm, ikinci sırada mesaj gönderme özelliklerinin kullanıldığı saptanmıştır. Ay'a (2013) göre cep telefonu kullanım alışkanlıklarıyla bazı sosyo-demografik özellikler arasındaki bağlantı cep telefonu bağımlılığıyla kısmen ilişkilidir. Demirci ve arkadaşlarının (2014) makalesinde, cep telefonu bağımlılığının telefonu kullanma süresiyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Buna göre cep telefonunu 16 saat üzeri kullanan katılımcılarda, 4 saatten az kullananlara göre cep telefonu bağımlılık düzeyi istatistiksel olarak önemli derecede yüksek bulunmuştur (Demirci vd., 2014).

Türkiye'de cep telefonu kullanımı konusunun ele alındığı çalışmada (Çelik Kutluay, 2007) geçmişten günümüze iletişim teknolojileri ile Türkiye ilişkisinin analizi yapılmış; Türk toplumunun iletişim teknolojilerine olan bakış açısı tartışılmış; günümüz Türk toplumunda cep telefonunun yaygın ve bağımlılık derecede kullanımı araştırılmıştır. Ankara'da ve İstanbul'da farklı özelliklere sahip cep telefonu kullanıcılarının katılımıyla yapılan Çelik Kutluay'ın (2007) çalışmasında, cep telefonunun farklı kişiler için farklı anlamlar ifade ettiği saptanmıştır. Cep telefonu bazı kullanıcılara göre bir ayna misali, kişiyi yansıtan bir araç iken; bazılarına göre ise dış dünyanın kişiye göre dönüşmesini - dış dünyaya, kişilere farklı açıdan yaklaşmasını- sağlayan bir araçtır. Bazı kişilere göre cep telefonu -bir telefon- pratik bir iletişim aracıdır ve bilinçli olarak cep telefonunun veri oluşturma, kaydetme, saklama, paylaşma özellikleri kullanılmamaktadır (Çelik Kutluay,

2007). Çelik Kutluay (2007), Türkiye’de toplumun cep telefonu bağlılığının onun sembolik anlamı, işlevi, bedensel ilişkisi ve toplumsal pratik açısından ele almış; cep telefonunun neden toplu bir şekilde bağlayıcı olduğunu anlama yollarından birini sunmuştur.

Cep telefonu kullanımıyla ilgili farklı bir bakış açısı kazandıran araştırma, Uğurlu’nun (2010) doktora tezidir. Uğurlu (2010), kullanıcıların etkileşimli iletişim ortamlarının gözetim ve yönlendirme potansiyeline ilişkin algı ve görüşlerini araştırmıştır. Etkileşimli iletişim ortamları internet alışveriş siteleri, cep telefonu şirketleri ve sayısal platformlar örneğinde ele alınmıştır. Araştırma, Türkiye’nin genelinde iletişim fakültesi öğrencilerinin katılımıyla yapılmıştır. Etkileşimli iletişim ortamlarının gözetim ve yönlendirme potansiyelinden katılımcıların ½’nin farkında olduğu, ¼’ün orta düzeyde farkında olduğu ve 1/5’in farkında olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Uğurlu, 2010). Araştırmanın bulgularına göre katılımcıların yaklaşık yarısı cep telefonunun gözetim ve yönlendirme potansiyelinin farkında ve yaklaşık 1/3 bölümü farkında değildir (Uğurlu, 2010)⁵⁶.

Bu bölümde incelenen cep telefonu ve gündelik hayat üzerine yapılmış araştırmalar Tablo 2.3. ve Tablo 2.4.de gösterilmiştir.

Tablo 2.3. *Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış lisansüstü tezler*

Tarih	Tür ve Üniversite	Tez konusu	Yazar
2007	Doktora; McGill Üniversitesi, Sanat Tarihi ve İletişim Bilimleri Bölümü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı	Addicted Bodies: Cellular Telephony, Melancholia And Individual Articulation In Turkey	Burçe Çelik Kutluay
2009	Doktora; İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı	Cep Telefonu Kullanımının Sosyolojik Boyutu: Bireysel Güvenlik ve Gündelik Hayattaki Yeri	Mine Özaşçılar
2010	Doktora; Anadolu Üniversitesi, SBE, İletişim Anabilim Dalı	Yeni İletişim Teknolojilerinde Etkileşimlilik ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Etkileşimli İletişim Ortamları Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi	Elif Gizem Uğurlu
2013	Yüksek lisans; Boğaziçi Üniversitesi, Management Information Systems	Attitudes and Behaviour of Young Mobile Phone Users Case of Turkey	Nurdan Ökten

⁵⁶ Uğurlu’nun (2013b), ayrıca televizyon dizilerinde gözetim ve yeni iletişim teknolojilerinin etkisi üzerine çalışması bulunmaktadır.

2013	Doktora; Selçuk Üniversitesi, SBE, Gazetecilik Anabilim Dalı	Teknoloji Çağında Cep Telefonu Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonlar: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme	Enes Bal
2013	İdari Uzmanlık; Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	İletişim Araçları Kullanımının Yarattığı Bağımlılığın Sosyal İzolasyon Üzerindeki Etkisi, Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Bir Çalışma	Selma Ay

Tablo 2.4. Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine yazılmış makaleler

Tarih	Tür	Araştırma konusu	Yazar(-lar)
2003	Makale; European Journal of Communication 18(2), 2003	Research note: a need or a status symbol? Use of cellular telephones in Turkey	Yusuf Ziya Özcan, Abdullah Koçak
2008	Makale; TAF Preventive Medicine Bulletin 2008: 7(3)	İnternet, cep telefonu, bilgisayar oyunlarının çocuk ve gençlerin ruh sağlığına etkileri	Meral Kelleci
2011	Makale; Selçuk İletişim 7, 1, 2011	Bir statü tüketimi göstergesi olarak Iphone markalı akıllı telefon algısı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma	Ebru Gökalliler, Ayda Sabuncuoğlu Aybar, Göker Gülay
2012	Makale; Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi cilt:5, sayı:1, 2012	Üniversite öğrencilerinin cep telefonu tercihlerinin analitik hiyerarşi prosesi ile belirlenmesi	Nuri Ömürbek, Ali Şimşek
2012	Makale; Journal of Yasar University 26(7), 2012	Üniversite öğrencilerinin cep telefonu özelliklerini kullanımlarının ve gündelik iletişimlerine etkisinin araştırılması	İlknur Aydoğdu Karaaslan, Leyla Budak
2014	Makale; Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, cilt:24, sayı:3, 2014	Validity and Reliability of the Turkish Version of the Smartphone Addiction Scale in a Younger Population	Kadir Demirci, Hikmet Orhan, Arif Demirdaş, Abdullah Akpınar, Havva Sert
2014	Makale; Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi cilt:29, sayı:1, 2014	Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon satın alma tercihlerini belirlemeye yönelik bir araştırma	Fatma Çakır, Neslihan Demir
Tarih siz	Makale; Belirtilmemiştir	Akıllı Telefon Kullanımını etkileyen faktörler üzerine bir araştırma	Serkan Ada, Hasan Sadık Tatlı

Türkiye’de cep telefonu kullanımı üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı cep telefonunu sesli arama ve mesajlaşma aracı olarak ele almıştır. Diğer kısmı cep telefonunu multimedya iletişim aracı olarak ele almıştır. Cep telefonunun gündelik hayatta kullanımı: güvenlik, koordinasyon ve sosyal etkileşim konularıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Cep telefonuna sahip olmanın sembolik anlamı ise statü ile ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Ayrıca, gündelik hayatta cep telefonu kullanımı sayısal gözetim ile ilişkilendirilerek, farklı bir açıdan ele alındığı da görülmüştür. Cep telefonu kullanımını

etkileyen bireysel, toplumsal ve örgütsel faktörler ise cep telefonu kullanımını işletmelere artı bir değer olarak entegre etmeyi teşvik etme amaçlı araştırılmıştır.

Cep telefonunun hem özel hem de iş hayatında insanlar arası iletişimde; bilgiye ulaşımında kolaylık ve zaman tasarrufu sağladığı açıktır. Cep telefonunu bağımlılık derecesine kadar kullananların büyük çoğunluğunun cep telefonunu kişisel ilgi ve ihtiyaçlarına göre kullandıkları belirtilmiştir (Demirci vd., 2014). Ayrıca, cep telefonu, toplum içerisinde yüksek statü sembolü anlamının yüklendiği, bir kişisel iletişim aracı olarak kabul edilmiştir (Özcan ve Koçak, 2003). Bu anlamda alanyazında cep telefonu kullanımının nedenleri sadece örgütsel faktörlere (Ada ve Tatlı, tarihsiz) değil, toplumsal ve bireysel faktörlere de dayandığı görülmüştür.

Cep telefonu ile toplum arasındaki etkileşimi anlamak için cep telefonunun multimedya özelliklerini de göz önünde bulundurmak önemlidir. Multimedya olarak cep telefonunun sesli arama ve mesajlaşma özellikleri dışında internete bağlanma, fotoğraf makinesi, video ve ses kayıt cihazı, navigasyon, müzik çalar, oyun konsolu, saat ve alarm, ajanda gibi diğer özellikleri Karaaslan ve Budak'ın (2012), Demirci ve arkadaşlarının (2014) yaptıkları araştırmada yer almıştır. Cep telefonu özelliklerinin kullanımıyla ilgili bu araştırmaların bulgularına göre kullanıcılar için cep telefonu; sadece sesli arama ve mesajlaşma şeklinde bir iletişim aracının ötesinde bir kişisel multimedya teknolojiyi ifade ettiği söylenebilir.

Cep telefonunun farklı özelliklerini kullanma alışkanlıklarına göre kişiler, cep telefonunu iletişim, sosyalleşme veya eğlence aracı olarak anlamlandırabilmektedir. İncelenen araştırmalarda, cep telefonu özelliklerinin kullanımında farklılık yaş faktörü üzerinden saptanmamıştır; ancak cinsiyet faktörü üzerinden saptanmıştır (Özaşçılar, 2009; Karaaslan ve Budak, 2012; Bal, 2013; Ay, 2013). Örneğin; Karaaslan ve Budak'ın (2012) çalışmasında, Türkiye'de genç kadınların genç erkeklere göre cep telefonu aracılığıyla daha çok paylaşım ve iletişim kurduğu; genç erkeklerin ise genç kadınlara göre cep telefonunu daha çok eğlence amaçlı kullandığı ortaya konulmuştur.

Gündelik hayatta cep telefonuna sahip olmak ve kullanmak bir de sembolik anlam taşımaktadır. İncelenen araştırmaların bulgularına göre Türkiye'de cep telefonuna sahip olmak, iletişim sürekliliğini sağlamaktan çok bir statü sembolü anlamına gelmektedir (Özcan ve Koçak, 2003; Çelik Kutluay, 2007). Cep telefonun statü sembolü anlamı, bir diğer araştırmada markalara göre ele alınmıştır (Gökalliler vd., 2011). Araştırmanın

bulgularına göre Iphone marka cep telefonu sahipleri diğer marka sahiplerine kıyasla cep telefonunu daha yüksek oranla statü sembolü olarak görmekte; daha yüksek oranla Iphone marka cep telefonunun statü sembolünün göstergesi olduğunu düşünmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de cep telefonu 2000’lerden itibaren araştırmaların konusu olmaya başlamıştır. 2000’lerin ikinci yarısından itibaren konuyla ilgili araştırma sayısının arttığı görölmüştür. Bu araştırmalarda gündelik hayatta cep telefonu kullanımı konusu kullanım nedenleri açısından, bağımlılık açısından, sembolik anlamı ve sayısal gözetim açısından ele alınmıştır. Cep telefonunun multimedya özelliği araştırmaların bir parçası olarak incelenmiştir.

3. YÖNTEM

Yöntem bölümünde, gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamını araştırmak için kullanılan araştırma deseni, araştırmanın katılımcıları, veri toplama tekniği, veri analizi ve araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada gündelik hayatta bireylerin cep telefonu kullanım pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı araştırılmaktadır. Cep telefonunun toplumsal anlamının araştırılması için uygun zemin sunan araştırma deseni – toplumsal inşacılıktır ve uygun kuramsal yaklaşım – bilim ve teknoloji sosyolojisi çalışmalarından biri olan teknolojinin toplumsal inşasıdır. Toplumsal inşacılık araştırma deseni konuya insanlar tarafından inşa edilen gerçeklik olarak yaklaşılmasını mümkün kılmaktadır. Toplumsal inşacılık insanlar tarafından inşa edilen, algılanan gerçekliği ve bunun sonuçlarını araştırır (Berger ve Luckmann, 2008; Patton, 2015, s.121-124).

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına dayanarak cep telefonu ile ilgili teknolojik gelişmeler sadece bilimsel ve teknolojik çalışmaların bir sonucu olarak değil, toplumsal süreçlerin bir çıktısı olarak değerlendirilebilir: Cep telefonu teknolojisiyle ilgili yenilikler bilim insanları ve mühendislerin yanı sıra yatırımcılar, siyasiler, kullanıcılar gibi ilgili toplumsal aktörlere bağlı olarak gelişir. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı (teknolojik belirleyicilikten farklı olarak) teknoloji kullanıcılarını edilgen değil, bir teknolojinin geleceğine yön veren etken bir toplumsal aktör olarak ele alınmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmada araştırma konusuyla ilgili veriler literatür incelemesi ve görüşme aracılığıyla toplanmıştır. Literatür incelemesinde Türkiye’de cep telefonu kullanımı üzerine yapılmış bilimsel araştırmalardan sunulan bulgu ve değerlendirmelere ulaşılmıştır. Böylece araştırma konusuyla ilgili geçmişe ait nicel ağırlıklı bilgiler sağlanmıştır. Çalışmada konuyla ilgili derinlemesine nitel verilere görüşmelerden ulaşılmıştır. Çalışmada görüşme yapılmak üzere zengin bilgi sağlayacak bireyler seçilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilere içerik analizi ve tümevarımcı analiz uygulanmıştır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi kendi içerisinde ve literatür

incelemesinden elde edilen bulgularla bir arada gerçekleştirilmiştir. Araştırmada başvurulan yöntemlerle ilgili detaylı bilgi aşağıda yer almaktadır.

3.2. Araştırma Katılımcıları

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre araştırma için seçilecek katılımcı grubun üyeleri kendi içerisinde araştırma konusu olan teknolojik ürüne yüklenen aynı anlamlar setini paylaşmaları gerekmektedir. Buna göre araştırmanın katılımcı grubu üreticiler, kullanıcılar ya da kullanmaya karşı olanlar şeklinde belirlenebilir. Belirlenen araştırma katılımcılarının detaylı tanımı yapılır (Pinch ve Bijker, 2008, s.12-14). Araştırma katılımcılarının detaylı tanımı hem demografik özelliklerine göre hem de araştırmanın konusu olan teknolojik ürünle ilgili kullanım pratiklerine göre katılımcı grubun kendi içerisinde homojen veya heterojen olduğunu ortaya koymak açısından önemlidir.

Bu çalışmada cep telefonunun toplumsal anlamı, cep telefonu kullanıcılarının algıladığı şekliyle araştırılmaktadır. Bu noktada, araştırmanın katılımcılarını seçmeden önce göz önünde bulundurulması gereken önemli unsur şudur: Bir toplum içerisinde kişisel ve toplumsal etkenlere bağlı olarak bir cep telefonu kullanıcısı bir başka cep telefonu kullanıcısına göre, cep telefonu kullanımıyla ilgili farklı deneyim, algı ve tutuma sahip olabilme durumu vardır. Bu durum bir toplum içerisindeki bireylerin cep telefonu kullanım pratiklerinin kendi içerisinde farklı ve benzer taraflarının bulunduğu işaret eder. Bu durumdan hareketle konuyla ilgili bu çeşitliliği –farklılıkları ve benzerlikleri- yakalayabilmek için araştırma katılımcılarının farklı özelliklere sahip cep telefonu kullanıcılarından oluşması önemlidir. Bu nedenle çalışmada araştırma katılımcılarının seçiminde amaçlı örnekleme stratejilerinden biri olan maksimum çeşitlilik örneklemeden yararlanılmıştır.

Amaçlı örnekleme, araştırmak üzere zengin bilgiye sahip, doğası ve içeriğiyle araştırılmakta olan sorunu aydınlatan ögelerin seçilmesidir (Patton, 2015, s.264). Maksimum çeşitlilik örnekleme, ilgi boyutları üzerine çeşitlilik elde etmek için ögelerin geniş yelpazesini kasıtlı olarak seçmektir (Patton, 2015, s.267). Maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisiyle araştırmanın veri toplama ve analizi iki tür bulgulara yol açar: Bu bulguların ilki, her bir ögenin eşsizliğini ve farklılığını belgelemede yararlı olan yüksek kaliteli, detaylı öge tanımlarıdır, ikincisi, ögelerin karşılaştırılmasında çeşitlilikten ortaya

çıkmasıyla anlamlı olan önemli paylaşılan kalıplardır (Patton, 2015, s.283). Maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisinden yararlanarak bu çalışmada araştırma katılımcılarını seçme ölçütü farklı cinsiyete, yaşa, medeni durumuna, eğitim ve ekonomik durumuna, mesleğe, çalışma durumuna ve farklı öznel gündelik hayat gerçekliğine dayandırılmıştır.

Nitel çalışmalarda araştırma katılımcılarının sayısı veya örneklem büyüklüğü araştırmanın odağı, veri miktarı ve kuramsal örnekleme ilkesine göre belirlenmektedir (Cropley, 2000'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.124). Buradan hareketle bu çalışmada araştırmanın odağı⁵⁷ ilkesine göre çalışmanın odağı tek toplumsal gruptan – orta sınıf cep telefonu kullanıcıları grubundan – oluşmaktadır. Veri miktarı⁵⁸ ilkesine göre her katılımcıyla ortalama yarımşar saatlik görüşme yapılması ve örneklemin 25-30 katılımcıdan oluşması uygun görülmüştür. Kuramsal örnekleme⁵⁹ ilkesine göre çalışmada görüşmelerde doyum noktası –ortaya çıkan kavramlar ve süreçler birbirini tekrar etmeye başladığı zaman– belirtileriyle görüşmelerin son üçünde, 26. 27. ve 28.görüşmede karşılaşılmıştır. Böylece araştırma katılımcılarının sayısı yukarıda yer alan üç ilke temelinde belirlenmiştir.

Araştırma katılımcısı için uygun kişilerin seçilmesi ve görüşmelerin yapılması Afyonkarahisar ilinde iki aydan fazla bir zaman diliminde, 2018 yılının 5 Mart-7 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi araştırma katılımcıları 28 kişinin tek tek, özelliklerine göre seçilmesi ve her biriyle iletişime geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca araştırma konusuyla ilgili derinlemesine bilgiye eksiksiz ulaşmak için bütün görüşmelerin, araştırmacı ile katılımcı arasında yüz yüze ve bireysel olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu iki durum araştırmanın coğrafi alanının farklı illere dağılması yerine bir il ile sınırlandırılması kararının alınmasını etkilemiştir. Araştırma tek il ile sınırlı olduğundan Afyonkarahisar'a farklı illerden gelen kişilerin örnekleme dahil edilmesine

⁵⁷ “Araştırma bazen bir veya birkaç durumun aynı anda çalışılmasına bazen de belirli özellikleri taşıyan bir grubun tek başına çalışılmasına odaklanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.124)”.

⁵⁸ “Örnekleme dahil edilecek birey ya da bireylerden elde edilmesi planlanan verinin derinliği ve genişliği örneklem büyüklüğü ile genellikle ters orantılıdır. Yani araştırmaya katılanlardan toplanacak verinin miktarı arttıkça örnekleme dahil edilmesi gereken bireylerin sayısı azalmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.124-125)”.

⁵⁹ “...bu kavram, araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesini gerektiren bir örnekleme yaklaşımına işaret eder (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.125)”.

özen gösterilmiştir. Böylece, araştırmanın coğrafi alanı elverişli örnekleme⁶⁰ stratejisinden yararlanarak araştırmacının yaşadığı il ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma katılımcılarının seçilmesi süreci aşağıdaki gibi gerçekleştirilmiştir: Araştırmacı il merkezinde çarşı, iş hanı ve kafe gibi topluma açık alanlarda farklı insanlarla tanışmış ve araştırma için uygun görünenlere araştırma hakkında kısaca bilgi vererek görüşmeye katılmalarını istemiştir. Araştırmacı ayrıca belirli demografik özelliklere sahip insanlara ulaşmak için uzun dönemdir Afyonkarahisar’da oturmakta olan tanıdıkların aracılığına başvurmuş; tanıdıkların önerdiği insanlarla yüz yüze buluşarak onların aranan özelliklere uyup uymadığına karar vermiş; araştırma için uygun kişilere araştırma hakkında kısaca bilgi vererek görüşmeye katılmalarını istemiştir.

Yukarıda yer alan örnekleme stratejilerinin izlenmesi sonucunda bu çalışmanın araştırma katılımcıları aşağıdaki gibidir: Çalışmanın araştırma katılımcısı cinsiyete, yaşa, medeni durumuna, eğitim ve ekonomik durumuna, mesleğe, çalışma durumuna ve öznel gündelik hayat gerçekliğine göre kendi içerisinde farklılık gösteren Türkiye’nin Afyonkarahisar (Afyon) ilinde yaşayan 18 yaş üstü orta sınıf cep telefonu kullanıcısı 14ü kadın, 14ü erkek olmak üzere toplamda 28 kişidir. Çalışmada araştırma katılımcılarının isimleri değiştirilmiş, gerçek isimler yerine rumuzlar kullanılmıştır. Araştırma katılımcılarının listesi görüşmelerin tarihsel sırasına göre Tablo 3.1.de yer almaktadır.

Tablo 3.1. Araştırma katılımcılarının listesi

İsim (Cinsiyet, Yaş)	Memleketi	Medeni durumu	Eğitim düzeyi	Çalışma durumu	Ortalama aylık geliri
Mustafa (Erkek, 25)	Afyon	Bekar	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi	Yok
Hüseyin (Erkek, 25)	Kütahya	Bekar	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	Yok
Elif (Kadın, 36)	Kütahya	Evli, 2 çocuklu	Lisansüstü	Kamu kurumunda öğretim görevlisi	5000 TL civarında
Nurten (Kadın, 25)	Aydın Nazilli	Bekar	Lisans	Kısmi zaman çalışan yüksek lisans öğrencisi	320 TL
Muazzez (Kadın, 38)	Afyon	Bekar	Ön lisans	İş yeri sahibi	1500-2000 TL
Yaşar (Erkek, 60)	Afyon	Evli, 2 çocuklu	Lise	Kamu kurumundan emekli	1600 TL
Ramiz (Erkek, 36)	Sivas	Evli, 1 çocuklu	2 ayrı lisans	Kamu kurumunda idari şef, dernek il temsilcisi,	5000 TL

⁶⁰ Elverişli örnekleme, tamamen mevcut olan, ulaşması kolay olan ögelere dayanır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s.95).

Hayri (Erkek, 48)	Yozgat	Evli, 2 çocuklu	Lisans	dernek kurucusu ve başkanı	Kamu kurumunda yönetici	5000 TL
Numan (Erkek, 48)	Adana	Evli, 3 çocuklu	Ön lisans		Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
Adile (Kadın, 50+)	Afyon	Boşanmış, 3 çocuklu	Lise		Özel kurumda yönetici	5000 TL
Zehra (Kadın, 34)	Afyon	Evli, 2 çocuklu	Ön lisans		Özel işletmede şube müdürü	2000 TL üzerinde
Fehmi (Erkek, 48)	Gaziantep	Evli, 2 çocuklu	Lisans		Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
Aslı (Kadın, 47)	Edirne	Evli, 2 çocuklu	Lise, çeşitli kurslardan mezun		Özel kurumdan emekli, açık öğretimde lisans öğrencisi	1500 TL civarında
Sevgi (Kadın, 42)	Adana	Evli, 3 çocuklu	Meslek lisesi		İşsiz	Yok
Nuri (Erkek, 75)	Afyon	Dul, çocuğu yok	Lisans		Geçmişte iş yeri sahibi, şimdi emekli	1500 TL civarında
Mümtaz (Erkek, 30)	Afyon	Evli, çocuğu yok	Lisans		İş yeri sahibi	7000-8000 TL
Suat (Erkek, 67)	Afyon	Evli, 2 çocuklu	Lisans		Kamu kurumundan emekli, dernek üyesi ve başkanı, yerel gazetede köşe yazarı	1600 TL
Berk (Erkek, 23)	İstanbul	Bekar	Lise		Lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	600 TL civarında
Melis (Kadın, 23)	Afyon	Bekar	Ön lisans		Özel kurumda kasiyer	Belirtmemiştir
Selma (Kadın, 46)	Afyon	Evli, 2 çocuklu	Lise		İki aile şirketinde müdür ve yönetici, dernek üyesi, dernek kurucusu ve başkanı	Belirtmemiştir
İhsan (Erkek, 38)	Afyon	Evli, 1 çocuklu	Lisans		İş yeri sahibi	3000-5000 TL
Cenk (Erkek, 27)	Afyon	Evli, 1 çocuklu	Ortaokul		Özel kurumda kasap	2400 TL
Esra (Kadın, 49)	Afyon	Evli, 3 çocuklu	İlkokul		Özel kurumda temizlik görevlisi	Belirtmemiştir
Ali (Erkek, 29)	Afyon	Evli, çocuğu yok	Lisans		İş yeri sahibi	7000-8000 TL
Zeynep (Kadın, 68)	Afyon	Dul, 4 çocuklu	İlkokul		İşsiz	1600 TL
Eda (Kadın, 43)	Afyon	Evli, 2 çocuklu	Lisansüstü		İş yeri sahibi	10000 TL civarında
Ahu (Kadın, 33)	Ankara	Evli, 3 çocuklu	Meslek lisesi		İşsiz	Yok
Buse (Kadın, 19)	Çorum	Bekar	Lise		Lisans öğrencisi	Öğrenim kredisi

Araştırma katılımcılarıyla ilgili daha detaylı bilgi –demografik bilgilerin yanı sıra öznel gündelik hayat gerçekliğine dair bilgilerin yer aldığı liste EK-1.de sunulmuştur.

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Toplumsal inşacılık yaklaşımını benimseyen bilimsel araştırmalarda araştırmanın amacına, kapsamına ve kaynakların ulaşılabilirliğine göre çeşitli veri toplama tekniği uygulanmıştır: Örneğin bir teknolojinin gelişme sürecinin toplumsal inşasına odaklı araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesine (bknz. Bijker, 1992; Kline ve Pinch, 2008; Flanagin, Flanagin ve Flanagin, 2010), teknolojinin küçük toplumsal ağlar içerisindeki toplumsal inşasına odaklı araştırmada veri toplama tekniği olarak anket çalışmasına (bknz. Fulk, 1993) ve anket ile görüşmeye (bknz. Campbell, 2002; Campbell ve Russo, 2003) başvurulmuştur.

Bu çalışmada araştırma verilerinin yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeyle toplanması uygun görülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş sorularla birlikte görüşme sırasında önceden belirlenmeyen ek soruların sorulabildiği görüşme yöntemidir (Smith, 2003'den akt. Bilim, 2007, s.30-31; Şimşek, 2015, s.178; Güler, Halıcioğlu ve Taşğın, 2015, s.115-116; Gürbüz ve Şahin, 2016, s.188). Çalışmada görüşmelere geçmeden önce literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür incelemesi araştırma konusuyla ilgili mevcut bilimsel araştırma bulgularına – ağırlıklı olarak nicel verilere dayanan bulgulara- ulaşmayı sağlamıştır. Yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler araştırma konusuyla ilgili zengin ve derinlemesine bilgileri içeren verilere ulaşmayı sağlamıştır.

Patton (2015, s.326), nitel araştırmalarda görüşmeyi araştırmacının doğrudan gözlemleyemediği şeyleri bulmada başvurulması uygun olan veri toplama tekniği olarak belirtir. Gözlemlenemeyen şeyler: duygular, düşünceler, niyetler; zaman içinde geçmişte bir noktada yer alan davranışlar; gözlemleyeni önleyen durumlar; insanların dünyaya bakış açısı ve dünyada olan bitenlere yükledikleri anlamlardır. Mayring (2011, s.72), öznel anlamlara salt gözlem yoluyla ulaşmanın güç olduğunu belirterek bu durumda veri toplama tekniği olarak görüşmenin uygun olacağını ekler: “Bu durumda öznenin kendi kendisini dile getirmesi gerekir; ifade ettiği anlam yapılarının asıl değerini bilen yine kişinin kendisidir”. Yıldırım ve Şimşek'e (2016, s.357) göre “nitel veri toplama sürecinde

etkileşim, takip, ayrıntılara inme, ek sorgulamalar yapma önemlidir ve yüz yüze görüşmeler bu boyutlar için en ideal veri toplama yöntemidir”.

Bu çalışmada araştırma verileri gözlemlenemeyecek ve birincil veri kaynağından ulaşılabilir nitelikte olduklarından veri toplama tekniği olarak görüşme uygun görülmüştür. Görüşme soruları hazırlanmadan önce alanyazın taraması yapılmıştır ve konuyla ilgili mevcut araştırmaların görüşme ve anket soruları incelenmiştir. Bunlardan Matanhelia (2010) ve Leinen'in (2016) araştırmasında yer alan görüşme sorularının sırası ve bazı sorular örnek alınmıştır. Türkiye’de cep telefonu kullanımıyla ilgili yapılan araştırmalarda anket çalışmalarının ağırlıklı olduğu görülmüştür: Türkiye’de yapılan anket çalışmalarında sorulan sorular ve elde edilen veriler titizlikle incelenmiştir. Farklı anket çalışmalarından ulaşılan veriler bir çatı altında alt başlıklar oluşturularak düzenlenmiştir. Böylece gündelik hayatta ağırlıklı olarak genç neslin cep telefonu seçimi, kullanım alışkanlığı ve tutumuyla ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmanın yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeleri için alanyazında yer alan araştırmalardan bilgi edinilmiş, çalışmanın kuramsal temeli – teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı ve çalışmanın amaç soruları –gündelik hayatta insanların cep telefonu kullanım deneyimi, algı, tutumu ve bunların anlamı üzerine sorular- dikkate alınmış ve çalışma için özgün görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm görüşme katılımcısının demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilgili veri elde etmek için hazırlanan soruları içermektedir. İkinci bölüm görüşme katılımcısının gündelik hayatta cep telefonu kullanım deneyimine yönelik soruları içermektedir. Üçüncü bölüm görüşme katılımcısının gündelik hayatta cep telefonu kullanım alışkanlığı, algı ve tutumuyla ilgili sorulardan oluşmaktadır. Dördüncü bölüm görüşme katılımcısının gündelik hayatta teknolojik araçları kullanım deneyimi, algı ve tutumuyla ilgili veri elde etmek için hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Görüşmenin soruları EK-2.de sunulmuştur.

Görüşmenin birinci bölümündeki sorular, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre görüşme katılımcısının hangi özelliğinin cep telefonu kullanımında “insan aracılığının” devreye girmesiyle ilişkili olduğunu anlamak için önemlidir. Bu yüzden görüşme sorularının birinci bölümünde demografik özelliklere ve öznel gündelik hayat gerçekliğine yönelik soru sorulmaktadır.

Görüşmenin ikinci bölümündeki sorular, cep telefonunun gündelik hayata – zaman ve neden açısından – dahil olma süreci, görüşmenin gerçekleştirildiği dönemde cep telefonunun günlük ortalama kullanım süresi, zamanı ve yeri ile ilgili verilere ulaşmak için tasarlanmıştır. Cep telefonu kullanımı deneyimiyle ilgili bu sorular, üçüncü bölümdeki derinlemesine verilere ulaşmayı amaçlayan sorulara bir hazırlık, bir giriş görevini üstlenmesi düşünülmüştür. Görüşmenin ilk dakikalarında katılımcının birinci ve ikinci bölümlerdeki soruları zorlanmadan cevaplayarak kendini iyi hissetmesi, görüşme ortamına ısınması önemlidir. Her görüşmede buna dikkat edilmiştir ve katılımcının görüşmeye odaklanması için gerektiği zaman araştırmacı katılımcıya ilgi alanı veya katılımcı için önemli görünen konularla ilgili ek sorular sormuştur.

Görüşmenin üçüncü bölümündeki sorular, gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili: cep telefonuna sahip olma nedeni, cep telefonunu kullanma amacı, geçmişteki kullanım alışkanlıkları, cep telefonu kullanımının gündelik hayata getirdiği değişiklikler, cep telefonu kullanımına olan bağlılık, katılımcının çevresindeki kişilerin cep telefonu kullanımı konusunda katılımcının algı ve tutumu ile ilgili verilere ulaşmak için hazırlanmıştır. Görüşmenin üçüncü bölümü soru bölümlerinin en kapsamlısıdır ve gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamını açıklamada önemli verileri sağlayacak bölümdür. Görüşmenin üçüncü bölümü diğer bölümlere göre en çok sonda soruları içermektedir.

Görüşmenin son bölümü olan dördüncü bölümdeki sorular, gündelik hayatta teknolojik araçların kullanımıyla ilgili deneyimi, algı ve tutumları anlamaya ve gündelik hayatta hangi teknolojik ürünün vazgeçilmez olduğunu anlamaya yönelik tasarlanmıştır. Gündelik hayatta cep telefonunu kullanan bir kişinin diğer teknolojik araçlarla olan ilişkisini öğrenmek, katılımcı hakkında ek bilgi sağlayarak katılımcının cep telefonu kullanım alışkanlığını, algı ve tutumunu anlamlandırmada faydalı olacağından görüşmenin bu bölümü de araştırma için önemlidir.

Görüşmenin sonunda araştırmacı görüşmenin geçerliğini sağlama stratejilerinden biri olan katılımcı teyidini uygulamıştır: Görüşmenin sonunda araştırmacı katılımcıdan edindiği bilgileri sözel özetlemiş ve bu bilgilerle ilgili katılımcının teyidini almıştır. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise görüşme esnasında karşılaşılan bazı durumlardır: Araştırmacı, katılımcının bir soruyu cevaplarken başka soruyu kapsayan yeni bilgiler vermeye başladığı durumlarla karşılaşmıştır. Bu durumda araştırmacı –katılımcı konuşmasını tamamladıktan sonra- aldığı bilgiler temelinde sorulan ve sorulmadan

cevaplanan sorulara verilen cevapların eksiksiz olup olmadığına karar vererek gerektiği zaman ek sorular sormuştur. Bu durumda görüşme sorularının sırasının bozulduğu açıktır; sorulmadan cevaplanmış olan sorular görüşme esnasında ayrıca sorularak istenilmeyen bir koşul yaratmaması için araştırmacı tarafından not edilmiş ve sorulmamıştır.

Çalışmanın asıl görüşmelerine geçmeden önce 3 kişiyle ayrı ayrı deneme görüşmeleri yapılmıştır. Deneme görüşmeleriyle ilgili rapor sözel ve yazılı şekilde uzman kişilerle paylaşılmıştır. Uzman kişiler tarafından görüşme sorularının anlaşılır ve yeterli olduğu sonucuna varılmış, asıl görüşmelerin yapılması onaylanmıştır. Bu noktada – çalışma sürecinin aşamalarını detaylı şekilde aktarmak amacıyla – ilk deneme görüşmesinin iyi geçmediğini belirtmek önemlidir: Yukarıda belirtilen hazırlık sürecinin ardından ilk deneme görüşmesini yapma heyecanından dolayı araştırmacı deneme görüşmesi katılımcısını sabırsızlıkla dinlemiş, katılımcının cevabına zamansız müdahale ederek ek sorular sormuş, görüşme süresince heyecanlı ve sabırsız davranmıştır.

İlk deneme görüşmesi sonrasında araştırmacı bu deneme görüşmesinin sesli kaydını birkaç kez dinlemiş, kendi sabırsızlığını ve soruları sorarken ses tonundaki heyecanı not almış ve sonraki deneme görüşmelerinde eksiklerini düzeltmeyi denemiştir. Böylece, sonraki iki deneme görüşmesinde araştırmacı her soruyu sakin sormayı başarmış, verilen cevapları sabırla ve dikkatle dinlemiş, katılımcı konuşmasını bitirinceye kadar müdahale etmemiş, eksik verilen ve net olmayan cevaplar karşısında ek açıklama almak için ek sorular sormuştur. Böylece araştırmacı katılımcıya ve katılımcının verdiği bilgilere odaklanmış, aldığı bilgilere göre gerektiği zaman ek soru yönelterek veya yeni bir soruya geçerek 2. ve 3.deneme görüşmeleri sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Görüşmede sorulara araştırmacı ile görüşme katılımcısı arasında görüşme sözleşmesinin imzalanmasıyla geçilmesi planlanmıştır. Görüşme sözleşmesi araştırmacı, araştırma konusu ve görüşme hakkında bilgi içeren ve katılımcının görüşmeye katıldığını belgeleme amaçlı araştırmacı ile katılımcı tarafından imzalanan bir belgedir⁶¹. Görüşme başlamadan önce katılımcı sözlü olarak araştırmacı, araştırma konusu ve görüşme hakkında bilgilendirilmiştir. Sözlü bilgilendirmeden sonra katılımcının görüşmeyi kabul ettiğini ve görüşmeye katıldığını belgelemek için bilgilendirmenin yazılı hali –görüşme sözleşmesi iki nüsha olmak üzere araştırmacı ile katılımcı arasında imzalanmıştır.

⁶¹ Toplumbilim araştırmalarında görüşme sözleşmesiyle ilgili alanyazında bir tanıma rastlanmadığından bu açıklama araştırmacı tarafından yapılmıştır.

İmzalanan görüşme sözleşmesinin bir nüshasını araştırmacı katılımcıya teslim etmiş, diğerini araştırma belgelerine dahil etmiştir. Görüşme sözleşmesi EK-3.de sunulmuştur.

Ayrıca veri analizi sürecinde yararlanmak için araştırmacı tarafından her görüşme öncesi ve hemen sonrasında görüşme katılımcısıyla ilgili notlar içeren bir görüşme günlüğü tutulmuştur. Görüşme günlüğü notları Tablo 3.2.de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Görüşme günlüğü

İsim (Cinsiyet, Yaş)	Öncesi	Sonrası
Mustafa (Erkek, 25)	Öğrenci, daha önce hiç karşılaşmadık. Cep telefonundan borsa alım-satımıyla ilgili işlem yaptığımı duymuştum, araştırmaya katılmasını istememin gerekçesi budur	Bazı cep telefonu uygulamalarının işlemlerini uzun uzun anlattı, müdahale etmedim. Cep telefonundan borsa hareketlerini takip ettiğini ancak sosyal medyaya –eğlence açısından- daha çok vakit harcadığını öğrendim
Hüseyin (Erkek, 25)	Mustafa'nın sınıf arkadaşıdır. Aynı yaş ve aynı ortamdaki iki kişinin cep telefonu kullanım pratiklerinde ne tür farklılık ve benzerlikler olabileceğini merak ettiğim için araştırmaya katılmasını istiyorum	Kendi sosyal medya paylaşım sıklığını çevresindeki kızlarıinkiyle karşılaştırması ilginçti, neden erkeklerinkiyle veya genel değil? Hüseyin'in cep telefonu kullanım alışkanlıkları Mustafa'ninkine benzemiyor. Hüseyin, yaptığı şeylere duygusal ve özenle davrandığı izlenimi bıraktı
Elif (Kadın, 36)	Çalışan, evli, çocuklu bir kadının gündelik hayatta cep telefonunu nasıl kullandığını ve anlamlandırdığını merak ediyorum	Cep telefonunu yakınlarını takip etme, kontrol ve iletişim amaçlı kullandığını öğrendim. Not: günlük cep telefonu kullanım süresine dair cevapların netliğiyle ilgili şüpheliyim: cep telefonu kullanırken zaman akışı farklı algılanabilir; cevaplarken algılanan zaman söylendiğine göre gerçek kullanım süresini nasıl öğrenmeli?
Nurten (Kadın, 25)	İlk görüşme katılımcıları erkek öğrencilerdi, kız öğrencinin de araştırmaya dahil edilmesi gereklidir düşüncesinden yola çıkarak Nurten'in araştırmaya katılmasını istiyorum	Cep telefonu kullanımı ve buna dair bakış açısı ilk iki katılımcıya benzemiyor. Daha pragmatik, işine yaradığı şekilde kullanıyor cep telefonunu ve eğlence amaçlı kullananlara karşı olumsuz tutumu var
Muazzez (Kadın, 38)	Küçük de olsa kendine ait iş yeri olan biri için cep telefonu ne ifade eder? sorusundan hareketle Muazzez araştırmaya dahil ediliyor	Cep telefonunu ağırlıklı olarak işiyle ilgili kullandığını, kitap okumaya önem verdiğini öğrendim. Çoğu insanın sürekli her yerde cep telefonu kullanmasına karşı olumsuz tutumu var
Yaşar (Erkek, 60)	Geçen bir mekanda kalabalık bir grup insanla otururken Yaşar'ın sürekli cep telefonu kullanması dikkatimi çekmişti: Cep telefonu onun için ne ifade ediyor?	Emekli ve çalışmıyor. Bütün zamanını cep telefonuyla geçirdiğini, cep telefonunun 4 kamerasından sadece birini kullanabildiğini öğrendim. Görüşme esnasında cep telefonunu kullanmadığı için müteşekkirim
Ramiz (Erkek, 36)	Boş zamanı neredeyse hiç olmayan, (Yaşar'ın zıttı), çalışan biri cep telefonunu nasıl kullanır ve anlamlandırır? merak ediyorum	İletişim teknolojisine yönelik “şans, fırsat, zorla, gereksiz özelliklere ödenen para” sözcüklerini kullanması ilginç. Sosyal medya üzerine bir araştırma projesi yürüttüğünü öğrendim; sorularına olabildiğince çok detaylı cevaplar vermeye özen göstermesinin nedeni bu olabilir mi?

Hayri (Erkek, 48)	Uzun süredir yaşadığı bir ilden başka bir ile işi gereği (yaklaşık 6 ay önce) taşınmış bir insanın cep telefonunu nasıl anlamlandırır ve kullanır, merak ediyorum	Eski arkadaş çevresiyle buluşamadığından onlarla oynadığı oyunu artık cep telefonundan oynadığını öğrendim. Konuşurken “bylock” uygulamasından söz eden ilk (ve son) katılımcı. İş mevkiinden dolayı çoğu paylaşmak istediği şeyleri sosyal medya hesabından paylaşmadığını öğrendim. Fazla açıldığını düşündüğü durumlarda birden susuyor ve ek sorularına sadece “hıhımm” şeklinde onaylayıcı cevaplar veriyordu
Numan (Erkek, 48)	Evli, çocuklu ve çalışan birinin cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum	Kullanmak zorunda bırakıldığı için cep telefonu kullanıyor izlenimi bıraktı. Ve bu yoğun mesai saatleriyle ilgili olduğu kadar dünyaya bakış açısıyla da ilgili: Özel günlerde sosyal medya paylaşımlarına ve cep telefonu üzerinden gönderilen mesajlara karşı olumsuz tutumu var. Kelime kelimesine olmasa da; cep telefonu verilmeden önce insanlar cep telefonu kullanım etiğiyle ilgili eğitilmeli, dedi
Adile (Kadın, 50+)	(Erkek yönetici-Hayri ile görüştükten sonra) Bir kadın yönetici cep telefonunu nasıl anlamlandırır ve kullanır merak ediyorum	Çok bakımlı biri. Cep telefonunu işi gereği ve güvenlik açısından kullandığını öğrendim. Orkide yetiştirdiğini ama nazardan sakındığı için onların fotoğraflarını sosyal medyadan paylaşmadığını öğrendim. Görüşme esnasında patronunun gelmesi ve telefonunun çalmasıyla görüşmeye birkaç kez ara verildi
Zehra (Kadın, 34)	Adile’ye göre daha genç bir kadın yönetici cep telefonunu nasıl kullanır merak ediyorum	Teknolojik ürünleri, özellikle iletişim teknolojilerini (çok) sınırlı kullanma taraftarı olduğunu öğrendim. Cep telefonunu çocuklarını kontrol etme için ve iş yerindeki personeli kontrol etme amaçlı kullandığını öğrendim. Cep telefonu –kontrol ve takip etme aracı
Fehmi (Erkek, 48)	Hayri ile benzer özelliklere sahip ama özel işletmede yönetici olarak çalışan birinin cep telefonu kullanım pratiklerinin nasıl olduğunu öğrenmeliyim	Tüm sorularına eksiksiz cevap verdi ama sanki daha fazlasını da anlatabilirdi gibi bir izlenim kaldı. Bu izlenim görüşmenin süresinin diğer görüşmelerinkine göre daha kısa sürmesinden mi kaynaklanıyor?
Aslı (Kadın, 47)	Bir araştırma raporunda, yakın çevre insanların bir ürünü anlamlandırma ve kullanmada birbirini etkilediği ve bu nedenle ürünü kullanma pratiklerinde bir ölçüde benzerliklerin bulunduğu belirtilmişti. Aslı hem bu yüzden – Fehmi’nin eşi olduğu için, hem de yakın geçmişte emekli olduğundan araştırma için önemlidir	Yakın geçmişte emekli olsa da çalışmak istediği için iş aradığını öğrendim. Cep telefonunu sosyal medya ortamlarında gezinmenin yanı sıra merak ettiği konuları araştırmak, çevrimiçi eğitim kurslarını takip etmek ve kursların uygulamalarından yararlanmak için kullandığını öğrendim. Oyun için tableti tercih ettiğini öğrendim
Sevgi (Kadın, 42)	Bir ev kadınının cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum, ayrıca Numan’ın eşi olduğu için eşler arasında konuyla ilgili benzerliklere rastlanacak mı merak ediyorum	Cep telefonu ve sosyal medya bağımlısı olduğunu ve bunun doğru olmadığını düşündüğü için vicdan azabı duyduğunu (uygulamaları silmenin işe yaramadığını) öğrendim. Çocuklarının video oyunları bağımlısı olduğunu düşündüğünü ve kaygılandığını öğrendim
Nuri (Erkek, 75)	Emekli olmuş ve tek başına yaşayan bir insan –eşi, çocuğu olmayan- cep telefonunu nasıl kullanır ve anlamlandırır merak ediyorum	Çok kibar biri. Farklı yerleri gezmeyi ve yeni arkadaşlıklar edinmeyi sevdiğini öğrendim. Gün içerisinde sürekli cep telefonundan

Mümtaz (Erkek, 30)	İş sahibi biri cep telefonunu nasıl kullanır ve anlamlandırır merak ediyorum	Facebook sosyal medya hesabını kullandığını ve günde en az 20 paylaşım yaptığını öğrendim Sakin ve net cevaplar veren biri. İşyle ilgili – üç senedir çalışır durumda olan ve müşterilerinin kullandığı- mobil uygulama geliştirdiğini, cep telefonunu ağırlıklı olarak işi için kullandığını öğrendim
Suat (Erkek, 67)	Emekli olduktan sonra çalışma hayatına devam eden birinin cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum	Görüşme boyunca cevaplarına “gözün ışığı, nuru, tenin sıcaklığı” ve aşk şudur vb. şeyler ekleyip durmasından ve yakın oturmasından rahatsız oldum. Cep telefonundan konuşulan şeyler cep telefonunda saklı kaldığı için onu bir dost, sırdaş olarak gördüğünü söyledi
Berk (Erkek, 23)	İletişim teknolojileriyle yakından ilgili birinin cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum	Cep telefonunu eğlence ve haberleşmeden çok bilgilenme, sağlık, gününü planlama amaçlı kullandığını öğrendim. Zamana değer veren, bir şeyi önceden planlayarak yapmayı tercih eden biri izlenimi bıraktı
Melis (Kadın, 23)	Bekar, eğitilmiş, çalışan birinin cep telefonu kullanımını merak ediyorum	Cep telefonunu sosyal medya hesaplarında gezinmek ve fotoğraf çekilmek için kullandığını öğrendim. Telefona yüklediği kontörü çabuk harcadığını ve bu yüzden her zaman telefon araması yapamadığını öğrendim. Görüşme kısa sürmesine rağmen bütün sorulara detaylı (hızlı mı?) cevap verdi
Selma (Kadın, 46)	Boş zamanı neredeyse olmayan, iş sahibi, işveren bir kadının cep telefonu kullanımını merak ediyorum	Lise mezunu olduğunu öğrendim. Cep telefonu kullanımı işini kolaylaştırdığını –bilgisayar işlevini gördüğünü; oğluyla haberleşmek için cep telefonuna bağlı olduğunu söyledi
İhsan (Erkek, 38)	İnsanların teknolojiyi kötüye kullanmasından sakınan birinin cep telefonu kullanımını merak ediyorum	Cep telefonunun internet özelliğini onaylamadığını öğrendim. Kişisel eşyalarını önemseydiğini, onları titiz, temiz kullandığını ve eşyanın sade olmasını tercih ettiğini söyledi. Ofisi temiz ve sadeydi
Cenk (Erkek, 27)	Ortaokul mezunu çalışan birinin cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum	Bankacılık işlemlerini daha kolay gerçekleştirmek için ve ailesiyle haberleşmek, sosyalleşmek için cep telefonu kullandığını öğrendim. İşteyken cep telefonundan sürekli rahatsız edildiğinde-arandığında sinirlendiğini söyledi
Esra (Kadın, 49)	İlkokul mezunu çalışan birinin cep telefonu kullanım pratiklerini merak ediyorum	Cep telefonunu haberleşme ve sosyalleşme için kullandığını öğrendim. Telefonun faturasını her ay çocuğu ödediğinden ücretini düşünmeden istediği kadar cep telefonundan internet sitelerinde dolaştığını, “telefonumla oynuyorum”, söyledi
Ali (Erkek, 29)	Ekonomik geliri ortalamasının biraz üstünde olup, evli ama çocuk sahibi olmayan, teknolojik ürünlere olumlu bakan birinin cep telefonunu nasıl kullandığını ve anlamlandırıldığını merak ediyorum.	Eşyle beraber evde PlayStation oyunları oynadıklarını söyledi. Cep telefonu üzerinden borsadaki ve altın alım-satımındaki hareketliliği takip ettiğini öğrendim. Teknolojik ürünleri kullanmayı sevdiğini söyledi
Zeynep (Kadın, 68)	İlkokul mezunu, çalışmayan, emekli yaşında birinin cep telefonu kullanımını merak ediyorum	Sosyalleşmeyi çok sevdiği için cep telefonu üzerinden gün içerisinde sürekli sosyal medya hesaplarında gezindiğini, arkadaşlarıyla sosyalleştiğini öğrendim. Çok kibar, kokmamak için ve benim yemek kokusundan

Eda (Kadın, 43)	Ekonomik geliri ortalamadan biraz üstünde olan, evli ve çocuklu birinin cep telefonu kullanımını merak ediyorum	rahatsız olmamam için yemek işini ertelediğini söyledi Cep telefonunu sağ eli olarak gördüğünü, o olmazsa iş yerinde ayrıca 2 kişi çalıştırmak zorunda kalacağını söyledi. (Cep telefonu kullanımıyla ilgili bakış açısı Berk'in cevaplarını hatırlattı)
Ahu (Kadın, 33)	Küçük bebeği olan birinin cep telefonunu nasıl kullandığını ve anlamlandırdığını merak ediyorum	Üç çocuklu (en küçüğü 5 aylık) anne, cep telefonunu haberleşmek, sosyalleşmek için kullandığını; genelde sosyalleşmeyi sevdiğini söyledi (Zeynep'i hatırlattı)
Buse (Kadın, 19)	18-19 yaşında birinin cep telefonu kullanımını merak ediyorum	Cep telefonunu özel kişisel eşya olarak gördüğünü ve kimsenin başkasına ait telefonu almaması gerektiğini düşündüğünü söyledi (İhsan'ın kişisel eşyasına olan hassasiyetine benziyor ama Buse'ninki sadece telefonla ilgili hassasiyettir, bilgisayarını paylaşabiliyor). Cep telefonunu fazla kullandığını düşündüğü zamanlar vicdan azabı duyduğunu (Sevgi'yi hatırlattı) ancak gerektiği zaman uygulamaları silerek ve cep telefonu kullanımını azaltarak sorumlu olduğu işlerle ilgilendiğini –kontrollü kullanım- öğrendim

Görüşmeler (katılımcı soruları cevaplarken katılımcının vücut dilini, ses tonunu gözlemleyebilmek, gerektiği zaman ek sorular sorabilmek için) yüz yüze, (görüşme katılımcısının kendini rahat hissetmesi için) görüşme katılımcısının belirlediği mekanda, (araştırmacının görüşmeye odaklanması için, net olmayan ve eksik olan cevaplar için ek sorular sormasına uygun koşul yaratmak için) ses kayıt cihazına kaydedilerek gerçekleştirilmiştir. Her görüşme sonrası ses kayıtları mümkün olan kısa sürede – görüşme gününün akşamı veya ertesi gün deşifre edilerek yazılı çıktıları alınmıştır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği tarih, yer ve görüşme süresiyle ilgili bilgi Tablo 3.3.de yer almaktadır.

Tablo 3.3. *Görüşmenin tarihi, süresi ve yeri*

İsim (Cinsiyet, Yaş)	Tarih	Süre	Yer
Mustafa (Erkek, 25)	5.03.2018	00:23:35	Katılımcının eğitim gördüğü kurumdaki katılımcının seçtiği boş sınıf
Hüseyin (Erkek, 25)	5.03.2018	00:23:15	Katılımcının eğitim gördüğü kurumdaki katılımcının seçtiği boş sınıf
Elif (Kadın, 36)	20.03.2018	00:36:03	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Nurten (Kadın, 25)	20.03.2018	00:27:37	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Muazzez (Kadın, 38)	20.03.2018	00:22:04	Katılımcının iş yeri –atölye mağaza
Yaşar (Erkek, 60)	24.03.2018	00:37:43	Katılımcının belirlediği kafe

Ramiz (Erkek, 36)	24.03.2018	00:34:14	Katılımcının belirlediği kafe
Hayri (Erkek, 48)	24.03.2018	00:21:40	Katılımcının belirlediği kafe
Numan (Erkek, 48)	26.03.2018	00:36:04 + ses kaydını sonlandırdıktan sonraki 5-7 dakikalık süre	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Adile (Kadın, 50+)	26.03.2018	00:29:26	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Zehra (Kadın, 34)	26.03.2018	00:34:33 + ses kaydını sonlandırdıktan sonraki 12-15 dakikalık süre	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Fehmi (Erkek, 48)	26.03.2018	00:15:14	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Aslı (Kadın, 47)	26.03.2018	00:38:32	Katılımcının belirlediği kafe
Sevgi (Kadın, 42)	26.03.2018	00:58:41	Araştırmacının evinin mutfağı (katılımcı kendı evinde ve dışarıda başka bir yerde görüşmeyi kabul etmemiştir)
Nuri (Erkek, 75)	27.03.2018	00:40:07	Katılımcının belirlediği kafe
Mümtaz (Erkek, 30)	27.03.2018	00:24:38	Katılımcının iş yeri –ofis
Suat (Erkek, 67)	27.03.2018	00:34:42	Katılımcının çalıştığı kurumdaki katılımcının ofisi
Berk (Erkek, 23)	28.03.2018	00:47:27	Katılımcının eğitim gördüğü kurumdaki katılımcının seçtiği boş sınıf
Melis (Kadın, 23)	29.03.2018	00:14:09	Katılımcının çalıştığı kurumdaki boş ofis
Selma (Kadın, 46)	29.03.2018	00:56:14	Katılımcının iş yeri –ofis
İhsan (Erkek, 38)	29.03.2018	Ses kaydı yapılmadığından kesin süre yerine tahmini süre: 35- 40 dakika	Katılımcının iş yeri –ofis
Cenk (Erkek, 27)	29.03.2018	00:18:19	Katılımcının çalıştığı kurumdaki boş ofis
Esra (Kadın, 49)	29.03.2018	00:16:51	Katılımcının çalıştığı kurumdaki boş ofis
Ali (Erkek, 29)	27.04.2018	00:27:59	Katılımcının iş yeri –ofis
Zeynep (Kadın, 68)	27.04.2018	00:27:33	Katılımcının evinin oturma odası
Eda (Kadın, 43)	1.05.2018	00:34:43	Katılımcının belirlediği spor kompleksinin parkındaki bankta; rüzgarın başlamasıyla katılımcının arabasının içinde
Ahu (Kadın, 33)	6.05.2018	00:33:29	Katılımcının arkadaşının oturma odası (görüşme sırasında katılımcının çocuklarına arkadaşın bakması için)
Buse (Kadın, 19)	7.05.2018	00:34:38	Katılımcının eğitim gördüğü kurumdaki katılımcının seçtiği boş sınıf

Görüşme katılımcılarından bir kişi –İhsan, insanların iletişim teknolojilerini farklı, kötü amaçlar için kullanmasıyla ilgili şüpheli ve tedbirli davranan biri olarak- görüşmeyi kabul etmiş ancak konuşmasının ses kaydı dahil, herhangi bir cihaza kaydedilmesini reddetmiştir. İhsan’ın cep telefonunu farklı kullanışı ve cep telefonu kullanımıyla ilgili farklı görüşü araştırma için önemli veri sağlayacağından ses kaydını reddetmesine rağmen İhsan’la görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede İhsan’ın söylediklerinin notu araştırmacı tarafından yazılarak tutulmuştur. Böylece araştırma verisi farklı demografik özelliklere ve farklı öznel gündelik hayat gerçekliğine sahip 28 katılımcıyla yapılan 28 görüşme sonucu toplanmıştır.

3.4. Veri Analizi

Araştırmada toplamda 28 görüşmeden biri –İhsan’la yapılan görüşme- hariç 27 görüşme ses kaydına alınmıştır. Çalışmada görüşmelerden yaklaşık 14 saat 7 dakikalık ses dosyası elde edilmiştir. Ses dosyaları ve İhsan’la yapılan görüşmeden elde edilen transkript, toplamda yaklaşık 200 sayfalık yazılı dosyayı oluşturmuştur. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi tümevarımcı nitel analizden yararlanarak gerçekleştirilmiştir.

Nitel veri analizine dair alanyazında çeşitli yöntemler –örneğin Miles ve Huberman, 1984; Dey, 1994; Walcott, 1994; Srauss ve Corbin, 1990- vardır. Bu yöntemlerin ortak özellikleri: veri toplama süreci ve veri kayıt işlemi, verinin çeşitli kavramlara tasnifi veya kategorilere ayrılması, kavramlar veya kategoriler arasında bağlantılar kurulması, açıklamalar ve yorumlar yapılması, araştırmanın raporlanması şeklinde sıralanabilir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.427).

Nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan tümevarımcı analiz “kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.242)”. Tümevarımcı nitel analizde detaylı incelemeye tabi tutulan araştırma verilerinden araştırma konusuyla ilgili olan veriler diğerlerinden ayrılır. Araştırma konusuyla ilgili olan veriler analizi yapılmak üzere kodlanır. Kodlar kendi arasındaki benzerliklere göre kategoriler altında toplanır. Kategoriler karşılaştırılır ve kategoriler arasındaki bağlantılar analiz edilir. Kod, kategori ve kategoriler arasındaki ilişkilerden yola çıkarak bulguların açıklaması ve yorumu yapılır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.428). Tümevarımcı analizin “en önemli özelliği,

kategoriler incelenen veriden üretilir. Araştırmacı metinleri incelerken önce açık kodlama yapar, sonra kategoriler oluşturur ve en sonda bunları özetler (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s.340)”.
Veri analizinde araştırmacının sorunu olan cep telefonunun toplumsal anlamını ortaya koymak için tümevarımcı analizden yararlanılmıştır. Buna göre araştırmada elde edilen 28 adet görüşme dosyası şu şekilde ele alınmıştır: Her görüşme dosyası birçok kez okunmuş, çalışmanın sorunu göz önünde tutularak gerekli kelime veya cümlenin altı çizilmiş ve kağıdın sağ boşluğuna altı çizilen kelime veya cümlenin hizasına uygun kodlama gerçekleştirilmiştir. Kodlama, görüşme verilerinin incelenmesinde ortaya çıkan kavramların kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Sonraki aşamada kendi arasında benzerlik gösteren kavramlar bir çatı –kategori altında toplanmıştır. Daha sonra kategoriler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Böylece araştırmacının veri analizinde gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamını ortaya koymak için Tablo.3.4.de yer alan kategori ve kod listesi oluşturulmuştur.

Tablo 3.4. *Cep telefonunun toplumsal anlamıyla ilgili kategori ve kod listesi*

Cep telefonunun toplumsal anlamıyla ilgili kategoriler ve kodlar
Cep telefonu kullanım derecesi
Sınırlı
Ortalama
Ortalama üstü
Cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetimi
Zorunluluk
İhtiyaç
İstek
Cep telefonu kullanım amacı
Her an her yerde iletişimde olma ve haberleşme
Sosyalleşme
Var olan sosyal ilişkileri sürdürme
Yeni sosyal çevre edinme
Bilgiye erişme
İşlem yönetme
Arşivleme
Eğlence
Cep telefonunu anlamlandırma
Olumsuz duygusal anlamlandırma
Esir alan
Özgürlüğü kısıtlayan
İşlevselliğine göre araç olarak anlamlandırma

İletişim aracı
Cepte bilgisayar
İşlevselliğine göre araçtan öte – olumlu duygusal anlamlandırma
Sağ elim, yardımcım
Kurtarıcı gibi
Arkadaş, yakınım
Fiziksel bağ – bir uzuv olarak anlamlandırma
Organımız gibi

Araştırmanın veri analizi sürecinde Tablo 3.4.de yer alan kategori ve kodları oluşturan verilerden yola çıkarak cep telefonunun toplumsal anlamı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Cep telefonunun toplumsal anlamındaki çeşitlilik katılımcıların demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçeklikleri ile ilgili verilerle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak veri analizi sonucu elde edilen araştırma bulguları gündelik hayatta cep telefonu kullanımı üzerine var olan çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılmış, değerlendirmesi yapılmıştır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlama amaçlı çalışma sürecinde bazı stratejiler izlenmiştir. Buna göre çalışmanın geçerliğini ve güvenirliliğini sağlamak için:

Çalışmanın bütün aşamaları 3 uzman kişinin görüşleri ve onayları alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bütün aşamaları çalışmanın yöntem bölümünde detaylı olarak açıklanmıştır. Çalışmada veriler derinlik odaklı toplanmıştır. Çalışma verilerinin tam kaydı tutulmuştur. Çalışmanın veri toplama sürecinde her katılımcıdan elde edilen veriler aynı katılımcıya sözlü özet şeklinde sunulmuş ve katılımcının teyidi alınmıştır. Çalışmada veri betimlemesinin net, tahmin düzeyi düşük şekilde yapılmasına dikkat edilmiştir. Çalışmada verilerin analizi, elde edilen verilerden kanıtlar sunularak – görüşme metinlerinden doğrudan bir parça alıntı yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veriler arasında ilişkiler kurulmuştur. Çalışmada, veriler ve veriler arasındaki ilişkiler çalışmanın kuramsal temeline bağlı olarak değerlendirilerek çalışmanın iç tutarlığı sağlanmıştır. Çalışmanın verileri alanyazındaki bilgilerle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Bulgular ve Yorum Bölümünde araştırmadan elde edilen verilerin analizi üç başlık altında; Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım deneyimi, Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumu ve Gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı, şeklinde yer almaktadır.

4.1. Görüşme Katılımcılarının Cep Telefonu Kullanım Deneyimi

Bu alt bölümde, kullanılan cep telefonunun türü, cep telefonunun toplam kullanım süresi, cep telefonunun günlük ortalama kullanım süresi ve gün içerisinde kullanılan cep telefonu özellikleri ve uygulamalarıyla ilgili bulgular sunulmuştur. Görüşme katılımcılarının demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilgili bilgiler Ek-1.de sunulduğundan bu bölümde ayrıca belirtilmemektedir.

4.1.1. Kullanılan cep telefonu türü

Bütün görüşme katılımcıları dokunmatik, akıllı cep telefonuna sahip olduklarını ve kullandıklarını belirtmiştir. Görüşme katılımcılarından Zehra, Selma, Adile, Eda, Numan ve Fehmi'nin kendi cep telefonlarının yanı sıra çalıştıkları şirkete ait ikinci cep telefonları vardır. Selma, Adile, Eda, Numan ve Fehmi'nin sahip oldukları şirket cep telefonları dokunmatik, akıllı cep telefonlarıyken, Zehra'nın şirket cep telefonu tuşludur. Bununla birlikte Zehra'nın kendine ait cep telefonu dokunmatik akıllı telefondur.

Dokunmatik, akıllı cep telefonu özellikleri; çeşitli arama hizmeti (sesli, videolu, tekli ve çoklu bağlanmalı), çeşitli kısa mesaj hizmeti (kısa mesaj, multimedya mesaj, çevrimiçi anında mesaj), oyun, müzik çalar, radyo çalar, ses kaydı, Java ve veri hizmetleri, kamera, internet hizmeti (internete erişim –veri aktarımı, e-posta, görüntü ve ses yükleme), konum tabanlı hizmetler (kişisel yön gösterici, arkadaş bulma, konum paylaşma, konum tabanlı oyun hizmetleri), içeriğe erişme (bilgi, eğlence, veritabanı, mobil işlemler) hizmetleri şeklindedir.

Cep telefonunun içeriğe erişme hizmeti kendi içerisinde; bilgi (haber güncellemesi, hava durumu, yerel bilgiler), eğlence (zil sesleri ve karakterler indirme, ağ ve çevrimiçi oyunlar, radyo ve televizyon içerikleri, fal bakma ve benzeri uygulamalar), veritabanı (telefon rehberi, mekan ve bölge rehberliği, reçeteler, sözlükler, ileti bildirileri), mobil

işlemler (internet bankacılık, kredi kartı bilgileri, bilet rezervasyonu ve kitap, oyun, müzik alışverişi gibi elektronik ticaret hizmetleri) hizmetini barındırır.

4.1.2. Cep telefonunun toplam kullanım süresi ve ilk cep telefonuna sahip olma nedeni

Görüşme katılımcıları en az 8 yıldır, en çok 24 yıldır cep telefonu kullanmaktadır. Kadın görüşme katılımcılarının toplam cep telefonu kullanım süresi 8-24 yıl arasında değişim gösterirken, erkek görüşme katılımcıları cep telefonunu 10-23 yıl arasında değişen bir süredir kullanmaktadır.

Görüşme katılımcılarından cep telefonuna en erken yaşta, 9 yaşında 3 kişi – Buse, Mustafa ve Hüseyin sahip olmuştur. Görüşme katılımcıları cep telefonuna 9-32 yaş arasındayken, 39 yaşındayken, 42-44 yaş arasındayken, 53 ve 60 yaşındayken sahip olmuştur. Görüşme katılımcılarının cep telefonuna sahip olma yaşları, toplam kullanım süresi ve ilk cep telefonuna sahip olma nedeni Tablo 4.1.de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Görüşme katılımcılarının cep telefonuna sahip olma yaşları, toplam cep telefonu kullanım süresi ve ilk cep telefonuna sahip olma nedeni

Katılımcı	Sahip olma yaşı	Toplam süre	İlk sahip olma nedeni
Mustafa	9	16	Ailesi, ulaşabilmek için almış
Hüseyin	9	16	Ailesiyle konuşabilmesi için babası almış
Elif	18	18	Merak
Nurten	17	8	Anne babasını aramak için
Muazzez	20	18	Öteki olmamak ve çok önemli geldiği için
Yaşar	42	18	Başka birinde görmüş, almış (özenti)
Ramiz	15	21	Özenti ve kız arkadaşıyla özel konuşabilmek için
Hayri	28	20	Dikkat çekmek için
Numan	28	20	Kampanya var diye arkadaşından etkilenecek almış
Adile	26	24	Sürekli iletişimde kalma ihtiyacı
Zehra	19	15	Ailesi ulaşabilmek için almış
Fehmi	28	20	Askerdeyken evdekilerle görüşmek için
Aslı	39	10	Herkeste olduğundan ve iletişim ihtiyacından
Sevgi	28	14	Kendi istemeden eşi hediye etmiş
Nuri	53	22	Hastayken, işini uzaktan yönetmek için
Mümtaz	15	15	Özenti
Suat	44	23	İletişim ihtiyacını kısa sürede halletme amaçlı
Berk	13	10	Heves
Melis	15	8	Moda, merak, heves
Selma	24	22	İletişim ihtiyacından
Cenk	19	10	Özenti

Esra	32	17	Anne babasıyla görüşmek için
İhsan	18	20	Özenti, hava atma, ayrıcalıklı olma düşüncesi
Ali	12	17	Anne babasıyla görüşmek için; özgüven amaçlı
Zeynep	60	8	İletişim ihtiyacını karşılamak için
Eda	22	21	Ailesiyle acil iletişim ihtiyacını karşılamak için
Ahu	15	18	Özenti, arkadaşlarıyla mesajlaşmanın cezbi
Buse	9	10	Heves

Cep telefonuna ilk sahip olma nedenlerine dair bulgular aşağıdaki gibidir: Farklı yaşlarda 7 kadın, 6 erkek toplamda 13 katılımcı aile, arkadaş ve iş görüşmeleri için-iletişim ihtiyacını karşılaması için ilk cep telefonuna sahip olmuştur. Farklı yaşlarda 5 kadın, 7 erkek toplamda 12 katılımcı çevreden etkilenerek cep telefonu kullanımına merak etmiş, özenmiş ve hava atmak veya dışlanmamak için ilk cep telefonuna sahip olmuştur. Hem iletişim ihtiyacını gidermek için, hem de çevresinden özendiği için 1 kadın, 1 erkek toplamda 2 kişi ilk cep telefonuna sahip olmuştur. Ayrıca 1 kadın katılımcı kendisi cep telefonuna sahip olma isteği veya ihtiyacı duymadığı halde eşinin hediye etmesiyle cep telefonu kullanmaya başlamıştır.

4.1.3. Cep telefonunun günlük ortalama kullanım süresi

Görüşmede günlük ortalama cep telefonu kullanım süresiyle ilgili; günlük ortalama kullanım saati ve günlük şarj etme sıklığına yönelik verilere ulaşılmıştır. Görüşme katılımcılarının günlük ortalama cep telefonu kullanım süresiyle ilgili veriler Tablo 4.2.de yer almaktadır.

Tablo 4.2. *Görüşme katılımcılarının günlük ortalama cep telefonu kullanım süresi*

Katılımcı	Günlük ortalama kullanım	Günlük şarj etme sıklığı
Mustafa	2,5-3 saat	1 defa
Hüseyin	4-5 saat	1 defa
Elif	1 saat	1 defa
Nurten	3-4 saat	“Batarya sorunlu olduğundan sürekli”
Muazzez	Belirsiz	1 defa
Yaşar	“Uyumadığım dönemler hep”	Belirsiz
Ramiz	“Bilemiyorum”	“Sürekli”
Hayri	Belirsiz	1 defa
Numan	Özel ve şirket hattı toplamda 3-4 saat	Özel ve şirket hattı “1,5-2 günde 1 defa”
Adile	Özel hat – “zaman kalmıyor”	Özel hat – 1 defa
	Şirket hattı – “sürekli”	Şirket hattı – 2 defa
Zehra	Özel ve şirket hattı “Mesai saatlerinde sürekli”	Özel hat – 1 defa

Fehmi	Özel hat – 2-2,5 saat konuşma + uygulama kullanımı Şirket hattı – 2-2,5 saat konuşma + uygulama kullanımı	Şirket hattı – 1 defa Özel hat – 1 defa Şirket hattı – 1 defa
Aslı	Belirsiz	1-2 defa
Sevgi	“Çok saat”	1 defa
Nuri	6-7 saat	3 defa
Mümtaz	5-6 saat	2 defa
Suat	Belirsiz	“En az 2 defa”
Berk	3 saat	1 defa
Melis	“Günümün çoğu geçiyor bununla”	1 defa
Selma	Özel ve şirket hattı “Mesai saatlerinde aktif”	Özel hat – 1 defa Şirket hattı – 1 defa
Cenk	10-15 saat	2 defa
Esra	“Akşamları”	1 defa
İhsan	2 saat	“2 günde 1 defa”
Ali	3-4 saat	1 defa
Zeynep	“Sürekli”	2 defa
Eda	Özel ve şirket hattı toplamda “3-4 saat mutlaka”	Özel hat – 1 defa Şirket hattı – 1 defa
Ahu	22 saat	“Gün aşırı”
Buse	4-6 saat	3-4 defa

Cep telefonunu günlük en az kullananlar Elif (1 saat) ve İhsan’dır (2 saat). İhsan’ı, cep telefonunu günlük ortalama 2,5-3 saat kullanan Mustafa ve 3 saatle Berk takip etmektedir. Nurten, Eda, Ali ve Numan cep telefonunu günlük ortalama 3-4 saat kullanmaktadırlar. Cep telefonunu Hüseyin günlük ortalama 4-5 saat, Buse 4-6 saat, Mümtaz 5-6 saat ve Nuri 6-7 saat kullanmaktadırlar. Cep telefonunu Cenk günlük ortalama 10-15 saat ve Ahu 22 saat kullandığını belirtmiştir.

Günde ortalama 4-5 saatini telefon görüşmesine harcayan Fehmi, cep telefonu uygulamalarına harcadığı süreyi belirtmemiştir. Ayrıca Zehra ve Selma cep telefonunu mesai saatlerinde sürekli kullandıklarını; Melis “günün çoğu geçiyor bununla” şeklinde; Sevgi “çok saat”, Adile ve Zeynep “sürekli”; Yaşar “uyumadığı dönemler hep”, Esra “akşamları” ve Ramiz “bilemiyorum” şeklinde günlük cep telefonu kullandııklarını belirtmişlerdir. Aslı, Muazzez, Hayri ve Suat günlük ortalama cep telefonu kullanım süresini belirtmemiştir.

Görüşme katılımcılarından İhsan cep telefonunu “iki günde bir defa”, Numan “1,5-2 günde bir defa” ve Ahu “gün aşırı” şarj etmektedir. Görüşme katılımcılarından 14 kişi cep telefonunu günde 1 defa şarj etmektedir. Aslı cep telefonunu günde 1 veya 2 defa şarj

etmektedir. Adile gün içerisinde kendi cep telefonunu 1 defa, şirketin cep telefonunu 2 defa şarj etmektedir. Zeynep, Cenk ve Mümtaz cep telefonunu günde 2 defa şarj etmektedir. Suat cep telefonunu “en az” 2 defa, Nuri 3 defa ve Buse 3-4 defa şarj etmektedir. Nurten ve Ramiz cep telefonlarını gün içerisinde “sürekli” şarj etme ihtiyacı duymaktadırlar. Yaşar, cep telefonunun günlük şarj etme sıklığını belirtmemiştir.

Bazı görüşme katılımcıları günlük ortalama cep telefonu kullanımını sayısal veriyle belirtmekte zorlanmış ve “çok saat”, “sürekli”, “akşamları”, “uyumadığım dönemler” şeklinde belirtmiştir. Bu durumlarda araştırmacı, net cevap alabilmek için katılımcıya ek sorular yönelmiştir. Ek sorular karşısında da katılımcının net cevap veremediği veya vermekten kaçındığı durumlar olmuştur. Örneğin Ramiz, cep telefonundan ayda ortalama 700-800 dakika konuştuğunu belirtmiş ancak uygulamalar için harcadığı süreyi belirtmekte zorlanmış ve “bilemiyorum” şeklinde yanıtlamıştır. Cep telefonunu günlük şarj etme sıklığıyla ilgili Ramiz, “gün içerisinde hiçbir şekilde yetmiyor, sürekli şarja takma ihtiyacı hissediyoruz ve ayrıca cebimizde power-bank denen bu mobil şarj cihazlarını kullanıyoruz (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018)”, şeklinde belirtmiştir.

Cep telefonunun gün içerisinde ortalama kullanım süresi, şarj etme sıklığıyla birlikte ele alındığında bazı görüşme katılımcılarından elde edilen verilerin birbirinden farklı olduğu görülmüştür; bunun nedeni cep telefonunun modeli ve özelliklerine bağlıdır. Örneğin Ahu ile Nuri'nin cevapları ele alındığında: Cep telefonunu günde 22 saat kullandığını belirten Ahu, cep telefonunu gün aşırı şarj ettiğini belirtmiştir. Günde 6-7 saat cep telefonu kullandığını belirten Nuri, cep telefonunu günde 3 defa şarj ettiğini belirtmiştir.

Veri analizinde, cep telefonunun gün içerisinde ortalama kullanımıyla ilgili bir katılımcının çelişkili cevap verdiği bulgusuna ulaşılmıştır: Melis, gününün çoğu cep telefonuyla geçtiğini ve cep telefonunu günde bir defa şarj ettiğini belirtmiştir. Melis, görüşme başladığında vardiyalı çalıştığı için pek boş zamanının olmadığını; görüşmenin ilerleyen dakikalarında çalıştığı yerde cep telefonu kullanımının yasak olduğunu belirtmiştir. Buna göre; Melis sürekli vardiyalı çalıştığı için ve iş yerinde cep telefonunu kullanamadığı için nasıl gününün çoğunu cep telefonuyla geçirmektedir?, sorusu oluşmaktadır.

4.1.4. Gün içerisinde kullanılan cep telefonu özellikleri ve kullanım amacı

Çalışmada görüşme katılımcıları tarafından kullanılan cep telefonu özelliklerinin bütünü ele alındığında, dokunmatik, akıllı cep telefonunun bütün özelliklerinin kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre görüşme katılımcıları tarafından kullanılan özellikler; çeşitli arama hizmeti, çeşitli kısa mesaj hizmeti, oyun, müzik çalar, radyo çalar, ses kaydı, Java ve veri hizmetleri, kamera, internet hizmeti, konum tabanlı hizmetler içeriğe erişme -bilgi, eğlence, veritabanı, mobil işlemler- hizmetleri şeklindedir.

Görüşme katılımcılarının gündelik hayatta cep telefonu kullanım amaçları; her an her yerde iletişimde olma, haberleşme, var olan sosyal ilişkileri sürdürme, yeni sosyal çevre edinme, bilgiye ve içeriğe erişme, işlem yönetme, arşivleme ve eğlence şeklindedir. Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım amaçlarıyla ilgili algı ve tutumları üzerine ulaşılan verilere göre:

Her an her yerde iletişimde olma ve haberleşme. Görüşme katılımcıları kendilerini güvende hissetmek ve yakınlarının güvende olduğunu bilmek için; ve iş ile ilgili görüşmeleri, çalışmalarını yürütmek için sürekli iletişimde olma ve haberleşme amaçlı cep telefonunu kullanmaktadırlar.

Var olan sosyal ilişkileri sürdürme ve yeni sosyal çevre edinme. Görüşme katılımcıları yüz yüze etkileşimde oldukları insanlarla ilişkilerini devam ettirmek ve yeni insanlarla iletişim ve ilişki kurmak için cep telefonunu sosyalleşme amaçlı kullanmaktadırlar.

Bilgiye erişme. Görüşme katılımcıları cep telefonunu çevrimiçi eğitim kursları almak için; eğitim kursları uygulamalarından yararlanmak için; herhangi bir konuyla ilgili internet kaynaklarından araştırma yapmak için eğitim ve kültürel içerikli bilgiye erişme amaçlı kullanmaktadırlar. Ayrıca cep telefonu güncel haberlere, hava durumu bilgilerine, çeşitli ilanlara erişmek için de kullanılmaktadır.

İşlem yönetme. Görüşme katılımcıları, gündelik hayatta internet bankacılık, alışveriş, internet üzerinden bilgisayar sistemine bağlanma ve işlem yapma, günlük programı düzenleme gibi rutin işlerin yapımını hızlandırdığı ve kolaylaştırdığı için cep telefonunu işlem yönetme amaçlı kullanmaktadırlar.

Arşivleme. Görüşme katılımcıları mesajlaşma geçmişi, ses kaydı, fotoğraf, video kaydı gibi yazılı, sesli ve görüntülü verileri arşivleme amaçlı cep telefonunu kullanmaktadırlar.

Eğlence. Görüşme katılımcıları, oyun oynamak, radyo, televizyon ve internet içeriklerini dinlemek ve izlemek, ve fal bakmak için cep telefonunu eğlence amaçlı kullanmaktadırlar.

Çalışmada, kullanılan cep telefonu özelliklerinin sayısı ile cep telefonu kullanım amacı sayısı arasında doğrusal ilişki saptanmıştır: Cep telefonu kullanım amaç sayısı arttıkça, kullanılan cep telefonu özellik sayısının da arttığı görülmüştür. Cep telefonu kullanımıyla ilgili bulgular, amaç ve özellik sayısı ilişkisine göre; sınırlı, ortalama ve ortalama üstü kullanım şeklinde derecelendirilmiştir. Cep telefonunun özelliklerinin kullanımı ve kullanım amacıyla ilgili bulgular şu şekilde derecelendirilmiştir:

Cep telefonunun sınırlı kullanımı; cep telefonunun çeşitli arama ve mesaj hizmetleri ve kamera, alarm gibi özelliği ve internet hizmeti–sosyal medya hesabı yönetme ve bilgiye sosyal medya platformundan erişmeyle sınırlı- kullanımıyla sınırlıdır.

Cep telefonunun ortalama kullanımı; cep telefonunun çeşitli arama ve mesaj hizmetleri ve kamera, alarm gibi özelliğinin yanı sıra internet hizmeti–sosyal medya hesabı yönetme, çeşitli internet sitelerinden bilgiye erişim-, bilgi ve eğlence içeriklerine erişim için çeşitli uygulama hizmetlerinin kullanımınıdır.

Cep telefonunun ortalama üstü kullanımı; cep telefonunun ortalama kullanım derecesinde belirtilen cep telefonu özellik ve hizmetlerinin yanı sıra internet bankacılık ve elektronik ticaret hizmeti gibi işlem yönetme hizmetlerinin kullanımınıdır.

Cep telefonu kullanım derecesine göre görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımı kendi arasında farklılık sergilemektedir. Buna göre cep telefonunu görüşme katılımcılarından 5 kişi –Zeynep, Esra, Suat, Yaşar ve Nuri- sınırlı kullanmakta; 3 kişi –Sevgi, Elif ve Ahu- ortalama kullanmakta; ve 20 kişi –Mustafa, Melis, Aslı, Buse, Ramiz, Nurten, Muazzez, Cenk, Adile, Fehmi, Selma, Berk, Mümtaz, Ali, Hüseyin, Eda, Hayri, Numan, İhsan ve Zehra ortalama üstü kullanmaktadır.

Örneğin görüşme katılımcılarından Nuri'nin cep telefonu kullanım amacı sosyalleşme iken, Eda'nın cep telefonu kullanımı çok yönlü ve çeşitli amaçlara dayanmaktadır: Nuri, en az cep telefonu özelliği ve uygulamasını kullanan görüşme katılımcısıdır. Nuri, gün içerisinde arama özelliğinin yanı sıra cep telefonunu Facebook, Messenger, Whatsapp uygulamasından ve fotoğraf kamerasından yararlanmak için kullandığını belirtmiştir. Nuri, cep telefonunun diğer özellik ve uygulamalarından hiçbirini kullanmadığını vurgulamıştır. Cep telefonundan “herhangi bir şey sorup

araştırmadığını” belirten Nuri, arkadaşlarının mesaj veya paylaşımları sayesinde cep telefonundan haberleri öğrendiğini, müzik dinlediğini veya kısa videolar izlediğini eklemiştir (Nuri, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Eda, en çok cep telefonu özelliği ve uygulamasını kullanan görüşme katılımcısıdır. Eda gün içerisinde neredeyse bütün işlerini cep telefonu üzerinden yapmaktadır. Eda cep telefonunu; haberleşme, yazışma-mesajlaşma arşivi, bilgi arşivi, haritadan yol bulma, sosyal medya hesaplarını yönetme, yeni hastalara ulaşma, banka işlemlerini yönetme, ilgi alanıyla ilgili bilgi araştırma, yurtdışı iş alternatifleri araştırma, yurtdışında ev ve eşya kiralama ilanlarını araştırma, kültürel etkinlikleri araştırma, kültürel etkinliklere bilet satın alma, alışveriş yapma, pilates yapma, gündemi takip etme, müzik dinleme, kitap okuma, video ve fotoğraf çekme amaçlı çok yönlü kullanmaktadır (Eda, kişisel iletişim, 1.05.2018).

Görüşme katılımcılarının büyük çoğunluğu cep telefonunun hazır sunulan özellik ve uygulamasından yararlanmaktadır. Bununla birlikte teknoloji alanındaki gelişmeleri ilgiyle takip eden görüşme katılımcılarından Berk, gelecekte mobil uygulama geliştirmeyi düşünmektedir. Berk, iletişim teknolojilerinin hali hazırda var olan logolarını beğenmediği için cep telefonunun ara yüzündeki logoları kendisi tasarlayarak kullanmaktadır. Ayrıca Berk, buldurmak istediği çok sayıda uygulamanın cep telefonuna sığdırmanın yolunu; yeniden kodlama ile cep telefonundaki uygulamaları ve arşivlerini çıkartılabilir hafıza kartına taşıyarak bulmuştur (Berk, kişisel iletişim, 28.03.2018).

Görüşme katılımcılarından Mümtaz, çocukluğundan bu yana teknolojik gelişmeleri merak ve takip ettiğini belirtmiştir. Mali müşavir olan Mümtaz, işini daha çok insana duyurabilmek ve müvekkillerini işiyle ilgili yeni gelişmeler hakkında sürekli bilgilendirmek için mobil uygulama geliştirmiştir. Mümtaz, geliştirdiği mobil uygulamanın 3 senedir çalışır vaziyette olduğunu ve uygulamadaki bilgilerin sürekli güncellendiğini belirtmiştir (Mümtaz, kişisel iletişim, 27.03.2018).

4.2. Görüşme Katılımcılarının Cep Telefonu Kullanımıyla İlgili Algı ve Tutumu

Bu alt bölümde çalışmanın gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumlara dair bulgular: Cep telefonunun görüşme katılımcıları tarafından kişisel iletişim aracı olarak benimsenmesi; ilgi ve çıkar gözetimi açısından cep telefonu kullanımı

görüşme katılımcıları tarafından bir zorunluluk olarak, bir ihtiyaç veya bir istek olarak algılanması şeklindedir. Cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutuma dair bulguların (zorunluluk, ihtiyaç ve istek şeklinde) tanımlanması tümevarımcı analizin gerektirdiği şekilde, kategorilerin elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulmasıyla belirlenmiştir.

Cep telefonu, görüşme katılımcıları tarafından bir kişisel iletişim aracı olarak benimsenmektedir. Cep telefonun kişisel iletişim aracı olarak benimsenmesi görüşme katılımcılarının eylemlerine farklı yansımaktadır: Örneğin Buse, bir kişisel araç olarak cep telefonunun kimseyle paylaşılmaması görüşünderken Zeynep ise, cep telefonunu torunlarının kullanmasına izin vermektedir.

Gündelik hayatta ilgi ve çıkar gözetimi açısından cep telefonu kullanımına dair görüşme katılımcılarının algı ve tutumları; zorunluluk, ihtiyaç ve istek şeklinde 3 kategori altında sunulmuştur. İlgi ve çıkar gözetimi açısından görüşme katılımcılarından 3 kişi – Numan, İhsan ve Zehra- gündelik hayatta cep telefonu kullanımını bir zorunluluk olarak algılamaktadır; 15kişi –Elif, Ramiz, Nurten, Muazzez, Cenk, Adile, Ahu, Fehmi, Selma, Berk, Mümtaz, Ali, Hüseyin, Eda ve Hayri- ihtiyaç olarak; ve 10 kişi –Zeynep, Esra, Suat, Yaşar, Nuri, Mustafa, Melis, Aslı, Buse ve Sevgi- cep telefonu kullanımını zorunluluk veya ihtiyaçtan çok isteğe bağlı olarak algılamaktadır.

4.2.1. Kişisel iletişim aracı olarak cep telefonu

Çalışmada cep telefonunun kişisel iletişim aracı olarak benimsenme konusu, görüşme esnasında katılımcılar tarafından kullanılan “telefonum(-uz)” kelimesinin “telefon” kelimesine olan yüzdelik oranı ve görüşme katılımcılarının ilgili ifadeleri analiz edilerek ortaya koyulmuştur. Tablo 4.3.te görüşme katılımcılarının kullandığı “telefon” ve “telefonum(-uz)” kelimesinin toplam sayısı ve “telefonum(-uz)” kelimesinin “telefon” kelimesine göre yüzdelik oranı yer almaktadır.

Tablo 4.3. Görüşmede kullanılan “telefon” ve “telefonum(-uz)” kelimesinin toplam sayısı ve “telefonum(-uz)” kelimesinin “telefon” kelimesine göre yüzdelik oranı

İsim	“Telefon”	“Telefonum”	“Telefonumuz”	% “Telefonum(-uz)”
Hüseyin	37	15	0	40,5
Mustafa	17	4	0	23,5
Selma	94	20	0	21,2
Ramiz	53	10	1	20,7
Elif	48	7	2	18,7
Nurten	38	7	0	18,4
Aslı	38	6	1	18,4

Buse	61	11	0	18,0
Mümtaz	17	3	0	17,6
Muazzez	25	4	0	16,0
Ali	33	5	0	15,1
Fehmi	42	6	0	14,2
Zehra	58	5	2	12,0
Esra	26	3	0	11,5
Nuri	32	3	0	9,3
Suat	34	3	0	8,8
Ahu	46	4	0	8,6
Berk	63	5	0	7,9
Yaşar	65	4	0	6,1
Sevgi	34	2	0	5,8
Melis	21	1	0	4,7
Adile	45	2	0	4,4
Numan	70	2	1	4,2
Zeynep	53	2	0	3,7
Eda	43	1	0	2,3
Hayri	28	0	0	0
Cenk	19	0	0	0
İhsan	Belirsiz	Belirsiz	Belirsiz	Belirsiz

Görüşme katılımcılarından Hüseyin, görüşme esnasında kullandığı toplam “telefon” kelimesinin 15ini “telefonum” şeklinde ifade etmiştir. Bu, toplamda kullanılan “telefon” kelimesinin %40,5 oluşturmaktadır. Hüseyin, görüşme esnasında “telefonum” ifadesini en çok kullanan katılımcıdır.

Hüseyin, konuşmasında “telefonum” kelimesinin yanı sıra “mailim”, “şarjım”, “alarmım”, şeklinde telefonunun özelliklerini birinci tekil kişi iyelik ekini kullanarak ifade etmiştir. Örneğin: “Sonrasında gelen bildirimlerime bakıyorum, Whatsapp’ımı, mailimi kontrol ediyorum. Ardından şarjıma bakıyorum. ...ve alarmımı kurup kapatıyorum (Hüseyin, kişisel iletişim, 5.03.2018)”, demiştir Hüseyin.

Görüşme katılımcıları Mustafa, Selma ve Ramiz’in görüşmede toplamda kullandıkları “telefonum(-uz)” ifadesi toplamda kullandıkları “telefon” kelimesinin %23,5; 21,2; 20,7 oluşturmaktadır. Mustafa, Selma ve Ramiz, görüşme esnasında “telefonum(-uz)” ifadesini Hüseyin’den sonra çok kullanan katılımcılardır.

Mustafa ailesinde herkesin kendi cep telefonu olduğunu belirtmiştir. Mustafa cep telefonunu, kendisi dışında başka herhangi bir insanın kullandığı veya kullanmak için rica ettiği bir durumla karşılaşmamıştır. Mustafa bu tarz bir durumla karşılaşacak olursa, “genelde birinin telefonumu kullanmasına izin veririm ama insan tabii, kendi özel gibi benimsediği için şey yaparım, rahatsız da olurum (Mustafa, kişisel iletişim, 5.03.2018)”, demiştir. Mustafa, cep telefonunu kendisine ait kişisel bir araç olarak benimsediği için

cep telefonunu başka bir insanın kullanmasına hem izin vereceğini hem de bu durumdan rahatsız olacağını belirtmiştir.

Ramiz, görüşmede ilk cep telefonuna sahip olmanın nedenlerinden birini, “o dönem kız arkadaşım vardı da, daha özel iletişim kurabilmek için. Sabit telefonlarla yeteri kadar iletişim kuramıyorduk (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018)”, şeklinde belirtmiştir. Ramiz cep telefonu için doğrudan “kişisel araç” kelimesini kullanmamaktadır. Bununla birlikte yukarıdaki cümleden Ramiz’in cep telefonunu, sabit telefonun sağladığından farklı, özel iletişim sağlayan bir araç olarak gördüğü anlamı çıkmaktadır. Ramiz, bir cep telefonuna sahip olma kararını alırken, kız arkadaşıyla özel iletişim kurabileceği, kişisel bir iletişim aracı olması isteğiyle hareket etmiştir. Bu durumda, Ramiz için cep telefonu bir kişisel iletişim aracıdır, ifadesinin kullanılması uygun olmaktadır.

Görüşme katılımcıları Elif, Nurten, Aslı, Buse, Mümtaz, Muazzez ve Ali’nin görüşmede toplamda kullandıkları “telefonum(-uz)” ifadesi toplamda kullandıkları “telefon” kelimesinin %20-15,1 arasındaki bir değere tekabül etmektedir.

Elif, “telefonu bazen çocuklar alıyor ama çok nadir, çünkü onların kendilerinin de var”, diye belirtmiştir. Elif’in biri 4 yaşında erkek, diğeri 10 yaşında kız çocuğu vardır. Elif’in 4 yaşındaki çocuğu internetten video izlemeyi ve oyun oynamayı sevmektedir. Bu nedenle Elif evdeki kimseye ait olmayan cep telefonuna gerekli uygulamalar yükleyerek ve cep telefonunu evdeki internete bağlayarak çocuğunun kullanması için ayarlamıştır. Elif’in 10 yaşındaki kızı ise, “telefonunun olduğunu unutuyor, onun biraz teknolojiyle bağlantısı çok yok. O sadece hafta sonları okula giderken yanında (Elif, kişisel iletişim, 20.03.2018)” götürmektedir.

Böylece birer cep telefonuna sahip olan çocukları, Elif’in cep telefonunu nadir almaktadırlar. Elif, görüşme esnasında 7 defa “telefonum” ve 2 defa “telefonumuz” ifadesini kullanmıştır. Değerlendirmede, kendisi hakkında konuşurken Elif’in bazen birinci çoğul şahıs kullanması da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda birincisi, Elif’in cep telefonunu bir yandan kişisel bir araç olarak bir yandan da aile üyelerinin de bazen kullanabileceği ortak bir iletişim aracı olarak algıladığı söylenebilir. İkincisi, Elif’in çocuklarının birer cep telefonu kullanmalarını sağlamanın nedenlerinden birinin Elif’in cep telefonunu kişisel bir araç olarak algılamasıdır şeklinde söylenebilir.

Nurten, Aslı ve Mümtaz cep telefonunu kişisel bir araç olarak görmekteler ve uygulamalar dışında telefonun ekran görüntüsü, zil sesi ve şifreleme gibi özelliklerini de

sürekli değiştirmektedirler. Nurten cep telefonunun kendine ait olduğunu belli etmek için ekranın duvar kağıdı olarak kendi görüntüsü koymasa da, “Atatürk, bayrak o tür” değer verdiği görüntüleri koymaktadır. Nurten ekran görüntüsünde olduğu gibi zil sesini de ortalama ayda bir değiştirmektedir (Nurten, kişisel iletişim, 20.03.2018). Aslı, cep telefonuna iki farklı, “hem yazılı hem parmak okutarak” şifreleme uygulamakta, ekran resmini ve zil sesini arada bir değiştirmektedir (Aslı, kişisel iletişim, 26.03.2018). Mümtaz cep telefonunun “temasını, zilini ve ekran görüntüsünü” değiştirdiğini belirtmiştir (Mümtaz, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Buse, cep telefonunu bilgisayarına göre daha kişisel ve özel bir araç olduğu görüşündedir. Buse, cep telefonunun kişiye ait özel bir araç olduğu görüşündedir ve kimsenin başka birinin cep telefonuna bakmasını ve kullanmasını doğru bulmamaktadır:

Başkasının telefonunu alıp karıştırmam onu bakıp onu öğreneyim gibisinden, öyle bir şey yapmam. Kendi elimde olunca illa ki nerede ne özelliği var nasıl yararlanırım diye bakırım, karıştırmam kendi telefonumu... Şöyle bir şey vardır, herkesin özeldir genelde telefon, ben öyle düşünüyorum. Ben onunkini karıştırmıyorsam o da benimkini karıştırmamasın, herkesin özel hayatı, mesajına da bakmam. ...Bilgisayar konusunda genelde benden izin isterler, bakıyorum alıyorum diye, o şekilde, tamam dersem veririm. Çok zaten özel bir şeyim yok bilgisayarımda. Ama telefon daha kişisel, özel- çünkü daha çok mesajlar oluyor, aramalar oluyor, bilmiyorum fotoğraflar oluyor işte. Açıkçası saklanacak çok fazla bir şey yok ama yine de özel bir şeydir, paylaşmaktan hoşlanmıyorum (Buse, kişisel iletişim, 7.05.2018).

Buse, ailesinden birinin veya kaldığı öğrenci yurdundan birinin ve herhangi bir insanın cep telefonuna bakmadığını belirtmiştir. Başkasının cep telefonu çalınca veya benzer durumlarda telefona bakmayı uygun bulmadığını, ancak telefonun sahibinin ricası üzerine baktığını belirtmiştir. Buse kendi cep telefonunda saklayacağı bir şey buldurmasa da cep telefonunu başka biriyle paylaşmağa karşıdır.

Ali, ortaokul birden beri cep telefonu kullanmaktadır. Ali, kesinlikle kendi kişisel aracı olarak cep telefonunu ve dizüstü bilgisayarını belirtmiştir. Ayrıca arabasını da kişisel aracı olarak belirten Ali, bazı durumlarda arabasını eşinin kullandığını eklemiştir (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018).

Görüşme katılımcıları Fehmi, Zehra ve Esra'nın görüşmede toplamda kullandıkları “telefonum(-uz)” ifadesi toplamda kullandıkları “telefon” kelimesinin %15-10,1 arasındaki bir değere sahiptir.

Esra'nın “benim için özel, çok özel” dediği cep telefonunu anneler günü hediyesi olarak çocuğu hediye etmiştir. Esra sahip olduğu beyaz eşya dahil bütün eşyadan bir tek

cep telefonunu “kesinlikle” sadece kendisine ait olarak görmektedir. Esra cep telefonuna, kendi kişisel aracı olarak özen göstermekte ve düzgün kullanmaya çalışmaktadır. Esra, başka insanların cep telefonlarını özensiz kullanabildikleri düşüncesindedir. Esra, çevresindeki insanların cep telefonu kullanımıyla kendisinin cep telefonu kullanımını şu şekilde karşılaştırmıştır:

Farklılık var, ben çünkü güzel kullanıyorum, özen gösteriyorum. Benim telefonum belki 4-5 yıl geçti, şükür bir şeyi yok. Benim üstüme kaç tane telefonlar değiştiriyorlar. Yani özen gösteriyorum, düzgün kullanmaya çalışıyorum. Gerekli gereksiz yerde açmıyorum...

Başka kişisel eşyam yok, sadece telefon aldı bana, evde var masaüstü [bilgisayar] var, televizyon var. Evdeki masaüstünü [bilgisayarı] daha çok eşim kullanıyor, bu [cep telefonu] bana yetiyor. [Beyaz eşyadan benim dediğim] yok, paylaşmayı seviyorum ben, yok (Esra, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Esra, evinde yemek pişirme ve temizlik için sürekli beyaz eşyalarını kullanmaktadır. Her ne kadar cep telefonu dışında evinde kişisel aracım dediği eşyasının olmadığını belirtse de Esra, sahip olduğu beyaz eşyasını McLuhanvari bir ifadeyle betimlemiştir: “...buzdolabı olmazsa olmaz, bulaşık makinası olmazsa olmaz, o bizim elimiz ayağımızdır (Esra, kişisel iletişim, 29.03.2018)”.

Görüşme katılımcıları Nuri, Suat, Ahu, Berk, Yaşar ve Sevgi'nin görüşmede toplamda kullandıkları “telefonum(-uz)” ifadesi toplamda kullandıkları “telefon” kelimesinin %10-5,1 arasındaki bir değeri oluşturmaktadır.

Suat, para vererek sıfır cep telefonu satın almamakta, Suat'la eşi, çocuklarının eski telefonlarını kullanmaktadırlar. Suat cep telefonunu gençler kadar elinden düşürmeden bütün özelliklerini kullanmadığı için ikinci el cep telefonunun kendisi için “fazlasıyla yeterli” olduğu fikrindedir:

Bu oğlumun telefonu, o yenisini alınca eskisi bana düşüyor, ben kendim telefon sıfır para vererek almadım daha. Neden, vardı benim bir tane şey o da onun eski telefonuydu, onlar 1 yılda 2 yılda değiştiriyor, petrol mühendisi benim oğlum, değiştiriyor telefonunu, bize o kadar çok şey gerekli değil diye düşünüyorum ben emekli insanım ama. Yeni kalsın da veyahut da bununla ilgili, cep telefonunun her şeyisini kullanıyor yani ne bileyim, yetersiz kalıyor yani kendisi için yetersiz hissettiği için yenisini alıyor ama benim için yeterli bu, fazla bile (Suat, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Suat cep telefonunu kızı oyun oynamak için kullandığını belirtmiştir ancak bundan rahatsızlık duyduğundan söz etmemiştir. Suat, cep telefonundan oyun oynamayla ilgili, “ben oynamıyorum da benim telefonumda, bir kızım var, o oynuyor yani, oyun diye

yazıyor, çıkanları oynuyor, kızım kullanıyor, ben kullanmıyorum (Suat, kişisel iletişim, 27.03.2018)”, demiştir.

Berk, cep telefonuna kendisi için gerekli olan uygulamaları yüklemektedir. Bunun yanı sıra kendisine ait şeyleri kontrol etmeyi sevdiğinden Berk cep telefonunun ara yüzünü, uygulama logolarını tercihinine göre kendisi yeniden tasarlamakta ve kullanmaktadır. Berk böylece cep telefonunun birçok özelliğini kendisine göre kişiselleştirmektedir (Berk, kişisel iletişim, 28.03.2018).

“Ben telefon aşığım”, diyen Yaşar için cep telefonu, en önemli kişisel aracıdır. Bu yüzden Yaşar, ödemesi sıkıntı yaşatsa da cep telefonunu devamlı yenilemektedir. Yaşar, en son aldığı cep telefonunun son model 4 kameralı bir telefon olduğunu ancak kendisi tek kamerayı kullandığını belirtmiştir.

Bazı faturalar sıkıntıya sokuyor. Bir akıllı telefon aldım, 3 sene kullandım, zaten bunların 2 senede süresi doluyor, bunu değiştirmeye kadar akla kararı seçtim bunu aldım (elindeki telefonu göstermekte) şimdi aylık 240, 240 bunu ödüyorum. Huawei mate 10 life’miş bu. Oğlum bunun şirketinde çalıştı, elektrik haberleşme mühendisi, orada çalıştı o bana tavsiye etti. Onun tavsiyesiyle aldım. Dört kameraymış falan filan ama ben tek kamera kullanıyorum. En son sistemiymiş Huawei’in bu (Yaşar, kişisel iletişim, 24.03.2018).

Sevgi, görüşmede 34 defa “telefon” kelimesini kullanmış, bunlardan sadece 2 tanesinde “telefonum” ifadesine başvurmuştur:

Ben sahip olmak istememiştim [cep telefonuna]... Eşim hediye almıştı, ihtiyacı belki de. Mutlu olmuşum. Ya benim de cep telefonum var. Minnacıktı. Akıllı telefon değildi ama o, ilk telefonum (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Sevgi, “telefonum” ifadesini ilk cep telefonuna nasıl sahip olduğunu anlatırken kullanmıştır. Sevgi konuşmasında geçmişteki, ilk cep telefonuna sahip olduğu dönemle görüşmenin gerçekleştiği dönemde cep telefonu kullanımıyla ilgili bir karşılaştırma yapmış ve şöyle demiştir:

[Geçmişte] daha mutluydum. O zaman yeniydi [cep telefonu] ya, bir sürü yeni bilgiler öğrenmek çok zevkli gelmişti, yani elimde sürekli [cep telefonu] okuyordum. Ama şimdi artık doldu, hep aynı şeyleri tekrar edip duruyor, belki de her şey aynı şekilde olduğu için belki de. Rutin gibi oldu hayatınızda (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, Sevgi ilk cep telefonuna sahip olduğundaki mutluluğunu yansıtarak “telefonum” ifadesini kullanmıştır. Sevgi’nin zamanla oluşan cep telefonu kullanımıyla ilgili bağımlılık ve boşuna vakit harcama düşüncesiyle beraber telefonla kendi arasında bir mesafe koyma isteği, onun konuşmasının genelinde “telefon”

ifadesini kullanmasını açıklamaktadır. Sevgi, cep telefonunun dışında hayatını kolaylaştıran teknolojik araçları, beyaz eşyasını kendisinin birer kişisel aracı olarak benimsemektedir:

Ben severim teknolojik araçları, hayatımı kolaylaştırdıkları için. Hatta bulaşık makinama “kızım” diye hitap ederim. Kızım yıkamış mı bulaşıkları, mis gibi yapmışsın, oh, falan. Seviyorum onları, fırınımı çok seviyorum, bulaşık makinamı seviyorum, işimi kolaylaştırdıkları için. Bana yardım eden tek onlar aslında. Çamaşır makinamı çok seviyorum, teşekkür ediyorum ona mesela. Bana yardım eden tek şeyler, diye seviyorum... Ütüyü sevmiyorum çünkü çok yardım etmiyor, yine kendim yapıyorum. Ama diğer araçlar çalışırken ben başka şeyler yapabiliyorum o yüzden seviyorum (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Görüşme katılımcıları Melis, Adile, Numan Zeynep ve Eda'nın görüşmede toplamda kullandıkları “telefonum(-uz)” ifadesi toplamda kullandıkları “telefon” kelimesinin %5-2,1 arasındaki bir değeri oluşturmaktadır.

Melis cep telefonunu kendine ait bir aracın ötesinde organlarından biri olarak görmektedir: “Aslında bazen bir yandan hani bir organımız gibi oluyor. Yanımızda olmasa arıyoruz, bazen cebimizdeyken bile arıyoruz (Melis, kişisel iletişim, 29.03.2018)”.

Zeynep, cep telefonunu torunlarının kullanmasına izin vermektedir. Zeynep'in cep telefonunu torunları onun evine geldikçe internetten dolayı kullanmaktadır ve Zeynep bundan rahatsız olmamaktadır. Zeynep, torunlarının cep telefonunu kullanmayı çok iyi bildiklerini düşünmekte ve cep telefonu kullanımında bilemediği şeyleri torunlarından öğrenmektedir. Zeynep, “mesela Sedef'in [kızımın] kızı var, ben her şeyi ondan öğreniyorum. Bana çok güzel yol gösteriyor; şunu böyle yap anneanne, şunu şöyle yap anneanne. Onlar her şeyi mükemmel biliyorlar, yapıyorlar. İşte böyle bazen istediğim zaman gireceğim yerleri bilemiyorum, o bunu böyle yap anneanne diye bana fikir veriyor, ben öyle öğreniyorum. (Zeynep, kişisel iletişim, 27.04.2018)”, diye belirtmiştir.

Görüşmede “telefon” kelimesini görüşme katılımcısı Hayri 28 defa ve Cenk 19 kez kullanmıştır ve iki katılımcı da “telefonum(-uz)” ifadesini kullanmamışlardır. Hayri görüşmenin yapıldığı tarihte cep telefonunu kendisine ait, kişisel bir araç olarak görmektedir. Geçmişte, ilk sahip olduğunda, cep telefonu Hayri için, “bir insanda hani aksesuara nasıl önem veriyorsan, teşbih, iyi bir kalem, kaliteli bir ayakkabı”, gibi cep telefonu bir aksesuar önemini taşımıştır (Hayri, kişisel iletişim, 24.03.2018).

Görüşme katılımcısı İhsan konuşmasının ses kaydına alınmasını kabul etmediğinden, İhsan'ın görüşme esnasında kaç defa “telefon” veya “telefonum(-uz)” dediği net bir şekilde belirlemek mümkün olmamıştır. İhsan, başkalarının kendisine ait teknolojik araçları kullanmasından rahatsız olmaktadır. Kişisel iletişim aracı olarak benimsediği cep telefonundan çocuğu oyun oynadığı durumlarda İhsan, öz evladı oynadığı için bu duruma rahatsız olsa da katlandığını belirtmiştir (İhsan, kişisel iletişim, 29.03.2018).

4.2.2. Zorunluluk olarak cep telefonu kullanımı

Görüşme katılımcılarından İhsan, Numan ve Zehra cep telefonunu zorunlu oldukları için kullanmaktadırlar.

İhsan, cep telefonunun kimsede olmaması durumunda çok memnun olacağını belirtmiştir. İhsan, “keşke cep telefonu olmasaydı”, demiştir ve cep telefonunu herkes kullandığı için kendisinin de kullanma alışkanlığı edindiğini belirtmiştir. İhsan insanlarla yüz yüze “eskiden daha sık görüşürdüm”, diye hatırlamış ve gündelik hayatta herkes cep telefonu ile haberleştiğinden dolayı yüz yüze görüşmelerin azaldığını, özlemlerin azaldığını belirtmiştir. İhsan ailesi başta olmak üzere insanlara ulaşmak ve insanların ona ulaşması için cep telefonundan yararlanmaktadır ancak insanların cep telefonundan zamansız aramalarından rahatsız olduğunu dile getirmiştir. İhsan gündelik hayatta cep telefonunu başlıca gerekli şey olarak görmemektedir. İhsan, “daha çok ulaşım olmalı, bir yerde ışınlanma bile olsun isterim. Cep telefonu çok elzem bir şey değil”, fikrindedir (İhsan, kişisel iletişim, 29.03.2018). Böylece, haberleşmek için herkes cep telefonu kullandığından, ailesi ve müvekkilleriyle iletişimde olmak için İhsan da cep telefonunu kullanmak zorunda kalmaktadır.

İhsan gibi Numan da insanların cep telefonundan zamansız aramalarından rahatsızdır ve cep telefonu verilmeden önce, cep telefonu kullanımını üzerine insanların eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır:

Cep telefonundaki sıkıntı şu; artık insanların kendine ayıracakları bir zaman veya özel bir an yok. Yani çok absürt zamanlarda, gecenin saat üçünde bile insanlar edepsizce, gecenin üçü demeden arayabiliyorlar. Eskiden öyle değildi, evlerde bir tane telefon vardı ve sadece o insan kime verirse [numarayı ve görüşme saatini] o saatte aranır. Ama cep telefonun olduğu zaman gecenin birinde, ikisinde banyoda mısın, lavaboda mısın, şurada mısın, burada mısın, hastan mı var, sağlığın mı var, insanlar sana bir şekilde ulaşmaya çalışıyor ve karşındaki

insanı, psikolojik durumunu – [telefonu] açmadığın zaman sonra insanlar tepki gösteriyor, bak açmadı, diye. En sıkıntı yaşadığım şey o. ... Kapattığın zaman da niye kapattı oluyor, kapatmazsan olmadık yerlerde olmadık zamanlarda arıyorlar. Aradıkları zaman seni müsait misin diye kimse sormuyor. Valiyle görüşüyorsun, adam açıyor oo şudur, burada böyle oldu... yav valiyle görüşüyorsun, müsait misin bir de. Ya açamıyorsun, mesaj atıyorsun, hala arıyor, hala arıyor. Cep telefonu kullanımında bir cep telefonu vermeden önce cep telefonu nasıl kullanılır diye insanlara bir ders vermemiz gerekiyor. Önce onu yapmamız gerekir. Çünkü konuşmak da adaptır, telefonda konuşmak da bir adaptır bana göre (Numan, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Numan, cep telefonundan kişisel bir beklentisinin olmadığını, gün içerisinde cep telefonunu ağırlıklı olarak işi gereği kullanmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Numan cep telefonu “olmasa da olur benim açımdan. Belki patronlar için öyle değildir, patronlar her zaman eleman elinde olsun ister, her zaman görüşmek ister de. Benim açımdan olmasa da olur, bir kaygım yok”, düşüncesine sahiptir. Numan insanların, cep telefonu “çalışma saatini uzattı” dediklerini duymuştur ancak kendisi cep telefonu “bana göre çalışma saatini kısalttı”, düşüncesindedir. Numan başka insanlar açısından, “cep telefonu insanı biraz tembelliğe alıştırdı”, fikrindedir: Numan, insanların cep telefonunun her an her yerde ulaşılabilir özelliğine güvenerek gelen işi hemen halletmektense erteledikleri, bu yüzden de çalışma saatinin uzadığı fikrindedir.

Numan cep telefonunu zorunlu olduğu için kullanmakta, cep telefonuna herhangi bir bağlılık hissetmemektedir. Numan yaklaşık 10 yıldır aynı cep telefonunu kullanmakta ve yenisini almaya gerek duymamaktadır:

Ben bu cep telefonu yaklaşık 10 yıldır aynı telefonu kullanıyorum. Niye bozulsun ki? Bozulması için bir sebep olmalı, ya suya düşürecekisin ya kıracaksın. Tek sıkıntı herhangi bir uygulamayı açtığın zaman şarjının erken bitmesi. Ama herhangi bir uygulama açmıyorsan, interneti açmıyorsan iki gün boyunca şarjı yine gitmeye devam ediyor. Yani [yenisine] herhangi bir ihtiyacımız yok (Numan, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Zehra, cep telefonunu gün içerisinde işi gereği, iş arkadaşlarıyla sürekli iletişimde olmak için “mecburen elimizden düşüremiyoruz”, diye belirtmiştir. Zehra isteyken cep telefonunu ayrıca okuldan eve gelen çocuklarının hareketlerini takip etmek için kullanmaktadır. Zehra çalışmadığı zamanlarda evde, kafede cep telefonunu pek kullanmamakta ve kullananlara iyi gözle bakmamaktadır. Zehra,

Örneğin iki arkadaş oturuyoruz, eğer o arkadaşım sürekli cep telefonuyla, benimle konuşmak yerine cep telefonuyla bir şeyler yapıyor, paylaşıyorsa bu beni rahatsız ediyor. Ve zaten o görüşmenin amacına ulaşmış olduğunu düşünmüyorum. Çünkü neden, muhabbeti,

arkadaşlığı ve kimse benim dışarıda ne yaptığımı bilmek zorunda değil, paylaşım yaparak veya bir yerde kahve içtiğimi bilmek zorunda değil (Zehra, kişisel iletişim, 26.03.2018), görüşündedir.

Zehra, dokunmatik telefonların kullanımını zor bulduğunu ancak, kullanmak zorunda olduğunu belirtmiştir:

Yani akıllı telefon diye konuşuyoruz ama çok da akıllı olduğunu düşünmüyorum telefonların, benim hayatımı zorlaştırıyor sadece (gülüyor). Yani şöyle, örneğin tuşlu telefonlar geldiğinde hemen tık diye açıp cevap verebiliyorsunuz ya da basıyorsunuz, alışmışız belki bu tuşlu telefonlara ama diğerinde bu dokunmatik olduğu için başka bir yer çıkabiliyor o bizi zorluyor açıkçası, zaten biliyorsunuz en aptal kişinin kullanabileceği şekilde düzenlenmiş... Ama işte maalesef zaman, gelişen teknoloji bizi maalesef bu duruma itti diyelim – kullanmak mecburiyetinde bıraktı (Zehra, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Zehra tuşludan dokunmatik cep telefonuna geçtiği zaman “sıkıntı” yaşadığını, “baya bir” zorlandığını, arkadaşlarından cep telefonun kullanımıyla ilgili destek alarak 3 gün- 1 haftada alıştığını belirtmiştir. Zehra en son sıfır aldığı telefonda da “baya bir sıkıntı” çektiği için o telefonunun yerine eşinin cep telefonunu kullanmaya başladığını belirtmiştir. Zehra cep telefonu olmasaydı “çok güzel olurdu”, “daha çok zamanımız olurdu” fikrindedir. Zehra, “aslında telefon özgürlüğümüzü bizim kısıtlıyor”, fikrinde olsa da çocuklarıyla iletişim ve acil durumlarda iletişim için cep telefonunun gerekli olduğunu düşünmekte ve “telefon tabii ki kullanmak isterim”, demektedir. Son olarak Zehra, cep telefonuna bağımlı olduğunu düşünmemektedir (Zehra, kişisel iletişim, 26.03.2018).

4.2.3. İhtiyaç doğrultusunda cep telefonu kullanımı

Görüşme katılımcılarından Eda, Cenk, Selma, Berk, Ali, Mümtaz, Ahu, Adile, Elif, Nurten, Ramiz, Muazzez ve Hayri cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda kullanmaktadırlar. Ayrıca görüşme katılımcıları Hüseyin ve Fehmi, bağımlılık yapan cep telefonu özelliklerinden vazgeçerek, cep telefonunu ihtiyaç gereği kullanmakla sınırlanmaktadırlar.

Eda'nın biri iş diğeri şahsi olmak üzere iki cep telefonu vardır. Eda gün içerisinde neredeyse bütün işlerini –klinikle ilgili mali işler, iş görüşmeleri, kitap okuma, ilgi alanıyla ilgili araştırma yapma, oyun oynama, pilates yapma, iş ve kalacak yer alternatiflerini araştırma, fotoğraf çekme, çocukları için eğitici oyunlar bulma- cep

telefonu üzerinden yapmaktadır. Cep telefonu Eda için vazgeçilmez bir araçtır. Eda başta bilgisayar ve araba olmak üzere çeşitli teknolojik araçların yerine tercihini cep telefonundan yana kullanacağını belirtmiştir. Eda, “her aplikasyonu hayatımı gerçekten kolaylaştırsın diye” kullanmaktadır ve cep telefonunun ona “zaman kazandırdığını” düşünmektedir. Eda farklı insanların cep telefonunu farklı şekilde kullanmasının nedenini –kendi arkadaş çevresini düşünerek- insanların çalışma hayatına ve ihtiyaçlarına bağlamıştır:

Arkadaş gruplarında ihtiyaca göre, mesela ben kendim işveren olduğum için kendim halletmem gereken bin tane iş var ama devlet memuru olsanız daha rahatsızsınız, mesela vergi yatırmakla uğraşmıyorsunuz o zaman ya da işte en fazla elektrik, suyu otomatik ödemeye veriyorsunuz, bankayla çok işiniz olmayabiliyor. Ama benim bankayla sürekli işlem var, oradan oraya para gönderiyorum, bir yerden havale bekliyorum- hasta bana bazen oradan para yolluyor, yani bankacılığı aktif kullanmak zorundayım. İhtiyaca göre şekilleniyor bence. (Eda, kişisel iletişim, 1.05.2018).

Eda, cep telefonunu “en büyük yardımcım”, “sağ elim”, şeklinde anlamlandırmaktadır. Eda cep telefonunun olmadığı durumda çok sıkıntıya gireceğini, çok vakit kaybedeceğini ve iki kişi daha çalıştırmak zorunda kalacağını belirtmiştir:

Bankada sürekli zaman geçirmek zorunda kalırdım, arkadaşlara ulaşmakta çok sıkıntı yaşırdım, onun için çok çok kıymetli benim için... Onsuz çok zor, çok zor hayat yani diyorum ya, çok vakit kaybederdim. Tabii, cep telefonsuz dönemlerimiz vardı sonuçta 5.sınıftan önce kullanmıyorduk ama kullandıkça rahatına alışıyorsunuz... Çok zor olurdu yani, herhalde 2 kişi daha çalıştırmak zorunda kalırdım yani birini bankaya yollardım birini alışveriş yapması için falan – ancak, ancak toparlardık. (Eda, kişisel iletişim, 1.05.2018).

Kurcalayıp öğrenmeyi seven Eda, yeni teknolojik araçlara hemen alışmakta, kısa sürede benimsemekte ve kullanımıyla ilgili herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadır. Eda kendisine ait kişisel araçlarına olan bağlılığını, kullandığı dil aracılığıyla da yansıtmaktadır. Eda sahip olduğu eşya ve işi hakkında konuşurken birinci tekil kişi iyelik ekini ve bunlarla ilgili yaptığı eylemleri aktarırken de fiillere birinci tekil kişi ekini kullanmıştır. Örneğin: “En son Iphone X’um var, her şeyini kullanıyorum. Yani sadece ayarlarını yaptım ve devam ettim. Hiç sıkıntı yaşamadım onunla ilgili”.

Eda, cep telefonu “hayatı çok kolaylaştırıyor, iletişimi çok kolaylaştırıyor, kendinize biraz zaman kalmasını sağlıyor, çünkü artık hayat çok hızlandı çok fazla şeyle uğraşmanız gerekiyor. Kendinize zaman ayırabilmek istiyorsanız mutlaka yardım almanız lazım, o da teknolojiden olmak zorunda”, fikrindedir ve teknolojik araçların

arasından “kesin” cep telefonunu seçeceğini, arabasının olmadığı durumda yürüyeceğini ancak, hayatını kolaylaştıran bilgisayar dahil her şey olduğundan – cep telefonundan vazgeçmeyeceğini belirtmiştir (Eda, kişisel iletişim, 1.05.2018). Böylece, Eda günlük hayatta “sağ eli” olan cep telefonuna vazgeçemeyeceği kadar bağlıdır.

Cenk, annesi ve babasından ayrı yaşamaktadır. Cenk için cep telefonu kullanımı, hastalık gibi acil durumlarda anne babasıyla iletişim sağlama açısından yararlı olmaktadır. Cep telefonunun bankacılık ve sosyal medya gibi çeşitli uygulamalarından da yararlanan Cenk, cep telefonunu “sadece ihtiyaç, genel ihtiyaç” gereği kullanmaktadır.

Cenk cep telefonunun bilinçli kullanılmasına dikkat çekmiştir. “Doğru kullandığı sürece pek sıkıntıya girmez insanlar, hani nasıl diyeyim, telefonu amacının dışında kullanırsanız başınıza bir şeyler gelebilir, yani bu kişiye bağlı”, diyen Cenk, aşırı kullanımla ilgili kendi deneyimiyle paylaşmıştır: “Fatura aşımından dolayı [1-2 sefer] yani 2 katı ödedik onun haricinde fazla da sıkıntısı yok yani (Cenk, kişisel iletişim, 29.03.2018)”. Cenk’e göre, tuşlu telefonların kullanımı dokunmatik telefonlara göre daha kolay ve daha az risklidir:

Önceki telefonlar daha kolay. Bunlarda risk de çok, atıyorum yabancı bir link geliyor yanlışlıkla da olsa dokunsanız onaylıyorsunuz sonra başınıza bir şeyler gelebiliyor. Nasıl söyleyeyim mesela, bu Vodafone’dur, Avea’dır, hatlardan gelen linkler oluyor onlara tıkladığımız zaman tarifeniz değişiyor direk olarak, yani siz bakmadan bile onaylayabilirsiniz dokunmatik olduğu için (Cenk, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Cenk, işteyken cep telefonundan sürekli arandığı durumlarda rahatsız olmakta ve “o anlık sinirle kullanmayacağım, atacağım” dese de “günümüz şartları” gerektirdiğinden vazgeçmeden kullanmaya devam etmektedir. Cenk, cep telefonunu “günümüz şartlarından”, anne babasından ayrı yaşamasından dolayı, “ihtiyaç gereği” kullanmakta, “hayat daha da geliştikçe ona ayak uydurmaya” çalışmaktadır (Cenk, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Selma, cep telefonunu “bir nevi bilgisayar yerine” kullanarak birçok işini onun üzerinden yürütmekte olsa da kişisel verilerin gizliliği konusunda cep telefonunu güvenli bulmamaktadır. Selma, internet özelliğinden dolayı cep telefonundaki bilgilerin risk altında olduğu, hackerler tarafından veya virüslerden zarar görebileceği düşüncesindedir:

İnternet her şeyin başı internet, telefonunuz akıllı olsun olmasın, interneti iyi kullanırsanız ancak, siz iyi kullansanız bile karşınızdaki insanın niyetini bilemezsiniz, ki her gün insan hackleniyor biliyorsunuz, feysi hackleniyor, telefonuna virüs geliyor, telefon bilgileri gidiyor. Eşimin telefonu hacklendi, ondan sonra demişler ki, bilgilerini geri istiyorsan -baya

yazıyorlar- bize para gönder o şekilde veririz, tabii eşim göndermedi para, o ayrı mesele. Bir kere hackleyen ikinci de hackler, çok güvenmiyorum internete ben (Selma, kişisel iletişim, 29.03.2018).

“Güvenli bulmadığım için çok teknolojik alet kullanma taraftarı değilim”, diye belirten Selma, cep telefonu kullanımının asıl nedeninin bir çocuğunun şehir dışında yaşaması olarak belirtmiştir.

Eğer ki oğlum şehir dışında olmasaydı bırakırdım telefonu belki. Sabitten görüşürdüm belki. Bilgisayar varsa yanımda belki. Ha bir de o var, mutlaka bir mail atabileceğim bir şey olması lazım, şimdi Whatsapp’a alıştık, onu mümkün değil, vazgeçemeyiz ondan. Mailden asla vazgeçemeyiz çünkü işler artık böyle yürüyor (Selma, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Görüşmede Selma yukarıdaki cümleleri söylerken, cep telefonunun sesli aramanın veya yazılı mesajlaşmanın ötesinde bir iletişim aracı olduğunu kavrayarak cep telefonundan vazgeçmenin kolay olmadığı kararına varmıştır. Selma cep telefonu kullanımının riskli taraflarını; her türlü özel bilgilerinin çalınabileceğini bilmektedir. Selma, cep telefonunu her an her yerde uzakta yaşayan çocuğuyla haberleşmek ve çeşitli işleri yürütmek ihtiyacından dolayı kullanmaktadır. Selma, cep telefonunu “bir nevi bilgisayar” olarak anlamlandırmaktadır.

Berk (kişisel iletişim, 28.03.2018), cep telefonunu “zaten normal iletişim kurma amacından çıktı, akıllı telefon ya da cepte taşınabilir bir bilgisayar olarak düşünürsek, ben daha çok verimlilik için kullanıyorum”, diye belirtmiştir. Berk cep telefonunu insanlarla haberleşmenin yanı sıra hayatı kolaylaştırdığını düşündüğü uygulamalardan yararlanmaktadır. Berk, “çok iyi hatırlayabilen bir insan” olmamasını, “müthiş bir hafıza”nın olmamasını cep telefonu telafi ettiğini belirtmiştir. Örneğin Berk, sağlıklı yaşamak için bazı şeyleri hatırlatan cep telefonu uygulamasından yararlanmaktadır:

Mesela fabulous diye bir uygulama var- sağlıklı yaşamak için size goaller (hedefler) belirliyor; kalkınca su iç gibi mesela. Bunu insan kendisi de yapabiliyor ama bir uygulama size hatırlatınca daha iyi oluyor, ya da böyle bir otorite gibi oluyor. Şöyle, ben kendi kendimi çok kolay kandırabiliyorum ama bir uygulama bana soruyor bugün su içtim mi, erken kalktın mı diye... Ona yalan atabiliyorum ama o zaman kendimi kandırdığım daha bir yüzüme çarpıyor yani. Orada dürüst olmaya çalışıyorum. Bir de gelişim sürecini daha iyi görebiliyorsunuz, 25 gün bunu yapmışım. Bunu kağıt üzerine de yapabilirim ama telefon daha kolay geliyor (Berk, kişisel iletişim, 28.03.2018).

Berk, çevresindeki insanların cep telefonunu en çok sosyalleşme ve fotoğraf çekilmek için kullandıklarını gördüğünü belirtmiştir. Berk, kendisinin cep telefonunu sosyalleşmek için kullanmadığını, sadece ailesi ve kız arkadaşıyla iletişimde olmak için

kullandığını ve kalitesi düşük olduğundan cep telefonunun kamerasını nadir kullandığını eklemiştir (Berk, kişisel iletişim, 28.03.2018).

Berk cep telefonunu dersi veya herhangi bir işi olmadığı zamanlar dahil gün içerisinde çok kullanmadığını belirtmiştir. “Bir tane uygulama vardı, çok kullanınca bildiriyor bana böyle, telefon kullanımını ölçüyor, kendileri karar vermişler mesela 1 saatten fazla kullansan, aşırı kullanım, diyor. Öyle bir şey yüklemiştim ama hiç öyle aşırı bildirisi gelmedi bana”, şeklinde belirtmiştir Berk. “Okula gitmediğim günlerde de örneğin sabah kalkıp yapacaklarımı yaptıktan sonra günün o serbest planına dahil zamanında eğer teknolojiyle iç içeysem o da bilgisayarla oluyor”, diyen Berk, “telefon bilgisayara yaklaştıkça telefon kullanımım artıyor (kişisel iletişim, 28.03.2018)”, şeklinde belirtmiştir.

Berk, “cep telefonumun olmaması en fazla iletişim konusunda üzerdi” demektedir ve yapabileceklerinin “çerçevesi çok geniş” olduğundan bilgisayarı cep telefonundan daha değerli bulmaktadır (Berk, kişisel iletişim, 28.03.2018). Berk böylece cep telefonunu gerekli şeyleri hatırlatan, hayatı kolaylaştıran ve haberleşmeye yarayan bir teknolojik araç olarak anlamlandırmakta ve aşırıya kaçmadan ihtiyaç gereği kullanmaktadır.

Ali (kişisel iletişim, 27.04.2018), gündelik hayatta kullanılan teknolojik araçlar üzerine, “insanların hayatlarını çok ciddi manada kolaylaştıran ve her türlü işimize yarayan bir nimet olduğunu” düşünmektedir. Ali, “çok teknolojiyi seven bir insanım ve paramı da böyle teknolojiye yıllar boyunca... acımadan yatırdım”, demiştir. Ali, uygulamalara çok para yatırmayı sevmediğini ancak ücretli cep telefonu uygulamaları kullandığı durumların olduğunu belirtmiştir. Ali, orta birdeyken kendisine babasının aldığı ilk cep telefonunda “sadece konuşma ve mesaj” özelliğinin olduğunu belirtmiştir. Ali ilk cep telefonu kullanımıyla ilgili, “mesaj da çok ücretliydi, pahalı bir şeydi, dolayısıyla o özelliği de çok sık kullanamıyordunuz. Hatta böyle haberleşme için çaldırıp kapatma falan gibi bir yöntem geliştirmiştik” şeklinde hatırlamaktadır (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018). Görüşmenin gerçekleştiği tarihte kullandığı cep telefonu ile ilgili Ali:

Hayatın her şeyi... Neredeyse bütün uygulamaları kullanıyorum ve şey oldu yani hayatımızın çok büyük bir yerinde yer kapladı bu akıllı telefonlar. Önceki dönemde sadece haberleşmeye yarayan bir şey iken şuan ne bileyim yani navigasyonundan işte müzik dinlemeye kadar her

şekilde işimize yarar oldu, fotoğraf çekimi, fotoğraf makinesi oldu, müzik çalar oldu (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018), şeklinde ifade etmiştir.

Ali, cep telefonunun kültürel bilgilendirme anlamında da katkısının olduğunu belirtmiştir: “Mesela bir yere gittiğiniz vakit hiç tanımadığınız bir memlekete, Google’a yazıyorsunuz mesela, Mardin’de görünmesi gereken yerler, yazıyorsunuz. O size çıkartıyor 10 tane yer, o yerin konumuna kadar sizi o yere götürebiliyor. O noktada çok büyük bir artı. Aynı zamanda da bu bize bir rehberdir”, diyen Ali (kişisel iletişim, 27.04.2018), cep telefonunu bilgi kaynağı ve yol rehberi olarak da anlamlandırmaktadır.

Ali cep telefonundan hayatı kolaylaştıran bazı uygulamaları denemekte ve beğenmediği veya gereksiz gördüklerini silmektedir. Ali cep telefonundan uygulamaları yükleyerek veya silerek yönetebilmekten memnundur ancak insanların arama saatlerini yönetememekten “ancak”, “biraz” rahatsızdır:

Rahatsız eden husus şu, kendi mesleğim açısından konuşayım; cep telefonunuzu müvekkile verdiğiniz vakit, o bazı müvekkillerimiz bizi gecenin mesela onunda, on birinde de arayıp dosyası hakkında bilgi isteyebiliyor. Ama ben o saatte mesela artık evime gitmiş ve dinlenmiş oluyorum ama kendileri hala kendi dosyaları hakkında bilgi edinmek istedikleri için bu bizim açımızdan biraz sıkıntı yaratıyor. Çünkü cep telefonu size kolay bir şekilde ulaşılmayı sağladığı için o noktada bize ancak bu nedenle sıkıntı yaratabiliyor. Ya da pazar günü dinlenmek istiyorsunuz ama müvekkil sizi arayıp dosyası hakkında bilgi almak isteyebilir, açmadığınız vakit de olmuyor, yanlış anlayabilir ilgilenmiyor gibisinden. O nedenle cep telefonu aslında bir yönde kolay ulaşım sağladığı için bu yönlerde bize biraz sıkıntı yaratabiliyor (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018).

Ali, cep telefonunun kendisi için “çok büyük bir kolaylık, hayatı kolaylaştıran bir unsur”, olmakla beraber, “olmazsa olmaz dediğim bir şey de değil, ama çok, çok, çok büyük kolaylık yani insanın hayatında birçok şeyi halledebileceği bir şey yani hakikaten”, diye belirtmiştir. Ali, cep telefonu “olmasaydı kötü olurdu ama gene idare ederdim diye düşünüyorum, eksik olurdu, bir şeyler eksik kalırdı ama nedir, banka işlemlerim için – mesela havale yapmam gerekiyorsa bankaya gitmem gerekecekti ya da ATM bulmam gerekiyor yani beni yorardı hani, cep telefonum olmasaydı daha fazla efor sarf ederdim diye düşünüyorum”, diye eklemiştir (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018).

Ali’nin cep telefonuna olan yaklaşımı onun görüşmede cep telefonu üzerine konuşurken kullandığı dilden yola çıkarak irdelenebilmektedir. Ali konuşmasında cep telefonu üzerinde, “...gitmek istediğimiz yeri yazdığımız vakit haritalar kısmına, direk bizi oraya götürebilir”, “...o şarkıyı dinlettiğiniz zaman o şarkıyı bulabiliyor”, “...cep

telefonu size kolay bir şekilde ulaşılmayı sağladığı için”, “...yazıyorsunuz, o size çıkartıyor 10 tane yer, o yerin konumuna kadar sizi o yere götürebiliyor”, ifadelerini kullanmıştır. Ali, götürebilir, bulabiliyor, ulaşılmayı sağlıyor, çıkartıyor ve götürebiliyor ifadeleriyle cep telefonunu adeta elinden her şey gelen ve her şeye hakim bir teknolojik araç olarak gördüğü söylenebilir.

Mümtaz, cep telefonunu “her an her yerde birilerine ulaşmam veya birilerinin bana ulaşması, iletişim” aracı olarak anlamlandırmaktadır. Mümtaz cep telefonunu çok yönlü; haberleşme, sosyalleşme, bilgi arama, işini tanıtmaya, ofis bilgisayarına bağlanarak işini yürütme amaçlı kullanmaktadır. Mümtaz acil durumlarda geç saatte aranmakta ancak bu durumları sık yaşamadığından dolayı bundan rahatsız olmamaktadır. Mümtaz cep telefonu ile ilgili tek sıkıntısının şarjın çabuk bitmesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir (Mümtaz, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Mümtaz, çalıştığı alanda reklam yapma yasağıyla kendisinin teknolojiye duyduğu merakın sonucunda işiyle ilgili bir uygulama geliştirmiştir. 3 senedir çalışmakta olan uygulamadaki bilgileri Mümtaz sürekli olarak kendisi güncellemektedir. Mümtaz şimdilik başka bir cep telefonu uygulaması geliştirmeyi gerek duymadığını belirtmiştir. Mümtaz cep telefonu olmasa, “bilgisayarı her zaman yanımda taşıyama”dığı için hayatının zorlaşacağını düşünmektedir. Mümtaz bilgisayar olmasa, işlerini, “bütün her şeyimizi” cep telefonu üzerinden yapabileceğini düşünmektedir. Mümtaz cep telefonundan gündelik hayatı kolaylaştırdığı için vazgeçmek istememektedir (Mümtaz, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Ahu, cep telefonunu çoğunlukla haberleşme ve sosyalleşme amaçlı kullanmaktadır. Ahu, “yeni telefon aldım ama hiçbir özelliğini bilmiyorum, sadece feyse giriyorum, Whatsapp’a giriyorum, benim için yeterli hani, kurcalayabildiğim yerleri zaten hallediyorum”, demektedir. Ahu cep telefonunu nadiren de olsa bilgiye ulaşmak için kullanmaktadır ve bu durumlarda cep telefonunu “bir kurtarıcı gibi” şeklinde betimlemektedir:

[B]ir kek yapacaksın hemen, ‘aa ben bu kekin içine ne koyuyordum’, direk bu şekilde kullanabiliyorum. Yani... şu an şey muhabbeti var ya, ‘aç Google amcana sor’, ... şu an yolu bulamıyorsun navigasyonu kullanıyorsun, yani şu an bir kurtarıcı gibi bir şey yani. Gecenin saat üçü nereden bulabilirsiniz ki eczaneyi, çıkacaksınız hastanelerin önünü gezeceksiniz. Ama telefonda bir tuşla nöbetçi eczaneyi bulabiliyoruz, ya da gideceğimiz yeri, mekanı hemen bulabiliyoruz. Yani eskiden mesela babamı arıyorum, kızım ışıklarda sağda, solda...

ya da birini bulup soruyorsun, bir taksici gördük sor, ama şu an daha kolay (Ahu, kişisel iletişim, 6.05.2018)'.

Çevresindeki insanlar Ahu'nun cep telefonunu çok kullandığı düşüncesini paylaşmakta –“herkes benim daha çok kullandığımı düşünüyor”, demektedir Ahu. Bu düşünceye karşı Ahu cep telefonunu çevresindeki insanlarla benzer şekilde kullandığını düşündüğünü belirtmiştir (Ahu, kişisel iletişim, 6.05.2018).

Ahu, birçok işlemin yapılabilirliği açısından cep telefonundan vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Ahu cep telefonundan, “televizyon da izleyebilirim, alışveriş de yapabilirim... hani televizyonla bile kıyaslama yapsak ama telefonla daha çok iş yapabiliyorum –televizyon da izleyebilirim, müzik de dinleyebilirim, almam gerekeni de alabilirim (Ahu, kişisel iletişim, 6.05.2018)”, demiştir. Böylece Ahu'nun cep telefonuna olan bağlılığı, onun cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme, televizyon izleme, alışveriş yapma ve bilgiye ulaşma aracı olarak anlamlandırmasından kaynaklanmaktadır.

Adile, özel termal su hizmetleri işletmeciliğinde yöneticidir ve cep telefonunu işi gereği gün boyu iletişim ve tanıtım amaçlı kullanmaktadır. Adile işi dışında özel hayatında ilgilenmesi gereken işleri de cep telefonu üzerinden yapmaktadır. Adile özel hayatta iletişim ve güvenlik açısından cep telefonu kullanımının ‘şart’ olduğunu düşünmektedir (Adile, kişisel iletişim, 26.03.2018). Böylece Adile cep telefonunu ihtiyaç gereği kullanmaktadır.

Elif, “iletişim gerçekten çok önemli, telefonlar hayatımızda bizim çok önemli yere sahip”, demektedir. Elif, kendisi için cep telefonunun iletişimde olma ve sevdiği insanları takip etme ve kontrol etme aracı anlamında vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir:

Cep telefonu biraz daha bence iletişim noktasında –interneti her yerden bulabiliriz ama iletişim noktasında gerçekten çok önemli bir araç. Etrafınızdakileri kontrol etme toparlama ya da onların hayatlarıyla ilgili kaynaklarda çok önemli. Ben telefonumu evde unuttuğumda o gün içerisinde 4-5 kez arama yapılırsa o arama yapan kişiler cep telefonumu bana ulaşamadıkları için inanılmaz tedirgin oluyorlar. Yani evde unutulması artık imkansız ya da evde unutulmaması gereken araç. Evde unutursam tabii ki de geri dönerim almak için. Ve çok mühim şeyler oluyor, ulaşım anlamında mühim konular oluyor ve biz o yüzden cep telefonunu her gün yanımızda buldurmak koşulu var. O durumdayız. (Elif, kişisel iletişim, 20.03.2018).

Nurten için cep telefonu “annemi, babamı özellikle aramak için çok büyük bir faktör. Daha sonra araştırma yapmak için. En sonunda sosyal medya” hesaplarını yönetme açısından önemlidir. Nurten cep telefonunu “mesajlaşma ve konuşma” ve “aynı

zamanda bilgisayar gibi” şeklinde betimlemiştir ve “ama bilgisayarı telefonu kullandığımız gibi her yere götürüyoruz (Nurten, kişisel iletişim, 20.03.2018)”, diye eklemiştir. Nurten cep telefonuna olan bağımlı haberleşme, bilgi araştırma ve sosyalleşmeyi kolaylaştırmasıyla beraber cep telefonunun her yerde taşınabilir olmasıyla ilişkilendirmektedir.

Ramiz, cep telefonunu “amaca odaklı olarak”, “iletişim; arama ve aranma öncelikli” kullanmaktadır. Ramiz cep telefonuna olan bağımlılığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Cep telefonsuz hayat da ben düşünemiyorum, birçok kişi de düşünemiyor. Cep telefonumu evimde veya arabanın içerisinde unutup ondan uzaklaştığım zaman da [telefonun] olmamasının sıkıntısını da çok yaşadım. ... Şu an hayal etmeye çalışıyorum, cep telefonu olmadığı çok zor, cep telefonsuz hayat şu an maalesef düşünemiyorum ve istemiyorum. İşte ıssız adaya düşsek yanımıza alacağımız şey ne diye sorarlar ya, tabii oralarda baz istasyonu olmaz, çekmez ama keşke olsa ve cep telefonumuz olsa (gülüyor)... [Adaya götüreceğim] herhangi bir madde, eşya anlamında bu kesinlikle cep telefonu olurdu (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018).

Ramiz cep telefonu kullanım nedenini “herkesin ilk tercihi iletişimdir, benim için de kesinlikle iletişim, iletişimde kalmak”, diye belirterek bu konuda seçiminin çevresindeki insanlardan farklılaşmadığını –çoğunlukla birlikte hareket ettiğini- vurgulamaktadır. Ramiz, gündelik hayatta ilgilendiği işlerin bazılarını –banka işlemi, gündemi takip etme gibi- cep telefonu üzerinden yapmaktadır. Bununla birlikte Ramiz’in cep telefonunda kullanmadığı cep telefonu özellikleri de vardır. Ramiz cep telefonundaki kullanmadığı, ihtiyacı olmadığı özelliklerle ilgili düşüncesi aşağıdaki gibidir:

[B]iz aldığımız telefonların, akıllı telefonların aslında birçok özelliğini kullanmıyoruz. Kullanmadığımız bu özelliklerin hepsine para veriyoruz. Belki birçok insan yalnızca arama yapmak için ve aranma için kullanıyor ama biraz da tüketim, yani kapitalist düzende tüketime yönelik olarak bu sistem üzerine kurulduğu için ekonomik yapı, zorla bu telefonlar bize satılıyor. Benim annem de şu an akıllı telefon kullanıyor. Yani whatsappını yeni yeni kullanmaya başladı, torunlarının fotoğraflarını, videolarını görebilmek için. Ama asli amacı yalnızca arama yapmak ve aranma.

Ona normalde o özelliği olan telefon yeterli ama piyasa baktığımız zaman o telefonların kalmadığını ve zorla akıllı telefonların satışta olduğunu görüyorsunuz, insanlara bu zorla pazarlanıyor. Hatta bu telefonların da yazılımları da bir süre sonra ağır gelmeye başlıyor veya işte güncellemelerde destek vermemeye başlıyor firma size bir nevi zorla bu telefonu değiştirmenizi istiyorlar sizden. (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018)”.

Ramiz cep telefonuna eskiye göre “biraz daha uzun zaman” içerisinde alıştığını belirtmiştir. Ramiz cep telefonunun, “ilk önce yalnızca kullanmam gereken özelliğini öğrenmeye çalışıyorum. Onları kullanmaya başladıktan sonra diğerlerini çok geniş, uzun zaman dilimi içerisinde keşfediyorum. Ama şuanda 10 sene önce olsa, örneğin şu telefonu yeni almış olsam, her özelliğini hemen öğrenirdim ama şuan öyle değil (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018)”, diye açıklamıştır.

Ramiz böylece cep telefonunu “amaca odaklı olarak” kullanmaktadır. Ramiz kullanmadığı özellikler için cep telefonunu satın alırken fazladan para ödediği fikrine sahiptir. Ramiz üreticilerin insanlara son teknolojiye sahip cep telefonu kullanmasını dayattığı düşüncesindedir ve bu durum onu rahatsız etmektedir. Gündelik hayatta Ramiz için “iletişimde kalmak” önemlidir ve iletişim aracı olarak cep telefonu Ramiz için vazgeçilmesi imkansız bir araçtır.

Muazzez’in yedi sene kullandığı bir önceki cep telefonu sağlam ve kullanılabilir durumdadır ancak internete bağlanma özelliği olmadığından yeni cep telefonu edinmek zorunda kalmıştır. Muazzez, “bundan önceki telefonum da hala sağlam. Kullanılır vaziyette ama onlarda işte internet ve Whatsapp özelliği olmadığı için değiştirme durumunda kaldım. Yoksa ihtiyacımı o da görüyordu”, diye belirtmiştir. Muazzez ilk cep telefonuna 2000 yılında sahip olmuştur. Muazzez o dönem cep telefonu olmayanların ötekileştirildiğini ancak artık herkesin bir cep telefonu olduğundan kendisi için cep telefonuna sahip olmanın eskisi kadar önemli olmadığını belirtmiştir.

Cep telefonu, [ç]ok değişik bir şeydi bizim için, uzaydan gelmiş gibi bir şeydi bizim dönemimizde, 80ler çocuğu olduğum için ben. Yani sahip olduğunuzda işte dünyaya sahip olmuşsunuz gibi bir hissiyat yaratılmıştı kullanılanlar tarafından. Hatta kullananlar, kullanmayanlar yani kullanmayanlar, elinde cep telefonu olmayanlar ötekileştirilmişti. Afyon açısından söylüyorum ben. Tabii olduğu zaman dünyalar benim olmuştu. Başucumda, elimde, hiçbir yere masaya bile bırakamıyordum. Şimdi düşüyor bir şey yapmıyoruz yani. Şimdi o kadar önemli değil çünkü herkeste var. Yani hani 5 yaşındaki bir çocukta dahi cep telefonu var. (Muazzez, kişisel iletişim, 20.03.2018).

Muazzez yeni sahip olduğu cep telefonuyla ilgili, “şu anda şunun için işe yarıyor: Nerede olursanız olun, her hareket halinde, saat kaç olursa olsun, elinizde bir cep telefonu varsa, bir de internetiniz varsa dünya sizin elinizin altında kısacası”, demiştir. Muazzez’in cep telefonu kullanımıyla ilgili “dünya sizin elinizin altında” derken; cep telefonu üzerinden el işi çanta yapmada malzeme temin etme amaçlı araştırma ve sipariş vermeyi kastettiğini belirtmek önemlidir. Muazzez için malzeme siparişi için gerekli internet

özelliği dışında cep telefonunun “fazla özelliklerinin olması önemli değildir (Muazzez, kişisel iletişim, 20.03.2018)”.

Muazzez cep telefonuna, ilk sahip olduğu dönemdeki gibi bağıllık duymamaktadır. Muazzez kendisinin cep telefonu kullanımını, çevresindeki “bağımlı” şeklinde değerlendirdiği insanlarınkinden ayrı tutmaktadır: Muazzez ailesinden ve sülalesinden örnek vererek, “her zaman herkesin elinde telefon. Yan yana oturan kişiler bile artık birbiriyle mesajlaşarak iletişim haline geçmiş... Benzer tarafımız yok, herkes bağımlı diyebilirim”, demektedir. Muazzez, çevresindeki insanların “zamanı ellerindeki telefonla ya da bilgisayar başında yok” ettiklerini belirtmiş, kendisi içinse zamanı doğru değerlendirmenin önemli olduğunu eklemiştir:

Zamanımı bir şeyler uğraşarak değerlendirmek istiyorum. Mesela sosyal medyaya da vakit ayırıyorum ama ne kadar ayırıyorum, en fazla gün içerisinde toptasam yarım saat. O da bildirimler geldiyse ve saireler geldiyse ya da mesaj geldiyse bana direkt özel olarak, ben onları cevaplamaktan, onun haricinde yok. (Muazzez, kişisel iletişim, 20.03.2018).

Muazzez, kendi cep telefonu kullanımını bir alışkanlık olarak değerlendirmektedir: “İletişimin olması açısından cep telefonunun olması gerekiyor ve biz artık buna alıştık”. Cep telefonu “şu an olmadı ne yaparsınız diye sorarsanız, alışması çok zor. Aslında şey, alışkanlık, yerine bir şeyler doldurulabilirse hiç telefonsuz dolaşılabilir”, şeklinde belirtmiştir Muazzez (kişisel iletişim, 20.03.2018).

Hayri (kişisel iletişim, 24.03.2018), cep telefonu “her zaman, hayatımın her yerinde işimize yarıyor, her yerinde ama”, “cep telefonu ile hepsine hakim olabiliyorsun, televizyona da hakim olabiliyorsun, bilgisayara da hakim olabiliyorsun”, demektedir. Hayri cep telefonunu haberleşme, gündemi takip etme, boş zamanında oyun oynama ve sosyalleşme amaçlı kullanmaktadır. Hayri sosyal medya sayfasını çoğunlukla paylaşılanlara göz atmak için kullanmakta ve kendisi nadiren paylaşım yapmaktadır. Hayri sosyal medya paylaşımlarının az olmasının nedenini özgüvenle ilgili olduğunu, paylaşımlarının eleştirilmesinden kaçındığıyla ilgili olduğunu belirtmiştir. Hayri kendisinin cep telefonu kullanımını çevresindeki insanların cep telefonu kullanımıyla karşılaştırmıştır. Çevresindeki insanlarla Hayri'nin cep telefonu kullanımı arasında:

Farklılık da vardır, benzerlik de vardır. Çünkü bazı insanlar bütün hayatını, bütün şeylerini telefonda çözen insanlar da vardır. Mesela banka işlemlerini, ben de kullanıyorum. Sanal alemden nasıl yararlanıyorsa cep telefonundan yararlanan insanlar var. Bilgisayar ihtiyaçlarını, iletişim ihtiyaçlarını işte her türlü ihtiyaçlarını bir telefonda halleden insanlar var. Kapının bile açılmasını cep telefonuna... Yani gördüğüm insanlar var ama ben tam dolu,

dolu bütün uygulamalarından faydalıyor muyum? Yok, benim belirli bir uygulamalar vardır onlardan faydalaniyorum (Hayri, kişisel iletişim, 24.03.2018).

Hayri gündelik hayatla ilgili bütün işlerini cep telefonu üzerinden çözmekte ancak banka işlemleri, haberleri takip etme gibi birkaç konuda cep telefonunun sağladığı kolaylıktan yararlanmaktadır. Hayri bazı uygulamaları, örneğin sağlıkla ilgili uygulamayı, istese de cep telefonuna yüklememektedir. Bunun nedenini Hayri bazı uygulamaların yasa dışı işlemleri de kendinde barındırdığını düşünmesidir: “...suç unsurları, mesela en son bylock konusunda kişi bir namaz vakitlerini indiriyor ama başka dış şeylerden onlara bylock indiriliyor (Hayri, kişisel iletişim, 24.03.2018)”.

Hayri, cep telefonundan birçok işlem yapmakta ve daha fazla işlem yapma isteğine sahiptir. Ancak Hayri, dışsal nedenden- riskli uygulamalardan sakındığı için ve içsel nedenden- özgüven eksikliğinden dolayı eleştiri almaktan sakındığı için cep telefonu kullanımını gündelik hayat ihtiyaçlarından ancak bazısını karşılamakla sınırlandırmaktadır. Cep telefonu Hayri için geçmişte, bir insanda olması gereken kaliteli bir aksesuar olarak önemliken, görüşmenin yapıldığı tarihte; telefon, televizyon ve bilgisayardan ulaşacağı hizmetlerin bir arada sunulmuş hali olarak önemlidir (Hayri, kişisel iletişim, 24.03.2018).

Hüseyin (kişisel iletişim, 5.03.2018), gündelik hayatta teknoloji kullanımında “gereğinden fazla kullanıma yöneltildiğimiz için ve buna karşı koyamadığımız için onların kısıtlanması gerektiği” düşüncesindedir. Hüseyin üniversitede 2.sınıf öğrencisiyken cep telefonunu gerektiğinden fazla kullandığını fark etmiş ve cep telefonu kullanımından vazgeçmek istemiştir. Hüseyin, “farkında olmadan günümün birçok saatini buna ayırdığımı fark ettiğim oldu ve sonunda baktığımda çok da faydalı bir bilgiye ulaşmadığımı fark ettiğim için bırakmak istediğim oldu ama bırakamadım”, demiştir. Hüseyin, “gündelik hayatta teknolojik araçların kullanımı aşırı olmamalı”, şeklinde düşünmekte ve kendisi cep telefonunu gün içerisinde işi olmadığında, boş vaktinde kontrollü kullanmaya çalışmaktadır.

“Her şeyimi telefondan halledebiliyorum” diye belirten Hüseyin, cep telefonunu kullanarak haberleşme, sosyalleşme, alışveriş yapmada “kendimi daha da hızlandırmış oldum” ve bir şeye veya bir kimseye “daha kolay ulaş[maktayım]”, diye eklemiştir. Hüseyin cep telefonundan “acil durum olur ya da bir sorun olması korkusu yüzünden”, her an her yerde yakınlarıyla iletişime geçebilmek için vazgeçmek istememektedir. Bununla birlikte Hüseyin cep telefonunu kullanmama ihtimalini de düşünebilmekte, hatta

cep telefonunun olmaması durumunda “biraz rahatlardım”, demektedir (Hüseyin, kişisel iletişim, 5.03.2018).

Böylece Hüseyin cep telefonunu acil durumlarda iletişimde olma ihtiyacından dolayı ve gündelik ihtiyaçlarını hızlı ve kolay yürütmek için kullanmaktadır. Hüseyin gündelik hayatta haberleşme, sosyalleşme, alışveriş gibi çeşitli ihtiyaçlarını cep telefonu üzerinden hızlı ve kolay bir şekilde yürütebildiği için cep telefonuna bağlılık hissetmektedir.

Fehmi, “her yerde taşıyabildiğimiz için” diğer iletişim araçlarına cep telefonunu tercih etmektedir. Fehmi cep telefonunu işi gereği ve özel hayatta yapması gereken rutin işleri yürütmek amaçlı kullanmaktadır. Fehmi bağımlılık yaptığını düşündüğü cep telefonu uygulamalarını silmiştir. Fehmi cep telefonunu kontrollü, sadece ihtiyaç gereği kullanmaya çalışmaktadır (Fehmi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Fehmi, cep telefonunun olmaması “çocuklarımız açısından” “daha iyi olurdu”, fikrindedir. Fehmi, kendisinin de bu durumda –sürekli aranarak rahatsız edilmeyeceğinden ve çocuğunun cep telefonunu aşırı kullanma alışkanlığı olmayacağından dolayı- “daha rahat” olacağını belirtmiştir (Fehmi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Böylece Fehmi geçmişte cep telefonundaki bazı uygulamaları bağımlılık derecede kullanmıştır ancak artık bağımlılık yaptığını düşündüğü uygulamalardan vazgeçmiştir. Fehmi cep telefonu kullanımından tamamen vazgeçmenin kendisini olumlu etkileyeceğini düşünmektedir. Ancak cep telefonunun her yere taşınabilirlik özelliğinden dolayı nerede olursa olsun cep telefonu üzerinden rutin işlerini yürütebildiğinden dolayı Fehmi bu araçtan vazgeçmek istememektedir. Fehmi’nin cep telefonu kullanımına olan bağlılığının poker gibi oyun oynadığı veya swarm gibi konum uygulamasını kullandığı döneme göre görüşmenin gerçekleştiği tarihte düşük olduğu söylenebilir.

4.2.4. İstek doğrultusunda cep telefonu kullanımı

Görüşme katılımcıları Yaşar, Zeynep, Aslı, Suat, Sevgi, Esra, Melis, Buse, Mustafa ve Nuri cep telefonunu ihtiyaçtan ziyade istekleri doğrultusunda kullanmaktadırlar.

Yaşar, kendi ifadesiyle bir “cep telefonu aşığı”dır. Yaşar cep telefonunu uyumadığı zaman hep kullanmaktadır; sabah uyanır uyanmaz gece uyuyuncaya kadar cep telefonunu sosyalleşme için “oldukça aktif” kullanmakta, sosyalleşme için kullanmadığı aralarda cep

telefonundan oyun oynamakta, Youtube'dan müzik dinlemekte veya video izlemektedir. Eşiyle yaşayan Yaşar, eşinin tuşlu telefon kullandığını, sosyal medya ve sanal oyunlardan uzak durduğunu belirtmiştir. Yaşar eşinin dokunmatik akıllı cep telefonu kullanmak istemediğini eklemiştir; “istemiyor, yani insanların isteğine bağlı (Yaşar, kişisel iletişim, 24.03.2018)”.

Yaşar insanlarla yüz yüze otururken de kendini cep telefonundan alamamaktadır. Yaşar, “hanım bir şey anlatıyor ama ben dinliyor gibi gözüküyorum ama anlattığının hiç biri kafamda değil, benim kafam telefonda, o kadar hastası olmuşum yani (Yaşar, kişisel iletişim, 24.03.2018)”, diye belirtmiştir. Yaşar cep telefonun herhangi bir faydası olabileceğini düşünmemektedir, dahası yanlışlıkla bir uygulamaya girdiği için hesabından uygulama ücreti kesilmiş, maddi zararı olduğunu belirtmiştir. Cep telefonunu kullanmasını seven Yaşar maddi zarara aldırış etmemekte ve cep telefonundan vazgeçmek istememektedir: Yaşar cep telefonu kullanımının “ben ölünceye kadar devam edecek (Yaşar, kişisel iletişim, 24.03.2018)”, şeklinde belirtmiştir. Yaşar cep telefonunu “yaşam tarzı” diye anlamlandırmaktadır.

Cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme ve ilgi alanına dair bilgi ve içerik araştırma için kullanan Zeynep, cep telefonu kullanımını “ben seviyorum yani ücretini de abartılı bulmuyorum”, şeklinde belirtmiştir. Zeynep, cep telefonunu “bütün imkanları kolaylaştırdığı için “hayat arkadaşımız” şeklinde anlamlandırmaktadır. Ayrıca Zeynep cep telefonunu “hayatımızın kaynağı” diye anlamlandırmaktadır. Zeynep cep telefonundan “asla” vazgeçmeme düşüncesinde kararlı olduğunu belirtmiştir (Zeynep, kişisel iletişim, 27.04.2018).

Aslı, cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme, araştırma yapma ve bilgiye ulaşma, çevrim içi kurslara katılarak mesleki ve kültürel bilgisini artırma ve sağlık, bankacılık gibi günlük işlerini yönetme şeklinde çeşitli amaçlar için kullanmaktadır. Aslı, yakınlarıyla sürekli iletişimde olma, kendini geliştirme ve sosyalleşme isteğinden dolayı cep telefonunu kullanmaktadır. Cep telefonundaki uygulamaları severek kullanan Aslı cep telefonunu şu şekilde anlamlandırmaktadır:

İletişim aracı; uzaktakilerle ve çok gerektiğinde, acil durumlarda sevdiğinize ulaşmak. Yani bazıları için reklam aracı diye düşünüyorum ben, yani kendi reklamlarını yapıyorlar gibi. Sosyal medyadan, her yerden paylaşım yapmak [- kendi reklamını yapmaktır]. Kendilerini deşarj ediyorlar ya da kendilerini mutlu ediyorlar. Sanal mutluluk bence (Aslı, kişisel görüşme, 26.03.2018).

Aslı ayrıca cep telefonuna, bazı uygulamalardan dolayı, duygusal bağıllık hissetmektedir. Cep telefonundaki sağlıkla ilgili uygulamanın uyarıları, Aslı'nın hoşuna gitmektedir. Aslı için bu uyarılar bir arkadaş veya yakınının ilgisi gibi gelmekte, dolayısıyla cep telefonuna Aslı bir arkadaş veya yakınına hissettiği bağıllığı hissetmektedir:

Sağlıkla ilgili adım sayar var benim telefona indirdiğim, yürüyüş sırasında bana çok faydası oluyor. Aynı zamanda su içmemle ilgili bana hatırlatmalar yapıyor sürekli bana. Saat başında hemen hemen, bir bardak su iç, şu an su iyi gelecek, hani sabah kahvaltıdan önce, su iç, şeklinde bana çok güzel uyarılar geliyor ve bu benim çok hoşuma gidiyor. Bana arkadaş gibi hatırlatıyor, yakınının gibi hissediyorum. Yani ben o uygulamanın çok faydası olduğuna inanıyorum (Aslı, kişisel görüşme, 26.03.2018).

Suat, cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme, görüntü kaydetme ve arşivleme, televizyon izleme, kitap okuma ve bilgiye ulaşma amaçlı kullanmaktadır. Suat “bilgi eksikliği” nedeniyle cep telefonu kullanımıyla ilgili bazen sıkıntı yaşamaktadır. Suat cep telefonunu bir “dost, sırdaş” şeklinde anlamlandırmaktadır ve cep telefonundan “vazgeçmek yok” demektedir. Suat, “dost, sırdaş” ifadesini şu şekilde açıklamaktadır:

Şimdi arşivlerim olur tabii de ama benim için [arşiv, başkalarına] sırdır. [Birinin telefondan] [b]enimle konuştukları sır olarak kalıyor yani siz buraya kodladığınız zaman sizin konuşmanızı kimse görmüyor veyahut da sizin arkadaşlığınızı kimse bilmiyor size bağlı yani bana bağlı. Gerçekten benim sırdaşım diye söyleyebilirim ben bunu, dost (Suat, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Böylece Suat, cep telefonunu işlemleri ve verileri gizli tuttuğundan dolayı bir dost ve sırdaş olarak anlamlandırmaktadır.

Sevgi, “hepimizi esir almış durumda bence bu akıllı telefonlar” demekte ve “önceden oturup kitap okuyalım birkaç saat derdik, şimdi oturup sosyal medyada takılalım diyoruz” diye eklemektedir. Sevgi cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme ve ilgilendiği konuda bilgiye ulaşma amaçlı kullanmaktadır. Sevgi cep telefonundan oyun, bankacılık, sağlıkla ilgili uygulamalardan yararlanmamaktadır. Sevgi, cep telefonunu çok kullandığı zamanlar bundan dolayı pişmanlık duymaktadır; “pişman oluyorum bu kadar zamanı geçirdim diye”, “mutlu değilim bu durumdan”, demektedir Sevgi (kişisel iletişim, 26.03.2018).

Sevgi cep telefonunu aşırı kullanmamak için telefonu kapatma, uygulamaları silme gibi çareler denemiştir ancak insanlar merak ettiği için ve uygulamalar geri yüklendiği

için bu tür çareler etkili olmamıştır. Sevgi cep telefonundan tamamen vazgeçemeyeceğinin nedenini şöyle belirtmiştir:

Sıkılıp tüm uygulamaları kapatmak istediğim olmuştu, kapattım evet, iki gün sonra tekrar açtım. Sıkıldım. Her şeyden oradan haberdar oluyormuşum gibi, ki gerçekten aslında haberdar oluyorsunuz eşinizden, dostunuzdan, akrabalarınızdan, haberlerden... Facebook'u dondurdum çok kez. Kendim çok kez paylaşımlarda buldum sonra pişman oldum sildim. Çıktım girdim, girdim çıktım, yani beni bir şeye sürükledi, hakikatten sosyal medya. Cep telefonunu tamamıyla bırakmam çünkü oradan iletişim sağlıyorum. Sadece sosyal medyayı bırakmak isterim ama cep telefonunu bırakmam çünkü benim işimi kolaylaştıran bir iletişim aracı, neden bırakmak isteyeyim ki (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

“Benim için cep telefonu sadece iletişim aracı” diyen Sevgi, cep telefonu olmasaydı “daha mutlu mu olurum bilmiyorum ki, ya çok önemli bir yeri yok ya benim için olmasa da olur. Olmasaydı keşke diyorum. Yani bir sürü insanın boş yere vaktini çaldığını düşünüyorum” şeklinde düşüncesini aktarmıştır. Görüşmenin sonuna doğru Sevgi cep telefonunu kendisi için “sadece iletişim aracı” olmaktan ötesi “birçok şeyi hazır” sunan bir araç olarak değerlendirmiştir:

Birçok şeyi hazır sunuyor. Akıllı telefonu elinizde tutmak demek, ansiklopedileri, dergileri elinizde tutmak demek. Bir dergiye üyeydim mesela, buradan [cep telefonundan] takip ediyorum, gazete takip edebiliyorsunuz. Aslında her şey demek akıllı telefon. Aslında ihtiyaçtan çok –lüksten daha çok ihtiyaç dedik ama- birçok lüksü de beraberinde getiriyor aslında değil mi? (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Sevgi konuşmasının sonunda cep telefonu kullanımıyla ilgili: “Hayatımız bunlara odaklanırsa ne olur değil mi, insanın evi ne olur, kendinize olan saygınız da kalmaz, sorumluluklarınızı yerine getirmezseniz... Teknolojik araçlar kesinlikle olmalı. İlkel yaşantıda yaşamak istemem açıkçası ama kullanmayı bilmemiz gerek”, şeklinde belirtmiştir (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018).

Böylece Sevgi, teknolojik araçları bağımlısı olmadan, kontrollü kullanmak gerektiğini düşünmektedir. Cep telefonunun birçok özelliğinden yararlanmayan Sevgi cep telefonunu çoğunlukla iletişim amaçlı ve “esir” alan sosyal medyadan “kim ne yapmış, ne etmiş” takip etmek amaçlı kullanmaktadır. Kendisinin cep telefonu kullanım dozunu kaçırdığını düşündüğü zamanlar Sevgi pişmanlık duymakta ve cep telefonunu daha az kullanma yöntemleri denemektedir. Kullandığı yöntemler etkisiz olduğundan Sevgi, vicdan azabı çekmeye devam etmektedir. Sevgi kendisi için cep telefonunun önce

“sadece iletişim aracı”, daha sonra “ansiklopedi, dergi”, “birçok şeyi hazır sunan, birçok lüksü beraberinde getiren”, “aslında her şey”, ifade ettiğini belirtmiştir.

Esra cep telefonunu boş zamanlarda haberleşme ve sosyalleşme amaçlı “oynamaktadır”. Esra, cep telefonunun çeşitli türde –görüntülü arayarak, mesajlaşarak, veri paylaşarak- iletişim sağlama özelliğini beğenmektedir: Esra (kişisel iletişim, 29.03.2018), “görüntülü görüşmek güzel, mesela. Bu Whatsapp olayı ücretsiz – güzel, yazıyoruz mesela. Facebook güzel – sevdiğin insanlarla yazıyorsun, paylaşıyorsun, resim koyuyorsun. Böyle bir güzel özellikleri var bana göre. Sosyalleşme açısından kesinlikle, kesinlikle çok güzel”, fikrindedir.

Esra cep telefonu olmasaydı “hiçbir şeyden haberdar” olamayacağını düşünmektedir. Esra, cep telefonunun sevdiği insanlarla iletişimde olmak, sosyalleşmek ve onlarla ilgili çoğu şeyden haberdar olmak için “hep işime yarıyor benim”, demektedir. Esra cep telefonuna olan bağlılığını “benim için özel çok özel, olmazsa olmaz” şeklinde belirtmiştir (Esra, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Melis ilk cep telefonuna, akıllı telefonlar “moda olunca”, “heveslendiği, merak ettiği” için sahip olmuştur. Melis, cep telefonunun özellikleri değiştikçe cep telefonuna sahip olma nedeninin de değiştiği belirtmiştir. Melis için cep telefonunun, “genç olduğumuz için, fotoğraf çekinme hastası olduğumuz için kamera, müzik” özellikleri önemlidir (Melis, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Melis, cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme, fotoğraf çekme ve arşivleme, müzik dinleme ve film, dizi izleme amaçlı ve banka işlemleri için kullanmaktadır. Melis, çevresindeki insanların kendisine göre “daha fazla kullanıyormuş gibi” hissettiğini, gördüğünü belirtmiştir. Melis, telefon kontörünü çabuk harcadığını ve cep telefonu kullanımının masraf açısından sıkıntıya soktuğunu belirtmiştir. Melis (kişisel iletişim, 29.03.2018), cep telefonundan “internet çok çabuk kullanıyorum. Bitiyor, tekrar kontör atıyorsun falan derken yani”, “kontörün olmuyor; telefon elinde ama ulaşabileceğin hiçbir şeyin yok”, demektedir.

Cep telefonunu iş yerinde yasak olduğundan sürekli kullanmayan Melis, boş zamanlarında yoğun cep telefonu kullanımını “bir organımız gibi oluyor” şeklinde betimlemiştir. Melis, “cep telefonu bir yandan bağımlılık yapıyor bir yandan gerçekten iletişim için işe yarıyor. Haberleşmek yani. [Bağımlılık yanları] işte sosyal paylaşımlar olsun ya da film izlemeler olsun”, demiştir (Melis, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Melis'in cep telefonunu kullanma nedenlerinden biri haberleşme ve acil durumlarda güvende hissetme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili düşüncesini Melis, “telefonunuz olmadığında da sanki herkes sizi arıyormuş gibi hissedersiniz, ulaşamıyorlarmış gibi... [Güvende hissetmek için] en azından yani bir yolda yürüyorsun, biri takılıyor, hemen telefona sarılıyorsun, en azından konuşuyormuş gibi yapıyorsun, ne kadar kurtaracaksa o”, şeklinde belirtmiştir (Melis, kişisel iletişim, 29.03.2018).

Böylece Melis cep telefonunu ihtiyaç gereği haberleşmek için ve isteğe göre sosyalleşmek, film izlemek için kullanmaktadır. Melis, isteklerine göre kullandığı cep telefonu özelliklerinin onun cep telefonu bağlılığını arttırdığı kanaatindedir. Melis cep telefonunun yoğunlukla internet özelliğini kullandığından telefon kontörü hızlı bitmekte ve bu durum Melis'i maddi açıdan sıkıntıya sokmaktadır. Melis cep telefonunu “bir organımız” şeklinde anlamlandırmaktadır.

Buse, geçmişteki cep telefonuna sahip olma nedenini, “bilmiyorum ilkokul yeni bitmişti, ortaokula geçmiştim, telefon kullanma hevesim vardı. Ondan sonra bu kızaklılar çıkmaya başladı, ilk telefonumu anneme devrettim, ondan sonra kızaklı telefon aldırmaştım, bilmiyorum çok istiyordum kullanmayı”, diyerek açıklamaya çalışmıştır. Buse cep telefonunun kamera özelliğine önem vermektedir: “bilmiyorum fotoğraf çekilmeyi seviyorum açıkçası”, demektir Buse (kişisel iletişim, 7.05.2018).

Buse cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme, araştırma yapma, alışveriş sitelerinde gezinme, müzik dinleme, video izleme ve bankacılık işlemleri yapma amaçlı kullanmaktadır. Buse, cep telefonunu bazı durumlarda istediğinden fazla kullandığını belirtmiştir: Buse, öğrenci yurdunda “canım sıkılıyor, yatarken telefona bakmak istiyorum. Telefona baktığımda beni tutuyor sürekli bir şeyler izliyorum”, demekte ve “okulda olduğumda... çok fazla kullanmıyorum... sadece mesajlaşma ve aramalara cevap verme oluyor” diye eklemektedir (Buse, kişisel iletişim, 7.05.2018).

Buse (kişisel iletişim, 7.05.2018), cep telefonu kullanımıyla ilgili “arkadaşlarım benden daha sık kullanıyor. Genelde müzik dinleme olsun, oyun oynamak olsun daha sık kullanıyorlar, ben onlar kadar çok sık kullanmıyorum. Bilmiyorum açıkçası çok oyalıyor telefon, gerçekten bir elime aldığım zaman zamanın çok çabuk geçtiğini fark ediyorum, o yüzden kullanmamaya çalışıyorum, vicdan azabı duyuyorum”, diye belirtmiştir. Cep telefonundan “tamamen vazgeçemem herhalde” diyen Buse, sıkılmamak için cep telefonu dışında “illa ki uğraşacak işler var, [insanlar] farklı şeylerle uğraşıyorlar, belki ben de

farklı uğraşacak şeyler bulabilirdim ama uğraştıktan sonra- telefonu aldıktan sonra bırakamıyor insan” şeklinde itiraf etmiştir.

Buse, cep telefonunun “insanların bir şeyleri haberleşmesi ve takip etmesi açısından, gündemden geri kalmaması açısından” olması gerektiğini düşünmektedir. Buse, iletişim araçlarından cep telefonunu tercih etmesinin nedenini: “Telefon zaten genelde hepsini az çok kapsıyor diğer hepsini, halledebileceğiniz işi telefonda daha rahat halledebildiğimiz oluyor. Sınırsız bir şarjı olsun, yeter bana bir telefon, her işimi onunla halledebilirim” şeklinde belirtmiştir (Buse, kişisel iletişim, 7.05.2018).

Böylece Buse sahip olma hevesiyle cep telefonunu kullanmaya başlamıştır. Buse cep telefonunu haberleşme ihtiyacından dolayı ve boş zamanı sıkılmadan doldurma isteğinden dolayı kullanmaktadır. Buse cep telefonunu bazen yoğun kullansa da arkadaşları kadar sık kullanmadığını belirtmiştir. Cep telefonu ile çok zaman geçirdiğinde vicdan azabı duyan Buse cep telefonunun iletişim açısından gerekli bir araç olduğunu düşünmektedir. Buse her işini halledebileceği için cep telefonundan vazgeçemeyeceğini belirtmiştir. Buse cep telefonunu iletişimin yanı sıra her işi halledebileceği, sıkılmadan vakit geçirebileceği bir araç olarak anlamlandırmaktadır.

Mustafa (kişisel iletişim, 5.03.2018), cep telefonundan “vakit öldürmek amaçlı” sosyal medya kullanımının kendisi için “bağımlılık gibi” olduğunu düşünmektedir. Bunun nedenini Mustafa, “boş zamanlar cep telefonu sürekli elimizde ve cebimizde olduğu için, internetle ilgili bir kaygı yaşamadığım için daha çok, daha sık” cep telefonu kullanma durumuyla ilişkilendirmektedir. Ancak Mustafa çevresindeki insanlara kıyasla kendisini “amatör sosyal medya kullanıcısı” olarak tanımlamıştır. Mustafa, iletişim kurma ihtiyacından dolayı “hep yanımda olmalı” düşüncesiyle cep telefonunu sürekli yanında bulundurmaktadır ve “vakit öldürme” isteğinden dolayı “daha çok, daha sık” cep telefonu kullanmaktadır.

Mustafa, “çok uzun süre kullanınca baş ağrısı yaşadım ve sonrasında fazla kullanmamak için kendimi dizginleyebiliyorum” demekte ve cep telefonundan “vazgeçmek istediğim olmadı” şeklinde belirtmektedir. Mustafa, iletişim teknolojileri arasında “cep telefonunda zaten hepsi olduğu için cep telefonunu tercih” etmektedir. Mustafa cep telefonunu “televizyon ve oyun özelliğini kısıp ama benim için daha önemli olan arama ve sosyal medya ve internet erişimini” kullanmak istediğini belirtmiştir

(Mustafa, kişisel iletişim, 5.03.2018). Mustafa için cep telefonu haberleşme, sosyalleşme ve ilgilendiği konularda bilgilendirme aracını ifade etmektedir.

Nuri, 75 yaşında Afyonlu emekli mali müşavirdir. Nuri'nin çocuğu olmadığı için ve eşi vefat ettiği için yalnız yaşamaktadır. Nuri, koro çalışmalarını ve gezi turlarını sevdiğini, bu etkinlikler sayesinde güzel arkadaşlıklar edindiğini belirtmiştir. Nuri, cep telefonu kullanımını haberleşme, sosyalleşme ve görüntü kaydetme amaçlarıyla sınırlı tutsa da cep telefonunu gün boyu kullanmaktadır. Nuri, cep telefonunu “çok fazla kullanma[sı] dolayısıyla çok fazla fatura [150 TL civarında]” ödemiş olmaktadır.

Nuri'nin günü uyanır uyanmaz cep telefonundan Facebook ve Messenger uygulamalarına bakmakla başlamaktadır. Nuri, Facebook hesabından günlük en az 20 fotoğraf paylaşımı yapmaktadır. Paylaştığı fotoğraflar hakkında Nuri şöyle demiştir:

[Paylaştığım] fotoğraf – korodaki arkadaşlar, konserler, geziler – paylaşımlarım günde 20den az olmuyor. [Facebook hesabımda] Çok güzel yemek arşivim var, gittiğim yerde adisyonu lezzeti güzeli olan... [sunumu güzel olmasına] tabii ona dikkat ediyorum arkadaşların da takdirini, aynı zamanda kıskançlığını elde etmiş oluyorum bununla. Çok güzel sunulan yemekleri mutlaka paylaşıyorum. Onunla ilgili de yorum ekliyorum sadece falan yerde yemeği söylemeğe gerek kalmadığı... Hoşuma giden her şeyi çekip paylaşmak istiyorum, bir ağaç, bir çiçek... Paylaşmak hoşuma gidiyor, [paylaşımlarım] bazıları espri olsun diye. Bir gösterişten ziyade – bir yemek paylaşımlarım benim bir espri, beni tanıyan arkadaşlarım biliyorlar ki muhakkak her gün değişik 1-2 yemek paylaşacağım, onlar kendilerine göre bir espride bulunacaklar, ben de, ben ortak olmasın diye [yemeğimin fotoğrafını] tam bitmeden önce paylaşıyorum (gülüyor), esprisi bu yani her zaman kapımız dostlarımıza açıktır (gülüyor). (Nuri, kişisel iletişim, 27.03.2018).

Nuri (kişisel iletişim, 27.03.2018), cep telefonunun hayatına kattığı şeyin arkadaş çevresinin genişlemesi olduğunu belirtmiştir: “Arkadaş çevrem genişledi. Onlarla sadece telefonda yazışma değil de, birçoğuyla görüşme ve çok da güzel dostluklar edindiğim oldu... En azından hiç bilmediğim turizm şirketlerini tanımış oldum, onlarla dostluklar oldu”. Nuri, Facebook hesabındaki arkadaşlarından “çok sivri uçlarda olanları... işi küfür derecesine getirenleri” listesinden çıkarmaktadır. Nuri, Facebook'ta arkadaşlarının sayısının 1500 kişi civarı olduğunu aktarmıştır.

Nuri, diğer insanların da değişik konularda paylaşımlarda bulduklarını ama kendisinin onlara göre “biraz daha fazla” paylaşım yaptığını düşünmektedir ve bunun nedenini “zannediyorum yalnızlığın vermiş olduğu bir netice” şeklinde belirtmiştir. Böylece Nuri, cep telefonunu yalnızlığını gidermek ve sosyalleşme ihtiyacını karşılamak

amaçlı kullanmaktadır. Nuri (kişisel iletişim, 27.03.2018) cep telefonuyla ilgili “çok alıştım buna ben... çok kullanıyorum”, demiş ve cep telefonunun kendisi için “iletişim haberleşme aracı, paylaşma aracı, dostlukları pekiştirme aracı”, olduğunu belirtmiştir.

4.3. Gündelik Hayat Pratikleri Bağlamında Cep Telefonunun Toplumsal Anlamı

Bu alt bölümde, gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili kullanım derecesi, ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amaçları ve cep telefonunun görüşme katılımcısı tarafından anlamlandırılması bir arada ele alınmakta ve görüşme katılımcılarının demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkilendirilmektedir. Görüşme katılımcılarının gündelik hayatta cep telefonu kullanımı ile ilgili kullanım derecesi, ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amaçları ve anlamlandırmasına dair bulgular Tablo 4.4.te yer almaktadır.

Tablo 4.4. *Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili kullanım derecesi, ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amaçları ve anlamlandırması üzerine bilgiler*

İsim	Kullanım derecesi	İlgi ve çıkar gözetimi	Kullanım amacı	Anlamlandırma
Zeynep	Sınırlı	İstek	Sosyalleşme	Hayat arkadaşım, hayat kaynağı
Esra	Sınırlı	İstek	Sosyalleşme	Çok özel kişisel araç
Suat	Sınırlı	İstek	İletişim	Sırdaş, dost
Yaşar	Sınırlı	İstek	Sosyalleşme	Yaşam tarzı
Nuri	Sınırlı	İstek	Sosyalleşme, arkadaşlıklar edinme	İletişim aracı, paylaşma aracı, dostlukları pekiştiren araç
Mustafa	Ortalama üstü	İstek	Sosyalleşerek ve eğlenerek vakit öldürmek	Her şeyin olduğu araç
Melis	Ortalama üstü	İstek	Haberleşme, sosyalleşme, eğlence	Organımız gibi
Aslı	Ortalama üstü	İstek	Sosyalleşme, eğitim ve bilgi erişimi,	Arkadaş, yakınım
Buse	Ortalama üstü	İstek	Sosyalleşme, bilgi erişimi, eğlence, işlem yönetme	İşlerin rahat halledildiği araç
Sevgi	Ortalama	İstek	Sosyalleşme, haberleşme, bilgi erişimi	Esir alan araç
Elif	Ortalama	İhtiyaç	Yakınlarını takip ve kontrol etme, iletişim	İletişim sürekliliği

Ramiz	Ortalama üstü	İhtiyaç	İletişimde kalma, bilgi erişimi, sosyalleşme	İletişim
Nurten	Ortalama üstü	İhtiyaç	İletişim, bilgi erişimi, sosyalleşme	İletişim aracı, her yere götürülebilen bilgisayar gibi
Muazzez	Ortalama üstü	İhtiyaç	İşlem yönetme, iletişim	İletişim acarı
Cenk	Ortalama üstü	İhtiyaç	İletişim, işlem yönetme	İletişim
Adile	Ortalama üstü	İhtiyaç	İletişim, işlem yönetme	İletişim aracı
Ahu	Ortalama	İhtiyaç	İletişim, bilgi erişimi	İletişim aracı, kurtarıcı gibi
Fehmi	Ortalama üstü	İhtiyaç	İş ve özel hayata dair işlem yönetme	Her yere taşınabilen araç
Selma	Ortalama üstü	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini yürütme	Bilgisayar gibi
Berk	Ortalama üstü	İhtiyaç	Özel hayatla ilgili işlem yönetme, bilgi erişimi, iletişim	Cepte bilgisayar
Mümtaz	Ortalama üstü	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini kolay ve hızlı yönetme	Her işin yapılabileceği araç
Ali	Ortalama üstü	İhtiyaç	İletişim, iş ve özel hayat işlerini yönetme	Hayatı kolaylaştıran araç
Hüseyin	Ortalama üstü	İhtiyaç	İnsan, yemek, eşya ve bilgiye kolay ve hızlı erişim	İletişimi, alışverişi ve bilgi erişimini kolaylaştıran, hızlandıran araç
Eda	Ortalama üstü	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini yönetme	En büyük yardımcım, sağ elim
Hayri	Ortalama üstü	İhtiyaç	Sosyalleşme, bilgi erişimi, eğlence	Şimdi- her işe yarayan araç, geçmişte- kaliteli aksesuar
Numan	Ortalama üstü	Zorunluluk	İş hayatında iletişim ve işlem yönetme	Çalışma saatini kısaltan araç
İhsan	Ortalama üstü	Zorunluluk	İş ve özel hayat işlerini yönetme	İletişim
Zehra	Ortalama üstü	Zorunluluk	İş arkadaşlarını ve çocukları kontrol etme	Özgürlüğü kısıtlayan

Görüşme katılımcılarından Zeynep, Esra, Suat, Yaşar ve Nuri cep telefonunu sınırlı olarak ve ihtiyaçtan ziyade istek doğrultusunda iletişim, sosyalleşme ve arkadaş edinme amaçlı kullanmaktadırlar. Cep telefonu, Zeynep için “hayat arkadaşını”, Esra için “çok

özel” kişisel iletişim aracını, Suat için “sırdaş, dostu”, Yaşar için “yaşam tarzını” ve Nuri için “dostlukları pekiştiren aracı” ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarından Mustafa, Melis, Aslı ve Buse cep telefonunu ortalama üstü ve Sevgi ortalama şekilde, başlıca istek doğrultusunda vakit öldürme, haberleşme, sosyalleşme, eğlenme, eğitim içeriklerine ve bilgiye erişme ve işlem yönetme amaçlı kullanılmaktadırlar. Cep telefonu, Mustafa için “her şeyin olduğu araç”, Melis için “organımız gibi”, Aslı için “yakınım”, Buse “işlerin rahat halledildiği araç” ve Sevgi “esir alan aracı” ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarından Elif ortalama; Ramiz, Nurten, Muazzez, Cenk ve Adile ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine sahip ve cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda yakınlarını takip ve kontrol etme, iletişim, bilgi erişimi ve işlem –internet bankacılık ve elektronik ticaret- yönetme amaçlı kullanılmaktadırlar. Cep telefonu, Elif, Ramiz, Nurten, Muazzez, Cenk ve Adile için iletişim sürekliliğini sağlayan aracı ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarından Ahu, cep telefonunu ortalama derecede ve ihtiyaç doğrultusunda iletişim ve bilgi erişimi amaçlı kullanılmaktadır. Ahu için cep telefonu, yemek tarifi, yön gösterici harita, nöbetçi eczane gibi çeşitli bilgi içeriğine erişmede bir “kurtarıcıyı” ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarından Fehmi, Selma, Berk, Mümtaz, Ali, Hüseyin, Eda ve Hayri ortalama üstü cep telefonu kullanımına sahip ve cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda –gündelik işleri kolay ve hızlı yürütmek için- iletişim, sosyalleşme, eğlence, bilgi ve içerik erişimi, işlem yönetme amaçlı kullanılmaktadır. Cep telefonu, Fehmi için “her yere taşınabilen araç”, Hüseyin, Mümtaz, Selma ve Berk için “işlemi kolaylaştıran ve hızlandıran”, “her işin yapılabileceği”, “cep bilgisayar”, Ali ve Eda için “her işi kolaylaştıran” “en büyük yardımcım, sağ elim” ve Hayri için “her işe yarayan araç” ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarından Numan, İhsan ve Zehra, ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine sahip ve cep telefonunu bir zorunluluk olarak, daha çok çalıştıkları işle ilgili iletişim ve işlem yönetme amaçlı kullanılmaktadırlar. Zehra ayrıca çocuklarını kontrol etme amaçlı da kullanılmaktadırlar. Cep telefonu, Numan için “çalışma saatini kısaltan araç”, İhsan için “iletişim aracı” ve Zehra için “özgürlüğü kısıtlayan aracı” ifade etmektedir.

Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım derecesi ve demografik özelliklerine dair bilgi, Tablo 4.5.de yer almaktadır.

Tablo 4.5. *Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım derecesi ve demografik özelliklerine dair bilgiler*

İsim (Yaş)	Kullanım derecesi	Eğitim düzeyi	Çalışma durumu	Ortalama aylık geliri
Zeynep (68)	Sınırlı	İlkokul	Ev kadını	1600 TL
Esra (49)	Sınırlı	İlkokul	Özel kurumda temizlik görevlisi	Belirtmemiştir
Suat (67)	Sınırlı	Lisans	Kamu kurumundan emekli, dernek üyesi ve başkanı, yerel gazetede köşe yazarı	1600 TL
Yaşar (60)	Sınırlı	Lise	Kamu kurumundan emekli	1600 TL
Nuri (75)	Sınırlı	Lisans	Geçmişte iş sahibi, şimdi emekli	1500 TL civarında
Mustafa (25)	Ortalama üstü	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi	Yok
Melis (23)	Ortalama üstü	Ön lisans	Özel kurumda kasiyer	Belirtmemiştir
Aslı (47)	Ortalama üstü	Lise, çeşitli eğitim kursları mezunu	Özel kurumdan emekli, açık öğretimde lisans öğrencisi	1500 TL civarında
Buse (19)	Ortalama üstü	Lise	Lisans öğrencisi	Öğrenim kredisi
Sevgi (42)	Ortalama	Meslek lisesi	Ev kadını	Yok
Elif (36)	Ortalama	Lisansüstü	Kamu kurumunda öğretim görevlisi	5000 TL civarında
Ramiz (36)	Ortalama üstü	2 ayrı lisans	Kamu kurumunda idari şef, dernek il temsilcisi, dernek kurucusu ve başkanı	5000 TL
Nurten (25)	Ortalama üstü	Lisans	Kısmi zaman çalışan yüksek lisans öğrencisi	320 TL
Muazzez (38)	Ortalama üstü	Ön lisans	İş sahibi	1500-2000 TL
Cenk (27)	Ortalama üstü	Ortaokul	Özel kurumda kasap	2400 TL
Adile (50+)	Ortalama üstü	Lise	Özel kurumda yönetici	5000 TL
Ahu (33)	Ortalama	Meslek lisesi	Ev kadını	Yok
Fehmi (48)	Ortalama üstü	Lisans	Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
Selma (46)	Ortalama üstü	Lise	İki aile şirketinde müdür ve yönetici, dernek üyesi, dernek	Belirtmemiştir

Berk (23)	Ortalama üstü	Lise	kurucusu ve başkanı Lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	600 TL civarında
Mümtaz (30)	Ortalama üstü	Lisans	İş sahibi	7000-8000 TL
Ali (29)	Ortalama üstü	Lisans	İş sahibi	7000-8000 TL
Hüseyin (25)	Ortalama üstü	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	Yok
Eda (43)	Ortalama üstü	Lisansüstü	İşveren	10000 TL civarında
Hayri (48)	Ortalama üstü	Lisans	Kamu kurumunda yönetici	5000 TL
Numan (48)	Ortalama üstü	Ön lisans	Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
İhsan (38)	Ortalama üstü	Lisans	İşveren	3000-5000 TL
Zehra (34)	Ortalama üstü	Ön lisans	Özel işletmede şube müdürü	2000 TL üzerinde

Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım derecesiyle yaşları arasındaki ilişki:

Görüşme katılımcılarından 19-29 yaş arası genç yetişkin cep telefonu kullanıcısının sekizinin de –Buse, Melis, Berk, Mustafa, Hüseyin, Nurten, Cenk ve Ali- cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür. Görüşme katılımcılarından 30-39 yaş arası cep telefonu kullanıcılarından Mümtaz, Zehra, Elif, Ramiz, Muazzez ve İhsan’ın cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür; Ahu’nunki ortalamadır. Görüşme katılımcılarından 40-49 yaş arası cep telefonu kullanıcıları Eda, Selma, Aslı, Fehmi, Hayri ve Numan’ın cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür; Sevgi ortalama ve Esra sınırlı cep telefonu kullanım derecesine sahiptir. Görüşme katılımcılarından “elli yaşını deviren” Adile, ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine sahiptir. Görüşme katılımcılarından 60-69 yaş arası cep telefonu kullanıcıları Yaşar, Suat ve Zeynep, sınırlı cep telefonu kullanım derecesine sahiptir. Son olarak 75 yaşındaki Nuri, sınırlı cep telefonu kullanım derecesine sahiptir.

Sonuç olarak cep telefonu kullanım derecesiyle cep telefonu kullanıcısının yaşı arasında aşağıdaki gibi ilişkiye rastlanmıştır: 19-50 yaş arası cep telefonu kullanıcısı, ortalama ve ortalamanın üstü derecede cep telefonunu kullanmakta; ve 60-75 yaş arası cep telefonu kullanıcısı, sınırlı derecede cep telefonunu kullanmaktadır.

Cep telefonu kullanım derecesiyle görüşme katılımcılarının eğitim düzeyi, çalışma durumu ve ortalama aylık geliri arasında ilişki, cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetiminin ve kullanım amacının değerlendirmeye dahil edilmesiyle bulunmuştur.

Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amacı ve demografik özelliklerine dair bilgiler Tablo 4.6.da yer almaktadır.

Tablo 4.6. Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetimi ve demografik özelliklerine dair bilgiler

İsim (Yaş)	İlgi ve çıkar gözetimi	Kullanım amacı	Eğitim düzeyi	Çalışma durumu	Ortalama aylık geliri
Zeynep (68)	İstek	Sosyalleşme	İlkokul	Ev kadını	1600 TL
Esra (49)	İstek	Sosyalleşme	İlkokul	Özel kurumda temizlik görevlisi	Belirtmemiştir
Suat (67)	İstek	İletişim	Lisans	Kamu kurumundan emekli, dernek üyesi ve başkanı, yerel gazetede köşe yazarı	1600 TL
Yaşar (60)	İstek	Sosyalleşme	Lise	Kamu kurumundan emekli	1600 TL
Nuri (75)	İstek	Sosyalleşme, arkadaşlıklar edinme	Lisans	Geçmişte iş sahibi, şimdi emekli	1500 TL civarında
Mustafa (25)	İstek	Sosyalleşerek ve eğlenerek vakit öldürmek	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi	Yok
Melis (23)	İstek	Haberleşme, sosyalleşme, eğlence	Ön lisans	Özel kurumda kasiyer	Belirtmemiştir
Aslı (47)	İstek	Sosyalleşme, eğitim ve bilgi erişimi,	Lise, çeşitli eğitim kursları mezunu	Özel kurumdan emekli, açık öğretimde lisans öğrencisi	1500 TL civarında
Buse (19)	İstek	Sosyalleşme, bilgi erişimi, eğlence, işlem yönetme	Lise	Lisans öğrencisi	Öğrenim kredisi
Sevgi (42)	İstek	Sosyalleşme, haberleşme, bilgi erişimi	Meslek lisesi	Ev kadını	Yok
Elif (36)	İhtiyaç	Yakınlarını takip ve kontrol etme, iletişim	Lisansüstü	Kamu kurumunda öğretim görevlisi	5000 TL civarında
Ramiz (36)	İhtiyaç	İletişimde kalma, bilgi erişimi, sosyalleşme	2 ayrı lisans	Kamu kurumunda idari şef, dernek il temsilcisi, dernek kurucusu ve başkanı	5000 TL
Nurten (25)	İhtiyaç	İletişim, bilgi erişimi, sosyalleşme	Lisans	Kısmi zaman çalışan yüksek lisans öğrencisi	320 TL
Muazzez (38)	İhtiyaç	İşlem yönetme, iletişim	Ön lisans	İş sahibi	1500-2000 TL

Cenk (27)	İhtiyaç	İletişim, işlem yönetme	Ortaokul	Özel kurumda kasap	2400 TL
Adile (50+)	İhtiyaç	İletişim, işlem yönetme	Lise	Özel kurumda yönetici	5000 TL
Ahu (33)	İhtiyaç	İletişim, bilgi erişimi	Meslek lisesi	Ev kadını	Yok
Fehmi (48)	İhtiyaç	İş ve özel hayata dair işlem yönetme	Lisans	Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
Selma (46)	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini yürütme	Lise	İki aile şirketinde müdür ve yönetici, dernek üyesi, dernek kurucusu ve başkanı	Belirtmemiştir
Berk (23)	İhtiyaç	Özel hayatla ilgili işlem yönetme, bilgi erişimi, iletişim	Lise	Lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	600 TL civarında
Mümtaz (30)	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini kolay ve hızlı yönetme	Lisans	İş sahibi	7000-8000 TL
Ali (29)	İhtiyaç	İletişim, iş ve özel hayat işlerini yönetme	Lisans	İş sahibi	7000-8000 TL
Hüseyin (25)	İhtiyaç	İnsan, yemek, eşya ve bilgiye kolay ve hızlı erişim	Lisans	Yüksek lisans öğrencisi, serbest grafik-tasarımcı	Yok
Eda (43)	İhtiyaç	İş ve özel hayat işlerini yönetme	Lisansüstü	İşveren	10000 TL civarında
Hayri (48)	İhtiyaç	Sosyalleşme, bilgi erişimi, eğlence	Lisans	Kamu kurumunda yönetici	5000 TL
Numan (48)	Zorunluluk	İş hayatında iletişim ve işlem yönetme	Ön lisans	Özel kurumda yönetici	Belirtmemiştir
İhsan (38)	Zorunluluk	İş ve özel hayat işlerini yönetme	Lisans	İşveren	3000-5000 TL
Zehra (34)	Zorunluluk	İş arkadaşlarını ve çocukları kontrol etme	Ön lisans	Özel işletmede şube müdürü	2000 TL üzerinde

Görüşme katılımcılarının cep telefonu kullanım derecesi, ilgi ve çıkar gözetimi ile eğitim, çalışma durumu ve ortalama aylık geliri arasında aşağıdaki ilişkiye rastlanmıştır:

İlkokul mezunu, hayatı boyunca çalışmamış olan ve rahmetli eşinin emekli maaşı ile geçinen 68 yaşındaki Zeynep, sınırlı cep telefonu kullanım derecesine sahiptir. Lisans mezunu, geçmişte iş sahibi mali müşavir olan, şimdi emekliliğe ayrılan ve 1500 TL civarında ortalama aylık geliri olan 75 yaşındaki Nuri de; lisans mezunu kamudan emekli 67 yaşındaki Suat da; lise mezunu, kamu kurumundan emekli 60 yaşındaki Yaşar da cep telefonunu sınırlı derecede kullanmaktadır.

Böylece, farklı eğitim düzeyine sahip, farklı çalışma geçmişine sahip ancak görüşmenin yapıldığı tarihte çalışmayan ve ortalama aylık gelirleri benzerlik taşıyan

Zeynep, Suat, Yaşar ve Nuri, cep telefonunu sınırlı derecede kullanmaktadır. Ancak benzer özellikleri taşıyan Aslı'nın cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür.

Lise mezunu, özel kurumdan emekli, ortalama aylık geliri 1500 TL olan 47 yaşındaki Aslı, ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine sahiptir. Aslı'nın (Zeynep, Suat, Yaşar ve Nuri'den farklı olarak) ortalama üstü kullanım derecesine sahip olma durumu toplumsal inşacılık yaklaşımı temelinde, Aslı'nın öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ve buna bağlı olarak Aslı'nın cep telefonu kullanımında insan aracılığına başvurmasıyla açıklanmaktadır. Aslı gündelik hayatta çeşitli konularda eğitim kurslarına katılmakta, ilgisini çeken konularda araştırma yapmakta ve yeni bilgiler edinmektedir. Gündelik hayatta Aslı cep telefonunu iletişim, sosyalleşme ve işlem yönetme amacının yanı sıra kendi kültürel sermayesini geliştirmek için kullanmaktadır. Böylece, Aslı'nın kültürel sermayesini geliştirme isteği ile cep telefonu kullanım derecesi arasında pozitif ilişki vardır. Bu ilişki, Aslı'nın diğer dört kişiye göre cep telefonu kullanım derecesinin farklı olması durumunu açıklamaktadır.

Görüşme katılımcılarından lisans ve lisansüstü eğitim programı öğrencisi, aylık geliri 0-600 TL arasında değişen 5 kişi –Mustafa, Buse, Nurten, Hüseyin ve Berk'in cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür. Böylece ailesinin maddi desteği dışında herhangi bir aylık geliri olmayan veya 320-600 TL arasında düşük bir aylık gelire sahip, lise mezunu ve yükseköğrenim kurumunda eğitim gören genç yetişkinlerin cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstü şeklindedir.

İlgi ve çıkar gözetimi ve kullanım amacı açısından ise yükseköğrenim kurumu öğrencisi gençlerin cep telefonu kullanımının farklılaştığı görülmüştür: Nurten, Hüseyin ve Berk cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda; Mustafa ve Buse istek doğrultusunda çeşitli amaçlarda kullandığı görülmüştür. Bu farklılık onların cep telefonunu anlamlandırmalarına da yansımıştır. Benzer demografik özellikleri paylaşan görüşme katılımcılarının arasındaki ilgi ve çıkar gözetimi ve kullanım amacı açısından cep telefonu kullanımı farklılığı, kişilerin öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkilidir:

Gündelik hayatta teknolojik gelişmeleri takip eden ve bir gün kendi mobil uygulamasını geliştirmek isteyen Berk, cep telefonundan bir iletişim aracından çok günlük programını düzenleme ve yönetme aracı olarak yararlanmaktadır. Yaş, eğitim durumu, aylık geliri ve cep telefonu kullanım derecesi açısından Berk'in özellikleriyle benzerlik taşıyan Buse, cep telefonunu sosyalleşme, eğlence, işlem yönetme ve bir gün

“Kim milyoner olmak ister?” televizyon yarışma programına katılmak için bilgi araştırma amaçlı kullanılmaktadır. Böylece Berk ve Buse’nin cep telefonunu farklı kullanma ve anlamlandırmalarının nedeni, onların öznel gündelik hayat gerçekliğinden – ilgi alanlarından kaynaklanmaktadır.

Yaşları 23-50 üstü⁶² arasında değişen, farklı eğitim düzeyine sahip, farklı işlerde çalışmakta olan ve farklı ortalama aylık gelirine sahip görüşme katılımcıları toplamda 15 kişidir. Bu görüşme katılımcılarının 13ü ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine; biri ortalama ve biri sınırlı kullanım derecesine sahiptir. Ortalama üstü cep telefonu kullanım derecesine sahip görüşme katılımcıları: Melis, Ramiz, Muazzez, Cenk, Adile, Fehmi, Selma, Mümtaz, Ali, Eda, Hayri, Numan, İhsan ve Zehra’dır.

Aynı cep telefonu kullanım derecesine sahip çalışan görüşme katılımcılarının kendi arasındaki cep telefonu kullanımıyla ilgili ilgi ve çıkar gözetimi, kullanım amacı ve anlamlandırmadaki farklılık, farklı öznel gündelik hayat gerçekliği ile ilişkilidir. Bu durum, Numan ve Hayri’nin örneğinde şu şekilde açıklanabilir:

Numan özel otel işletmeciliğinde, Hayri kamu kurumunda yöneticidir; ikisinin yaşı aynıdır. Numan ortalama aylık gelirini “yeteri kadar” şeklinde, Hayri “5000 TL” olarak belirtmiştir. Numan ve Hayri cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanmaktadır. Gündelik hayatta Numan vaktinin büyük kısmını işine ayırmakta, cep telefonunu gün içerisinde işle ilgili görüşme yapmak ve otelin bilgisayar sisteminde işlem yapmak, işlemleri kontrol etmek için kullanmaktadır. Numan, cep telefonunu “çalışma saatini kısaltan araç” şeklinde anlamlandırmaktadır. Numan, doğum günü, düğün, cenaze veya kaza gibi özel gün ve durumlarda insanlarla yüz yüze görüşmeyi tercih etmektedir; yüz yüze görüşemediği durumlarda cep telefonundan bireysel olarak aramaktadır ve sosyal medya üzerinden iletişimi samimi bulmadığından sosyal medya üzerinden iletişime geçmemektedir. Numan gece yarısı gibi günün uygun olmayan vaktinde cep telefonundan ısrarla arandığı durumlardan rahatsızdır. Numan, cep telefonunu işinden dolayı kullanmak zorundadır.

Gündelik hayatta Hayri arkadaşlarıyla haberleşmeyi, sosyalleşmeyi ve okey oynayarak vakit geçirmeyi sevmektedir. Hayri altı ay önce Afyon’a taşınmış ve samimi olduğu arkadaşlarıyla yüz yüze görüşmemektedir. Hayri ayrıca yönetici konumundan

⁶² Adile, “elliye devirdim” diyerek yaşını tam belirtmediği için “50 üstü” kullanılmaktadır. Diğer görüşme katılımcıları yaşlarını tam olarak belirtmiştir.

dolayı kamuya açık yerlerde insanlarla okey oynamanın uygun olmayacağı görüşündedir. Hayri cep telefonundan sosyalleşme, eğlenme ve bilgiye erişme ihtiyacını karşılamak için yararlanmaktadır. Hayri güne cep telefonundan güncel haberlere ve sosyal medya hesaplarına göz atmakla başlamaktadır; gün içerisinde cep telefonunu güncel haberleri takip etmek için, iş ve özel hayattan arkadaşlarıyla görüşme yapmak için kullanmaktadır. Hayri işe gitmediği günlerde cep telefonundan okey oynamaktadır. Hayri, cep telefonunu “her işe yarayan araç” olarak anlamlandırmaktadır. Böylece, Numan ile Hayri arasındaki cep telefonu ile ilgili farklı ilgi ve çıkar gözetimi, farklı kullanım amacı ve farklı anlamlandırma, onların farklı öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Yaşları 23-50 üstü arasında değişen, farklı eğitim düzeyine sahip, farklı işlerde çalışmakta olan ve farklı ortalama aylık gelirine sahip 15 görüşme katılımcısından ikisinin cep telefonu kullanım derecesi farklıdır. Bunlardan biri –Elif ortalama; ve diğeri – Esra sınırlı derecede cep telefonunu kullanmaktadır. Gündelik hayatta Elif yakınlarının güvende olduğunu bilmek için onların yaptıklarını takip etme ihtiyacı duymaktadır. Elif, cep telefonunu bilgiye erişmenin yanı sıra başlıca gün içerisinde yakınlarıyla sürekli iletişimde olma ve onların durumlarını kontrol etme amaçlı kullanmaktadır. Elif cep telefonunu “iletişim sürekliliği” sağlayan araç olarak anlamlandırmaktadır. Elif’in cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumu, onun cep telefonunu diğer işlem yönetme gibi amaçlar için kullanmamasını açıklamaktadır. Böylece Elif’in cep telefonu kullanım derecesi onun cep telefonu ile ilgili algı ve tutumu ile ilişkilidir.

Esra’nın temizlik görevlisi olarak çalıştığı özel işletmecilikte çalışanların cep telefonu kullanımı yasaktır. Bu yüzden Esra cep telefonunu mesai saatleri dışında, akraba ve arkadaşlarıyla sosyalleşme ve sosyal medya platformlarından bilgiye erişme amaçlı kullanmaktadır. Esra’nın sınırlı derecede cep telefonu kullanım alışkanlığı, onun öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkidir. Esra, işte veya özel hayatta yaptığı rutin işlemleri cep telefonu üzerinden yapmak zorunda olmadığı veya yapma ihtiyacı duymadığı için cep telefonunu isteğe bağlı olarak sınırlı kullanmakta ve kullanım pratiklerini genişletme gerekliliği duymamaktadır. Cep telefonu kullanım pratiklerini genişletmeyen Esra böylece cep telefonunu sınırlı derecede, sosyalleşme doğrultusunda kullanmaktadır.

Meslek lisesi mezunu, ev kadını, aylık geliri olmayan, yaşları 42 ve 33 olan iki görüşme katılımcısının – Sevgi ve Ahu’nun cep telefonu kullanım derecesi de benzer şekilde – ortalama derecededir. Sevgi ve Ahu’ya ait veriler, cep telefonu kullanımıyla

ilgili ilgi ve çıkar gözetimi ve kullanım amacı konusunda benzerlik gösterirken; cep telefonunu anlamlandırmada farklılık göstermektedir. Sevgi ve Ahu, cep telefonunu haberleşme, sosyalleşme ve bilgiye erişme amaçlı kullanmaktadır. Sevgi cep telefonu bağımlısı olmamak için kaygılanmakta; cep telefonunu gerektiğinden fazla kullandığını düşündüğü zamanlar vicdan azabı duymakta; ve cep telefonunu “hepimizi esir alan araç” olarak anlamlandırmaktadır. Ahu, gününü 3 çocuğuyla ilgilenerek ve çocuklarıyla birlikte arkadaş çevresiyle buluşarak geçirmektedir. Ahu cep telefonunu yakınlarıyla iletişim sağlama ve acil durumlarda bilgi içeriğine erişme ihtiyacı gereği kullanmakta ve cep telefonunu “kurtarıcı” olarak anlamlandırmaktadır. Böylece Sevgi ve Ahu’nun cep telefonunu anlamlandırmalarında ortaya çıkan farklılık, onların cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutumlarıyla ilişkilidir.

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerin analizi yapılmış, bulgular ve bulgular arasındaki ilişkiler betimlemesine yer verilmiştir. Bulgular ve bulgular arası ilişkiler temelinde çalışmanın sonucu ve tartışması; konuyla ilgili öneriler aşağıda, Sonuç, Tartışma ve Öneriler Bölümünde, yer almaktadır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde teknolojik belirleyicilik ve toplumsal inşa yaklaşımına göre sayısal medya üzerine yapılan çalışmaların iletişim bilimlerindeki önemi üzerine görüş; gündelik hayatta cep telefonunun toplumsal anlamı üzerine araştırmanın sonucu; araştırma sonucunun alanyazındaki bilgilerle ilişkilendirilerek tartışması; ve gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili çalışmalar için ileriye dönük öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç

Sosyal bilimler alanında, kitle iletişim araçları ve toplum üzerine yapılan çalışmalarda medya içeriği ve iletişim teknolojileri, insanların gündelik alışkanlıklarını ve dünya algısını değiştiren etkili bir güç şeklinde ele alınmıştır. Bu konuda hem kendi döneminde, hem de günümüzde iletişim teknolojileri çalışmalarında yaygın olarak yararlanılan McLuhan'ın çalışmaları önemlidir. McLuhan, iletişim teknolojilerini toplumdan bağımsız bir güç olarak ele almış ve toplumsal değişimlerle doğrudan ilişkilendirmiştir. McLuhan, iletişim teknolojileriyle ilişkilendiren toplumsal değişimleri toplum üyelerinin algı ve davranışlarındaki değişimler örneğinde açıklamıştır. McLuhan'ın (1964, 2001, 2005, 2014) çalışmalarında, iletişim teknolojileri bireyin gerçeğe olan bakış açısını değiştirerek kültürü değiştirir görüşü savunulmuştur.

İletişim teknolojilerini toplumsal değişimlerin tek belirleyici gücü olarak ele almak, teknolojik belirleyiciliğe özgü bir bakış açısıdır. Bu anlamda McLuhan'ın çalışmaları, iletişim çalışmaları alanında teknolojik belirleyicilik yaklaşımını benimseyen çalışmalar şeklinde değerlendirilmektedir (Williams, 1989; Bolter ve Grusin, 1999; Erdoğan ve Alemdar, 2002; Lister vd., 2009; Oskay, 2010; Stevenson, 2015). McLuhan'ın çalışmalarına yönelik eleştiriler, toplumun ve bireyin değişmesi için iletişim teknolojilerinin tek başına yetersiz olduğunun göz ardı edildiğine ve teknolojinin yanı sıra toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik unsurların hesaba katılmamasına yöneliktir. Teknolojik belirleyicilik yaklaşımını benimseyen tarafla eleştirilse de, McLuhan'ın “araç, mesajdır”, “araç, insan uzuvlarının uzantısıdır” yaklaşımı sayısal medyayı tanımlamasında günümüzde de geçerli sayılmaktadır (bkz.: Bolter ve Grusin, 1999; Lister vd., 2009; Laughey, 2010; Stevenson, 2015; Timisi, 2016; Binark, 2016).

Sayısal iletişim teknolojilerinin gelişmesi, iletişim araçları ve insanlar arasındaki ilişkinin karşılıklı etkileşimli olduğunu daha görünür kılmıştır: İletişim çalışmalarında toplum üyeleri pasif tüketici yerine kullanıcı, ortak üretici ya da üretici-tüketici şeklinde

ele alınmaya başlanmıştır. Cep telefonu üzerine alanyazında verilerin nicel –anket ve nitel –görüşme yöntemiyle toplandığı ve etnografik çalışmalar bulunmaktadır (Özcan ve Koçak, 2003; Çelik Kutluay, 2007; Kelleci, 2008; Özaşçılar, 2009; Uğurlu, 2010; Gökaliiler, Aybar ve Gülay, 2011; Ömürbek ve Şimşek, 2012; Karaaslan ve Budak, 2012; Gökalp, Cangöz ve Ergül, 2012; Ökten, 2013; Bal, 2013; Ay, 2013; Demirci vd., 2014; Çakır ve Demir, 2014; Ada ve Tatlı, tarihsiz). İletişim çalışmalarında yaygın olarak başvuru olan kuramların yanı sıra, bilim ve teknoloji sosyolojisi çalışmalarından biri olan teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanmak, iletişim araçları ile insan arasındaki etkileşimi araştırma ve anlamada katkı sağlayacaktır. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, Türkiye’deki iletişim bilimleri alanında yaygın araştırılan ve saha çalışmalarında benimsenen bir yaklaşım değildir (bknz. Timisi, 2016; Saka ve Sayan, 2016, s.105)⁶³.

Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımı, kullanıcı bireyleri, iletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesinde etken rol alan aktörlerden biri olarak ele almayı mümkün kılmaktadır. İletişim teknolojileri ve toplum ilişkisi, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre ele alındığında, iletişim teknolojilerinin teknik içeriği, şekli, maliyeti gibi özellikleri mühendisler, tasarımcılar, yatırımcılar gibi üretim sürecinde etkin olan toplumsal aktörler tarafından belirlenir ve tasarlanır (Bijker vd., 1989; Pinch ve Bijker, 2008; Croteau vd., 2012). Bununla birlikte, iletişim teknolojilerinin üretim süreciyle doğrudan ilişkisi olmayan ancak iletişim teknolojilerinin geliştirilmesini etkileyen diğer toplumsal aktörler vardır. Örneğin teknolojiyi kullanan bireyler, gündelik hayatın bir parçası olan iletişim araçlarını kullanım pratikleri bağlamında anlamlandırır. Kullanıcı bireyler iletişim teknolojisinin “hayatta kalmasını” veya üretimden kaldırılmasını belirleyen toplumsal aktörlerden biridir.

İletişim teknolojilerinin üreticiler tarafından tanımlanan kullanım amaçları ile pratikte kullanıcılar tarafından belirlenen kullanım amaçları her zaman aynı olmayabilir.

⁶³Timisi’nin (2016) çalışması, 1980’lerde, bilim ve teknoloji sosyolojisi alanında ilk geliştirildiği sıralarda, toplumsal inşacılığın üç ayağından (temel teorilerinden) biri olan Aktör-Ağ Teorisini ortaya atan kuramcılardan biri olan Bruno Latour’un çalışmaları üzerine bir makaledir. Bu makaleye ek bilgi olarak: Aktör-Ağ Teorisinin, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımının geliştirilmesi için düzenlenen Teknolojik Sistemlerin Toplumsal İnşası atölyesi sürecinde yapılan tartışmalar sonucunda; Fransa’daki mühendislik okulu MINES ParisTech’ten kuramcılar- Michel Callon, Bruno Latour ve John Law tarafından ortaya çıktığı belirtilebilir. Latour, Aktör-Ağ Teorisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarıyla teoriyi hem kuramsal hem de uygulama açısından geliştirmiştir ve geliştirmeye devam etmektedir. Son haliyle Aktör-Ağ Teorisi, teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımının savunduğu temel görüşten farklı bir görüşe doğru kaymıştır ve bu yaklaşımdan bağımsız olarak geliştirilmeye devam edilmektedir.

Kullanım amaçları ve pratikleri, zaman içerisinde iletişim araçlarının tekniğinin ve içeriğinin değişmesini etkiler ve yön verir. Bu anlamda, iletişim araçları ve toplum ilişkisinde: teknoloji analog veya sayısal özellikte olsun, kullanıcılar ve kullanmayı reddedenler olarak bireyler, teknolojinin toplumsal anlamının değişmesinde etken rol oynayan birer toplumsal aktörlerdir (Stearns, 01.06.2013; Pinch ve Bijker, 2008). Bu konu bir örnekle: Telefonun ilk seri üretimine başlandığı ve geniş kitleye sunulduğu dönemde, telefon üreticilerinin belirlediği kullanım amacıyla halkın kullanım pratiklerinin karşılaştırılması ile açıklanabilir.

İlk seri üretim telefonlar, üreticiler tarafından sesli telgraf olarak düşünülmüş ve iş adamlarına, iş görüşmeleri için bir iletişim aracı şeklinde tanıtılmıştır. Hedef kitlesi ilk başta kent merkezlerindeki iş adamları olarak belirlense de zamanla telefon, kırsal kesimlerde çiftçiler tarafından benimsenen bir iletişim aracına dönüşmüştür: Çiftçi kadınlar için telefon, gün boyunca evden veya çiftlikten ayrılmalarına gerek kalmadan aile ve arkadaşlarla görüşebilmelerini sağlayan bir sosyalleşme aracına dönüşmüştür. Kullanıcıların telefonun toplumsal anlamını dönüştürdükleri bu örnek durumda, insanların gündelik hayatta kullandıkları iletişim teknolojilerini sunulduğundan farklı anlamlandırabildikleri ve kullanabildikleri açıkça görülmektedir.

Sayısal teknolojideki gelişmelerle beraber, herhangi bir iletişim aracının teknik içeriği, kendi içerisinde birden fazla iletişim aracından oluşabilmektedir. Böylece, herhangi bir sayısal iletişim aracına multimedya denilebilir. Analog iletişim araçlarının teknik içeriği, belli bir amaca uygun olarak tasarlanmakta ve aracın toplumsal anlamı, teknik içeriğin sınırlıkları bağlamında değişim göstermektedir. Sayısal medyanın teknik içeriği, birden fazla iletişim aracının teknik içeriğini içermektedir. Bu sebeple, çalışmada, sayısal medyanın toplumsal anlamının, zengin teknik içeriğinin sınırlıkları bağlamında değişim gösterdiği varsayılmaktadır.

İnsanların herhangi bir sayısal medyaya yükledikleri anlam, medyanın hangi özelliğinin nasıl kullanıldığı bağlamında değişebilir. Türkiye’de sayısal medya kullanıcıları sayısal medyanın hangi özelliğini kullanmakta ve ne anlam yüklemektedir? Sayısal medyanın Türkiye’deki toplumsal anlamı nedir? Örneğin, bir sayısal medya olan cep telefonunun toplumsal anlamı nedir? Kullanıcılar, cep telefonunu nasıl, ne olarak anlamlandırmaktadır: Sembolik anlamların yanı sıra telefon mu, müzik çalar mı, oyun konsolu mu, fotoğraf makinesi mi, cep bilgisayarını mı? Bu soruların cevapları şu öngöründe bulunmayı sağlar: İletişim teknolojisinin toplumsal anlamının içinde yer alan özellik cep

telefonunun özellikleri olmaya devam edecektir. Toplumsal anlamın içinde yer almayan teknik içerik ileride geliştirilecek, kullanıma yeniden sunulacak ya da kullanımdan kaldırılacaktır. Kullanıcı tarafından sınırlarının zorlandığı teknik içerikler ise geliştirilmeye devam edilecektir.

Cep telefonu, insanların sürekli yanlarında bulundurmaları istedikleri bir kişisel iletişim teknolojisidir. Teknik içeriği, cep telefonunu kullanıcılar için önemli bir araç kılmaktadır. Önemli, hatta vazgeçilmez bir araç olarak kullanılmasını sürdürmek için cep telefonunun teknik içeriği üreticiler tarafından sürekli olarak geliştirilmektedir. Cep telefonu teknik olarak; telefon rehberi, arama çeşitleri, kısa mesaj çeşitleri, oyun, müzik çalar, radyo çalar, ses kaydedici, Java ve veri hizmetleri, kamera, internet hizmeti, konum hizmetleri ve bilgi, eğlence, veritabanı, işlemler içeriklerine erişim özelliklerini kullanmayı mümkün kılmaktadır. Kullanıcı birey cep telefonunu; iletişim kurma, haberleşme ve sosyalleşme, veri arşivleme ve paylaşma, içerik yaratma ve düzenleme, işlem yönetme ve paraya çevirme (monetize) eylemlerinde bulunabilmektedir. Böylece, her insan cep telefonunu, kendi gündelik hayat pratikleri bağlamında başka insanlara göre farklı anlamlandırabilmektedir.

Bu çalışmada, bir iletişim teknolojisinin toplumsal anlamının, teknolojinin mevcut teknik niteliklerine göre değil, insanların eylemlerine göre inşa edildiği varsayılmaktadır (Croteau vd. 2012, s.321). Bu varsayım, bilim ve teknoloji sosyolojisi çalışmalarından biri olan teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına özgü bir bakış açısını yansıtmaktadır. Teknolojilerin toplumsal inşası yaklaşımına göre, teknoloji, toplum tarafından inşa edilir. Teknoloji, toplumun tarihine, kültürüne, ekonomisine, politğine ve bilime bağlı olarak gelişir. Teknoloji, toplumun doğal bir parçası olarak toplumsal aktörleri etkiler ve onlardan etkilenir. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımında iletişim teknolojileri ve toplum ilişkisi, teknolojinin yapısal kısıtlaması ve insan aracılığı ile açıklanır.

Yapısal kısıtlama, iletişim aracının teknik yapısının belli bir amaç için kullanım imkânı sağlarken, aynı zamanda diğer kullanım seçeneklerini kısıtlar. İnsan aracılığı; insanların bir araya gelerek toplumsal güç oluşturmalarıyla, yasal düzenlemeler, toplumsal normlar, piyasa baskıları, teknolojik mimari (aracın teknik özellikleri) bağlamında iletişim aracının çalışmasını ve kullanımını değiştirebilme rolüne sahip olmalarıdır. Teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımına göre iletişim teknolojilerinin geleceği, teknolojinin sahip olduğu nitelikten ziyade, insanların eylemleri tarafından belirlenirler (Bijker vd., 1989; Pinch ve Bijker, 2008; Croteau vd., 2012). Yaklaşım,

iletişim teknolojilerinin gündelik hayatta insanların eylemlerinden yola çıkarak incelenmesi için uygun bir kuramsal temeldir. Bu çalışmada teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanılmakta ve gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonun toplumsal anlamı nedir? sorusu araştırılmaktadır.

Bu sorunun cevabı cep telefonunu her gün kullanan ve gündelik hayatlarının bir parçası olarak gören insanlardadır. Bu yüzden çalışmanın evrenini gündelik hayatta cep telefonunu kullanan yetişkin yaşta insanlar oluşturmaktadır. Gündelik hayatta cep telefonunun toplumsal anlamını araştırmak için zengin çeşit veriye ulaşılması önemli olduğundan araştırma katılımcılarının farklı cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, meslekten insanlardan oluşması gerekmektedir. Böylece araştırma katılımcıları olarak amaçlı türde birbirinden farklı, çeşitli özelliklere sahip insanlar seçilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması 2 ayı geçen bir sürede, 2018 yılının 5.Mart-7.Mayıs tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmeler bireysel, yüz yüze ve ses kaydına alınarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada 28 farklı görüşmeden, katılımcıların demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçekliğine dair bilgilerin yanı sıra, gündelik hayatta cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumuyla ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları yaklaşık 14 saat 7 dakikalık ses dosyasını oluşturmuştur. Ses kayıtlarının yazılı dosyalara çevrilmiş hali yaklaşık 200 sayfalık yazılı veriyi oluşturmuştur. Böylece veri toplama sürecinden gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamını anlamak için zengin veri sağlanmıştır. Elde edilen verilere içerik analizi ve tümevarımcı analiz uygulanarak araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

Cep telefonu kullanım pratikleriyle ilgili veriler; kullanılan özellik sayısı ile kullanım amacı sayısı ilişkisine göre –sınırlı, ortalama, ortalama üstü olarak derecelendirilmiştir. Cep telefonu kullanım algı ve tutumuyla ilgili veriler; ilgi ve çıkar gözetimine göre –zorunlu, ihtiyaç ve istek şeklinde betimlenmiştir. Bu bulgular, demografik özellikler ve öznel gündelik hayat gerçekliği ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre görüşme katılımcıları; en az 8 yıl ve en çok 24 yıldır cep telefonu kullanmakta olup, en erken 9 yaşında ve en geç 60 yaşında cep telefonuna sahip olmuştur.

İlk cep telefonuna sahip olma yaşı ve nedeni ile ilgili bulguların Türkiye’de cep telefonu kullanımına dair bilgilerle bir arada değerlendirilmesi aşağıdaki gibidir:

Türkiye’de gündelik hayatta sayısal iletişim aracı –cep telefonunun kullanımı, kablosuz haberleşmenin sunulduğu 1994’te başlamıştır. Kablosuz haberleşme hizmetinin sunulduğu ilk yıllarda cep telefonuna iş görüşmelerini yürütmek için sahip olan katılımcılar vardır: Örneğin Adile, cep telefonunu 24 yıldır; Suat, 23 yıldır; Nuri 22 yıldır kullanmaktadır. Ayrıca özel görüşmelerini yürütmek için sahip olanlar: Selma, 22 yıldır; Ramiz ve Eda, 21 yıldır; İhsan, Hayri, Numan ve Fehmi, 20 yıldır cep telefonu kullanmaktadır. Böylece Türkiye’de gündelik hayatta cep telefonu ilk iş ve özel görüşmeleri yürütme amaçlı kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu noktada ilk cep telefonuna sahip olma yaşı ile ilgili bulguların dijital yerli ve dijital göçmen kavramıyla olan ilişkisine dair araştırmacının bakış açısına yer vermek uygun olur. Öncelikle dijital yerli ve göçmen kavramının ABD’de yapılan sayısal medya kullanımı üzerine araştırmalar sonucu yine ABD’deki genç nesille sayısal medya öncesi doğan nesli tanımlamada kullanıldığı hatırlanmalıdır. Türkiye’de cep telefonu kullanımına göre dijital yerli sayılması gereken nesil, doğduğundan itibaren bu teknolojiyle iç içe olması gerektiğinden 1990’ların ilk yarısında, daha net söylemek gerekirse 1994’te ve sonrası doğan kişilerden oluşmalıdır ve bundan öncesinde doğanlar ise dijital göçmen şeklinde kabul edilmelidir. Dijital yerli sayılmak için araştırma katılımcılarından Buse, Melis, Berk, Nurten, Hüseyin ve Mustafa’nın yaşı uygundur, ancak cep telefonuna sahip olma yaşı ele alındığında bu katılımcılara Ali de eklenebilir. Yine de çalışmada katılımcıların cep telefonu kullanımıyla ilgili okuryazarlığına dair verilere ulaşılması amaçlanmadığı için ve gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonu kullanımıyla ilgili verilerden buna dair gerekli verilere rastlanmadığı için sonuç bölümünde katılımcıların dijital yerli veya göçmen olduklarını tartışmak uygun görülmemektedir.

Çalışmada cep telefonuna ilk sahip olma nedenleriyle ilgili bulgular 2 kategori altında sunulabilir: Birincisi cep telefonunun işlevselliğiyle ilgilidir ve iletişim sürekliliğini sağlama şeklindedir. İkincisi çevrenin etkisi ve cep telefonunun statü sembolü olarak algılanmasıyla ilgilidir; buna dair bulgular özentî, merak, dikkat çekmek ve dışlanmamak şeklindedir. İlk cep telefonuna onun sembolik anlamı yüzünden sahip olan katılımcılar (örneğin Muazzez ve Hayri), geçmişte cep telefonuna bir statü sembolü olarak sahip olsalar da, görüşmenin yapıldığı tarihte cep telefonunu işlevselliğinden dolayı kullandıklarını ve işlevselliğinden dolayı vazgeçmek istemediklerini belirtmişlerdir. Böylece cep telefonunun multimedya aracına dönüşmesiyle ve

kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte cep telefonuna bir statü sembolünden çok işlevselliğinden dolayı değer verildiği söylenebilir.

Çalışmada ilk cep telefonu kullanım pratiklerinde yapısal kısıtlamaya karşı insan aracılığına başvurulduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin, Türkiye’de kablosuz haberleşmenin ilk yıllarında cep telefonu hizmeti tarifesi üzerine Ramiz’in hatırladıkları aşağıdaki gibidir:

İlk telefonumu hatırlıyorum... cep telefonları çok yeni çıktığı dönemde almıştım. Ve size şöyle ifade edebilirim: o zamanki görüşme tarifeleri tabii ki çok yüksekti. O zamanlar 80, şu anki parayla yani 80 milyon şu anki 80 lira, 80-100 lira fatura ödediğim çok olmuştur, şu anda ödediğim fatura benim 60-70 lira. Yani çok ilginçtir, yani ben 20 yıl öncesinden bahsediyorum size. Bir asgari ücretin 250-300 lira olduğu dönemden bahsediyorum. O dönemde o tarz faturalarla karşı karşıya kalıyorduk (Ramiz, kişisel iletişim, 24.03.2018), şeklindedir.

Cep telefonu hizmetinin yüksek tarifelerine karşı gündelik hayatta cep telefonu kullanıcıları kendi yöntemlerini geliştirmişlerdir. Bununla ilgili Ali’nin aktardığı bilgi şu şekildedir: “mesaj da çok ücretliydi, pahalı bir şeydi, dolayısıyla o özelliği de çok sık kullanamıyordunuz. Hatta böyle haberleşme için çaldırıp kapatma falan gibi bir yöntem geliştirmiştik (Ali, kişisel iletişim, 27.04.2018)”. Cep telefonuna sahip olan, ancak yüksek tarifelerle karşı karşıya kalan cep telefonu kullanıcıları, haberleşmek için “çaldırıp kapatma” yöntemini geliştirmişlerdir. Böylece cep telefonu kullanıcıları gündelik hayatta cep telefonuyla haberleşmek için insan aracılığına başvurarak kendi çözümlerini üretmişlerdir. Bu durum, toplumsal inşacılığın teknoloji kullanımının toplumdan topluma değiştiği görüşünü onaylamaktadır.

Çalışmada ayrıca cep telefonunun teknik içeriği geliştikçe Türkiye’deki cep telefonu kullanım pratiklerinin de çeşitlendiği bulgusuna ulaşılmıştır: Cep telefonunun teknik içeriğine 1997’den itibaren oyunlar dahil edilmiştir. İlk cep telefona 1997 yılında sahip olan Eda, telefonunun teknik içeriklerini belirtirken ilk cep telefonu oyunu olan “snake” (yılan) oyununu hatırlamaktadır: “İlk telefon 1997de, Nokia’nın çok eski modelleri vardı o zaman, tuşlu... arama, mesaj, ufak tefek, müzik yoktu, alarm vardı-standart şeyler, oyun -yılan falan gibi, en eski. Oynuyordum tabii, o zaman çok hoşumuza gidiyordu. Hatta ay ne güzelmiş, falan diye [oynuyordum] (Eda, kişisel görüşme, 1.05.2018)”.

Sayısal iletişim teknolojilerindeki sestem veriye geçiş şeklindeki önemli gelişmeyle birlikte, 1999’dan itibaren cep telefonu bir multimedya dönüşmüştür. Bir multimedya

olarak cep telefonu, önemli teknik içeriğine –internet’e bağlanma özelliğine ve kısa sürede popüler olan –müzik çalar özelliğine sahip olmuştur. 2000’lerde cep telefonunun teknik içeriğine polifonik zil sesleri, radyo, kamera özellikleri dahil edilmiş ve renkli ekran geliştirilmiştir. Muazzez’in 2000 yılında sahip olduğu ilk cep telefonu ile ilgili hatıraları şu şekildedir: “Küçük, minik bir şeydi, yere düştüğünde kırılmıyordu, bir defa şarj ettiğinizde 2 hafta falan gidiyordu (gülüyor). İnternet diye olay yoktu, sadece mesajlaşma vardı ve uygulama vardı... oyun vardı, alarm vardı, sabit (Muazzez, kişisel iletişim, 20.03.2018)”.

Esra’nın (kişisel iletişim, 29.03.2018), 2001’de sahip olduğu ilk cep telefonu özelliğiyle ilgili hatırladığı: “Mesaj ve arama vardı, çok özellik yoktu onda”, şeklindedir. Hüseyin, 2002’de sahip olduğu ilk cep telefonu hakkında, “çok büyüktü, sadece arama ve sms vardı, sesi çok acayip çıkıyordu, polifonik mi diyorlardı... (Hüseyin, kişisel iletişim, 5.03.2018)”, şeklinde hatırlamıştır. Zehra, 2003’te sahip olduğu ilk cep telefonunun özellikleriyle ilgili, “sadece arama ve mesaj vardı, oyun falan yoktu (Zehra, kişisel iletişim, 26.03.2018)”, şeklinde belirtmiştir. Sevgi, 2004’te sahip olduğu ilk cep telefonunu şöyle hatırlamıştır: “Minnacıktı. Akıllı telefon değildi ama o, ilk telefonum. Sadece iletişim aracı olarak, sadece aramalardı, mesaj yapıyorduk... Alarm vardı... Oyun yoktu, vardı da bekle ben kullanmıyordum. Oyunla aram yok. Müzik vardı, ara ara dinlerdim yüklediklerimi (Sevgi, kişisel iletişim, 26.03.2018)”.

Berk (kişisel iletişim, 28.03.2018), ilk 2008’de cep telefonu kullanmaya başlamıştır: “Üniversiteye kadar akıllı telefon sayılmayacak bir telefon kullandım... Sanırım işletim sistemi Bada’ydı, en fazla müzik dinleme falan gibi, çok dandik olsa da fotoğraf [kamera], not tutma –çok kısıtlı işler [yapılabiliyordu]”. Buse, ilk 2009’da cep telefonu kullanmaya başlamıştır. Buse’nin (kişisel iletişim, 7.05.2018) ilk cep telefonu ile ilgili hatırladıkları: “Kamerasız, küçük, tuşlu bir telefonda. Ondan sonra bu kızaklılar çıkmaya başladı, ilk telefonumu anneme devrettim ondan sonra kızaklı telefon aldırılmışım... Arama, mesajlaşma vardı. Oyun, alarm özellikleri vardı”, şeklindedir. Melis (kişisel iletişim, 29.03.2018), 2010’da sahip olduğu ilk cep telefonunun akıllı telefon olduğunu belirtmiştir. Müjgan da 2010’da ilk cep telefonuna sahip olmuştur: “İlk kullandığım normal tuşlu telefondandı... O zamanlar zaten akıllı telefonlar olmadığı için ya da alamadığımız için. Küçük tuşlu bir telefonda... Genelde mesaj üzerindendi ve arama üzerindendi. Ve whatsapp, kamera falan olmadığı için mesajlaşma ve arama olarak kullanıyorduk (Müjgan, kişisel iletişim, 20.03.2018)”.

Böylece –görüşme katılımcılarının geçmişte sahip oldukları cep telefonu özelliklerine dair bilgilerden- 1994’ten itibaren, gündelik hayata sesli iletişim aracı olarak giren cep telefonu, yerini zamanla çeşitli özelliğe sahip multimedya cep telefonuna bıraktığı görülmüştür. Ayrıca, aynı zaman diliminde farklı insanların farklı özelliklere sahip cep telefonu kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada gündelik hayatta cep telefonunun bütün özellikleri farklı yoğunlukta; her an her yerde iletişimde olma, haberleşme, var olan sosyal ilişkileri sürdürme ve yenilerini edinme, bilgiye ve içeriğe erişme, işlem yönetme, arşivleme ve eğlence amaçlı kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada cep telefonunun farklı yoğunlukta kullanımı katılımcıların demografik özellikleri ve öznel gündelik hayat gerçekliği ile ilişkilendirilmiştir⁶⁴.

Çalışmada cep telefonu kullanımıyla ilgili algı ve tutum üzerine bulgular; kişisel iletişim aracı olarak cep telefonunun benimsenmesi, ilgi ve çıkar gözetimine göre zorunluluk, ihtiyaç ve istek doğrultusunda cep telefonu kullanımı şeklinde kategorileştirilerek betimlenmiştir. Buna göre cep telefonunun bir kişisel iletişim aracı olarak benimsenmektedir. Bununla birlikte “kişisel iletişim aracının” kullanımıyla ilgili başkasıyla paylaşma konusunda farklılıklara rastlanmıştır: Örneğin Buse kişisel iletişim aracının başkalarıyla paylaşılmasını yanlış bulmakta ve başkalarının cep telefonuna bakmadığı gibi kendi cep telefonunu da başkalarıyla paylaşmamaktadır. Kişisel iletişim aracı olarak cep telefonunu her an her yerde yanında bulunduran Zeynep ise ev ziyaretleri esnasında oyun oynamaları için cep telefonunu torunlarıyla paylaşmaktadır. Böylece cep telefonu bir kişisel iletişim aracı olarak: Bekar veya evli ancak çocuk sahibi olmayan kişiler tarafından başkalarıyla paylaşılmadığı; çocuk ve/veya torun sahibi kişiler tarafından cep telefonunu başkalarıyla –çocuğuyla ve/veya torunuyla- paylaşıldığı söylenebilir.

Çalışmada zorunluluk, ihtiyaç ve istek kategorileri tümevarımcı analiz çerçevesinin gerektirdiği şekilde, verilerde yer alan ifadelerden –katılımcıların kullandığı sözcüklerden ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler gündelik hayat, eylem ve anlam üzerinden ele alındığında bireysel, radikal ve genel ihtiyaçlar çerçevesinde tartışılabilir. Buna göre zorunluluk olarak cep telefonu kullanımı, gündelik hayatta iş ve özel hayatın dayattığı

⁶⁴ Bu durumun sayısal eşitsizlikle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi içinse katılımcının sosyo-ekonomik durumuyla ilgili verilerin yanı sıra cep telefonunu olduğu kadar diğer iletişim teknolojilerini de içeren genel medya kullanım becerileri ve okuryazarlığıyla ilgili verilere ulaşılması önemlidir. Bu çalışmada cep telefonunun toplumsal anlamı araştırıldığından cep telefonu kullanımıyla ilgili bulgular sayısal eşitsizlik ve medya okuryazarlığı açısından ele alınmamıştır.

genel ihtiyaçlardan biri olarak değerlendirilebilir. İhtiyaç ve istek doğrultusunda cep telefonu kullanımı ise gündelik hayatta bireysel ihtiyaçlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bazı durumlarda ise, örneğin başka ÷lkeye taşınmak isteyen Eda'nın durumunda olduğu gibi, ihtiyaç ve istek doğrultusunda cep telefonu kullanımı gündelik hayatta radikal ihtiyaçları gerçekleştirmede bir araç olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada gündelik hayatta cep telefonu kullanım pratiklerine dair bulguların; katılımcıların ortalama aylık geliri, eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre benzerlik taşıdığı ortaya koyulmuştur. Bu bilgiler aşağıda dört farklı grup –A., B., C. ve D.Grubu- şeklinde sunulmaktadır. Bu çalışmanın kuramsal temeline göre önemli bulgu ise grup içerisinde; ortalama aylık geliri, eğitim düzeyi ve çalışma durumu diğer kişilerininkine benzeyen ancak cep telefonu kullanım pratiklerinin farklı olduğu kişilere rastlanmasıdır. Buna dair bilgiler aşağıda, ait olduğu grubun alt başlığı –A.Grubu-Katılımcı ismi- şeklinde sunulmaktadır. Böylece tümevarımcı analizle bulgular arası ilişkiler analizinden ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

A.Grubu: Lise mezunu, 0-600 TL arasında değişen ortalama aylık gelire sahip, yükseköğrenim öğrencisi, 2 kadın ve 3 erkek genç yetişkin, cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanmaktadır. Yükseköğrenim öğrencisi yetişkinlerin cep telefonunu ihtiyaç ve istek doğrultusunda çeşitli amaçlarda kullandığı; çeşitli anlamlar yüklediği gör÷lmüştür. Yükseköğrenim öğrencisi yetişkinler cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda; iletişim sürekliliği sağlayan araç, rutin işlemleri kolaylaştıran ve hızlandıran araç ve gündelik hayatı verimli düzenleme ve yönetme aracı olarak kullanmaktadır. Yükseköğrenim öğrencisi yetişkinler istek doğrultusunda; sosyalleşme, eğlence, bilgi ve içerik erişimi gibi boş zaman aktivite çeşitlerine erişme aracı olarak kullanılmaktadır. Cep telefonu, yükseköğrenim öğrencisi yetişkinler tarafından her türlü işlemin rahat, kolay ve hızlı yönetildiği bir cep bilgisayarını olarak anlamlandırılmaktadır.

A.Grubu-Berk. Berk cep telefonunu A.Grubundakilerden farklı olarak sosyalleşme için kullanmamaktadır. Berk'in çoğu sosyal medya platformunda hesabı yoktur. Berk'in sadece Facebook'ta –annesiyle iletişim kurmak için- hesabı vardır; WhatsApp hesabını –çoğunlukla serbest grafik-tasarımcı olarak müşteriyle iletişim kurmak için- kullanmaktadır. Berk cep telefonunu A.Grubundaki diğer kişilerden farklı olarak, her günü verimli geçirme, disiplinli çalışma amaçlı zamanını yönetmek için kullanmaktadır.

Böylece A.Grubundan elde edilen bulgulara göre; ortalama aylık gelirinin düşük olduğu, yükseköğrenim eğitimi görmekte olan ve işsiz, serbest veya kısmi çalışan genç

yetişkinler gündelik hayatta cep telefonunu ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda bir cep bilgisayarı olarak kullanmaktadır. B.Grubu cep telefonunu zorunluluk olarak kullanmamaktadır. Bu grupta bir kişinin –Berk- cep telefonunu farklı kullandığına rastlanmıştır. Bu durum Berk’le yapılan görüşmeden elde edilen bilgilere dayandırılarak; Berk’in gündelik hayatta teknolojik ürünlere yakından ilgi duyması, teknolojik ürünlerle ilgili yenilikleri sürekli takip etmesi, araştırması ve teknolojik bir yenilik üretme isteğine bağlı olarak açıklanabilir. Böylece A.Grubundaki diğer kişilere göre Berk’in cep telefonunu farklı kullanışı öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkilidir.

B.Grubu: Meslek lisesi mezunu, aylık geliri olmayan, orta yaştaki 2 yetişkin ev kadını cep telefonunu ortalama derecede kullanmaktadır. Orta yaştaki iki ev kadınının cep telefonunu; iletişim sürekliliği sağlama, sosyalleşme ve bilgiye erişim amaçlı kullandıkları tespit edilmiştir. Orta yaştaki iki ev kadınının biri cep telefonunu ihtiyaç doğrultusunda kullanmakta ve kurtarıcı şeklinde anlamlandırmakta; ikincisi istek doğrultusunda kullanmakta ve esir alan araç olarak anlamlandırmaktadır.

Böylece B.Grubu da A.Grubu gibi cep telefonu kullanımını zorunluluk şeklinde değil ihtiyaç ve istek doğrultusunda kullanmaktadır. B.Grubunun cep telefonuyla duygusal bağ kurdukları ve olumlu veya olumsuz sembolik anlam yüklediklerine dair bulgulara rastlanmıştır. Buna göre cep telefonunun işlevselliğine bağlı olarak olumlu sembolik anlam yüklendiği; kişinin cep telefonu kullanım pratiğini kontrol edememe korkusuna, kullanım bağımlılığı korkusuna bağlı olarak olumsuz sembolik anlam yüklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

C.Grubu: Lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenim mezunu, kamu ve özel kurumda çalışmakta olan, ortalama aylık geliri 1500-10000 TL arasında değişen, genç ve orta yaştaki toplamda 16 yetişkinden; 6 kadın ve 8 erkek olmak üzere 14 kişinin cep telefonu kullanım derecesi ortalama üstüdür; 1 kadın ortalama; 1 kadın sınırlı derecede cep telefonunu kullanmaktadır. Çalışan yetişkinlerin cep telefonu kullanım algı ve tutumu kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Çalışmada, bu farklılığın kişilerin öznel gündelik hayat gerçekliği ile ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur. Cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanan çalışan yetişkinler, cep telefonu kullanımını ilgi ve çıkar gözetimine göre zorunluluk, ihtiyaç ve isteğe bağlı olarak algılamaktadırlar. Buna göre C.Grubuna ait öznel gündelik hayat gerçekliği ve ilgi ve çıkar gözetimine göre cep telefonu kullanımındaki farklılıklara dair bilgiler şu şekildedir:

C.Grubu-Zehra, Numan ve İhsan. Özel kurumda yönetici ve işveren olarak çalışan, orta yaştaki 1 kadın ve 2 erkek yetişkin, cep telefonu kullanımını zorunluluk olarak algılamaktadır ve işle ilgili sürekli iletişim sağlama, işlem yönetme ve başkalarının gerçekleştirdiği işlemi kontrol etme, özel hayatla ilgili sürekli iletişim sağlama, işlem yönetme amaçlı kullanılmaktadır. Cep telefonu kullanımını zorunluluk olarak algılayan yetişkinler cep telefonunu; özgürlüğü kısıtlayan araç, çalışma saatini kısaltan araç ve iletişim aracı olarak – çeşitli şekilde anlamlandırmaktadır.

C.Grubu-Eda, Muazzez, Mümtaz, Ali, Selma, Adile, Fehmi, Ramiz, Hayri ve Cenk. Cep telefonu kullanımını ihtiyaç olarak algılayan ve cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanan yetişkinlerin çalışma durumu: 2 kadın ve 2 erkek iş sahibi; 2 kadın ve 3 erkek kamu ve özel kurumda yönetici; 1 erkek özel kurumda çalışan şeklindedir. Bu durumda, ihtiyaç doğrultusunda cep telefonunu kullanan çoğunluk, 9 kişi üst düzey çalışanlardan oluşmaktadır. Cep telefonu, çalışan yetişkinler tarafından ihtiyaç gereği; iletişim sürekliliği sağlama, bilgi ve içerik erişimi, iş ve özel hayatta kolay ve hızlı işlem yönetimi, sosyalleşme, eğlence amaçlı kullanılmaktadır. Cep telefonu kullanımını ihtiyaç olarak algılayan yetişkinler cep telefonunu; her yere taşınabilen, iletişimi sağlayan, her işe yarayan, hayatı kolaylaştıran ve bilgisayar gibi araç, “sağ elim,”- çeşitli şekilde anlamlandırılmaktadır.

Bu alt gruptaki bir kişi – Mümtaz, A.Grubundaki Berk gibi teknolojiyle yakından ilgilenmektedir. Mümtaz teknolojiye olan özel ilgisinden dolayı işiyle ilgili bir cep telefonu uygulaması geliştirmiştir ve kullanılmaktadır. Bu çalışmada katılımcıların cep telefonuna dair bilgi ve becerileri araştırılmamıştır, ancak elde edilen bulgulara göre: Mümtaz’ın teknolojiye olan merakını bilgiye dönüştürdüğüne, bu bilgiyi de iş hayatında daha verimli sonuç almak için mobil uygulama geliştirmede kullandığına dair bulguya rastlanmıştır. Bu alt gruptakilerden örneğin Eda da iş hayatından daha verimli sonuç almak için cep telefonunu kullanılmaktadır. Ancak Eda, Mümtaz’dan farklı olarak, işiyle ilgili olarak cep telefonunu iletişim ve arşiv aracı olarak kullanmakta ve bunun için herhangi özel mobil uygulamadan yararlanmamaktadır. Bu durumda bir iletişim teknolojisinin yapısal kısıtlamasını zorlamak için Mümtaz’ın kişisel aracılığa başvurduğu söylenebilir. Bununla birlikte bir iletişim teknolojisinin yapısal kısıtlamasında herhangi bir değişiklik yapabilmek için söz konusu teknoloji üzerine belli bir düzeyde bilgiye sahip olunması gerektiği de söylenebilir.

C.Grubu-Melis. Cep telefonunu istek doğrultusunda kullanan ve cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanan çalışan yetişkin sayısı tektir: Bu, ön lisans öğrenim mezunu, özel kurumda kasiyer olarak çalışan 23 yaşındaki Melis'tir. Melis, cep telefonunu isteği doğrultusunda; haberleşme, sosyalleşme ve eğlence amaçlı kullanmaktadır. Melis cep telefonunu, McLuhan'ın sayısal medyanın yaygınlaşmasıyla yeniden popülerleşen “medya insanın psişik ve ya fiziksel yetilerinin uzantısıdır” görüşüne benzer bir ifadeyle, “organımız gibi” şeklinde anlamlandırmaktadır. Ancak Melis'in bu ifadeyi McLuhan'ın savından farklı olarak, cep telefonundan vazgeçememe anlamında kullandığı düşünülmektedir. Başka bir deyişle Melis'in cep telefonunu gündelik hayatta ilgi ve çıkar gözetimi yönünde (haberleşme, sosyalleşme ve eğlencenin ötesinde) herhangi bir konuya kolay ve hızlı erişim aracı olarak kullanmadığı (köyün henüz globalleşmediği) söylenebilir. Bu durum Melis'in gündelik hayatta herhangi bir ilgi alanının olmamasıyla ilişkilendirilebilir.

C.Grubu-Elif. Çalışan yetişkinlerden biri cep telefonunu ortalama derecede kullanmaktadır. Bu, lisansüstü öğrenim mezunu, öğretim görevlisi, 36 yaşındaki Elif'tir. Elif, cep telefonu kullanımını ihtiyaç olarak algılamakta ve yakınlarının güvende olduğunu gün içerisinde takip etme amaçlı kullanmaktadır. Cep telefonu Elif için iletişim sürekliliğini ifade etmektedir. Böylece Elif'in, aynı gruptan Zehra gibi, cep telefonunu başkalarını uzaktan takip etme aracı olarak kullandığı söylenebilir.

C.Grubu-Esra. Çalışan yetişkinlerden biri, cep telefonunu sınırlı derecede kullanmaktadır. Bu, ilkokul mezunu, özel kurumda temizlik görevlisi, 49 yaşındaki Esra'dır. Esra, cep telefonunu isteği doğrultusunda; sosyalleşme amaçlı kullanmaktadır. Esra, cep telefonu dışında kendine ait her şeyi başkalarıyla paylaşabileceğini ancak cep telefonunu ise paylaşmak istemediğini belirtmiştir. Böylece Esra, cep telefonunu “çok özel” kişisel araç olarak anlamlandırmaktadır. Esra'nın sadece cep telefonunu değil, diğer iletişim araçlarını da (örneğin televizyon) psikolojik sağlığını koruma adına bilinçli olarak sınırlı kullandığına dair bulguya rastlanmıştır. Bu bulgudan hareketle Esra'nın cep telefonu kullanımının sınırlı derecede olması; cep telefonu kullanımına dair kısıtlı bilgi ve beceriyle ilgili olmadığı, onun gündelik hayatta sağlığına dair çıkar gözetimiyle ilgili olduğu söylenebilir.

D.Grubu. İlkokul, lise ve lisans mezunu, 1500-1600 TL ortalama aylık gelire sahip, 5 yetiştikten dördü cep telefonunu sınırlı derecede, biri ise ortalama üstü kullanmaktadır. Üçü emekli erkek, biri ev kadını- cep telefonunu sınırlı derecede kullanan ileri yaştaki

yetişkinler, cep telefonunu istek doğrultusunda; iletişim, var olan sosyal ilişkileri sürdürme ve yeni sosyal ilişkiler edinme amaçlı kullanmaktadırlar. Bu ileri yaştaki yetişkinler cep telefonunu; iletişi aracı, paylaşma aracı, dostlukları pekiştiren araç, bir sırdaş, dost, hayat arkadaşı ve yaşam tarzı olarak anlamlandırmaktadır.

D.Grubu-Aslı. Lise ve çeşitli kurs mezunu, 1500 TL ortalama aylık gelire sahip, emekli, 47 yaşındaki Aslı, cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanmaktadır. Aslı cep telefonunu isteği doğrultusunda; sosyalleşme, bilgiye ve eğitim içeriklerine erişme amaçlı kullanmaktadır. Aslı, cep telefonunu bir yakını, arkadaşı olarak anlamlandırmaktadır.

D.Grubu içerisinde Aslı'nın diğer kişilere göre cep telefonunu farklı kullanışı demografik özelliklerle ve öznel gündelik hayat gerçekliğiyle ilişkilendirerek açıklanabilir. Demografik özelliklere göre Aslı'nın D.Grubundaki diğer kişilerden farkı daha genç olmasıdır: Aslı 47 yaşındadır, D.Grubundaki diğer kişilerin yaşları ise 60 ile 75 arasında değişmektedir. Aslı'nın gündelik hayatta sürekli yeni şeyler öğrenmeye ve kendini geliştirmeye odaklandığına dair bulguya rastlanmıştır. Buna uygun olarak Aslı cep telefonunu sosyalleşmenin yanı sıra bilgiye ve eğitim içeriklerine erişme amaçlı kullanırken, diğer emekli katılımcılar sosyalleşme amaçlı kullanmaktadırlar.

Sonuç olarak çalışmada, genç ve orta yaştaki yetişkinlerin cep telefonunu ortalama ve ortalama üstü derecede kullandığı; ileri yaştaki yetişkinlerin cep telefonunu sınırlı derecede kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, genç ve orta yaştaki yetişkinlerin cep telefonu kullanım amaçlarının, ileri yaştaki yetişkinlerin cep telefonu kullanım amaçlarına göre daha çeşitli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu, katılımcıların cep telefonu kullanımına dair bilgi ve becerilerine, okuryazarlık düzeylerine dair veriler olmadan, dijital yerli ve dijital göçmen kavramıyla ilişkilendirmek ve kullanıcıları buna göre tanımlamak uygun bir değerlendirme olmazdır.

Bu sonucu, gündelik hayatta sorumlulukların sayısı ile ilişkilendirmek daha uygundur. Örneğin Eda, cep telefonu sayesinde iş yerinde fazladan 2 kişi çalıştırmak yerine işini kolay ve hızlı bir şekilde kendisi yapabilmektedir; böylece gündelik hayatta Eda cep telefonunu ortalama üstü derecede kullanmaktadır. Gündelik hayatta ağırlıklı olarak çocuklarla ilgilenmeyi üstlenen Ahu, özel hayata dair rutin işlerle eşli ilgilendiğinden cep telefonunu ortalama derecede kullanmaktadır. Gündelik hayatta bilinçli olarak iletişim teknolojilerini sınırlı olarak kullanmayı tercih ettiğinden ve iş

yerinde cep telefonu kullanımı yasak olduğundan Esra cep telefonunu sınırlı derecede kullanmaktadır.

Cep telefonu kullanımına dair algı ve tutumla ilgili; ilgi ve çıkar gözetimine göre genç yaştaki yetişkinlerin cep telefonu kullanımını ihtiyaç ve istek şeklinde; orta yaştaki yetişkinlerin zorunluluk, ihtiyaç ve istek şeklinde; ileri yaştaki yetişkinlerin istek doğrultusunda cep telefonunu kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca cep telefonu kullanımını zorunluluk olarak algılayan kişilerin cep telefonuna, diğer –istek ve ihtiyaç olarak algılayan kişilere göre daha az bağlılık sergiledikleri söylenebilir. Ancak bu sonucu teknolojik bağımlılık ile ilişkilendirerek değerlendirebilmek için konunun psikolojik açıdan araştırılması gereklidir.

Çalışmanın bulgularına göre farklı algı ve tutumlara rağmen gündelik hayatta cep telefonunun kişisel iletişim aracı olarak benimsendiği söylenebilir. Kişisel iletişim aracı olarak vazgeçilmezliğiyle ilgili ulaşılan bulgulara göre cep telefonu: 7 katılımcı için “olmaması mümkün değil”; 7 katılımcı için “olmazsa da olur”; 6 katılımcı için “başka çözüm bulunur”; 3 katılımcı için “olmazsa rahatlarım, memnun olurum”; 2 katılımcı için “üzülürüm, kötü olur”; 1 katılımcı için “olmazsa da olur ama üzülürüm, kötü olur”; 1 katılımcı için “olmazsa rahatlarım, memnun olurum”; ve 1 katılımcı için de “başka çözüm bulunursa memnun olurum”, şeklindedir. Böylece katılımcılardan 10 kişi cep telefonuna vazgeçmeyecek düzeyde bağlılık gösterirken, diğer 10 kişi vazgeçebilir düzeyde bağlılık göstermekte ve 7 kişi ise alternatifini sunulduğunda vazgeçebilir düzeyde bağlılık göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle cep telefonu; vazgeçilmez veya vazgeçilmesi zor, vazgeçilebilir ve yerine geçebilir alternatif araca göre vazgeçilebilir bir kişisel iletişim aracı şeklinde değerlendirilebilir.

Son olarak çalışmada, gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamına dair sonuçlar şu şekildedir: Nuri'nin cep telefonu kullanımı örneğinde cep telefonu, yalnızlık duygusunu gideren araçtır. Yine Nuri'nin örneğinde cep telefonu, sosyal çevreyi genişletme aracıdır. Zeynep'in örneğinde cep telefonu, sosyalleşme aracıdır. Ramiz ve Berk'in örneğinde cep telefonu, aşk ilişkisini sürdürme aracıdır. Elif'in örneğinde cep telefonu, evde olmadan aile içi kontrolü sıkılaştıran araçtır. Zehra'nın cep telefonu kullanımı örneğinde cep telefonu, iş hayatında çalışanları kontrol etme aracıdır. Sevgi'nin örneğinde cep telefonu, basılı dergiye ve ansiklopediye alternatif, elektronik içerik sunan araçtır. Aslı'nın örneğinde cep telefonu, geleneksel eğitim biçimine alternatif, çevrimiçi eğitim sunan araçtır. Numan'ın örneğinde sürekli

ulaşılabilirliği sağlayan cep telefonu, özel hayat özgürlüğünü kısıtlayan araçtır. Eda'nın örneğinde cep telefonu, zaman kazandıran, özgürleştiren araçtır. Berk'in örneğinde cep telefonu, verimli şekilde günü düzenleme ve yönetme aracıdır. Ayrıca cep telefonu, rutin işlerle ilgili işlem yönetme ve ilgi alanıyla ilgili bilgi ve içeriğe erişim aracıdır.

Cep telefonunun toplumsal anlamı şu şekilde değerlendirilebilir: Arama özelliğiyle cep telefonu, bir toplum içerisinde yaygın olarak haberleşme aracı şeklinde benimsenmiştir. Ayrıca multimedya içeriği, cep telefonunun aynı toplum içerisinde farklı toplumsal anlamlarla benimsenmesini etkilemiştir. Cep telefonunun farklı toplumsal anlamlarla benimsenmesini etkileyen unsurlar; multimedya içeriğinin yanı sıra, bir toplum içerisindeki bireylerin farklı kişisel özellikleri, algı ve tutumları, öznel gündelik hayat gerçekliği, cep telefonuyla ilgili bilgi ve becerileri şeklinde sıralanabilir. Cep telefonunun benzer toplumsal anlamlarla benimsenmesini etkileyen unsurlar; bir toplum içerisindeki bireylerin benzer kişisel özellikleri, algı ve tutumları, öznel gündelik hayat gerçekliğinin benzer yanları ve cep telefonunun multimedya içeriğinin benzer kullanımı şeklinde dir.

Böylece, cep telefonunun yapısal kısıtlaması çerçevesinde ve toplum bireylerinin kişisel özellikleri, algı ve tutumları ve öznel gündelik hayat gerçekliğine göre cep telefonu benzer veya farklı toplumsal anlamla benimsenmektedir. Türkiye'de ilk kullanılmaya başladığından bu yana, kullanıcı bireyler tarafından cep telefonuyla ilgili yapısal kısıtlamanın aşılması için insan aracılığına – çaldırıp kapatma, mobil uygulamaları harici diske taşıyarak aracın hafıza alanını genişletme, mobil uygulama üretme şeklinde- başvurulduğu görülmüştür. Bununla ilgili; çoğu durumda kullanım pratiklerinin cep telefonunun yapısal kısıtlamasını zorlamayacak şekilde, var olan cep telefonu özellikleriyle ve kişiselleştirmek amaçlı ihtiyaç duyulan veya istenilen mobil uygulamalarla gerçekleştirildiği söylenebilir. Cep telefonunun yapısal kısıtlamasını zorlayan insan aracılığına başvuru durumlarda ise kullanıcı bireyin iletişim teknolojilerine dair özel ilgi beslediği, iletişim teknolojileriyle ilgili bilgi ve becerilerin belirli bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle bir iletişim teknolojisinin yapısal kısıtlamasını zorlama ve değiştirme durumunun insan aracılığı yanı sıra iletişim teknolojilerine dair belirli bir düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmayla da ilişkili olduğu söylenebilir.

5.2. Tartışma

Bu doktora tez çalışmasında, cep telefonu kullanım pratikleri, cep telefonu kullanımında insan aracılığı, demografik özellikler ve öznel gündelik hayat gerçekliğine dair bulgular arasındaki ilişki, toplumsal inşacılık yaklaşımı temelinde ortaya koyulmuştur. Bu çalışma örneğinde, toplumsal inşacılık yaklaşımı toplumsal olguları araştırmada veriler arası ilişkilerin derinlemesine ve detaylı analizini mümkün kılmaktadır, denilebilir.

Çalışmada, araştırmanın sonucuna göre benzer demografik özelliklere sahip kişilerin cep telefonu kullanım pratiklerinde farklılığa kıyasla benzerliğin ağır bastığı ortaya koyulmuştur. Cep telefonu kullanım pratiklerinde teknik içeriğin kullanım hizmetlerinin sunulduğu gibi kullanılmasının ağır bastığı görülmüştür. Cep telefonu kullanım pratiklerinde aracın yapısal kısıtlamasını zorlayan insan aracılığına başvurulduğu 28 kişiden 2 kişi –Mümtaz ve Berk’in- örneğinde görülmüştür.

Bu durum, Croteau, Hoynes ve Milan’ın (2012, s.298) görüşünü pekiştirici türdendir: Çalışmada, bir sayısal iletişim teknolojisi olarak cep telefonu her ne kadar analog medyayla kıyasla insanların üretime katılması için daha olanaklı ortam sunsa da, cep telefonu kullanıcısı insanların çoğu birer kullanıcı olmaya devam ettiği ortaya koyulmuştur. Cep telefonunun yapısal kısıtlamasını zorlayan insanların ise medya teknolojileriyle yakından ilgilendiği, dolayısıyla medya teknolojisiyle ilgili belli bir bilgi ve beceri derecesine sahip olduğu; cep telefonu kullanımını yapmakta olduğu veya yapmayı planladığı işle doğrudan ilişkilendirdiği; ve cep telefonu aracılığıyla işini daha verimli hale getirme şeklinde bir çıkar gözetimine sahip olduğu ortaya koyulmuştur.

Çalışmadan bulgularına göre gündelik hayatta görüşme katılımcıları, Uğurlu (2010), Ökten (2013) ve Bal’ın (2013) çalışmasında da belirtilen arama özelliğinden bankacılık uygulamasına kadar çeşitli cep telefonu özellikleri ve uygulamalarını kullanmaktadır. Ayrıca çalışmada, Uğurlu (2010), Ökten (2013) ve Bal’ın (2013) çalışmasında belirtilmeyen; yemek, market, bilet, kıyafet ve çeşitli eşya alışveriş uygulamaları, eğitim, haber, borsa, futbol, belediye ve iş ilanı uygulamaları gibi çeşitli cep telefonu uygulamaları kullanıldığı ortaya koyulmuştur.

Çalışmada cep telefonuna sahip olmanın geçmişte toplumsal çevre tarafından dışlanmamak için önemli olduğu ancak, kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte cep telefonunun bir statü göstergesi olarak benimsenmesinin geçmişteki öneminin kalmadığı

bulgusuna ulaşılmıştır. Alanyazındaki alışmalar ele alındığında; Gökaliler ve arkadaşlarının (2011) alışmasında, gündelik hayatta statü göstergesi olarak cep telefonuna sahip olmanın önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Bal'ın (2013) alışmasında moda/statü faktörünün diğer faktörlere göre cep telefonu kullanımını en çok etkileyen faktör olduğu bulgusu belirtilmiştir. Buna göre, 2010'lu yılların başında cep telefonu statü göstergesi olarak önemli iken, 2018'de cep telefonunun statü göstergesi olarak öneminin azaldığı söylenbilir.

Alanyazında cep telefonunun işlevselliği ve dış görünümü, onun yaygın benimsenmesinin nedeni (Katz ve Aakhus, 2002); bağımlılık nedeni (Elderfield, 2007) olarak belirtilmiştir. Cep telefonunun işlevselliğinin cep telefonunu benimsemeye belirleyici özellik olduğu bulgusu, Türkiye'de yapılmış çalışmalarda da (zcan ve Koçak, 2003; mrbek ve şimşek, 2012; Bal, 2013) yer almaktadır. Bu doktora tez çalışması, cep telefonunun dış görünümüyle ilgili bilgi içermemekte ancak, işlevselliğiyle ilgili bilgi içermektedir. Çalışmanın bulguları, cep telefonunun işlevselliğinin, onu benimsemeye ve bağımlılığın artmasında etkili olduğu bilgisini onaylayıcı özelliktedir:

Çalışmada, bir kişisel iletişim aracı olarak benimsenmesinde cep telefonunun gündelik hayatta çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanım durumu, başka bir deyişle işlevselliği etkin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada cep telefonu kullanımıyla ilgili bağlılık derecesinin cep telefonuna olan algı ve tutuma bağlı değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre cep telefonu kullanımını zorunluluk olarak algılayan kişilerin diğer –istem ve ihtiyaç olarak algılayan kişilere göre daha az bağlılık sergiledikleri söylenbilir. Çalışmanın bulgularına göre gündelik hayatta cep telefonunun bir kişisel iletişim aracı olarak; vazgeçilmez, vazgeçilmesi zor, vazgeçilebilir ve alternatifini çıkarsa vazgeçilebilir şeklinde benimsenmektedir.

Alanyazında, cep telefonunun algılama ve kullanım biçimlerinin bir lde, yakın kişisel ilişkiler tarafından inşa edildiği savunulmuştur (Campbell, 2002; Capmbell ve Russo, 2003). Bu çalışmada araştırmaya diğer görüşme katılımcılarının yanı sıra iki evli çift katılmıştır. Bunlar, Aslı ve Fehmi, Sevgi ve Numan'dır. Eşler arası cep telefonu kullanım deneyimi, algı ve tutumu ve bunların anlamıyla ilgili bulgular karşılaştırıldığında; Aslı ve Fehmi arasında cep telefonu algılama ve kullanım biçimlerine dair benzerliğe ulaşılmamıştır. Sevgi ve Numan'ın cep telefonu kullanım pratikleri karşılaştırıldığında da cep telefonunu algılama, anlamlandırma ve kullanım biçimlerine

dair benzerliğe ulaşılmamıştır. Bu durumun nedeni araştırma katılımcılarının –bir aile olmalarına rağmen- öznel gündelik gerçekliklerindeki farklılıklara dayandırılabilir.

Çalışmada, gündelik hayatta cep telefonu aile üyelerinin güvende olduğunu kontrol etmek ve gün içerisindeki hareketlerini takip etmek için kullanıldığı; acil durumlarda -her an her yerde- yakın kişilerle iletişime geçmek için kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, alanyazında cep telefonunun aile içi iletişimi sağlayan araç (Nomura, 2006) olarak belirtilmesini pekiştirmektedir. Ayrıca bu bulgu, Özaşçılar'ın (2009) çalışmasında cep telefonu kullanım nedenlerinden biri olarak belirtilen güvende hissetme nedeninin diğer nedenlere göre az önemli olduğu bulgusunu da pekiştirici türdendir. Çalışmanın bir diğer bulgusu; kişilerin çalışma durumu –öğrenci, ev kadını, çalışan, emekli şeklinde- cep telefonu kullanımını etkilediği bulgusu, Ökten'in (2013) çalışmasında belirtilen -kişilerin çalışma durumunun cep telefonu kullanımını etkilediği- bulguyu pekiştirici türdendir.

Çalışmada, cep telefonu kullanımını zorunlu olarak algılayan kişilerin her an her yerde ulaşılır olmak istemedikleri, işi gereği cep telefonunu zorunlu kullandıkları ve zamansız aranmaktan rahatsızlık duydukları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca, iş hayatında yöneticinin cep telefonunu, yönetimi altındaki çalışanları kontrol etme aracı olarak kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, alanyazında cep telefonunun her an her yerde sürekli iletişim sağlama özelliği olumsuz olarak, bir elektronik tasma şeklinde algılandığı (David, 2007) ve işverenlerin çalışanları kontrol etme aracı olarak kullandığı (Wallis, 2008) bulgusunu onaylayıcı türdendir.

Çalışmada, genç yetişkinlerin cep telefonunu ebeveynlerle iletişimde olmak için kullandığı bulgusuna; farklı özelliklere sahip yetişkinlerin cep telefonunu sosyalleşme –arkadaşlıkları sürdürme amaçlı kullandığı bulgusuna; ileri yaştaki bir yetişkinin var olan sosyal ilişkileri sürdürme ve yeni sosyal çevre edinme amaçlı kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla ilgili alanyazında, cep telefonu kişisel ilişkileri güçlendiren araç (Wajcman vd., 2009) olarak; gençlerin cep telefonunu ebeveynlerle görüşme (Chen, 2007); arkadaşlık ilişkileri sürdürme (Matanhelia, 2010); var olan arkadaşlıkları sürdürme ve yeni arkadaşlıklar edinme (McEwen, 2010) amaçlı kullandığı bulgusuna rastlanmıştır. Böylece bu çalışmada, yukarıda belirtilen geçmişte yapılmış çalışmaların bulgularına, yaş sınırına bağlı olmadan, benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışmada, cep telefonu kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte yüz yüze görüşmelerin, özlemin azaldığı yönünde bir bulguya ulaşılmıştır. Bu bulgu, alanyazında yer alan eski iletişim ortamına olan özlem üzerine anket sorusuna alınan onaylayıcı cevabı

(Karaaslan ve Budak, 2012), pekiştirici türdendir. Çalışmada, cep telefonu kullanımıyla ilgili deneyim, algı ve tutum üzerine bulguların analizinde cep telefonuna yüklenen sembolik anlamlarla ilgili bulgular ortaya koyulmuştur. Bu anlamda çalışma, Çelik Kutluay'ın (2007) çalışmasında geçen, cep telefonunun yaygın benimsenmesi ile cep telefonunun sembolik anlamı ilişkisine dair görüşü onaylayıcı türdendir.

Çalışmada, cep telefonundan içerik erişimi ve paylaşımı eylemlerinin gözetildiği ve yönlendirildiği olasılığıyla ilgili, bazı görüşme katılımcılarının farkında olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada, siyasi açıdan veya yasa dışı örgütler tarafından gözetilme ve yönlendirilme olasılığına karşı, cep telefonundan internet erişimini gerektiren eylemlerde kişilerin tedbirli davrandığı görülmüştür. Örneğin Hüseyin, siyasi konularda “çok merak ettiğim isimleri ‘takip et’ butonuna basmadan takip (kişisel iletişim, 5.03.2018)” etmekte; Eda (kişisel iletişim, 1.05.2018), gündemle ilgili içeriklere geçmişe göre daha az yorum veya beğeni yapmaktadır. Selma (kişisel iletişim, 29.03.2018), iletişim araçlarındaki içeriklerin, özel bilgilerinin hacker veya virüsten kaynaklanan olası risk taşıdığını ve iletişim araçlarındaki içerikleri birbiriyle eşleştirmekten vazgeçerek tedbir aldığını belirtmiştir. Hayri (kişisel iletişim, 24.03.2018), yasa dışı uygulamaların cep telefonuna yüklenmesi şeklinde olası riske karşı güvenmediği cep telefonu uygulamalarını yüklemekten kaçındığını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili alanyazında üniversite öğrencisi gençler üzerine yapılan çalışmalar vardır. Geçmişte yapılan bir araştırmaya göre genç katılımcıların yaklaşık yarısının cep telefonunun gözetim ve yönlendirme potansiyelinin farkında olduğu belirtilmiştir (Uğurlu, 2010). Son yapılan bir çalışmaya göre ise üniversite öğrencisi gençlerin sayısal medya kullanımının yüksek olmasına rağmen eleştirel medya okuryazarlık düzeyi yetersiz bulunmuştur (Onursoy, 2018).

Böylece, bu doktora tez çalışmasında gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı ortaya koyulmuştur. Bu çalışmanın bulgularıyla alanyazında yer alan çalışmaların bulguları karşılaştırıldığında: Cep telefonunun statü göstergesi olarak algılanmasına dair bulgular ve cep telefonunun algılama ve kullanım biçimlerinin bir ölçüde yakın kişisel ilişkiler tarafından inşa edildiğine dair bulgular farklılık; diğer bulgular benzerlik sergilemektedir.

5.3. Öneriler

Bu doktora tez çalışmasının hazırlık, araştırma ve değerlendirme sürecinde alınan notlara dayanarak geliştirilen, gündelik hayatta cep telefonu kullanımıyla ilgili çalışmalara yönelik öneriler şu şekildedir:

Çalışmada, aynı zaman diliminde farklı insanların farklı özelliklere sahip cep telefonu kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumdan hareketle, gündelik hayatta cep telefonu kullanımı, kullanıcılar arasındaki ekonomik ve sayısal eşitsizlikle ilişkilendirilerek araştırılabilir.

Çalışmada, cep telefonu kullanımıyla ilgili deneyim, algı ve tutuma odaklanılmıştır. Bu çalışmadan farklı olarak; alanyazındaki cep telefonunun dış görünümüyle ilgili çalışmaların meta analizi yapılarak belli bir zaman içerisinde cep telefonunun dış görünümünün önemine dair değişimler araştırılabilir. Ayrıca, cep telefonunun statü göstergesi olarak öneminin geçmişteki ve şimdiki durumu karşılaştırmalı olarak araştırılabilir.

Son olarak, toplum ve iletişim teknolojileri arasındaki etkileşim sürecini anlamada, nicel ve nitel veriler birbirini tamamlamaktadır. Buna göre alanyazında cep telefonu kullanımıyla ilgili nicel verilere gösterilen ilginin nitel verilere de gösterilmesi önemlidir. Nitel verilerin derinlemesine analizine uygun zemin sunduğu için, nitel araştırma yöntemiyle yapılan iletişim bilimleri çalışmalarında teknolojinin toplumsal inşası yaklaşımından yararlanılabilir.

Ayrıca, yapılan lisansüstü çalışmaların içeriğinin gecikmeyle paylaşılması – çalışmanın içeriğine erişememe süresi 5 seneye kadar uzayabilmektedir- iletişim bilimleri alanındaki çalışmaları olumsuz etkilediği ve yavaşlattığı düşünülmektedir. Alanda yapılan bilimsel çalışmanın içeriğine zamanında erişilmesini sağlamakla; konuyla ilgili güncel güvenilir bilgiye erişimin sağlanacağı, bu bilgilerin yeni çalışmaların konusunu etkileyeceği, böylece toplum ve iletişim teknolojileri arasındaki etkileşim sürecini anlamada birbirini tamamlayan çalışmaların artacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, Paul S. (2006). Technological Determinism. Draft entry for *The International Encyclopedia of Organization Studies*, edited by Stewart Clegg and James R. Bailey (Sage). Version date: July 7, 2006. e-mail from Dona Kolar-Panov (Erişim tarihi: 10.04.2015)
- Alpaslan, Hande. (2016). Cyborgum, Cyborgsun, Cyborg... *Calling* dergisi. Eskişehir. Ekim-Kasım 2016. Ss: 13-14.
- Ata, Bahri. (2010). Bilim ve Teknolojinin Sosyal Değişime Etkisi. *Bilim Teknoloji ve Sosyal Değişme*. Ed. Bahri Ata. 3.baskı. Ankara: Pegem Akademi. Ss: 1-11.
- Ay, Selma. (2013). *İletişim Araçları Kullanımının Yarattığı Bağımlılığın Sosyal İzolasyon Üzerindeki Etkisi, Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Bir Çalışma*. İdari Uzmanlık Tezi. İzmir: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FTez%2FSelma_AY.PDF (Erişim tarihi: 26.04.2016)
- Babacan, Mehmet Emin. (2012). *Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. (Erişim: Babacan'dan e-mail aracılığıyla)
- Bae, Keunmin. (2012). *Processes and Effects of Mobile Phone Mediated Social Interactions: Motives, Use Patterns, and Social Capital Outcomes*. Yayınlanmış Doktora Tezi. The Pennsylvania State University. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3674384 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Baron, Naomi S. (2008). Adjusting The Volume: Technology and Multitasking in Discourse Control. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.177-193.
- Behlol, Malik Ghulam ve Dad, Malik Hukam. (2013). Mobile Phone Usage bu University Students and Its Impact on Learning. *Journal of Research in Social Sciences-JRSS* January 2013 vol:1 Number 1 Article 4
- Berger, Peter L. ve Luchmann, Thomas. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası / Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Çeviren: Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma yayıncılık.
- Bijker, Wiebe E., Thomas P. Hughes ve Trevor Pinch. 1989. General Introduction. *The Social Construction of Technological Systems. New Directions in the sociology and*

- history of technology*. Ed: Wiebe E. Bijker, Thomas P. Hughes and Trevor Pinch. MIT Press.
- Bijker, Wiebe E. (1992). Of Bicycles, Bakelites, and Bulbs: Toward a Theory of Sociotechnical Change. *Shaping Technology / Building Society. Studies in Sociotechnical Change*. Ed. Wiebe E. Bijker, John Law. MIT Press. 1992.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2015). *Elektronik Hberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni*.
[https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2F1_Istatistikleri%2FEhsyib_\(2009-2014\).pdf](https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2F1_Istatistikleri%2FEhsyib_(2009-2014).pdf) (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Bilim, Yasin. (2007). Görüşme Tekniği ve Araştırmalarda Kullanımı. *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin?* Editör: Atila Yüksel, Burak Mil ve Yasin Bilim. Ankara: Detay yayıncılık.
- Binark, Mutlu (Derleyen). (2007). *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Binark, Mutlu (Derleyen). (2014). *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Binark, Mutlu. (2016). Akıllı Telefonlarla Bağlantılı Olma Hali ve Yeni Kültür/lenme ve Deney/im/lerimiz... *Dijital /Sayısal Kültür. HECE Aylık Edebiyat Dergisi*. Sayı: 234, 235, 236. Ankara: HECE Yayıncılık.
- Binark, Mutlu ve Bayraktutan, Günseli. (2013). *Ayin Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Blumler, Jay G. ve Katz, Elihu. (1974). *The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Bolter, Jay David ve Grusin, Richard. (1999). *Remediation: understanding new media*. Cambridge, Massachusetts and London: MIT Press.
- Bunnag, Chuensumon. (2006). *Mobile Phone Culture in Bangkok: The Expression of Modernity and Cultural Changes*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Cardiff University. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: U584175 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)
- Campbell, Scott, W. (2008). Mobile Technology and the Body: Apparatus, Fashion, and Function. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.153-164.

- Campbell, Scott, W. (2007). Perceptions of Mobile Phone Use in Public Settings: A Cross-Cultural Comparison. *International Journal of Communication* 1 (2007), 738-757. e-mail from Dona Kolar-Panov (Erişim tarihi: 10.04.2015)
- Campbell, Scott, W. ve Russo, Tracy C. (2003). The Social Construction of Mobile Telephony: An Application of the Social Influence Model to Perceptions and Uses of Mobile Phones within Personal Communication Networks. *Communication Monographs*, 70(4), 2003, ss.317-334. <http://dx.doi.org/10.1080/0363775032000179124> (Erişim tarihi: 2.05.2016)
- Campbell, Scott, W. (2002). *The Social Construction of Mobile Telephony: An Application of the Social Influence Model to Perceptions and Uses of Mobile Phones within Personal Communication Networks*. Doktora tezi.
- Castells, Manuel. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I: The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel. (1997). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. II: The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel. (1998). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. III: The End of Millenium*. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel. (2008). Afterword. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.447-451.
- Chen, Yi-Fan. (2007). *The Mobile Phone and Socialization: The Consequences of Mobile Phone Use in Transitions From Family to School Life of U.S. College Students*. Yayınlanmış Doktora Tezi. The State University of New Jersey. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3319421 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Coombes, Barbara. (2009). Generation Y: Are They Really Digital Natives or More Like Digital Refugees? *Synergy* 7(1). ss.31-40.
- Creswell, J. W. (1998). *Research design. Qualitative and quantitative approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Croteau, David, Hoynes, William ve Milan, Stefania. (2012). *Media/Society: industries, images, and audiences*. (4. Baskı). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore and Washington DC: SAGE Publications.

- Çakır, Fatma ve Demir, Neslihan. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Satın Alma Tercihlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi* cilt:29, sayı:1, 2014. Ss.213-243. https://iibfdergi.deu.edu.tr/index.php/cilt1-sayi1/article/view/372/pdf_318 (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Çelik Kutluay, Burçe. (2007). *Addicted Bodies: Cellular Telephony, Melancholia and Individual Articulation in Turkey*. Yayınlanmış Doktora Tezi. McGill University (Canada).
- De Certeau, Michel. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi*. Çeviren: Çağrı Eroğlu, Erkan Ataçay. Ankara: Dost Kitabevi.
- Demirci, Kadir; Orhan, Hikmet; Demirdağ, Arif; Akpınar, Abdullah ve Sert, Havva. (2014). Validity and Reliability of the Turkish Version of the Smartphone Addiction Scale in a Younger Population. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni* 2014; 24(3). Ss.226-234. <http://www.ejmanager.com/fulltextpdf.php?mno=159286> (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- David, Kalpana. (2007). *Cooking, Cleaning and Changing The Cell Phone: The Impact of Cell Phone Usage on the Traditional Gender Roles of Indian Women*. Yayınlanmış Doktora Tezi. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3277288 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Doğan, Mehmet. (2010). *Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elderfield, Alison C. (2007). *Connecting People: Mobile Phone Use in Social, Intimate and Identity Relations*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Cardiff University. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: U584302 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz. (2002). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Yaklaşımlarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*. Ankara: Erk.
- Ertem, Fırat. (2006). *Cep Telefonu Kullanımının İnsan İlişkilerine Etkisi*. Yüksek lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Feenberg, Andrew. (2010). Eleştirel Teknoloji Teorisi Genel Bir Bakış. *Teknoloji ve Toplum. Yıkıcı Bir Direniş ve Yeniden Yapılanma*. Ed: Guido Ruivenkamp, Joost Jongerden ve Murat Öztürk. (Çev: Cumhuriyet Atay). İstanbul: Kalkedon. Ss: 23-46.

- Flanagin, Andrew J., Flanagin, Craig ve Flanagin, Jon. (2010). Technical Code And The Social Construction Of The Internet. *New Media and Society*. 12 (2). Ss.: 179-196. e-mail from Dona Kolar-Panov (Erişim tarihi: 10.04.2015)
- Fulk, Janet. (1993). Social Construction of Communication Technology. *Academy of Management Journal*. Vol. 36, No.5, ss.921-950. www.jstor.org/stable/256641 (Erişim tarihi: 22.04.2015)
- Gammon, Mark A. (2009). *Persistently Present: College Students, Social-Mobile Technologies, and the Transformation of Social Life*. Yayınlanmış Doktora Tezi. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3359896 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)
- Gergen, Kenneth J. (2008). Mobile Communication and the Transformation of the Democratic Process. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. Ss. 297-309.
- Goggin, Gerard ve Hjorth, Larissa (editörler). (2009). *Mobile Technologies From Telecommunications to Media*. New York and London: Routledge.
- Gökaliiler, Ebru; Aybar, Ayda Sabuncuoğlu ve Gülay, Göker. (2011). Bir Statü Tüketimi Göstergesi Olarak Iphone Markalı Akıllı Telefon Algısı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim* 7, 1, 2011. Ss.36-48. http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=132475_48cc1d1a18642f5463161fce2f10d31c (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Güler, Ahmet, Halıcıoğlu, Mustafa Bülent ve Taşgın, Serkan. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 3. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Güvenç, Abbas. (2013). *Kullanım Dışı Bırakılan GSM Telefonlarının Islahı veya İmhası, Dünya Uygulamaları, Ülkemize Yönelik Çözüm Önerileri*. Teknik Uzmanlık Tezi. İstanbul: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.
- Harari, Yuval Noah. (2016). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Çev. Ertuğrul Genç. 14. Basım. İstanbul: Kolektif Kitap.
- HECE. (2016). *Dijital /Sayısal Kültür*. HECE Aylık Edebiyat Dergisi. Sayı: 234, 235, 236. Ankara: HECE Yayıncılık.

- Howcroft, Debra, Mitev, Nathalie ve Wilson, Melanie. (2004). What We May Learn from the Social Shaping of Technology Approach. *Social Theory and Philosophy for Information Systems*. Ed. John Mingers ve Leslie Willcocks. John Willey&Sons, Ltd. ss.:331-371. e-mail from Dona Kolar-Panov (Erişim tarihi: 10.04.2015)
- Humphreys, Lee. (2007). *Mobile Sociality and Spatial Practice: A Qualitative Field Study of New Social Networking Technologies*. Yayınlanmış Doktora Tezi. The University of Pennsylvania. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3271770. (Erişim tarihi:22.04.2016)
- http-1: Bjerregaard, Peter Paul. (Tarihsiz). *The Social Shaping of Technology –A Case Study of Biochar in Denmark*. studenttheses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/1766/peter_paul_bjerregaard.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi: 25.12.2014)
- http-2: Ada, Serkan ve Tatlı, Hasan Sadık. (tarihsiz). *Akıllı Telefon Kullanımını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma*. ab.org.tr/ab13/bildiri/74.pdf (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Innis, Harold Adams. (1951). *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press.
- Karaaslan, İlknur Aydoğdu ve Budak, Leyla. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Özelliklerini Kullanımlarının ve Gündelik İletişimlerine Etkisinin Araştırılması. *Journal of Yasar University* 2012 26 (7) ss.4548-4525. http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/10/26_Sayi_9_makale_Ilknur_Aydogan_KARAASLAN_Leyla_BUDAK.pdf (Erişim tarihi 1.12.2015)
- Katz, James E. (editör). (2008). *Handbook of Mobile Communication Studies*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Katz, James E. (2008). Introduction. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.:1-11.
- Katz, James E., ve Aakhus, Mark A. (2002). Conclusion: Making Meaning of Mobiles – A Theory of Apparategeist. *Perpetual Contact: Mobile Communication Private Talk, Public Performance*. Ed. J.E.Katz ve M.A.Aakhus. Cambridge: Cambridge University Press. ss.301-318. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA165/gender%20and%20t>

- echnology-
%CF%84%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%B7/perpetual
%20contact.pdf (Erişim tarihi: 14.06.2017)
- Katz, James E., ve Acord, Sophia Krzys. (2008). Mobile Games and Entertainment. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.403-418.
- Kelleci, Meral. (2008). İnternet, Cep Telefonu, Bilgisayar Oyunlarının Çocuk ve Gençlerin Ruh Sağlığına Etkileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 2008, 7(3). Ss. 253-256. www.ejmanager.com/mnstemps/1/khb_007_03-253.pdf (Erişim tarihi: 21.06.2017)
- Kim, Donghyun. (2012). *The Impact of the User-IT Artifact Interaction on Technology Implementation and Value: Mobile Social Networking and Mobile Social Capital*. Yayınlanmış Doktora Tezi. The University of Mississippi. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3539150. (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Klein, Hans K. ve Kleinman, Daniel Lee. (2008). The Social Construction of Technology: Structural Considerations. *Technology Studies Volume2 theorizing technological change*. Volume 2. Ed. Rayvon Fouche. SAGE Publications. ss.: 75-95.
- Kline, Ronald ve Pinch, Trevor J. (2008). Users as Agents of Technological Change: The Social Construction of the Automobile in the Rural United States. *Technology Studies Volume2 theorizing technological change*. Volume 2. Ed. Rayvon Fouche. SAGE Publications. ss.: 49-74.
- Köse, Hüseyin. (2014). *Şovenist İnşa*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Laughey, Dan. (2010). *Medya Çalışmaları teoriler ve yaklaşımlar*. Çeviren: Ali Toprak. İstanbul: Kalkedon.
- Lefebvre, Henri. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Çeviren: Işın Gürbüz. 1.basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, Henri. (2010a). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. Çeviren: Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri. (2010b). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II. Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. Çeviren: Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Lefebvre, Henri. (2010c). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III. Moderniteden Modernizme*. (Çeviren: Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levinson, Paul. (2001). *Digital McLuhan, A Guide To The Information Millennium*. London: Routledge.
- Lister, Martin; Dovey, Jon; Giddins, Seth; Grant, Iain ve Kelly, Kieran. (2009). *New Media A Critical Introduction*. 2. Baskı. London ve New York: Routledge.
- Mackay, Hughie ve Gillespie, Gareth. (1992). Extending the Social Shaping of Technology Approach: Ideology and Appropriation. *Social Studies of Science*. London, Newbury Park and New Delhi: SAGE. vol.22 (1992). ss.: 685-716. www.jstor.org/stable/pdfplus/28560.pdf?acceptTC=true (Erişim tarihi: 25.12.2014)
- MacKenzie, Donald. (1989). Missile Accuracy: A Case Study in the Social Processes of Technological Change. *The Social Construction of Technological Systems. New Directions in the Sociology and History of Technology*. Ed. Wiebe E. Bijker, Thomas P. Hughes, Trevor Pinch. MIT Press. ss.195-222.
- MacKenzie, Donald ve Wajcman, Judy. (1999). Introductory essay: the social shaping of technology. *The Social Shaping of Technology*. Editörler: MacKenzie, Donald ve Wajcman, Judy. 2. Basım. Buckingham, UK: Open University Press.
- Manovich, Lev. (2001). *The Language of New Media*. Cambridge: MIT Press.
- Matanhelia, Priyanka. (2010). *Mobile Use By Young Adults in India: A Case Study*. Yayınlanmış Doktora Tezi. College of Journalism University of Maryland, College Park. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI Number: 3409818 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Mattelart, Armand ve Mattelart, Michele. (1998). *İletişim Kuramları Tarihi*. (Çeviren: Merih Zillioğlu). 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mayring, Philipp. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. 1. Baskı. (Çeviren: Adnan Gümüş ve M.Sezai Durgun). Ankara: BilgeSu.
- McClellan III, James E. ve Dorn, Harold. (2006). *Science and Technology in World History*. 2. Baskı. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

- McEwen, Ronda N. (2010). *A World More Intimate: Exploring the Role of Mobile Phones in Maintaining and Extending Social Networks*. Doktora Tezi. University of Toronto. ISBN: 978-0-494-73152-9 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- McLuhan, Marshall. (2014). *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*. (Çev: Gül Çağalı Güven). 3. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, Marshall, Fiore, Quentin ve Agel, J. (2005). *Yaradığımız Medya*. (Çev: Ünsal Oskay). İstanbul: Merkez Kitapçılık Yayıncılık.
- McLuhan, Marshall. (1964). *Understanding Media: the extensions of man*. 4. Baskı. New York: Signet Books.
- McLuhan, Marshall, Fiore, Quentin ve Agel, J. (2001). *The Medium Is The Massage: An Inventory Of Effects*. Germany: Gingko Press.
- McLuhan, Marshall ve Parker, Harley. (1969). *Counterblast*. New York: Harcourt, Brace, and World.
- Mentor, Dominic John. (2011). *Exploring Social Connectedness via Mobile Phone Texting*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Columbia University. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3484290. (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Morva, Oya. (2016). Ben, Kendim ve Dijital Benliğim: Dijital İletişim Çağında Benlik Kavramsallaştırması Üzerine. *Dijital Kavramlar, Olanaklar,Deneyimler*. Editör: Nilüfer Timisi. İstanbul: Kalkedon. Ss.41-62.
- Narmanlıoğlu, Haldun. (2016). Yurttaştan Nettaş. *Dijital Kavramlar, Olanaklar,Deneyimler*. Editör: Nilüfer Timisi. İstanbul: Kalkedon. Ss.63-86.
- Onursoy, Sibel. (2018). Üniversite Gençliğinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. Cilt: 6. Sayı: 2. Eylül 2018. http://www.academia.edu/37645837/%C3%9CN%C4%B0VERS%C4%B0TE_GEN%C3%87L%C4%B0C4%9E%C4%B0N%C4%B0N_D%C4%B0J%C4%B0TAL_OKURYAZARLIK_D%C3%9CZEYLER%C4%B0_ANADOLU_%C3%9CN%C4%B0VERS%C4%B0TES%C4%B0_%C3%96%C4%9ERENC%C4%B0LER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_ARA%C5%9ETIRMA (Erişim tarihi: 7.12.2018)
- Oskay, Ünsal. (2010). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Kuramsal Bir Yaklaşım*. 5. Basım. İstanbul: Der Yayınları.

- Özaşçılar, Mine. (2009). *Cep Telefonu Kullanımının Sosyolojik Boyutu: Bireysel Güvenlik ve Günlük Hayattaki Yeri*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key...EtWTC_Hni_Xd...
(Erişim tarihi: 21.06.2017)
- Ömürbek, Nuri ve Şimşek, Ali. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Tercihlerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Belirlenmesi. *Niğde üniversitesi İİBF Dergisi* 2012, 5(1). Ss. 116-132. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185024> (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Özcan, Yusuf Ziya ve Koçak, Abdullah. (2003). Research Note: A Need or A Status Symbol? Use of Cellular Telephones in Turkey. *European Journal of Communication*. 18(2). SAGE Publications. Ss. 241-254. ejc.sagepub.com (Erişim tarihi: 3.05.2016)
- Uzgören, Ergin; Şengür, Mehmet ve Yiğit, Ümit. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Mobil Telefonu Talebini Etkileyen Faktörler: Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 2012, cilt: XIV, sayı:1.
- Patton, Michael Quinn. (2015). *Qualitative research and evaluation methods*. (4. Baskı). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Peseckas, Ryan. (2014). *İsland Connections: Mobile Phones and Social Change in Rural Fiji*. Yayınlanmış Doktora Tezi. University of Florida. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3647856 (Erişim Tarihi: 22.04.2016)
- Pew Araştırma Merkezinin Raporu. Türkçesini hazırlayan: Aysel Yıldız. *Dünyada Akıllı Telefona Sahip Olma ve İnternet Erişim Oranları*.
<https://yenimedya.wordpress.com/2016/03/14/dunyada-akilli-telefona-sahip-olma-ve-internete-erisim-oranlari#like-4539> (Erişim: 15.03.2016)
- Pfaffenberger, Bryan. (1988). The Social Meaning Of The Personal Computer: Or, Why The Personal Computer Revolution Was No Revolution. *Anthropological Quarterly*. 61(1). The George Washington University Institute for Ethnographic Research. Ss.: 39-47. www.jstor.org/stable/pdf/3317870.pdf?acceptTC=true
(Erişim tarihi: 25.03.2015)

- Phithakkitnukoon, Santi. (2009). *Inferring Social and Internal Context Using A Mobile Phone*. Yayınlanmış Doktora Tezi. University of North Texas. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3399441 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)
- Pinch, Trevor J. ve Bijker, Wiebe E. (2008). The Social Construction of Facts and Artefacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology might Benefit Each Other. *Technology Studies Volume2 theorizing technological change*. Volume 2. Ed. Rayvon Fouche. SAGE Publications. ss.: 1-34.
- Pitcher, Karen Christine. (2006). *From Novelty To Necessity: Social Negotiations of the Cellular Phone in U.S. Media Culture*. Yayınlanmış Doktora Tezi. The University of Iowa. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3229695 (Erişim tarihi: 22.04.2016)
- Portus, Lourdes M. (2008). How the Urban Poor Acquire and Give Meaning to the Mobile Phone. *Handbook of Mobile Communication Studies*. Ed. James E. Katz. Cambridge, London: The MIT Press. ss.105-118.
- Prensky, Marc. (2004). *The Emerging Online Life of the Digital Native: What they do differently because of technology, and how they do it*. www.marcprensky.com/writing/Prensky-The_Emerging_Online_Life_of_the_Digital_Native-03.pdf (Erişim: 24.04.2015)
- Prensky, Marc. (2001a). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler I. On The Horizon. NCB University Press, cilt 9, sayı 5, Ekim 2001. www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/documents/2013/08/dijital-yerliler-dijital-gocmenler-i.pdf (Erişim tarihi: 16.10.2015)
- Prensky, Marc. (2001b). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler II Gerçekten *Farklı* mı Düşünüyorlar? On The Horizon. NCB University Press, cilt 9, sayı 6, Kasım 2001. www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/documents/2013/08/dijital-yerliler-dijital-gocmenler-ii.pdf (Erişim tarihi: 16.10.2015)
- Rushkoff, Douglas. (2015). *Hemen Şimdi Budalası*. çev. Kutse Özafşar. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Rushkoff, Douglas. (1997). *Children of Chaos: Surviving the End of the World as We Know It*. Harper Collins Yayınları. (Bu kitap, 1999'da Riverhead Yayınlarından '*Playing the Future: What We Can Learn From Digital Kids*' şeklinde yayınlanmıştır).

- Saka, Erkan ve Sayan, Anıl. (2016). Büyük Veri Nedir? Olanaklar ve Sınırlar. *Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. Editör: Nilüfer Timisi. İstanbul: Kalkedon. Ss.87-108.
- Sayımer, İdil (editör). (2014). *Yeni Medya Araştırmaları Kavramlar, Uygulamalar, Tartışmalar*. Konya, İstanbul: Literatürk.
- Schulz, David Paul. *The rhetorical contours of technological determinism*. The Pennsylvania State University, ProQuest Dissertations Publishing, 2002. 3064994. Doktora tezi. <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/275832233/fulltextPDF/8F7CBB275D2645B3PQ/3?accountid=15333> (Erişim tarihi: 14.06.2016)
- Schütz, Alfred ve Luckmann, Thomas. (1983). *The Structures of the Life-World*. Vol.1. Evanston: Northwestern University Press.
- Scolari, Carlos Alberto. (2009). Mapping conversations about new media: the theoretical field of digital communication. *New Media Society*. 2009; sayı 11(6). <http://nms.sagepub.com/cgi/content/abstract/11/6/943> (Erişim tarihi: 10.04.2015)
- Smith, David Woodruff. (2018). "Phenomenology", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/phenomenology/>. (Erişim tarihi: 15.09.2018)
- Steinbock, Dan. (2005). *The Mobile Revolution. The Making Of Mobile Services Worldwide*. London ve Philadelphia: Kogan Page.
- Szekely, Levente ve Nagy, Adam. (2011). Online Youth Work And eYouth – a guide to the World of the digital natives. *Children and Youth Services Review* 33. Ss.: 2186-2197. www.elsevier.com/locate/childyouth (Erişim tarihi: 21.10.2014)
- Stearns, David. (01.06.2013). *The Social Meaning of Technology*. techsoulculture.org/2013/01/06/social-meaning/ (Erişim tarihi: 10.03.2015)
- Stevenson, Nick. (2015). *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişim*. Çevirenler: Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy. 2. Basım. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şimşek, Ali. (2015). İletişim Araştırmalarında Paradigma Değişimi. *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle*. Editör: Besim Yıldırım. İstanbul: Literatürk.

- Tapscott, Don. (1999). *Growing Up Digital: The Rise Of The Net Generation*.
www.economist.com/media/pdf/grown-up-digital-tapscott-e.pdf;
www.nytimes.com/2008/12/21/business/21shelf.html?_r=0 (Erişim tarihi:
27.07.2015)
- Tapscott, Don. (2009). *Grown Up Digital: How The Net Generation Is Changing Your World*. www.growndigital.com/archive (Erişim tarihi: 27.07.2015)
- Tellan, Derya. (2013). Sayısal Uçurum: Erişebilirlik ya da Sahiplik. *Yeni medya çalışmaları I. Ulusal Kongresi*.
http://ekitap.alternatifbilisim.org/yeni_medya_calismalari-1_kongre_kitabi.html
(Erişim tarihi: 23.10.2014)
- Telekomünikasyon Kurumu. (2008). *Türkiye Telekomünikasyon Sektöründeki Gelişmeler ve Eğilimler 2007 Yılı Raporu*. Ankara: Telekomünikasyon Kurumu sektörel araştırma ve stratejiler dairesi başkanlığı.
https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2F Arastirma_Raporlari%2FTurkiye_Telekomunikasyon_Sektorundeki_Gelismeler_ ve_Egilimler.pdf (Erişim tarihi: 26.04.2016)
- Timisi, Nilüfer (yayına hazırlayan). (2016). *DİJİTAL - Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Timisi, Nilüfer. (2016). Teknoloji ve Toplum, Ağlar ve Aktörler. *DİJİTAL - Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. Editör: Timisi, Nilüfer. İstanbul: Kalkedon Yayınları. ss.17-40.
- Türkcan, Ergun. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uğurlu, Elif Gizem. (2013a). Etkileşimli İletişim Aracı Olarak Cep Telefonu ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu ile Gözetim Konusundaki Görüşleri. *Atatürk İletişim Dergisi*. Sayı:4 2013 Ocak. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Ss.34-44.
http://www.academia.edu/29709733/ETK%20C4%B0LE%20C5%9E%20C4%B0ML%20C4%B0%20C4%B0LET%20C4%B0C5%9E%20C4%B0M_ARACI_OLARAK_CEP_TELEFONU_VE%20C4%B0LET%20C4%B0C5%9E%20C4%B0M_FAK%20C3%9CLTES%20C4%B0%20C3%96%20C4%9ERENC%20C4%B0LER%20C4%B0N%20C4%B0N_CEP_TELEFONU%20C4%B0LE_G%20C3%96ZET%20C4%B0M_KONUSUNDAK%20C4%B0_G%20C3%96R%20C3%9C%20C5%9ELER%20C4%B0 *Interactive Communication As A Tool For Mobile Phones And Opinions On Cell Phone With Surveillance Topics Of Faculty Of Communication Students* (Erişim tarihi: 21.06.2017)

- Uğurlu, Elif Gizem. (2013b). Tracing The Impact of Surveillance and New Communication Technologies on Turkish TV Series. *Proceedings of the 11.International Symposium Communication in the Millennium*. http://www.academia.edu/29725861/TRACING_THE_IMPACT_OF_SURVEILLANCE_AND_NEW_COMMUNICATION_TECHNOLOGIES_ON_TURKISH_TV_SERIES (Erişim 7.12.2018)
- Uğurlu, Elif Gizem. (2010). *Yeni İletişim Teknolojilerinde Etkileşimlilik ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Etkileşimli İletişim Ortamları Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. YÖK No: 253884. tez.yok.gov.tr (Erişim tarihi: 9.10.2017)
- van Dijk, Jan. (2016). *Ağ Toplumu*. Çeviren: Özlem Sakin. İstanbul: KAFKA, Epsilon Yayıncılık.
- Vaughn, Danielle N. (2015). *Meetup and Social Capital: building community in the digital age*. Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi. Erişim: <http://digitalcommons.du.edu/etd/672>
- Wajcman, Judy. (2004). *TechnoFeminism*. Cambridge: Polity Press.
- Wajcman, Judy. (2015). *Pressed For Time: The Acceleration Of Life In Digital Capitalism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wajcman, Judy; Bittman, Michael ve Brown, Jude. (2009). Intimate Connections: The Impact of the Mobile Phone on Work/Life Boundaries. *Mobile Technologies From Telecommunications to Media*. Editörler: Goggin, Gerard ve Hjorth, Larissa. New York and London: Routledge.
- Wallis, Cara. (2008). *Technomobility in the Margins: Mobile Phones and Young Rural Women in Beijing*. Yayınlanmış Doktora Tezi. University of Southern California. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3341813 (Erişim Tarihi: 21.04.2016)
- Wei, Carolyn Y. (2007). *Mobile Hybridity: Supporting Personal and Romantic Relationships with Mobile Phones in Digitally Emergent Spaces*. Yayınlanmış Doktora Tezi. University of Washington. ProQuest Dissertations and Thesis. UMI No: 3252904 (Erişim Tarihi: 22.04.2016)
- Williams, Raymond. (1989). *İkibine Doğru*. Çeviren: Esen Tarım. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

- Williams, Raymond. (2012). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. 5. Baskı. (Çeviren: Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Winner, Langdon. (2008). Upon Opening the Black Box and Finding It Empty: Social Constructivism and the Philosophy of Technology. *Technology Studies Volume2 theorizing technological change*. Ed: Rayvon Fouche. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: SAGE Publications. ss. 35-48.
- Yıldız, Asiye Kakırman. (2012). Dijital Yerliler Gerçekten Yerli mi Yoksa Dijital Melez mi? *International Journal of Social Science* vol.5 issue7. 2012. ss.819-833. http://www.jasstudies.com/Makaleler/1563125680_y%C4%B1ld%C4%B1zasiyekak%C4%B1rman_819-833.pdf (Erişim tarihi: 2.05.2017)
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin

EK-1. Örneklem Listesi

ÖRNEKLEM LİSTESİ

Örnekleme oluşturan kişilerin özellikleri görüşmelerin gerçekleştiği sıraya göre aşağıda verilmiştir. Görüşme sözleşmesine uygun olarak kişilerin gerçek isimleri belirtilmemiş, başka isimler kullanılmıştır.

Görüşme katılımcıları: *Mustafa*, erkek, Afyonlu, 25 yaşında, bekar, çocuk sahibi değildir. Lisans eğitimini İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinden tamamlayan Mustafa Afyon'da güzel sanatlar üzerine yüksek lisans yapmaktadır. Mustafa ailesinin işlettiği toptan meyve ve sebze ticaretiyle ilgili şirket işlerine maaşsız yardımcı olmaktadır; dersine ayırdığı saatler dışındaki zamanını şirkette geçirmektedir. Mustafa sinemaya gitmeyi, gezilere katılmayı, resim yapmayı sevmektedir ve borsayı takip etmektedir.

Hüseyin, erkek, Kütahyalı, 25 yaşında, bekar, çocuk sahibi değildir. Lisans eğitimini Afyon'da almış olan Hüseyin, Mustafa ile aynı lisansüstü eğitim programındadır ve güzel sanatlar üzerine yüksek lisansını yapmaktadır. Hüseyin'in sabit aylık geliri yok ancak serbest olarak grafik tasarım işleri yapmaktadır. Hüseyin rap müzik yaparak, bilgisayar programları üzerinden grafik tasarım ve kurgu yaparak boş zamanını geçirmektedir. Counterstrike gibi bilgisayar oyunlarını oynama alışkanlığını üniversite yıllarda bırakmıştır.

Elif, kadın, Kütahyalı, 36 yaşında, evli, 4 yaşında bir oğlu ve 10 yaşında bir kızı vardır. Kütahya'da grafik tasarım üzerine lisans ve yüksek lisans mezunu olan Elif Afyon'da yüksek öğrenim kurumunda öğretim görevlisidir; dersleri yürütme görevinin yanı sıra çalıştığı birimin internet sitesini güncelleme görevini üstlenmiştir. Aylık 5000 TL civarı maaş almaktadır. Elif bir süredir doktora programına başlayarak eğitime devam etmeyi düşünmektedir; bunun için gerekli sınavlara girmiş, yabancı dil ve ALES sınavlarından yeterli puanları almıştır ve doktora programına başvurmak için belgelerini hazırlamaktadır. Elif boş zamanını çocuklarıyla ilgilenerek, onlarla parka giderek geçirmektedir.

Nurten, kadın, Aydın Nazillili, 25 yaşında, bekar, çocuk sahibi değildir. Afyon'da resim üzerine lisans eğitimini tamamlamış ve yine resim üzerine yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Eğitime devam ettiği kurumun bir biriminde kısmi zamanlı çalışmaktadır ve aylık 320 TL maaş almaktadır. Nurten boş zamanında seramik ve resim

yapmakta, takı tasarımıyla uğraşmaktadır. Nurten, yaptığı çalışmalarını beğenenlerin satın almak için resim siparişi verdikleri durumlarla karşılaştığını belirtmiştir.

Muazzez, kadın, Afyonlu, 38 yaşında, bekar, ön lisans mezunudur. İş sahibidir; restorasyonu yapılmış tarihi handa bulunan ve yeni açılan bir iş yerinde el işi ürünleri üretmekte ve satmaktadır. Kendi işini yeni açtığını ve bu nedenle aylık gelirinin 1500-2000 TL olduğunu belirtmiştir. Muazzez boş zamanını bisiklet sürerek, ata binerek ve kitap okuyarak geçirmektedir. Muazzez, ebeveynleriyle kaldığını, ev ve mutfak işlerini annesi yaptığı için kendisinin bu işleri yapmadığını belirtmiştir.

Yaşar, erkek, Afyonlu, 60 yaşında, evli, yetişkin yaşta 2 oğlu ve küçük yaşta 2 torunu vardır. Lise mezunu olan Yaşar, açık öğretim eğitimini birinci senesinde bırakmıştır. Kamu kurumundan emeklidir ve aylık 1600 TL emekli maaşı almaktadır. Yaşar amatör tiyatro oyunculuğu yapmaktadır ve müzik enstrümanları çalmaktadır. Afyon'da düzenlenen amatör tiyatro oyunlarında ve konserlerde sahneye çıkmaktadır. Sosyal medyayı aktif kullanan Yaşar, eşinin tam tersi olduğunu 'eşim sosyal medya fakiridir', şeklinde belirtmiştir.

Ramiz, erkek, Sivaslı, 36 yaşında, evli ve 16 aylık bir bebeği vardır. İşinden dolayı Afyon'da yaşamaktadır. İki ayrı lisans eğitimini – Sivas'ta kamu yönetimi üzerine ve Eskişehir'de sosyoloji üzerine – tamamlayan Ramiz bir kamu kurumunda idari şef görevini yapmaktadır ve aylık geliri 5000 TL'dir. İş dışında Ramiz tiyatro ve drama eğitmenliği ve kendi kurduğu kültür ve sanat derneğinin işlerini, ayrıca memur sendikası il temsilciliğini de yapmaktadır. Ramiz, eşinin sosyolog ve aile danışmanı mesleğine sahip olduğunu, tam çalışmaya başlayacağı zaman hamilelikten dolayı çocuk biraz büyüyünceye kadar çalışmayı ertelediğini dile getirmiştir.

Hayri, erkek, Yozgatlı, 48 yaşında, evli ve biri 17 yaşında, diğeri 20 yaşında iki oğlu vardır. Sosyoloji üzerine lisans mezunu Hayri, yeni görevinden dolayı 6 ay önce Afyon'a taşınmıştır. Hayri kamu kurumunda yöneticidir ve aylık 5000 TL maaş almaktadır. Hayri düzenli olarak spor yapmaktadır. Boş zamanını dostları, arkadaşlarıyla birlikte sohbet ederek geçirmektedir. Hayri, gönderilen kısa mesajlardan, sosyal medya hesaplarının içeriklerinden kişilerin karakter analizini yapabildiğini belirtmiştir.

Numan, erkek, Adanalı, 48 yaşında, görüşme katılımcısı Sevgi ile evli, biri yetişkin yaşta, diğeri lise yaşında 2 oğlu ve ilkokul yaşında bir kızı vardır. Amasya'daki bir yükseköğrenim kurumundan ön lisans mezunu olan Numan, özel otel işletmeciliği

yöneticisidir. Numan işinden dolayı daha önce de bir süre Afyon'da yaşadıkdan sonra aynı nedenden dolayı bir süreliğine Balıkesir'e taşınmıştır. Numan işi gereği devamlı olarak şehir dışı ve yurt dışı kısa süreli seyahatler yapmaktadır. Aylık gelirini Numan 'yeteri kadar' şeklinde ifade etmiştir. Numan boş zamanında bitkilerle uğraşmayı sevmektedir ve çeşitli bitki yetiştirmektedir, ayrıca Numan'ın meyve bahçesi vardır. Geç saate kadar çalışan Numan, gece eve döndüğünde beyinde bir uğultu olduğunu, bu uğultuyu duymamak ve uyuyabilmek için televizyonun sesini sabaha kadar açık bıraktığını belirtmiştir.

Adile, kadın, Afyonlu, boşanmış, yetişkin yaşta 3 kızı ve en büyüğü ilkokul yaşında en küçüğü birkaç aylık 3 torunu vardır. Yaşını net olarak paylaşmaktan kaçınan ve 'elliyi devirdim' diyen Adile lise mezunudur. Özel termal su hizmetleri işletmeciliği yöneticisidir ve aylık kazandığı maaş 5000 TL'dir. Adile boş zamanında sinemaya gitmekte, evindeki orkide çiçekleriyle ilgilenmekte ve bahçesinde yeşillikler ve sebzeler yetiştirmektedir. Adile çok sevdiği için evinde orkide çiçekleri yetiştirdiğini, evdeyken orkideleriyle konuşarak sevgisini aktardığını, özel ilgi gören orkidelerinin çok sayıda çiçek verdiğini belirtmiştir.

Zehra, kadın, Afyonlu, 34 yaşında, evli, 11 yaşında bir kızı ve 5 yaşında bir oğlu vardır. Çanakkale'de seramik teknikeri mesleği üzerine ön lisans eğitimini tamamlayan Zehra özel otel işletmesinde kat müdürüdür. Aylık maaşı 2000 TL'nin üzerindedir. Zehra boş zamanını kurdele nakışı yaparak, ahşap boyama yaparak, kitap okuyarak ve çocuklarıyla ilgilenerek geçirmektedir.

Fehmi, erkek, Gaziantep, 48 yaşında, görüşme katılımcısı Aslı ile evli, biri yetişkin yaşta ve diğeri lise yaşında 2 oğlu vardır. Lisans mezunu Fehmi, özel yemek hizmeti işletmeciliğinde yöneticidir. Aylık kazancını paylaşmamıştır. Fehmi boş zamanında halı saha maçı yapmakta, yüzmekte, termal su hizmetlerinden yararlanmaktadır. Fehmi, eskiden cep telefonu üzerinden poker oyunu oynama alışkanlığının olduğunu ancak bu alışkanlığını bıraktığını belirtmiştir.

Aslı, kadın, Edirneli, 47 yaşında, görüşme katılımcısı Fehmi ile evli, biri lise yaşında diğeri yetişkin yaşta 2 oğlu vardır. Aslı Antalya'da turizm işletmeciliği üzerine eğitim kursunu tamamlamıştır. Mersin'de özel sektörde satış ve pazarlama biriminde çalışmış olan Aslı yakın dönemde emekli olmuştur ve işinden dolayı Afyon'da bulunan eşinin yanına taşınmıştır; iş aramaktadır. Aylık geliri 1500 TL civarı emeklilik maaşından

oluşmaktadır. Boş zamanını çiçek yetiştirerek, kitap okuyarak, yüzerek ve gezerek geçirmeyi sevmektedir. Ayrıca çeşitli kurslara gitmeyi sevmekte ve en son halk eğitim kurumunun düzenlediği bilgisayar kursuna katılmıştır. Aslı halk eğitim kurumunun yeni dönem kursları açılınca çini veya kaligrafi kursuna gitmeyi istemektedir. Aslı, eşinin ailesini ziyaret etmek için zaman zaman Gaziantep'e gitmektedir.

Sevgi, kadın, Adanalı, 42 yaşında, görüşme katılımcısı Numan ile evli, biri yetişkin yaşta, diğeri lise yaşında 2 oğlu ve ilkokul yaşında bir kızı vardır. Adana'da ticaret meslek lisesinden mezun olan Sevgi evlenmeden önce ve evlendikten sonra ikinci çocuğu doğuncaya kadar özel otel işletmeciliğinde çalışmıştır. İkinci çocuğu doğduktan bu yana ev hanımıdır ve aylık geliri yoktur. Sevgi boş zamanını yağlı boya resim kursuna katılarak, örgü örerek, müzik dinleyerek, kitap okuyarak ve spor – fitness ve yürüyüş yaparak geçirmektedir. Ayrıca Sevgi Türk sinema yönetmeni Nuri Bilge Ceylan'ın filmlerini seyretmeyi sevmektedir. Sevgi eşinin işinden dolayı bir süre Balıkesir'de yaşamıştır ve aynı sebepten ötürü görüşmenin yapıldığı tarihte Afyon'da yaşadığını belirtmiştir.

Nuri, erkek, Afyonlu, 75 yaşında, dul ve çocuğu yoktur. Ankara'da sanayi ile ilgili iktisat ve idare üzerine lisans eğitimine sahip olan Nuri mali müşavirlikten emeklidir ve aylık geliri 1500 TL civarında emeklilik maaşından oluşmaktadır. Nuri tek başına yaşamaktadır. Yemeğinin pişirilmesi, çamaşırının yıkanması gibi ihtiyaçlarını Nuri'nin anlaştığı bir lokal karşılamaktadır: şehirdeyken yemeklerini lokalde yemektedir ve çamaşır yıkama ve ütüleme gibi diğer gündelik ihtiyaçlarını da lokalden gidermektedir. Nuri, zamanını kültürel ve sosyal faaliyetlerle çalışarak geçirmektedir: Türk sanat müziğiyle ilgili koro çalışmalarına ve konserlere katılmaktadır. Konser için veya özel gezi turlarıyla seyahat etmeyi, gezmeyi sevmekte ve sürekli olarak gezi turlarına katılmaktadır. Ayda bir kez yurtdışı gezisine – Kıbrıs'a gitmektedir. Gezi sırasında fotoğraf çekmeyi sevmektedir.

Mümtaz, erkek, Afyonlu, 30 yaşında, evli, çocuk sahibi değildir. Lisans mezunu Mümtaz mali müşavirlikle ilgili kendi iş yerine sahiptir. Aylık geliri 7000-8000 TL civarındadır. İşi gereği şehir dışı seyahatler yapmaktadır. Çalıştığı alanda reklam yapma yaşağıyla kendisinin teknolojiye duyduğu merakın sonucunda işiyle ilgili bir aplikasyon uygulaması geliştirmiştir. 3 senedir çalışmakta olan uygulamadaki bilgileri Mümtaz sürekli olarak kendisi güncellemektedir. Mümtaz, işi dışında amatör fotoğrafçılıkla, amatör tiyatro oyunculuğuyla uğraşmakta ve ney üflemektedir.

Suat, erkek, Afyonlu, 67 yaşında, evli, iki yetişkin çocuk ve 1 yaşında torun sahibidir. Lisans mezunu Suat emekli öğretmendir. Bir süre Afyon'da milli eğitim müdürlüğünü yapan Suat bir derneğin yöneticisidir. Suat öykü, hikaye ve şiir yazmaktadır ve yerel gazete için kültürel içerikli köşe yazıları hazırlamaktadır. Aylık geliri emeklilik maaşından oluşmaktadır. Suat her sabah güne erken başladığını; uyandığında 2 saat kitap okuduğunu, sonrasında "hanımına" kahvaltı hazırladığını, daha sonra gün içerisinde yapılması gereken işlere odaklandığını belirtmiştir.

Berk, erkek, İstanbullu, 23 yaşında, bekar ve çocuk sahibi değildir. Berk sinema üzerine lisans eğitimi almaktadır. Aylık gelirini 400 TL öğrenim bursu ve serbest grafikçi çizer işinden 200 TL civarındaki kazancı oluşturmaktadır. Berk lisans eğitimi sırasında bir dönemliğine öğrenci değişim programıyla Yunanistan'daki bir yükseköğrenim kurumunda eğitim görmüş, bu sürede Avrupa'nın birçok şehrini gezmiştir. Berk'in ilgi alanları çok yönlüdür: tekerlekli paten ve buz pateni kayma, klasik ve fantastik edebiyat okuma, bilgisayarda kodlama, The Sims 4 bilgisayar oyunu ve çeşitli yaratıcı bilgisayar oyunları oynama, resim yapma ve şiir yazmadır. Berk sahip olduğu teknolojik ürünlerin arayüzlerini değiştirmeyi, kendi ihtiyaç ve zevkine göre özel logolar kullanmayı tercih etmektedir.

Melis, kadın, Afyonlu, 23 yaşında, bekar, çocuk sahibi değildir. Afyon'da tıbbi ve aromatik bitkiler üzerine ön lisans mezunudur. Melis özel yemek hizmeti işletmeciliğinde asgari ücret karşılığında kasiyerlik yapmaktadır. Vardiyalı çalıştığı için boş zamanı neredeyse olmayan Melis'in herhangi bir ilgi alanı, hobisi yoktur. Kasiyerlik işinden önce özel eğitim kurumunda güvenlik görevlisi olarak çalışmıştır.

Selma, kadın, Afyonlu, 46 yaşında, evli, biri kız diğeri oğlan olmak üzere yetişkin yaşta 2 çocuğu vardır. Lise mezunu Selma, inşaat yapı malzemeleri ve mermer ile ilgili aile şirketlerinin birinde müdür, diğesinde yönetim kurulu başkanıdır. Üç tane kadın girişimciler derneğinin üyesi, onlardan bir tanesinin başkanıdır. Şehirdeyken hiç boş zamanı olmayan Selma şehir dışındayken gezi, tiyatro, sergi gibi kültürel etkinliklere gitmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

İhsan, erkek, Afyonlu, 38 yaşında, evli ve 7 yaşında bir kız çocuğu vardır. Ankara'da lisans eğitimini tamamlayan İhsan Afyon'da mali müşavirlikle ilgili kendi iş yerine sahiptir. Aylık geliri 3000-5000 TL civarındadır. Borsa işlemlerine ilgi duymaktadır; borsada yatırım yapmakta ve hareketliliği sürekli takip etmektedir. Futbol

izlemeyi seven İhsan boş zamanında futbol maçı izlemek için İstanbul'a gitmektedir, ayrıca tarihle ilgilenmekte ve tarihi yerleri gezmeyi sevmektedir. İhsan, kendisine ait teknolojik araçları başkası kullandığında rahatsız olmaktadır; kendisine ait şeylere başkası dokunduğunda bozulduğunu, arızalandığını fark ettiğini ve bundan dolayı onun teknolojik araçlarını başkasının kullanmasından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte İhsan cep telefonundan oyun oynaması için kızına izin vermekte, bazen kızıyla birlikte oynamaktadır. İhsan bu durumdan rahatsız olmasına rağmen kendi kızı olduğu için sabrettiğini söylemiştir.

Cenk, erkek, Afyonlu, 27 yaşında, evli ve 2 yaşında bir çocuğu vardır. Cenk ortaokul mezunudur ve yemek hizmeti sunan özel işletmede kasaptır. Aylık kazancı 2400 TL'dir. Cenk boş zamanında arkadaşlarıyla halı saha futbol oynamaktadır. Ailesiyle şehirde oturan Cenk'in anne babası Afyon'un bir köyünde yaşamaktadır, Cenk işe gitmediği günlerde ailesiyle beraber anne babasının yanına gitmekte ve ev, bahçe işlerini yapmaktadır.

Esra, kadın, Afyonlu, 49 yaşında, evli, yetişkin yaşta 1 kızı ve yetişkin yaşta 2 oğlu olmak üzere 3 çocuğu var. Esra ilkokul mezunudur ve yemek hizmeti sunan özel işletmede temizlik görevlisidir. Esra aylık gelirini belirtmek istememiştir. Esra boş zamanlarında ev işleriyle ilgilenmekte, dini kitap okumakta ve 'telefon oynamaktadır'. Esra, bir süre Manisa'da yaşamıştır.

Ali, erkek, Afyonlu, 29 yaşında, evli, çocuk sahibi değildir. Konya'da hukuk üzerine lisans eğitimini tamamlayan Ali avukattır. Aylık kazancı 7000-8000 TL'dir. Ali boş zamanında spor yapmakta, basketbol oynamakta ve PlayStation oyunları oynamaktadır. Ali, kendisi gibi avukat olan eşinin ısrarıyla evlerine oyun konsolu aldıklarını ve beraber macera ve spor oyunlarını oynadıklarını belirtmiştir. Ayrıca eşi araba sürerken hız yaptığından dolayı arabada eşinin yanında yolcu koltuğundayken tedirgin olduğunu dile getirmiştir.

Zeynep, kadın, Afyonlu, 68 yaşında, dul, 3 kızı ve 1 oğlu olmak üzere yetişkin yaşta 4 çocuğu ve küçük ve yetişkin yaşta torunları vardır. İlkokul mezunu olan Zeynep ev hanımıdır ve hayatında hiç çalışmamıştır. Zeynep'in aylık geliri rahmetli eşinin emeklilik maaşındır. Rahmetli eşinin sivil savunmayla ilgili görevinden dolayı Zeynep Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşamıştır. Zeynep gününü dikiş dikme, nakış işleme gibi el işleri yaparak, ibadet yaparak ve çocuklarıyla, torunlarıyla ilgilenerek – çocukları Afyon'dadır

– geçirmektedir. Ayrıca Zeynep misafirlğe gitmeyi ve misafir ağırlamayı sevmekte; arkadaşlarıyla, akrabalarıyla düzenledikleri günlere katılmaktadır. Zeynep, günsüz yapamayacağını belirtmiştir.

Eda, kadın, Afyonlu, 43 yaşında, evli, ana okul yaşlarında biri kız diğeri oğlan 2 çocuğı vardır. Tıp fakültesinden mezun olduktan sonra lisansüstü eğitimine devam eden ve doktora programını tamamlayan Eda jinekologdur ve kendi kliniğine sahiptir. Aylık geliri 10000 TL civarındadır. Eda boş zamanında ahşap boyama yapmakta, kitap okumakta ve satranç oynamaktadır, ayrıca düzenli olarak spor, pilates yapmaktadır. Eda bir süre Ankara’da bir süre de yurtdışına – Hindistan’da yaşamıştır. Yakın gelecekte yurtdışına – ABD’ye taşınma düşüncesi vardır, bu düşüncesini gerçekleştirmek için aktif olarak iş aramakta ve kalabileceğı yeri, bölgeyi araştırmaktadır.

Ahu, kadın, Ankaralı, 33 yaşında, evli, biri 5 aylık diğeri 11 yaşında 2 kızı, 9 yaşında oğlu olmak üzere 3 çocuğı vardır. Ahu, çocuk gelişimi kız meslek lisesi mezunudur. Evlenmeden önce özel okul öncesi eğitim kurumunda çalışmış olan Ahu evlendikten sonra işini bırakmıştır. Ev hanımı ve herhangi bir maddi kazancı olmayan Ahu, eşinin bankada çalıştığını ve eşinin maaşıyla geçindiklerini belirtmiştir. Çok sosyal bir insan olduğunu ve evde durmadığını belirten Ahu’nun günleri çocuklarıyla birlikte arkadaşlarıyla buluşmalar, oturmalar şeklinde geçmektedir.

Buse, kadın, Çorumlu, 19 yaşında, bekar, çocuk sahibi değildir. Küçük yaşlarında ailesiyle Ankara’ya taşınmıştır. Ankara’da meslek Anadolu lisesinden mezun olan Buse Afyon’da elektrik, elektronik mühendisliğı üzerine lisans eğitimi görmektedir. Öğrenim kredisi almaktadır. Buse boş zamanında kitap okumayı, yürüyüş yapmayı, parkta oturmayı sevmektedir. Buse’nin çocukluğundan beri hayali “Kim milyoner olmak ister” televizyon yarışma programına katılmaktır. Bu hayalini 1-2 sene içerisinde gerçekleştirmek için genel kültürünü ve kelime daracığını geliştirecek kitaplar ve filmler araştırmaktadır.

GÖRÜŞME SORULARI

Araştırma Sorusu:

Gündelik hayat pratikleri bağlamında cep telefonunun toplumsal anlamı nedir?

GİRİŞ

Merhaba, benim adım Aizat Madikova. Eskişehir Anadolu Üniversitesinde doktora öğrencisiyim. Cep telefonunun toplumsal anlamı üzerine bilimsel araştırma yapıyorum. Bu araştırma için sizinle günlük hayatta cep telefonu kullanımınız hakkında görüşmek istiyorum.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacının dışında kimse görmeyecektir. Ayrıca araştırma raporunda isminiz belirtilmeyecektir.

İzninizle görüşmeyi sesli olarak kaydetmek istiyorum. Görüşmeye geçmeden önce belirtmek ya da sormak istediğiniz bir düşünce, bir soru var mı? İzin verirsiniz görüşmeyi başlatmak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

Bölüm 1. Katılımcının demografik özellikleri nelerdir? (1.soru).

1. Yer _____ tarih ve saat _____
 - 1.1. Adınız? _____
 - 1.2. Cinsiyeti _____
 - 1.3. Yaşınız? _____
 - 1.4. Yaşadığınız yer? _____
 - 1.5. Medeni durumunuz? _____
 - 1.6. En son bitirdiğiniz okul? _____
 - 1.7. Çalışma durumunuz? _____
 - 1.8. (Ortalama) Aylık geliriniz ne kadar? _____
 - 1.9. Hobiniz var mı?/ Boş zamanınızı nasıl geçirirsiniz? _____

Bölüm 2. Katılımcının cep telefonu kullanım deneyimi nedir? (2.-4.sorular).

2. Kaç yıldır cep telefonu kullanıyorsunuz?
3. Ne tür cep telefonu kullanıyorsunuz?
4. Cep telefonunuzu günlük ortalama kaç saat kullanıyorsunuz?
 - 4.1. Cep telefonunuzu en çok nerede kullanıyorsunuz? (İşte, evde, yolculukta).
 - 4.2. Cep telefonunuzu ne zaman kullanıyorsunuz? (Yalnız iken mi; başkalarının yanında mı; boş zamanlarda mı?)
 - 4.3. Cep telefonunuzu ne sıklıkla şarj edersiniz? Nerede ve nasıl?

Bölüm 3. Katılımcının gündelik hayatta cep telefonu kullanım alışkanlığı ve tutumu nedir? (5.-9.sorular).

5. Cep telefonunuzdan öncelikli olarak beklediğiniz özellikler nelerdir?
6. Gün içerisinde cep telefonunuzun hangi özelliklerini kullanırsınız?
 - 6.1. Her gün cep telefonunuzla rutin olarak neler yaparsınız?
 - 6.2. Hafta içi (işe veya okula gittiğiniz) günlerle hafta sonu (işe veya okula gitmediğiniz) günlerde cep telefonu kullanımınızda ne tür farklılık var?
 - 6.3. İş (ilgi alanınız, rutin günlük işler, boş zaman) için cep telefonunuzu kullanır mısınız? Hangi özellik veya uygulamaları kullanırsınız?
 - 6.4. Kişiselleştirmek için cep telefonunuzun hangi özelliklerini değiştirdiniz?
 - 6.5. Cep telefonu kullanımı hiç beklemediğiniz şekilde işinize yaradığı oldu mu? Nasıl?
 - 6.6. Cep telefonunuz ihtiyaç doğrultusunda sizi hiç sıkıntıya soktu mu? Nasıl?
 - 6.7. Cep telefonunuzu kullanmaktan vazgeçtiğiniz veya vazgeçmek istediğiniz bir durum oldu mu?
 - 6.8. Cep telefonunu ilk kullanmaya başladığımız zamanla şimdiki zamanı karşılaştırdığımızda kullanımınızla ilgili ne tür farklılıklar görüyorsunuz?
 - 6.8.1. Ne tür benzerlikler var?
 - 6.9. Cep telefonu kullanımı günlük hayatınıza ne tür değişiklikler getirdi?

6.9.1. Cep telefonu kullanmaya başlayalı cep telefonu hayatınızı nasıl etkiledi? Sosyal (kültürel, ekonomik, siyasi) açıdan etkileri nelerdir?

7. Çevrenizdekilerle kendinizi karşılaştırdığınızda cep telefonu kullanımında nasıl bir fark görüyorsunuz?

7.1. Nasıl benzerlikler görüyorsunuz?

7.2. Sizin için cep telefonu ne ifade ediyor?

7.3. Sizce çevrenizdekiler için cep telefonu ne ifade ediyor? Örneğin anneniz için (baba, kardeş, arkadaşlarınız için).

8. Bir cep telefonuna en çok niçin sahip olmak istemiştiniz?

8.1. Bu neden şimdi de geçerli midir? / Şimdi niçin cep telefonuna ihtiyacınız var?

9. Cep telefonunuz olmasaydı ne yapardınız?

Bölüm 4. Katılımcının gündelik hayatta teknolojik araçları kullanma deneyimi ve tutumu nedir? (10.-12.sorular).

10. Gün içerisinde hangi teknolojik araçlar kullanırsınız?

10.1. Hep kullandığınız iletişim araçları neler?

10.2. Yeni bir teknolojik araca alışmanız ne kadar süre alır?

10.2.1. En son edindiğiniz teknolojik araca ne kadar sürede alıştınız?

11. Günlük hayatta teknolojik araçlar olmalı mı?

12. Sadece bir teknolojik araca sahip olma sınırı olsaydı hangisini seçerdiniz?

12.1. Bu teknolojik araç sizin için ne açıdan önemli?

EK-3. Görüşme Sözleşmesi

GÖRÜŞME SÖZLEŞMESİ

Cep telefonunun toplumsal anlamı üzerine bilimsel araştırma hazırlamakta olan Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı doktora öğrencisi Aizat Madikova ile bilimsel araştırma görüşmesinin katılımcısı arasında aşağıdaki şartlarda görüşme sözleşmesi yapılmıştır.

Görüşme katılımcısının görüşme sürecinde söylediklerinin tümü gizlidir.

Görüşme katılımcısına ait bilgileri araştırmacının dışında kimse görmeyecektir.

Araştırma raporunda görüşme katılımcısının ismi belirtilmeyecektir.

Görüşme katılımcısı görüşmeye kendi rızasıyla katılmaktadır.

Görüşme katılımcısı istediği zaman görüşmeyi sonlandırma hakkına sahiptir.

Görüşme sesli olarak kaydedilecektir.

Görüşmeyi düzenleyen:

Aizat Madikova

imza

cep tel. no:

e-mail:

Görüşme katılımcısı:

isim

imza

tarih